

Benjamin Constant

DOAMNA DE LA FAYETTE

Principesa de Clèves* & *Adolphe

PRINCIPESA DE CLÈVES

Romanciers du XVII-e siècle

LIBRARUL CĂTRE CITITOR

Oricât de prețuită ar fi fost această istorisire, de către cei care au auzit-o, autorul nu s-a putut hotărî să-și divulge numele; s-a temut ca nu cumva numele său să micșoreze succesul cărții. Știe el, din experiență, că uneori operele sunt condamnate doar pentru, că autorul nu se bucură de o deosebită apreciere, după cum mai știe că faima autorului sporește valoarea operei sale. Autorul rămâne, deci, un anonim, pentru a lăsa părerilor mai multă libertate și dreaptă judecată, și se va vedea, totuși, dacă această istorisire va fi tot atât de plăcută publicului, pe cât sper.

PARTEA ÎNTÂI

Niciodată Franța nu a cunoscut vremuri mai galante, mai fastuoase și cu mai multă strălucire ca sub ultimii ani ai domniei lui Henric al II-lea. Principele acesta era galant, chipeș și pasionat; deși pasiunea sa pentru Diana de Poitiers, ducesă de Valentinois, începuse de mai bine de douăzeci de ani, nu era mai puțin pătimașă și nu da semne de mai puțină înflăcărare.

Cum era neîntrecut în toate exercițiile fizice, își făcuse din ele principala lui ocupație. Toată ziua se ținea de vânători, de jocul *de paume*, de dans, de curse de inele și alte distracții de acest fel; culorile și inițialele doamnei de Valentinois apăreau pretutindeni, și ea însăși părea cu toate gătelile care ar fi prins-o mai degrabă pe nepoataei, domnișoara de La Marck pe atunci la vârsta măritişului.

Oriunde era regina era binevenită și ea. Această regină era frumoasă, deși trecuse de prima tinerețe; îi plăceau măririle, fastul și desfătările. Regele o luase de soție pe când era încă duce de Orléans, iar fratele său mai mare, moștenitorul tronului, care a murit la Tournon, mai trăia – principe care prin naștere și prin marile-lui însuși hărăzite de soartă ar fi fost destinat să urce pe tronul tatălui său, regele Francisc I.

Firea ambițioasă a reginei o făcea să guste plăcerea de a domni; părea că îndură fără să sufere prea mult dragostea regelui pentru ducesa de Valentinois și nu arăta pic de gelozie, dar știa atât de bine să-și ascundă sentimentele, încât era greu să le

ghicești, iar politica o silea să fie mereu pe lângă ducesă, ca în felul acesta să fie, și în preajma regelui. Acestui principe îi plăcea societatea femeilor, chiar și a celor de care nu era îndrăgostit; căuta să vină la regină în fiecare zi, la ora ei de primire, de la care nu lipsea tot ce era mai frumos și mai desăvârșit printre femei și bărbați.

Niciodată curtea n-a avut atâtea femei frumoase și atâți bărbați chipeși, de parcă atunci natura ar fi simțit o nespusă plăcere să întrupeze tot ce poate da mai minunat în cele mai ilustre principese și cei mai mari principii.

Doamna. Elisabeta a Franței, mai apoi regina Spaniei, începuse să arate minte uimitoare și acea neîntrecută frumusețe ce i-a fost atât de fatală.

Maria Stuart, regina Scoției, care tocmai se căsătorise cu delfinul și căreia, i se spunea regina-delfină, era desăvârșită și la minte și la trup; crescută la curtea Franței, își însușise rafinamentul de aici și se născuse cu atâtea înclinații pentru tot ce este frumos, încât cu toată frageda, ei tinerețe, îi plăceau și se pricepea la asemenea lucruri mai bine ca nimeni altul. Regina, soacra ei, și Doamna, sora regelui, iubeau mult versurile, teatrul și muzica.

Înclinația pe care regele Francisc I o avusese pentru poezie și literatură mai dăinuia încă în Franța; și cum fiului său, regele, îi plăceau mult exercițiile fizice, la curte puteai găsi toate distracțiile; dar ceea ce făcea frumusețea și măreția acestei curți, era numărul nesfârșit de principii și nobili cu calități nemaipomenite. Cei pe care îi voi numi erau, fiecare în felul său, podoaba, și mândria veacului lor.

Regele Navarei impunea respect tuturor prin măreția rangului și a înfățișării sale. Era neîntrecut în războaie, iar pilda ducelui de Guise i-a trezit de mai multe ori dorința să-și părăsească postul de general și să lupte alături de el ca simplu soldat, acolo unde era primejdia mai mare. Drept e însă că ducele dovedise virtuți atât de rare și avusese, parte de atâta noroc în lupte, că niciun mare căpitan de oști nu-l putea privi fără să-l invidieze. Vitejia lui era susținută de toate celelalte mari calități: o minte vastă și adâncă, un suflet nobil și generos, la fel de iscusit în război și în politică. Fratele său, cardinalul de Lorena, avea, din naștere, o ambiție fără margini, o minte ageră și un admirabil dar al cuvântului. Stăpânea cunoștințe întinse, ce-i foloseau pentru a câștiga o mare autoritate în apărarea religiei catolice, care începea să fie atacată. Cavalerul de Guise, căruia mai târziu i s-a spus „marele *prieur*” era un principe iubit de toată lumea, chipeș, plin de spirit și îndemânare, de o bravură vestită în toată Europa. Principele de Condé, puțintel la trup și cam urgisit de natură, avea un suflet mare și mândru, și o minte care-l făcea plăcut chiar în ochii celor mai frumoase femei. Ducele de Nevers a cărui viață era plină de glorie, atât prin isprăvile lui războinice cât și prin înaltele demnități pe care le deținuse, cu toate că la o vârstă destul de înaintată, încă mai fermeca curtea. Avea trei fii bine făcuți: al doilea, pe care-l chema principele de Clèves, era demn să-și poarte gloria numelui său. Era viteaz, de o rară frumusețe și de o prudență greu întâlnită la tinerețe. Vidamul de Chartres, coborât din acea străveche casă de Vendôme, al cărei nume nu s-au dat în lături să-l poarte principii de neam regal, era la fel de viteaz și desăvârșit curtean. Era frumos, voinic, temerar, generos, și toate aceste însușiri erau vii, scilicet; cu un cuvânt era singurul demn să fie comparat cu ducele de Nemours, dacă cineva putea fi comparat cu el. Dar acest principe era o desăvârșire a naturii; cea mai neînsemnată din calitățile lui era de a fi omul cel mai frumos și mai falnic din lume. Ceea ce îl ridica deasupra celorlalți era vitejia fără seamăn, farmecul gândirii, al înfățișării sale, a felului său de a se purta, cum nu s-a mai văzut decât la el; avea o voieșie care plăcea deopotrivă bărbaților și femeilor, o minunată îndemânare la toate jocurile, un fel de a se îmbrăca pe care-l râvneau toți, fără ca cineva să-l poată egala și, în sfârșit, o ținută care te făcea să nu te uiți decât la el, oriunde apărea. Nu era doamnă sus-pusă la curte, care, în dorința de a străluci în ochii curtenilor, să nu fie măgulită de a-l vedea atras de farmecul ei; puține dintre acelea de care s-a atașat puteau să se laude că i-au rezistat, și chiar multe altele, cărora nu le arătase niciun semn de dragoste, nu se

puteau stăpâni să nu-l iubească. Era atât de fermecător și atât de galant, că nu putea refuza nicio atenție aceluia care se străduiau să-i placă. Astfel, erau multe femei cărora le spunea vorbe măgulitoare, dar era greu de ghicit pe care o iubea cu adevărat. Se ducea deseori la regina-delfină; frumusețea acestei principese, drăgălășenia ei, grija ce avea de a place tuturor și considerația deosebită ce-o arăta principelui lăsaseră uneori să se creadă că el îndrăznește să ridice ochii chiar și asupra ei. Domnii de Guise, a căror nepoată era, și-au văzut prestigiul și trecerea mult sporite prin căsătoria ei; ambiția lor i-a făcut să se socotească egali cu principii de neam regal și să împartă puterea cu conetabilul de Montmorency. Regele se bizuia pe el în privința celor mai multe din treburile statului, iar pe ducele de Guise și pe mareșalul de Saint André îi trata ca pe favoriții săi; însă cei care, prin favoarea ce le arăta sau prin însărcinările lor, ajungeau în preajma regelui, nu se puteau menține decât supunându-se doamnei de Valentinois; deși nu mai era nici tânără și nici frumoasă, ea îl domina cu o autoritate absolută, încât se putea spune că era stăpână și pe rege și pe Stat.

Regele îl iubise întotdeauna pe conetabil și, de îndată ce s-a urcat pe tron, l-a rechemat din exilul în care îl surghiunise Francisc I. Curtea era împărțită între domnii de Guise și conetabil, care era susținut de principii de neam regal. Și unii și alții sperau mereu să câștige de partea lor pe ducesa de Valentinois; Ducele d'Aumale, fratele ducelui de Guise luase în căsătorie pe una din fiicele sale; conetabilul năzuisese la aceeași înrudire. Nu-i ajungea că își însurase fiul cel mare cu doamna Diana – fiica regelui făcută cu o doamnă de Piemont, care, îndată ce născuse, se și călugărise. Căsătoria aceasta întâmpinase multe piedici, datorită promisiunilor pe care domnul de Montmorency le făcuse domnișoarei de Piennes, una dintre domnișoarele de onoare ale reginei, și, cu toate că regele le înlăturase cu o răbdare și o bunătate fără margini, conetabilul nu se simțea încă destul de tare, dacă nu-și asigura și protecția doamnei de Valentinois și dacă nu o despărțea de domnii de Guise, a căror mărire începuse să îngrijoreze pe ducesă. Ea animase cât putuse căsătoria moștenitorului cu regina Scoției; detesta frumusețea și mintea deschisă, istețimea tinerei regine, ca și prestigiul pe care-l aducea domnilor de Guise această căsătorie. Îl ura îndeosebi pe cardinalul de Lorena, care-i vorbise iritat și chiar cu dispreț. Ea îl simțea cum caută să o câștige pe regină, așa încât conetabilul o găsi dispusă pe ducesă să-și unească interesele și să-i devie rudă prin alianță, în urma căsătoriei domnișoarei de La Marck, nepoata ei, cu domnul d'Anville, al doilea fiu al său, care îi urmă la dregătorie sub domnia lui Carol al IX-lea. Conetabilul nu se aștepta însă ca domnul d'Anville să se opună la această căsătorie, cum, de altfel, și domnul de Montmorency se opunea în gândul său; nu cunoștea cauzele acestor împotriviri, dar aceasta nu micșora greutatea. Domnul d'Anville era îndrăgostit nebunește de regina-delfină și, oricât de slabă speranță ar fi nutrit, nu se putea hotărî să-și ia vreun angajament care să-i împartă inima. Singurul de la curte care nu se hotărâse pentru una din părți era mareșalul de Saint André. El era unul din favoriții regelui, iar trecerea de care se bucura și-o câștigase numai prin meritele sale. Regele ținea la el încă de pe vremea când era moștenitorul tronului; iar de atunci îl făcuse mareșal al Franței, la o vârstă la care de obicei nu te poți aștepta nici la cele mai mici demnități. Favoarea de care se bucura îi da un prestigiu susținut de propriile lui merite, de farmecul său personal, de marele rafinament în mobilarea locuinței sale și de ospetele pe care le da, cu întreg fastul acela nemaivăzut. Generozitatea regelui făcea față acestor cheltuieli; iar principele mergea până la risipă nebună când era vorba de cineva pe care-l iubea; nu avea calități mari. Dar avea câteva, și mai ales calitatea de a-i place războiul și de a-l înțelege, de aceea și obținuse victorii și, dacă lăsăm de-o parte bătălia de la Saint Quentin, se poate spune că domnia lui n-a fost decât un șir întreg de victorii. Câștigase personal bătălia de la Renty, Piemontul fusese cucerit, englezii izgoniți din Franța, iar împăratul Carol Quintul și-a văzut apunându-i steaua norocului în fața orașului Metz, pe care-l asediase zadarnic cu toate forțele Imperiului și ale Spaniei. Totuși cum nenorocirea de

la Saint Quentin împruținase speranțele cuceririlor noastre și cum, de atunci, norocul părea că se împarte între cei doi regi, ei s-au trezit pe nesimțite gata să facă pace.

Ducesa-văduvă de Lorena începuse-a face propuneri încă de pe timpul căsătoriei principelui moștenitor, iar de atunci s-au dus mereu tratative secrete. În sfârșit, drept loc de întâlnire a fost aleasă localitatea Cercamp, din ținutul Artois. Cardinalul de Lorena, conetabilul de Montmorency și mareșalul da Saint-André s-au prezentat din partea regelui; ducele de Alba și principele de Orange din partea lui Filip al II-lea; iar ducele și ducesa de Lorena au fost mediatorii. Principalele condițiuni erau căsătoria Elisabetei de Franța cu Don Carlos, fiul regelui Spaniei și aceea a Doamnei, sora regelui, cu ducele de Savoia.

Regele rămase totuși la frontieră, unde primi vestea morții Mariei, regina Angliei. Îl trimise pe contele de Randan la Elisabeta, ca s-o felicite pentru venirea ei la tron; și ea îl primi cu bucurie. Drepturile ei la tron erau atât de șubrede încât îi convenea să se vadă recunoscută de rege. Contele o găsi la curent cu interesele curții Franței și cu meritele celor care o alcătuiau; dar mai ales o găsi atât de copleșită de fama ducelui de Nemours, de care îi vorbi de atâtea ori și cu atâta insistență, încât la înapoiere, când domnul de Randan raportă regelui despre călătoria lui, îi spuse că domnul de Nemours ar putea obține orice de la această principesă, care, fără îndoială ar fi chiar dispusă să se căsătorească cu el. Regele îi vorbi principelui chiar în seara aceea; îl puse pe domnul de Randan să-i povestească toată conversația lui cu Elisabeta și îl sfătui să-și încerce norocul. Domnului de Nemours nu-i veni să creadă că regele vorbește serios, dar, dându-și seama în sfârșit că așa stăteau lucrurile, zise:

— Cel puțin sire, dacă mă imbarc într-o afacere atât de fantastică, după sfatul și interesul maiestății-voastre, rog să-mi păstrați secretul până ce succesul ar dovedi tuturor că nu am cutezat prea mult și, totodată, să nu fiu socotit atât de înfumurat, încât să-mi închipui că o regină, care nu m-a văzut niciodată, vrea să mă ia în căsătorie, din dragoste. Regele îi promise să nu vorbească despre acest plan decât conetabilului și chiar găsi că păstrarea secretului era necesară pentru asigurarea succesului. Domnul de Randan îl sfătui pe domnul de Nemours să plece în Anglia sub simplul pretext al unei călătorii, dar principele nu se putu hotări. El îl trimise pe Lignerolles, favoritul său, un tânăr inteligent, să vadă care sunt sentimentele reginei și să încerce o apropiere. În așteptarea acestei călătorii, el se duse să-i facă o vizită ducelui de Savoia, care se afla atunci la Bruxelles, cu regele Spaniei. Moartea reginei Maria a Angliei a îngreunat mult încheierea păcii; tratativele s-au întrerupt și regele s-a înapoiat la Paris, la sfârșitul lunii noiembrie.

Atunci apărură la curte o frumusețe care atrase privirile tuturor și trebuie să credem că era într-adevăr o frumusețe desăvârșită, de vreme ce stârnea admirația într-un loc unde lumea era obișnuită să vadă atâtea femei frumoase. Se trăgea din aceeași casă cu vidamul de Chartres și era una din cele mai bogate moștenitoare din Franța. Tatăl ei murise tânăr și-o lăsase sub ocrotirea soției sale, doamna de Chartres, a cărei avere, virtute și calități erau remarcabile. După ce-și pierduse soțul, ea își petrecu mai mulți ani fără să se întoarcă la curte, în timpul acestei absențe se îngrijise de educația fiicei sale; dar nu se străduise să-i cultive numai mintea și frumusețea, ci se gândise să-i insuflă o deosebită dragoste de virtute. Cele mai multe mame își închipuie că e destul să nu vorbești niciodată de aventuri galante față de tinerele fete, pentru a le feri de ispita lor. Doamna de Chartres avea o părere contrarie. Foarte adesea îi descria, fetei sale, dragostea, arătându-i partea plăcută, pentru a o convinge apoi mai lesne de capcanele ei; îi povestea despre lipsa de sinceritate a bărbaților, despre înșelătoriile, nestatornicia lor și nenorocirile casnice la care se ajunge prin angajamente pripite; iar pe de altă parte, îi arăta cât de liniștită este viața unei femei cinstite și la câtă strălucire ridică virtutea pe femeie când aceasta este frumoasă și de neam; îi mai arăta cât de greu se păstrează acea virtute, numai printr-o extremă stăpânire de sine și prin marea grijă de a păstra singurul lucru care poate face fericirea unei femei: să-și

iubească soțul și să fie iubită de el.

Moștenitoarea aceasta era pe atunci una din cele mai bune partide din Franța și, deși încă foarte tânără, avusese destui pretendenți. Doamna de Chartres, care era foarte mândră, nu găsea însă pe nimeni demn de fiica sa, dar văzând că tânăra pășește în al șaisprezecelea an, hotărî s-o prezinte la curte. Când sosi, vidamul ieși s-o întâmpine și fu surprins de marea frumusețe a domnișoarei de Chartres, și avea de ce să fie. Albeața feței și părul ei blond îi dădeau o nespusă strălucire; cu trăsături perfecte, chipul, ca și întreaga ei ființă, erau pline de grație și de farmec.

A doua zi după sosire, se duse să-și aleagă niște nestemate. La un italian care făcea negoț în lumea întregă. Era venit din Florența, o dată cu regina, și atât de tare se îmbogățise cu negustoria, încât casa lui arăta mai mult a casă de mare senior, decât a locuință de negustor. Pe când tânăra se găsea înăuntru, sosi principele de Clèves, care rămase atât de surprins de frumusețea ei, încât nu-și putu ascunde uimirea; iar domnișoara de Chartres se înroși fără să vrea, văzând impresia stărnită; își reveni, totuși, fără a da altă atenție atitudinii acestui principe, decât aceea impusă de buna-cuviință față de o persoană ce părea a fi de rang înalt. Domnul de Clèves o privea cu admirație și se întreba cine era această frumusețe pe care nu o cunoșcuse încă. După aerul ei și după tot ce o însoțea, vedea bine că trebuie, să fie dintr-o familie nobilă. Tinerețea ei îl făcea să creadă că e domnișoară, dar observând că e singură, fără mama ei, iar italianul, care nu o cunoștea, îi spunea doamnă, nu știa ce să creadă și continua să o privească mirat. Își dădu seama că privirile lui o stânjeneau, spre deosebire de celelalte tinere, totdeauna bucuroase să trezească admirația. I se păru chiar că din cauza lui ea se arăta parcă nerăbdătoare să plece; și, într-adevăr, și plecă destul de repede. Domnul de Clèves se consolă că o pierde din ochi, doar la speranța că va afla repede cine este; mare i-a fost însă surpriza văzând că nimeni, nu o cunoștea. Rămase atât de mișcat de frumusețea și de modestia aceea rară, vădită în toate mișcărilor ei, încât se poate spune că din acea clipă se trezi în inima și mintea lui o pasiune și o stimă extraordinară pentru ea. Seara se duse la Doamna, sora regelui!

Această principesă se bucura de multă considerație, prin trecerea pe care o avea pe lângă rege, fratele său; atât de mare era această trecere, încât, la încheierea păcii, regele consimți să restituie Piemontul, pentru a-i înlesni căsătoria cu ducele de Savoia. Deși, aceasta îi era dorința vieții, să se căsătorească, nu consimțea să ia decât un suveran și din cauză asta îl refuzase pe regele, de Navara, pe când era duce de Vendôme. Îl dorise mereu pe ducele de Savoia, de care se simțea atrasă de când îl văzuse la Nisa, la întrevederea regelui Francisc I cu papa Paul al III-lea. Cum avea mult spirit și o mare pricepere pentru tot ce e frumos, era agreată de toți oamenii mai de vază și la anumite ore toată curtea se aduna la ea.

Domnul de Clèves veni ca de obicei; era atât de copleșit de farmecul și frumusețea domnișoarei de Chartres, că nu mai putea vorbi de altceva și povesti întâmplarea în auzul tuturor; nu se mai sătura laudând tânăra aceea, pe care o văzuse, dar nu o cunoștea. Doamna îi răspunse că nu exista nicio persoană cunoscută în felul celei descrise și că, dacă ar exista o asemenea persoană, toata lumea ar ști cine este. Doamna de Dampierre, doamna sa de onoare și prietena doamnei de Chartres, auzind conversația, se apropie de principesă și îi șopti că, fără îndoială, domnul de Clèves o zărise pe domnișoara de Chartres. Doamna se întoarse către el și-i spuse că, dacă va veni la ea a doua zi, va putea să vadă acea frumusețe de care era atât de tulburat. Într-adevăr, domnișoara de Chartres apăru a doua zi, reginele o primiră în chipul cel mai plăcut cu putință, și se bucură de atâta admirație din partea tuturor, că nu mai auzea în jurul ei decât laude. Le primea cu o modestie atât de nobilă, de părea că nici nu le auzea, sau, cel puțin, nu o mișcau. Se duse apoi la Doamna, sora regelui. Doamna, după ce-i laudă frumusețea, îi povesti cât îl tulburase pe domnul de Clèves. O clipă după aceea, intră și principele.

— Veniți, îl invită ea, și vedeți dacă nu mă țin de cuvânt și dacă, prezentându-vă

domnișoarei de Chartres, nu vă arăt frumusețea pe care o căutați; mulțumiți-mi cel puțin că i-am vorbit de admirația dumneavoastră pentru ea.

Domnul de Clèves se bucură aflând că persoana care îi plăcuse atât de mult era dintr-o casă nobilă, pe măsura frumuseții sale. Apropiindu-se de dânsa o imploră să nu uite că el a fost primul care a admirat-o și că, fără s-o cunoască, simțise pentru ea sentimentele de respect și de considerație la care avea dreptul.

Ieși de la Doamna, însoțit de cavalerul de Guise, cu care era prieten. Mai întâi aduseră în voie, domnișoarei de Chartres, laude fără margini. Găsind apoi că au întrecut măsura, renunțară să mai spună ce gândeau despre ea; totuși, în zilele următoare n-au putut să nu vorbească iarăși de ea, pretutindeni, ori de câte ori se întâlneau. Multă vreme nu se pomeni decât de această frumusețe ivită de curând la curte. O lăuda mult și regina, care-i acorda o mare prețuire.

Regina-delfină o luă printre favoritele sale și o rugă pe doamna de Chartres să o aducă mai des la dânsa. Doamnele, fiicele regelui, trimiteau să fie chemată la toate petrecerile lor. În sfârșit, era iubită și omagiată de toată curtea, afară de doamna de Valentinois; nu fiindcă această frumusețe ar fi umbrit-o. O prea lungă experiență îi dovedise că, în privința regelui, nu avea de ce să se teamă, dar nutrea atâta ură împotriva vidamului de Chartres – pe care n--a izbutit să și-l apropie cum ar fi dorit, adică dându-i în căsătorie pe una din fiicele ei, care era pe lângă regină – încât nu putea să privească cu ochi buni o persoană care-i purta numele și pentru care vidamul arăta atâta prietenie.

Principele de Clèves se îndrăgosti nebunește de domnișoara de Chartres, dorind din tot sufletul să o ia în căsătorie, dar se temea ca nu cumva doamna de Chartres să se simtă rănită în orgoliul ei, dându-și fata unui bărbat care nu era primul născut în familie. Totuși această familie era atât de ilustră, iar fratele lui mai mare, contele d'Eu, tocmai se căsătorise cu o doamnă atât de apropiată de casa regală, că mai degrabă timiditatea pe care o dă dragostea, decât motive temeinice, trezea îngrijorarea domnului de Clèves. Avea mulți rivali. Cel mai de temut i se părea cavalerul de Guise, prin obârșia lui, prin calitățile lui și prin strălucirea pe care favoarea de care se bucura, o aducea casei lui. Și prințul acesta se îndrăgostise de domnișoara de Chartres, din prima zi când o văzuse; el băgase de seamă pasiunea domnului de Clèves, după cum domnul de Clèves o observase pe a lui. Cu toate că erau prieteni, răceala ce se naște din rivalitate nu le-a îngăduit să aibă între ei o explicație, iar prietenia lor scăzuse înainte ca ei să fi avut puterea de a limpezi lucrurile... întâmplarea care a-făcut, că domnul de Clèves s-o fi văzut primul pe domnișoara de Chartres i se păru a fi un semn bun; că-i dădea oarecare întâietate asupra rivalilor săi; dar se aștepta, la mari piedici din partea tatălui său, ducele de Nevers. Acest duce avea, strânse legături cu ducesa de Valentinois, inamica vidamului, ceea ce era un motiv destul de puternic pentru ca ducele de Nevers să interzică fiului său de a se gândi la nepoata acestuia.

Doamna de Chartres, care își dăduse atâta silință, pentru a face din fiica ei un model de virtute, continua să aibă aceeași grijă de ea și aici, unde era și mai necesar, cu atâtea exemple primejdioase. Ambiția și voluptatea erau sufletul acestei curți, și ele mânau într-adevăr pe bărbați și pe femei. Existau atâtea interese opuse și atâtea găști iar doamnele se amestecau atât de mult în viața de la curte, încât Amorul se împletea mereu cu Interesul și Interesul cu Amorul. Nimeni nu sta liniștit sau nepăsător: fiecare nu se gândea decât să se ridice, să placă, să slujească sau să uneltească; plictisul și trândăvia erau necunoscute; plăcerile și intrigile le luau fără încetare locul. Doamnele aveau interes să fie în termeni cât mai buni, fie cu regina, fie cu regina-delfină, fie cu regina de Navara, fie cu Doamna, sora regelui, fie cu ducesa de Valentinois. Preferințele, rațiunile vieții de la curte, sau potrivirile de caracter hotărau asemenea legături. Doamnele, care trecuseră de prima tinerețe predicau austeritatea și se roteau în jurul reginei. Cele mai tinere, amatoare de petreceri și aventuri galante,

faceau curte reginei-delfine. Regina de Navara își avea favoritele ei; era tânără și avea o mare înrâurire asupra regelui, soțul ei, care prin relațiile sale cu conetabilul se bucura de multă trecere. Ducesa de Valentinois strângea în jurul ei pe toate doamnele asupra cărora binevoia să-și aplece privirea; dar puține îi plăceau și, în afara de câteva care se bucurau de intimitatea și încrederea ei și care prin firea lor, se potriveau cu ea, nu le primea la dansa decât în zilele când voia să-și facă plăcerea de a avea o curte egală cu a reginei.

Aceste coterii de tot felul se luau la întrecere, pizmuindu-se unele pe altele. Doamnele care le alcătuiau erau geloase și între ele, fie din cauza favorurilor, fie a bărbaților; dorințe de mărire, de a ajunge, se îmbinau deseori cu alte interese mai mărunte, dar nu neglijabile. Așa că la această curte era o forfotă galantă, ceea ce făcea tare plăcută, dar și extrem de periculoasă pentru o femeie tânără. Doamna de Chartres își dădea seama de primejdie și nu se gândea decât cum să-și păzească mai bine fata. O ruga, nu ca mamă, ci ca prietenă, să-i încredințeze ce cuvinte măgulitoare i s-au adresat, asigurând-o că o va sfătui cum să se poarte în împrejurări în care o fată rămâne deseori încurcată, când este atât de tânără.

Cavalerul de Guise își arată atât de deschis sentimentele și intențiile nutrite pentru domnișoara de Chartres, încât nu mai erau o taină pentru nimeni. Totuși, în realizarea dorințelor sale nu vedea decât imposibilul; își zicea că nu era o partidă care să-i convină domnișoarei de Chartres, o dată ce averea sa era mică față de rangul pe care trebuie să-l țină, și mai știa bine că frații lui nu vor încuviința această căsătorie, căsătoria fraților mai mici înaintea celui mare fiind considerată înjositoare în familiile mari. Cardinalul de Lorena îi arată curând că el își dă seama de toată situația.

Condamnă cu o patimă neînfrănată sentimentele pe care tânărul le arăta pentru domnișoara de Chartres, însă nu-i spuse adevăratele motive. Cardinalul îl ura pe vidam, ceea ce pe atunci era un secret, care a izbucnit abia mai târziu. Ar fi consimțit să-și vadă fratele intrând în orice altă familie, dar nu în aceea a vidamului; și se declară atât de fățiș împotriva, încât doamna de Chartres se simți foarte ofensată. Își dădu toată silința să-i arate cardinalului de Lorena că n-avea de ce să se teamă, și că nici prin gând nu-i trecea asemenea căsătorie. Vidamul luă aceeași atitudine și înțelese, mai bine chiar decât doamna de Chartres, atitudinea cardinalului de Lorena, fiindcă el îi cunoștea cauzele.

Principele de Clèves nu-și arătase mai puțin fățiș pasiunea lui, decât cavalerul de Guise. Ducele de Nevers se întristă, aflând de această dragoste. Crezu totuși că ar fi de-ajuns să-i vorbească fiului său, pentru a-l face să-și schimbe atitudinea, dar mare i-a fost surpriza când îl găsi ferm hotărât să se căsătorească cu domnișoara de Chartres. Îi dezaprobă intenția, se înfurie și își ascunse atât de puțin furia, că motivele ei se răspândiră între toți ai curții, și ajunseră până la urechile doamnei de Chartres. Nu se îndoie că doamna de Nevers va privi alianța cu domnișoara de Chartres ca o mare fericire pentru fiul său; și fu foarte mirată văzând că familia de Clèves și cea de Guise se temeau de această înrudire, în loc s-o dorească. Ciuda o făcu să se gândească la o căsătorie care să-i ridice fata deasupra celor care se credeau mai presus de ea. După ce examina toate posibilitățile, se opri asupra principelui moștenitor, fiu al ducelui de Montpensier. El era tocmai de însurat și era tot ce avea curtea mai sus-pus. Cum doamna de Chartres era foarte deșteaptă, și era ajutată și de vidam, care se bucura de o mare considerație, și cum fiica ei era într-adevăr o partidă strălucită, manevră cu atâta dibăcie și succes, încât domnul de Montpensier dădu impresia că dorește această căsătorie, și se părea că nu s-ar putea ivi nicio piedică.

Vidamul, care cunoștea sentimentul domnului d'Anville față de regina-delfină crezu că, totuși, ar trebui folosită puterea pe care această principesă o avea asupra lui, pentru a-l determina s-o sprijine pe domnișoara de Chartres pe lângă rege și pe lângă principele de Montpensier, cu care era prieten intim. Vorbi despre toate acestea cu

regina-delfină, care intră cu plăcere într-o horă de care depindea viitorul unei persoane pe care o iubea foarte mult; îi mărturisi vidamului și-l asigură că, deși știa bine că ceea ce va face nu va fi plăcut cardinalului de Lorena, unchiul său, va trece bucuroasă peste aceasta, având destule motive să se plângă de el, care zilnic ținea partea reginei împotriva ei.

Persoanele cărora le plac omagiile galante sunt totdeauna fericite de orice pretext ce le dă prilejul să vorbească cu cei de care sunt iubite. De îndată ce vidamul plecă de la delfină, îi porunci lui Chastelart, care era favoritul domnului d'Anville și care cunoștea pasiunea acestuia pentru ea, să-i transmită, din partea ei, să vină în seara aceea la regină. Chastelart primi această însărcinare cu multă bucurie și respect. Acest nobil venea dintr-o casă destul de bună din Dauphine, dar mintea și calitățile lui îl situau deasupra rangului său. Era primit și considerat de toată marea nobilime de la curte, iar favoarea de care se bucura la casa de Montmorency îl atașase îndeosebi de domnul d'Anville. Era foarte chipeș, îndemânat în tot ce făcea: cânta plăcut, făcea versuri, fire galantă și pasionată, care-i plăcu atât de mult domnului d'Anville, încât îi mărturisi dragostea sa pentru regina-delfină. Această destăinuire îl apropie de principesă și tot văzând-o mereu începu să-i crească nenorocita de pasiune care, i-a luat mințile și până: la urmă l-a costat viața.

Domnul d'Anville se grăbi să vină în seara aceea la regină; se simțea fericit că delfina l-a ales s-o ajute la un lucru pe care-l dorea, și îi făgădui că va îndeplini întocmai poruncile; însă doamna de Valentinois, fiind înștiințată de planul acestei căsătorii, ridică cu toată abilitatea atâtea piedici și îl influență atât de mult pe rege, încât, atunci când domnul d'Anville îi vorbi, regele îl făcu să înțeleagă, că el nu aprobă căsătoria și chiar îi porunci s-o spuie și principelui de Montpensier. E ușor de închipuit ce simți doamna de Chartres când văzu că se spulberă ceea ce dorea atât de mult și că insuccesul ei dădea atâta apă la moară vrăjmașilor, iar fiicei sale îi dăuna atât de mult.

Regina-delfină, îi mărturisi domnișoarei de Chartres, cu multă prietenie; mâhnirea ce o simțea de a nu-i fi fost de folos.

— Vedeți, îi spuse ea, ce puțină trecere am; regina și doamna de Valentinois mă urăsc atât de tare, încât e greu ca ele, sau cei care depind de ele, să nu răstoarne tot ce doresc. Și, totuși, adăugă ea, nu m-am gândit niciodată decât să le fiu pe plac; așa că ele nu mă urăsc decât din cauza reginei, mama mea, care odinioară le-a dat prilej de îngrijorare și de gelozie. Regele fusese îndrăgostit de ea înainte de a o iubi pe doamna de Valentinois; iar în primii ani de căsătorie, pe când încă nu avea copii, cu toate că o iubea de-acum pe ducesă, părea aproape hotărât să rupă căsătoria pentru a se însura cu regina, mama mea. Doamna de Valentinois, care se temea de o femeie pe care el o iubise, și a cărei frumusețe și inteligență puteau să-i întunece succesul, se înțelese cu conetabilul, care nici el nu dorea să-l vadă pe rege căsătorindu-se cu o soră de-a domnilor de Guise. L-au atras și pe răposatul rege de partea lor și cu toate că el o ura de moarte pe ducesa de Valentinois, întrucât o iubea pe regină, manevră împreună cu ei spre a-l împiedica pe rege să rupă căsătoria; dar, ca regelui să-i piară cu totul gândul de a se căsători cu regina, mama mea, a pus la cale căsătoria ei cu regele Scoției, rămas văduv în urma morții doamnei Magdeleine, sora regelui, și asta numai fiindcă era cel mai lesne de convins; și, astfel au trădat și cuvântul dat regelui Angliei, care o dorea cu înflăcărare. Puțin a trebuit pentru ca această trădare să nu ducă la o ruptură între cei doi regi. Henric al VIII-lea nu se putea consola de a nu se fi căsătorit cu regina, mama mea; și orice altă principesă franceză i se propunea, răspundea totdeauna ca n-ar putea să o înlocuiască pe cea pe care a pierdut-o. Tot așa de adevărat e că regina, mama mea, era de o frumusețe desăvârșită, și trebuie să recunoaștem că este cu totul extraordinar ca văduva unui duce de Longueville să fie cerută în căsătorie de trei regi; ceasul rău a voit să aibă parte de cel mai neînsemnat dintre ei, și a aruncat-o într-un regat unde n-a găsit decât suferință. Se spune că îi

seamăn; îmi e teamă să nu-i seamăn și în destinul ei nenorocit, și de câte ori vreo fericire pare să-mi fie sortită, nu-mi vine a crede că mă voi bucura de ea.

Domnișoară de Chartres îi răspunse reginei-delfine că toate aceste triste presimțiri erau atât de lipsite de temei, încât n-au s-o mai urmărească multă vreme, și că n-ar trebui să se îndoiască nicio clipă că fericirea ei se va împlini aieva.

Nimeni nu mai cuteza să se gândească la domnișoara de Chartres, de teamă să nu-l supere pe rege, sau la gândul că n-ar fi acceptat de o persoană care râvnise la căsătoria cu un principe de neam regal. Pe domnul de Clèves nu-l înfrânse niciunul din aceste considerente. Moartea tatălui său, ducele de Nevers, survenită tocmai atunci, îi dădu toată libertatea să se lase în voia pasiunii sale și, de îndată ce ieși din doliu, nu se mai gândi decât cum să facă pentru a se căsători cu domnișoara de Chartres. Era fericit că poate s-o ceară într-un timp când cele petrecute îndepărtaseră pe ceilalți rivali și când era aproape convins că nu i-o vor refuza. Ceea ce-i tulbura bucuria era gândul că s-ar putea să nu-i fie ei pe plac, și ar fi preferat fericirea de a-i plăcea fără să fie a lui, certitudinii de a o lua în căsătorie fără de iubire.

Cavalerul de Guise îl făcuse să fie oarecum gelos; dar cum gelozia asta avea mai degrabă ca temei calitățile prințului și nu atitudinea domnișoarei de Chartres, se gândi numai cum să afle dacă era atât de norocos, încât ea să încuviințeze gândul pe care îl nutrea el pentru dânsa. N-o vedea decât la cele două regine, sau la recepții; era greu să stea de vorbă cu ea între patru ochi. Totuși găsi prilejul și îi vorbi cu tot respectul de intențiile sale și de pasiunea sa; insistă să-i mărturisească ce simte ea pentru el și-i spuse că sentimentele lui sunt atât de puternice, încât ar fi nemângâiat dacă ea s-ar supune dorințelor mamei sale, numai din datorie.

Cum domnișoara de Chartres avea o inimă nobilă și sensibilă, se simți plină de recunoștință față de comportarea principelui de Clèves. Această recunoștință dădu răspunsurilor și vorbelor ei acea nuanță de duioșie ce a fost de-ajuns să deștepte speranțele unui om atât de nebunește îndrăgostit, cum era principele; așa că el legănă visul de a-și vedea împlinită o parte măcar din fericirea ce-și dorise.

Tânăra o puse la curent pe mama ei cu această convorbire, și doamna de Chartres îi spuse că domnul de Clèves avea atâta demnitate, atâtea calități frumoase și arăta atâta înțelepciune pentru vârsta lui, încât, dacă se simțea atrasă să-l ia, ea consimte cu bucurie. Domnișoara de Chartres răspunse că și ea remarcase aceleași frumoase calități; că s-ar căsători cu el, și chiar cu mai puțină rezervă decât cu oricare altul, dar că nu simte nicio atracție deosebită pentru acest om.

Chiar a doua zi, principele trimise vorbă doamnei de Chartres, care acceptă propunerea, fără temerea că, dându-i pe principele de Clèves de bărbat, ar da fiicei sale un soț pe care nu l-ar putea iubi. S-au întocmit actele, s-a vorbit regelui și toată lumea a aflat de această căsătorie.

Domnul de Clèves era mulțumit, fără a fi totuși pe deplin fericit. Cu multă mâhnire își dădea seama că sentimentele domnișoarei de Chartres nu depășeau stima și recunoștința, și nici nu se putea mângâia cu gândul că ea ar ascunde altele mai promițătoare, o dată ce situația lor de acum i-ar fi îngăduit să și le exprime, fără să fie stingherită, în marea ei sensibilitate. Nu trecea zi să nu se plângă de aceasta.

— Este cu puțință, îi spunea, să nu fiu fericit căsătorindu-mă cu dumneavoastră? Și totuși adevărul este că nu sunt. Nu aveți pentru mine decât un fel de bunătate, care nu mă poate mulțumi pe deplin; nu arătați nici nerăbdare, nici neliniște, nici tristețe; nu sunteți mai mișcată de pasiunea mea, decât ați fi de un atașament din interes pentru avere, și nu izvorât numai și numai din farmecul femeii iubite.

— E nedrept să vă plângeți, îi răspunse ea; nu înțeleg ce puteți dori mai mult din partea mea și mi se pare că nici buna-cuviință nu mi-ar îngădui mai mult.

— E drept, îi replică el, că-mi dați unele dovezi aparente de afecțiune; ce m-ar face fericit, dacă ar mai fi încă ceva dincolo de ele; dar, în loc ca buna cuviință să vă rețină,

ea e singura care vă dictează atitudinea. Nu vă poate mișca iubirea, inima mea, iar prezența mea nu vă dă nici bucurie, nici nu vă tulbură.

— Nu vă puteți îndoii, reluă ea, că mă bucură când vă văd și roșesc atât de des văzându-vă, încât nu vă puteți îndoii de tulburarea mea.

— Faptul că roșiți nu mă înșală, răspunse el; roșiți dintr-un sentiment de modestie, nu din elanul inimii, și nu-mi fac alte iluzii, decât cele pe care se cuvine să mi le fac.

Domnișoara de Chartres nu știa ce să răspundă; toate aceste nuanțe, ea nu le putea înțelege. Domnul de Clèves își dădea prea bine seama cât era ea de departe de a avea pentru el sentimentele ce l-ar fi putut face fericit, de vreme ce el vedea cu siguranță că tânăra nici nu le înțelegea.

Cu câteva zile înainte de nuntă, cavalerul de Guise se întoarse dintr-o călătorie. Văzuse atâtea piedici de netrecut în fața dorinței de a lua în căsătorie pe domnișoara de Chartres, că nu mai spera să reușească; și totuși fu foarte mâhnit s-o vadă devenind soția altuia. Această lovitură nu-l lecui de pasiunea sa și rămase mai departe la fel de îndrăgostit; Domnișoara de Chartres cunoștea sentimentele pe care acest principe le nutrise pentru ea. La revenirea lui, ea înțelese care este cauza extremei tristeți ce i se citea pe față; și avea atâtea calități și farmec, că era greu să-l știi nefericit, fără să-ți fie măcar puțină milă. Așa, că principesa nu fu nici ea cruțată: dar această milă nu-i inspira și alte sentimente; îi încredința mamei ei toată mâhnirea pricinuită de starea sufletească a acestui principe.

Doamna de Chartres privea cu uimire sinceritatea fiicei sale, și pe bună dreptate, căci nimeni nu avusese vreodată o sinceritate atât de desăvârșită și de firească, totuși nu se minuna mai puțin că inima tinerei fete rămăsese neclintită, și asta cu atât mai mult, cu cât vedea bine că principele de Clèves n-o tulburase mai tare decât alții. Aceasta a și fost cauza pentru care avea atâta grijă s-o apropie de soțul ei și s-o facă să înțeleagă tot ce datora pasiunii ce-o avusese el pentru ea, chiar înainte de a ști cine este, și pasiunii ce-i dovedise apoi, preferând-o tuturor celorlalte partide, într-un moment când nimeni nu mai cuteza să se gândească la ea.

Nunta luă sfârșit, ceremonia având loc la Luvru și seara, regele și regina veniră cu toată curtea să cineze la doamna de Chartres, unde li se făcu o primire plină de strălucire. Cavalerul de Guise nu îndrăzni să dea loc la interpretări prin lipsa lui de la această ceremonie, dar își stăpâni atât de puțin tristețea, că toată lumea o observă.

— Domnul de Clèves înțelesese că domnișoara de Chartres, schimbându-și numele, nu-și schimbase și sentimentele. Calitatea de soț îi dăduse depline drepturi, dar nu și un alt loc în inima soției. Asta a făcut ca – deși soțul să nu înceteze de a fi adoratul ei, căci, mai presus de posesiune avea mereu ceva de dorit – asta a făcut, cu toate că ea se arăta mulțumită alături de dânsul, ca el să nu fie pe deplin fericit. Păstra pentru ea o pasiune violentă și zbuciumată, care-i tulbura bucuria, fără ca gelozia să aibă vreo parte în această tulburare: niciodată n-a fost soț mai detașat de acest gând și niciodată o soție mai departe de a-i oferi prilejul. Totuși în lumea de la curte era destul de expusă; se ducea în fiecare zi la regină și la sora regelui. Tot tineretul galant din rândurile curtenilor o vizita la ea acasă și o întâlnea și la ducele de Nevers, cumnatul ei, a cărui casă era mereu deschisă; dar ea avea un aer care inspira atâta respect, și părea atât de străină de orice flatare galantă, că însuși mareșalul de Saint André, cât era el de cutezător și de susținut de favorurile regelui, și încă foarte impresionat de frumusețea ei, nu îndrăzne să-și arate admirația altfel decât prin atenții de o adâncă politețe. Mulți alții erau în aceeași situație; iar doamna de Chartres adăuga la cuminenția fiicei o comportare așa de potrivită conveniențelor, încât se vorbea despre doamna de Clèves ca de o doamnă la care nimeni nu putea râvni.

Contribuind la încheierea păcii, ducesa de Lorena avu grijă să se ocupe și de căsătoria fiului ei, ducele de Lorena. Căsătoria s-a hotărât cu doamna Claude de Franța, cea de-a doua fiică a regelui. Nunta urma să aibă loc în luna februarie.

Între timp ducele de Nemours rămăsese la Bruxelles, prins cu totul de planurile lui privind Anglia, de unde primea mereu și trimitea curieri. Speranțele lui creșteau zi de zi, până ce, în sfârșit, Lignerolles îi trimise veste că era timpul ca, prin prezența sa, să termine ceea ce se începuse atât de bine. Primi această veste cu toată bucuria pe care o poate avea un tânăr ambițios care se vede ridicat pe tron datorită numai faimei sale. Pe nesimțite, se obișnuie cu ideea unui destin atât de măreț și, de unde mai întâi îndepărtase gândul acesta, ca pe ceva irealizabil, acum imaginația lui șterse toate obstacolele, și nu mai văzu nicio piedică.

Trimise repede la Paris poruncile necesare pentru a i se pregăti un alai măreț, astfel ca să apară în Anglia cu o strălucire pe măsura scopului ce-l mâna acolo, și se grăbi să vină el însuși la curte pentru a asista la nunta domnului de Lorena.

Sosi în ajunul logodnei; și chiar în seara sosirii se duse la rege să raporteze cum stau lucrurile cu planul său și să primească ordine și sfaturi pentru tot ce-i mai rămânea de făcut. Se duse apoi la regină. Doamna de Clèves nu era acolo, așa că nu-l văzu și nici nu află de sosirea lui. Auzise pe toată lumea vorbind despre acest principe ca de cel mai chipeș și cel mai plăcut om de la curte; doamna-delfină mai ales îl descrisese în așa fel și de atâtea ori, încât îi trezise nu numai curiozitatea, dar chiar nerăbdarea de a-l vedea.

Ziua logodnei o petrecu acasă, gătindu-se pentru balulși ospățul regal, ce urma să aibă loc la Luvru. Cum intră, toți îi admirară frumusețea și toaleta. Balul începu și pe când dansa cu domnul de Guise, se stârni mare zarvă spre ușa sălii, ca la sosirea cuiva căruia i se face loc. Doamna de Clèves terminase dansul și pe când căuta din privire pe cineva cu care să înceapă noul dans, regele îi strigă să-l ia pe cavalerul abia sosit. Se întoarse și văzu un om despre care, de la început, își spuse că nu putea fi decât domnul de Nemours, care pășea peste câteva rânduri de scaune joase, ca să ajungă la locul de dans. Principele acesta arăta astfel, încât era greu să nu rămâi surprins când îl vedeai pentru prima oară, și mai ales în seara aceea, când grija cu care se gătise îi sporea strălucirea; dar era la fel de greu s-o vezi pe doamna de Clèves pentru prima dată, fără să rămâi uimit.

Domnul de Nemours fu extrem de surprins de frumusețea ei, iar când se apropie de ea, și ea-i făcu reverența, nu se putu stăpâni să nu-și arate uimirea. Când începură să danseze, în sală se ridică un murmur de admirație. Regele și reginele își aduseră aminte că cei doidansatori nu se văzuseră niciodată, și găsiră ciudat să-i vadă dansând împreună. Fără să se cunoască. La sfârșitul dansului, îi chemară, fără să le dea răgaz, să vorbească cu alții, și-i întrebă dacă nu doresc să fie prezentați și dacă nu bănuiesc cine sunt.

— În ce mă privește, doamnă, zise domnul de Nemours, nu am nicio îndoială; dar cum doamna de Clèves nu are, pentru a ghici cine sunt, aceleași temeieri ce m-au ajutat s-o recunosc, rog pe majestatea-voastră să aibă marea bunătate să-i spună numele meu.

— Cred, zise doamna-delfină, că-l cunoaște tot atât de bine pe cât îl știți și dumneavoastră pe al ei.

— Vă asigur, doamnă, răspunse doamna de Clèves care părea cam încurcată, că nu sunt atât de bună ghicitoare, pe cât credeți.

— Ba ghiciți foarte bine, răspunse doamna-delfină, și e chiar mâhnitor pentru domnul de Nemours de a nu mărturisi că îl cunoașteți și fără să-l fi văzut vreodată.

Regina întrerupse conversația pentru ca balul să continue; domnul de Nemours o invită pe regina-delfină. Principesa aceasta era de o frumusețe desăvârșită, și așa o privise, admirând-o, domnul de Nemours, înainte de a pleca în Flandra; dar, toată seara, nu mai putu s-o admire decât pe doamna de Clèves.

Cavalerul de Guise, care continua s-o adore, aștepta să-și arunce ochii asupra lui, și ceea ce se petrecuse îi pricinuisse o mare durere. Luă împrejurarea drept un semn al

soartei: destinul hotărâse ca domnul de Nemours să se îndrăgostească de doamna de Clèves; și fie că într-adevăr pe fața ei se trădase oarecare tulburare, fie că gelozia l-a făcut pe cavalerul de Guise să vadă dincolo de aparențe, rămase convins că ea a fost mișcată la vederea acestui principe și nu se putu stăpâni să nu-și spună că domnul de Nemours avea marele noroc ca dintru început să-i fie prezentat în niște împrejurări, atât de neobișnuite.

Doamna de Clèves se întoarse acasă cu sufletul plin de tot ce se petrecuse la bal și cu toate că era foarte târziu, se duse în camera mamei sale să-i povestească: și avu atâtea cuvinte de admirație. Pentru domnul de Nemours și un aer anume, că doamna de Chartres avu aceleași, gânduri ca și cavalerul de Guise.

A doua zi avu loc ceremonia nunții. Doamna de Clèves îl revăzu acolo pe ducele de Nemours, cu înfățișarea și grația sa incomparabilă, și rămase și mai mișcată.

În zilele următoare, îl văzu la regina-delfină: îl văzu jucând cu regele în jocul *de paume*, alergând în cursa de inele, îl auzi vorbind; îl vedea mereu întrecându-i de departe, pe toți și conducând în așa măsură orice conversație, oriunde s-ar fi aflat, încât prin înfățișarea și prin farmecul minții sale produse curând în inima ei o adâncă impresie.

E drept însă că și domnul de Nemours simțea, la fel, față de ea, o pasiune violentă, care îi dădea acea blândețe și vioiciune pe care le inspiră dorința de a plăcea. Era, și mai cuceritor ca de obicei, așa încât întâlnindu-se des și fiecare admirând în celălalt tot ce era mai desăvârșit la curte, era greu să nu se placă nespuse de mult.

Ducesa de Valentinois lua parte la toate petrecerile, dar regele avea față de ea aceeași înflăcărare și aceeași atenție ca la începutul pasiunii sale. Doamna de Clèves care era la vârsta când nu credea că o femeie poate fi iubită după ce a trecut de douăzeci și cinci de ani, privea foarte mirată afecțiunea regelui pentru această ducesă, care era bunică și tocmai își măritase nepoata. Vorbea des despre asta cu doamna de Chartres:

— E cu puțință, doamnă, ca de atâta timp regele să fie îndrăgostit de ea? Cum s-a putut, îndrăgosti de o femeie mult mai în vârstă decât el, care fusese favorita tatălui său și, după câte am auzit, amanta atâtor alții?

— E drept, răspunse doamna de Chartres, că nici calitățile, nici devotamentul doamnei de Valentinois nu au stârnit pasiunea regelui, și nu ele au făcut-o să dăinuiească; tocmai de aceea el n-are nicio scuză: căci dacă această femeie, pe lângă rangul ei, ar fi fost și tânără și frumoasă, dacă ar fi avut meritul de a nu fi iubit niciodată pe nimeni altul, dacă l-ar fi iubit pe rege cu tot devotamentul, și numai, de dragul lui, fără vreun gând de mărire sau avere, și fără să se folosească de puterea lui la altceva decât la lucruri cinstite sau plăcute regelui însuși, trebuie să mărturisesc că, atunci, cu greu m-aș fi putut stăpâni să nu-l laud pe principele acesta, pentru marea dragoste pe care i-o poartă. Dacă nu m-aș teme, continuă doamna de Chartres, să nu spuneți și despre mine ceea ce se spune despre toate femeile de vârsta mea, că prea le place să istorisească toate cancanurile de pe vremea lor, v-aș fi povestit cum a început pasiunea regelui pentru această ducesă, și multe altele de la curtea răposatului rege, care au chiar multă legătură cu ceea ce se petrece acum.

— Departe de a vă reproșa, reluă doamna de Clèves, că ați repeta mereu aceleași și aceleași povești din trecut, regret numai, doamnă, că nu m-ați pus la curent cu cele actuale și că nu mi-ați dezvăluit diversele interese și legături de la curte. Atât de puțin le știu, încât acum câteva zile credeam că conetabilul era foarte bine cu regina.

— Este o părere cu totul contrară adevărului, răspunse doamna de Chartres. Regina îl urăște pe domnul conetabil, și dacă vreodată ea va avea mare putere, are s-o simtă el cu prisosință. Regina știe că de mai multe ori conetabilul i-a spus regelui că dintre toți copiii lui, numai copiii naturali îi seamănă.

— Niciodată n-aș fi bănuțit această ură, întrerupse doamna de Clèves, când am

văzut grija pe care o purta regina de a-i scrie domnului conetabil pe când el se afla în închisoare, bucuria ce a arătat-o la întoarcerea lui, și cum îi spune mereu „cuscre”, ca și regele.

— Dacă tocmai aici vă luați după aparențe, răspunse doamna de Chartres, vă veți înșela deseori; aparența nu e una cu adevărul. Dar, ca să revenim la doamna deValentinois, știți că o cheamă Diana de Poitiers; se trage dintr-o familie ilustră; coboară din vechii duci deAquitania; străbunica ei era fiica naturală a lui Ludovic al XI-lea, în sfârșit, ori de unde ai lua-o, totu-i ilustru la ea. Tatăl ei, Saint Vallier, a fost implicat în afacerea conetabilului de Burbon, despre care ați auzit vorbindu-se. A fost condamnat la moarte prin tăierea capului și dus la eșafod. Fata lui, care era de o frumusețe excepțională și care-i plăcuse regelui, a făcut ce a făcut (nu știu prin ce mijloace) că a salvat viața tatălui ei. Acestuia i-a fost adusă vestea grațierii tocmai când nu mai aștepta decât lovitura morții; dar l-a apucat o asemenea spaimă, că și-a pierdut cunoștința, iar peste câteva zile a și murit.Fiica sa și-a făcut apariția la curte ca favorita regelui.Voiajul lui în Italia și întemnițarea acestui principe au curmat această pasiune. Când s-a întors din Spania și când doamna regentă s-a dus să-i întâmpine la Bayonne, a luat cu dânsa toate fetele din suită printre care era și domnișoara de Pisseleu, care a devenit pe urmă ducesa d’Estampes. Regele se îndrăgosti de ea. Era mai prejos decât doamna de Valentinois și ca neam, și ca minte, și ca frumusețe, și nu avea mai presus de ea decât cruda ei tinerețe. Am auzit-o spunând de mai multe ori că s-a născut în ziua nunții Dianei de Poitiers. Ura și nu adevărul o făceau să spună asemenea cuvinte, căci mă înșel grozav dacă ducesa de Valentinois nu s-a căsătorit cu domnul de Breze, mare seneșal de Normandia, tocmai în timpul când regele se îndrăgostise de doamna d’Estampes.Niciodată nu s-a pomenit ură mai cumplită ca între aceste două femei. Ducesa de Valentinois nu-i putea ierta doamnei d’Estampes că i-a luat titlul de favorită a regelui. Doamna d’Estampes era teribil de geloasă pe doamna de Valentinois, pentru că regele mai păstra relații cu ea.Acest principe nu era prea credincios amantelor sale;exista totdeauna câte una care se bucura de titlu și onoruri; dar doamnele din așa-zisa mică bandă și-l împărțeau rând pe rând. Pierderea fiului său, moștenitorul care muri la Tournon, pe cât se pare otrăvit, l-a îndurerat foarte mult. Nu avea aceeași dragoste și nici aceeași slăbiciune pentru cel de-al doilea fiu. Cel care domnește acum; nu-l găsea destul de cutezător și nici destul de vioi. Într-o zi i se plânse doamnei de Valentinois și ea îi spuse atunci că vrea să facă în așa fel, încât fiul acela să se îndrăgostească de ea, ca să se mai dezmoștească, sa fie mai agreabil. Cum vedeți, a reușit iar pasiunea asta durează de mai bine de douăzeci de ani, fără s-o atingă nici timpul, nici greutățile din calea ei.

Răposatul rege se opuse mai întâi și fie că încă o mai iubea destul pe doamna de Valentinois, pentru a fi gelos, fie că fusese împins de ducesa d’Estampes, care era disperată că principele moștenitor era atât de atașat de dușmana ei, sigur este că privi această pasiune cu o mânie și o durere pe care și-o trăda în fiecare zi. Fiul său nu se temu nici de furia, nici de ura lui, și nimic nu-l putu sili să-și slăbească sau să-și ascundă pornirea;regele a trebuit să se obișnuiască s-o rabde. Astfel această înfruntare a voinței lui l-a îndepărtat încă de el și l-a legat mai mult de ducele de Orléans, cel de-al treilea fiu al său. Acesta era un principe bine făcut, frumos, plin de foc și de ambiție, de o tinerețe năvalnică, ce avea nevoie să fie domolită, dar care promitea, totodată ca el să-ajungă un principe de o înaltă ținută, când vârsta i-ar fi copt mintea.

Calitatea de prim-născut, pe care o avea principele moștenitor, și favoarea regelui, de care se bucura ducele de Orléans, stârnea între ei un fel de rivalitate ce mergea până la ură. Această rivalitate începuse încă din copilăria lor și stăruia mereu. Când împăratul trecu în Franța, arătă că toată preferința lui se îndrepta spre ducele de Orléans și nu spre delfin, care simți asta atât de puternic, încât, cum împăratul se

afla, la Chantilly, voi să-l silească pe domnul conetabil să-l aresteze, fără să mai aștepte ordinul regelui. Domnul conetabil nu voi să-i dea ascultare; mai pe urmă regele îl muștră că nu urmase, sfatul fiului său; iar, când îl îndepărtă de la-curte, aceasta a fost, în mare parte, cauza.

Dezbinarea dintre cei doi frați, îi dădu ducesei d'Estampes ideea de a folosi sprijinul ducelui de Orléans, ca s-o susțină pe lângă rege împotriva doamnei de Valentinois, ceea ce și izbuti; principele acesta, fără să fie îndrăgostit de ea, îi apăra totuși interesele, așa cum fratele său, moștenitorul tronului, apăra interesele doamne de Valentinois, Așa se alcătuiră la curte două grupuri de intriganți, cum ușor vă puteți închipui; dar aceste intrigi nu s-au mărginit numai la certuri de femei. Împăratul care-și păstrase toată afecțiunea pentru ducele de Orléans, îi oferise acestuia de mai multe ori ducatul Milanului. Prin propunerile de pace care s-au făcut pe urmă îl lăsă să spera că-i va da cele șaptesprezece provincii și mâna fiicei sale. Delfinul nu dorea nici pacea, nici această căsătorie. El se folosi de domnul conetabil, la care a ținut întotdeauna, pentru a arăta regelui cât era de important de a nu da moștenitorului său un frate atât de puternic cum ar fi un duce de Orléans aliat cu împăratul și având pe deasupra și cele șaptesprezece provincii. Domnul conetabil prelua cu atât mai lesne vederile moștenitorului, cu cât acestea contraziceau pe cele ale doamnei d'Estampes, care era dușmana lui pe față și dorea cu înfocare ascensiunea ducelui de Orléans.

Delfinul, care pe atunci comanda armata regelui în Champagne, adusese armata împăratului la o asemenea strâmtoare că ar fi pierit cu totul, dacă ducesa d'Estampes, care se temea ca o situație prea bună să nu ne facă să refuzăm pacea și alianța împăratului cu domnul duce de Orléans, nu ar fi trimis în taină vorbă dușmanului să ia, prin surprindere, Espernay și Château-Thierry, care erau pline de provizii. Așa au și făcut și au salvat în felul acesta toată armata lor.

Dar ducesa nu s-a bucurat multă vreme de succesul trădării. Puțin după aceea, domnul duce de Orléans muri la Faremoutier de o boală molipsitoare. Iubea pe una din cele mai frumoase femei de la curte și îl iubea și ea. N-o să-i spun numele, fiindcă de atunci a fost foarte cuminte și a știut chiar să-și ascundă cu atâta grijă pasiunea pe care-o avea pentru acest principe încât merită să-i păstrăm neștirbită buna sa reputație, Întâmplarea făcu să primească în aceeași zi și vestea morții soțului ei și a domnului de Orléans, astfel că avu acest pretext, pentru a-și ascunde adevărata durere, fără a fi nevoită să se prefacă.

Regele nu supraviețui mult fiului său; muri doi ani mai târziu. Recomandă noului moștenitor să-i folosească pe cardinalul de Tournon și pe amiralul de Annebault și nu-i vorbi nimic de conetabil, pe-atunci exilat la Chantilly. Totuși, primul lucru pe care-l făcu fiul său, ajuns rege, a fost să-l recheme pentru a-i încredința treburile țării.

Doamna d'Estampes fu izgonită și tratată așa cum se putea aștepta de la o dușmană atotputernică: ducesa de Valentinois se răzbună atunci din plin și pe ducesa, și pe mulți alții pe care nu-i putea suferi. Puterea ei asupra regelui se arată a fi și mai absolută decât pe vremea când era principe moștenitor. De doisprezece ani de când domnește acest principe tot ea este stăpână atotputernică, dispune după bunul ei plac de slujbe și de treburile statului; ea a făcut să fie izgoșiți cardinalul de Tournon, cancelarul Olivier și Villeroy. Acei care au vrut să deschidă ochii regelui asupra purtării ei au pierit din această pricină. Contele de Taix, comandantul artileriei, care n-o putea suferi, nu se putu stăpâni să nu vorbească de aventurile ei, și mai ales de aceea cu contele de Brissac, pe care regele era foarte gelos; totuși, ea manevră în așa fel, încât contele de Taix fu dizgrațiat și desărcinat; și, ceea ce pare aproape de necrezut, ea izbuti să-l pună în locul lui pe contele de Brissac, pe care mai târziu îl și făcu mareșal de Franța. Gelozia regelui crescă însă atât de mult, încât nu mai putu să rabde ca acest mareșal să rămână la curte; dar gelozia, care-i rea și violentă la toți ceilalți, la el era cumpătată, domolită de respectul fără margini pe care-l purta amantei sale, așa încât nu îndrăzni să-și îndepărteze rivalul, decât sub

pretextul de a-l face guvernatorul Piemontului. Contele de Brissac își petrecu acolo mai mulți ani, de unde se întoarse abia iarna trecută sub cuvânt că are de cerut trupe și ce mai era necesar armatei pe care o comanda. Dorința de a o revedea pe doamna de Valentinois, și teama ca nu cumva ea să-l uite, contribuiseră poate mult la hotărârea acestei călătorii. Regele îl primi cu multă răceală. Domnii de Guise, care nu-l iubeau, dar care din cauza doamnei, de Valentinois nu îndrăzneau s-o mărturisească, se folosiră de domnul vidam, care este dușmanul ei declarat, pentru a-l împiedica pe contele de Brissac să obțină cele cerute. Nu era greu să-i facă răul acesta: regele îl ura, și prezența lui îl îngrijora, așa că a fost nevoit să se întoarcă, fără să fi câștigat nimic din această călătorie, afară poate de a fi aprins iarăși în inima doamnei de Valentinois sentimentele-pe care absența începuse să le stingă. Regele a mai avut destule alte prilejuri de gelozie; dar, sau n-a aflat, sau n-a îndrăznit să se plângă.

— Nu știi, fata mea, adăugă doamna, de Chartres dacă n-ai să găsești că ți-am spus mai mult decât ai fi vrut să știi.

— Departe de mine, doamnă, gândul de a mă plânge de aceasta, răspunse doamna de Clèves și, de nu m-aș teme că am să vă supăr, v-aș pune încă multe întrebări asupra unor împrejurări pe care nu le cunosc.

Pasiunea domnului de Nemours pentru doamna de Clèves a fost la început atât de puternică, încât îl făcu să uite sentimentele și chiar amintirea tuturor femeilor pe care le iubise și cu care rămăsese în legătură cât lipsise. Nu avu nici măcar grija să caute pretexte pentru a o rupe cu ele; nu, nici măcar răbdarea să le asculte lamentările și să răspundă la reproșurile lor. Regina-delfină, pentru care avusese sentimente destul de înflăcărâte, nu rezistă în inima lui față de doamna de Clèves. Chiar nerăbdarea sa de a pleca în Anglia începu să slăbească și nu se mai grăbi cu pregătirile necesare plecării. Se ducea adesea la regina-delfină, fiindcă doamna de Clèves mergea și ea deseori pe acolo, și lăsa bucuros să se înțeleagă că este adevărat ce se vorbise despre sentimentele lui față de această regină. Doamna de Clèves îi părea atât de neprețuită, încât hotărî că e mai bine să nu-i dovedească pasiunea, decât să se trădeze în fața lumii. Nu-i vorbi de ea nici măcar vidamului de Chartres, care era prietenul lui intim, și față de care nu avea niciun secret. Își impuse un fel de a fi atât de înțelept și se supraveghea cu atâta grijă, că nimeni nu-l bănuie îndrăgostit de doamna de Clèves. Afară de cavalerul de Guise; și chiar ea cu greu și-ar fi putut da seama, dacă înclinarea pe care-o avea pentru el n-ar fi făcut-o deosebit de atentă față de purtările lui, ceea ce nu-i mai lăsă îndoieli.

De data asta nu găsi de cuviință să-i spună mamei ei ce gândea despre sentimentele acelui principe, așa cum îi vorbise despre ceilalți adoratori; fără să fi voit anume să i le ascundă, nu-i vorbi deloc de acest omagiu, dar doamna de Chartres își dădu prea bine seama de sentimentele lui, ca și de înclinarea fiicei sale pentru el. Cele aflate o îndurerau mult; își dădea prea bine seama de primejdia care o pândea pe tânără, iubită fiind de un bărbat ca domnul de Nemours, pentru care avea și ea o slăbiciune. Bănuielile ei în privința acestor sentimente au fost pe deplin adevărate de o întâmplare petrecută câteva zile mai târziu.

Mareșalul de Saint André, care nu pierdea nicio ocazie de a-și arbora fastul, sub pretextul că vrea să-i arate casa care fusese terminată de curând, îl imploră pe rege să-i facă cinstea de a veni într-o seară la masă, împreună cu reginele. Mareșalul acesta era foarte fericit să desfășoare sub ochii doamnei de Clèves un lux pentru care nu pregetase să risipească o avere.

Cu câteva zile înainte de seara fixată pentru ospăț, delfinul, a cărui sănătate era destul de șubredă, se simți rău și nu primi pe nimeni. Regina, soția lui, petrecu toată ziua lângă el. Către seară, simțindu-se mai bine, chemă la el pe toate persoanele de seamă care se aflau în anticameră. Regina-delfină se duse în odaia ei, unde o găsi pe doamna de Clèves și alte câteva doamne care-i erau mai intime.

Cum se făcuse destul de târziu și nu era încă îmbrăcată, nu se duse la regină; trimise vorbă să n-o deranjeze nimeni și puse să i se aducă giuvaerurile, ca să-și aleagă pe cele ce le va purta la balul mareșalului de Saint-André și ca să-i dea din ele doamnei de Clèves pe cele făgăduite. Pe când erau ocupate astfel, sosi principele de Condé. Rangul său îi deschidea orice ușă. Regina-delfină îi spuse că, fără îndoială, vine de la rege, soțul ei, și îl întrebă ce se întâmplă acolo.

— Discuții aprinse, doamnă, împotriva părerilor domnului de Nemours, care apără cu atâta căldură cauza pe care o susține, încât trebuie să-i stea foarte tare la inimă. Cred că are vreo iubită care îl face să sufere când merge la bal, altfel n-ar găsi atât de supărător pentru un bărbat să-și vadă la bal femeia pe care o iubește.

— Cum! exclamă doamna-delfină, domnul de Nemours nu vrea să-și știe iubita la bal? Aș fi crezut că numai soții ar putea dori ca soțiile lor să nu se ducă; dar în privința amanților nu m-aș fi gândit niciodată că doresc și ei același lucru.

— Domnul de Nemours, replică prințul de Condé, găsește că balul e tot ce poate fi mai nesuferit pentru un bărbat, fie că este iubit, fie că nu. Spune că, dacă este iubit, are durerea de a fi mai puțin iubit timp de câteva zile; că nu există femeie pe care grija toaletei să nu o împiedice de a se gândi la bărbatul preferat; că asta li-i atunci singura preocupare; că se gâtesc pentru toată lumea, nu numai pentru cel pe care-l iubesc; că atunci când sunt la bal vor să fie admirate de toate privirile și că, încântate de frumusețea lor, simt o bucurie în care amantul nu mai ocupă primul loc. Mai spune că, dacă nu ești deloc iubit, suferi și mai mult când îți vezi iubita în societate; căci, cu cât e mai admirată, cu atât ești mai nenorocit că nu te iubește și ți-e mereu teamă ca nu cumva frumusețea ei să aprindă cine știe ce dragoste, mai fericită decât a ta. În sfârșit, găsește că un chin încă mai mare, decât să-ți vezi iubita la bal, este acela s-o știi acolo și tu să nu fii prezent.

Doamna de Clèves se făcea că n-aude ceea ce spune prințul de Condé, dar îl asculta foarte atentă. Își dădea lesne seama că, atunci când spusese aceste cuvinte, domnul de Nemours se gândise la dânsa, mai ales când vorbise de suferința de a nu fi la balul unde era și iubita lui, căci el nu avea să ia parte la balul mareșalului de Saint-André, regele trimițându-l în întâmpinarea ducelui de Ferrara.

Regina-delfină și prințul de Condé râdeau și nu erau de părerea domnului de Nemours.

— Nu există decât o împrejurare, doamnă, mai spuse principele, când domnul de Nemours acceptă ca iubita lui să meargă la bal: dacă dă el acest bal. Se spune că anul trecut când a dat unul pentru majestatea-voastră, găsise că femeia iubită îi făcea o mare favoare venind, cu toate că se părea că nu face altceva decât să vă însoțească; spunea că o femeie face o favoare adoratorului ei dacă se duce la o petrecere dată de el și că este plăcut pentru un bărbat ca femeia iubită să-l vadă în rolul de stăpân acolo unde se află toată curtea și făcând cu succes onorurile casei.

— Domnul de Nemours avea dreptate, spuse regina-delfină, surâzând, să încuviințeze ca femeia iubită să vină la balul său. Înainte erau atâtea femei cărora le acorda această calitate, încât, dacă n-ar fi venit ele, ar fi fost prea puțină lume.

Cum prințul de Condé începuse să povestească ce păreri are domnul de Nemours despre bal, doamna de Clèves simți marea dorință de a nu mai merge la balul mareșalului de Saint-André. Se alătură ușor părerii că nu trebuie să te duci la un bărbat care te iubește, și fu foarte bucuroasă că a găsit un motiv serios pentru a face un lucru pe care domnul de Nemours îl socotea o favoare. Luă totuși podoaba de nestemate pe care i-o dăduse regina-delfină; dar seara, când o arătă mamei sale, îi spuse că n-are de gând s-o poarte; că mareșalul de Saint-André avea atâta grijă de a arăta cât de mult ține la ea, încât nu se îndoia că ar fi bucuros să lase să se creadă că și petrecerea dată în cinstea regelui era în parte în onoarea ei, și că, sub cuvânt de a face onorurile casei, i-ar acorda o atenție de care, poate, s-ar simți stânjenită.

Doamna de Chartres se împotrivi un timp părerii fetei sale, găsind-o cam ciudată, dar văzând că se încapătăna, cedă și îi spuse că în acest caz trebuia să anunțe că e bolnavă, acesta să fie pretextul de a nu se duce, pentru că motivele reale n-ar fi fost acceptate, și că trebuia chiar să facă în așa fel, încât să nu dea loc la vreo interpretare. Doamna de Clèves consimți bucuros să stea câteva zile acasă, pentru a nu se duce într-un loc de unde domnul de Nemours avea să lipsească, iar el plecă fără bucuria de a fi aflat că ea nu va merge la bal.

Se întoarse a doua zi după bal, și i se spuse că ea nu participase; dar cum nu știa că vorbele rostite de el la delfin ajunseseră la urechile ei, era foarte departe de a se crede atât de fericit, cum ar fi fost la gândul că din cauza lui nu se dusesse principesa la bal.

A doua zi, pe când era la regină și vorbea cu doamna-delfină, sosiră doamna de Chartres și doamna de Clèves și se apropiară de ea. Doamna de Clèves nu dăduse prea mare atenție gătelii, ca cineva abia sculat după boală, dar fața ei nu-i confirma ținuta.

— Vă văd atât de frumoasă, începu doamna-delfină, că n-aș spune că ați fost bolnavă. Cred că domnul principe de Condé, spunându-vă părerea domnului de Nemours asupra balului, v-a convins că ați face o favoare mareșalului de Saint-André, mergând la el, și că asta v-a împiedicat să veniți.

Doamna de Clèves se înroși, văzând cât de bine ghicise doamna-delfină, și de faptul că o spunea în fața domnului de Nemours.

În clipa aceea, doamna de Chartres înțelese de ce fiica ei nu voise să se ducă la bal și, pentru a nu-i da răgaz domnului de Nemours să înțeleagă tot atât de bine ca și ea, luă cuvântul cu aerul cuiva care întărește un adevăr indiscutabil:

— Vă asigur, doamnă, se adresă ea doamnei-delfine, că majestatea-voastră o măgulește pe fiica mea, mai mult decât merită. A fost într-adevăr bolnavă; și cred că dacă n-aș fi oprit-o eu, n-ar fi pregetat să facă parte din suita voastră și să apară chiar așa cum era ea de schimbată, numai pentru a avea plăcerea de a vedea minunata petrecere de ieri seară.

Doamna-delfină o crezu; domnul de Nemours se simți tare contrariat la gândul că s-ar fi putut să fie așa: cu toate acestea, faptul că doamna de Clèves roșise îl făcu să creadă că cele spuse de doamna-delfină nu erau departe de adevăr. Doamna de Clèves fusese mai întâi supărată la gândul că domnul de Nemours ar putea crede că din cauza lui nu mersese la mareșalul de Saint-André; dar pe urmă simți un fel de mahnire că mama ei îi spulberase ducelui această idee.

Deși conferința de la Cercamp se întrerupsese, tratativele de pace continuau și lucrurile luară o astfel de întorsătură, încât, spre sfârșitul lui februarie, aceiași deputați se întâlniră iar, la Chateau-Cambrésis. Absența mareșalului de Saint-André îl scăpă pe domnul de Nemours de rivalul cel mai de temut, atât pentru grija cu care urmărea pe cei ce se apropiau de doamna de Clèves, cât și prin succesul ce l-ar fi putut avea pe lângă ea.

Doamna de Chartres nu vru să dea fiicei ei a înțelege că îi cunoștea sentimentele pentru principe, de teamă ca vorbele pe care ar fi dorit să i le spună să nu fie primite cu inima închisă. Într-o zi, începu să-i vorbească totuși despre el; îl vorbi de bine, dar adăugă și multe cuvinte otrăvite la adresa înțelepciunii lui, spunând că nu e în stare să se îndrăgostească, urmărind în relațiile cu femeile numai plăcerea, și nicidecum vreo dragoste serioasă. Asta nu înseamnă, adăugă ea, că nu s-a bănuit într-o vreme că are o mare pasiune pentru, regina-delfină; văd chiar că merge foarte des la ea și te sfătuiesc să eviți pe cât cu putință să-i vorbești, și mai ales în particular, pentru că, doamna-delfină, tratându-te așa cum face, repede se va spune că ești confidenta lor, și știi ce neplăcută este o asemenea reputație. Sunt de părere, dacă aceste zvonuri continuă, să mergi ceva mai rar pe la doamna-delfină, să nu te trezești cumva

amestecată în aventuri galante.

Doamna de Clèves nu auzise niciodată vorbindu-se de vreo simpatie între domnul de Nemours și doamna-delfină; a fost, deci, surprinsă de ce-i spunea mama ei și, crezând că se înșelase amarnic în privința sentimentelor acestui principe, se schimbă la față. Doamna de Chartres băgă de seamă; în clipa aceea veni mai multă lume; doamna de Clèves se retrase și se închise în salonașul ei.

Greu de exprimat durerea pe care o simțise descoperind, prin cele spuse de mama ei, afecțiunea pe care-o avea față de domnul de Nemours. Nu îndrăznise încă până atunci să și-o mărturisească. Văzuse acum că sentimentele pe care le avea pentru el erau acelea la care aspirase domnul de Clèves; și găsi că e foarte rușinos să ți le inspire altul, și nu soțul căruia i se cuveneau. Se simți jignită și stingherită de teama ca nu cumva domnul de Nemours să se servească de ea drept pretext față de doamna-delfină, și acest gând o hotărî să povestească doamnei de Chartres ceea ce încă nu-i spusese.

A doua zi dimineța, se duse în camera acesteia să împlinească ce-și pusese în gând, dar o găsi pe doamna de Chartres cu puțină temperatură, așa că renunță. Indispoziția mamei părea totuși destul de neînsemnată, ca doamna Clèves să renunțe să se ducă după-amiaza la doamna-delfină; o găsi în cabinetul ei cu vreo două-trei doamne dintre cele mai intime.

— Tocmai vorbeam despre domnul de Nemours, îi spuse regina, văzând-o, și ne miram cât s-a schimbat de când s-a întors de la Bruxelles. Înainte de a pleca, avea o mulțime de amante; era chiar defectul lui, căci se purta cu aceeași atenție și cu cele care meritau și cu cele care nu meritau. De când s-a reîntors, nu se mai uită nici la unele, nici la altele; nu s-a mai pomenit, la el o asemenea transformare; găsesc chiar că și-a schimbat și firea și că e mai puțin vesel ca de obicei.

Doamna de Clèves nu răspunse nimic și se gândea jenată, că, dacă n-ar fi fost prevenită, ar fi luat tot ce se spunea despre această schimbare a prințului, drept o dovadă a pasiunii lui pentru ea. Simțea un fel de ciudă pe doamna-delfină, văzând-o cum caută explicații și cum se miră de ceea ce, desigur, știe mai bine ca oricine. Nu se putu stăpâni să nu i-o arate într-un fel; și, pe când celelalte doamne plecau, se apropie de ea și-i spuse încet:

— Ceea ce spuneți adineauri, doamnă, era și pentru mine, și ați vrea să-mi ascundeți că dumneavoastră sunteți cea care l-a făcut pe domnul de Nemours să-și schimbe purtarea?

— Sunteți nedreaptă, îi răspunse doamna-delfină, știți că nu vă ascund nimic. E adevărat că domnul de Nemours, înainte de a pleca la Bruxelles, intenționa, cred, să mă lase să înțeleg că nu-i sunt indiferentă; dar, de când s-a întors, parcă nici nu și-ar aminti de trecut; și mărturisesc că sunt curioasă să aflu ce l-a făcut să se schimbe. Va fi greu să nu descopăr, adăugă ea; vidamul de Chartres, care e prietenul lui intim, e îndrăgostit de o persoană asupra căreia am oarecare putere și voi ști, astfel, care-i cauza acestei schimbări.

Doamna-delfină vorbi în așa fel, încât o convinse pe doamna de Clèves, care se simți deodată mai calmă și mai bine dispusă decât înainte.

Când se întoarse la mama ei, o găsi mult mai rău decât o lăsase. Febra se ridicase, și în zilele următoare crescuseră atât de mult, încât se părea că a lovit-o o boală foarte grea. Doamna de Clèves era extrem de îndurerată și nu părăsea camera mamei ei; domnul de Clèves își petrecea și el aproape toată ziua acolo, din grijă pentru doamna de Chartres și pentru a nu-și lăsa soția pradă tristeții, dar și pentru plăcerea de a o vedea. Pasiunea lui nu slăbise deloc.

Domnul de Nemours care îi arătase totdeauna multă prietenie, nu conținu să i-o dovedească și după întoarcerea lui de la Bruxelles. În timpul bolii doamnei de Chartres principele găsi prilejul de a o vedea de mai multe ori pe doamna de Clèves,

făcându-se că-l caută pe soțul ei, sau venind să-l ia la plimbare. Îl căuta chiar la orele când știa bine că nu-i acolo și, sub pretext că îl așteaptă, stătea în anticamera doamnei de Chartres, unde erau întotdeauna mai multe persoane sus-puse. Doamna de Clèves venea aici deseori și, cu toate că era abătută, domnul de Nemours n-o găsea mai puțin frumoasă. O făcea să înțeleagă cât de mult ia parte la mâhnirea ei și îi vorbea cu un aer atât de blând și de supus încât o convinse ușor că nu de doamna-delfină era el îndrăgostit,

Doamna de Clèves nu-și putea stăpâni tulburarea. Când îl zărea, și simțea o mare plăcere văzându-l; dar când nu-l mai vedea și când se gândea că farmecul acela care o învăluia, la sosirea lui era începutul unei pasiuni, puțin lipsea să nu creadă că-l urăște, îndurerată la asemenea gând.

Starea doamnei de Chartres se înrăutăți atât de tare, încât orice speranță părea pierdută; ea primi cuvintele rău-prevestitoare ale doctorilor cu un curaj demn de virtutea și credința ei. După ce ieșiră doctorii, spuse tuturor să se retragă și o chemă pe doamna de Clèves.

— Trebuie să ne despărțim, fiica mea, îi zise ea, întinzându-i mâna; primejdia în care te las și nevoia pe care o ai de mine îmi sporesc durerea de a te părăsi. Ai o slăbiciune pentru domnul de Nemours; nu-ți cer să mi-o mărturisești, nu mai am puterea să mă slujesc de sinceritatea ta, pentru a te călăuzi. E mult de când mi-am dat seama de această pasiune, dar n-am vrut să-ți vorbesc eu întâi, de teamă să nu te fac să o descoperi. Acum, o cunoști prea bine; ești la marginea prăpastiei; e nevoie de mari eforturi și de multă putere de constrângere, ca să te oprești la timp. Gândește-te la tot ce-i datorezi soțului tău, gândește-te ce-ți datorezi ție însăși, gândește-te că ai să-ți pierzi reputația pe care ți-ai câștigat-o și pe care ți-am dorit-o atât de mult. Fii tare și curajoasă, fata mea; retrage-te de la curte, convinge-l pe soțul tău să te ducă departe, nu-ți fie teamă să iei hotărâri prea aspre și prea grele; oricât de înspăimântătoare ți-ar părea ele la început, le vei socoti mai blânde, pe urmă, decât nenorocirea unei aventuri galante. Dacă alte îndemnuri, decât virtutea și datoria, ar putea să te determine să faci ceea ce doresc, ți-aș spune că, de-ar fi ceva în stare să-mi tulbure fericirea așteptată, când ies din lumea aceasta, ar fi numai să te știu căzând în păcat, ca celelalte femei; iar dacă această nenorocire ar trebui să ți se întâmple, primesc moartea cu bucurie, ca să nu fiu martora căderii tale.

Doamna de Clèves izbucni în lacrimi pe mâna mamei sale, pe care o ținea într-ale ei, iar doamna de Chartres, mișcată în adâncul inimii, adăugă:

— Adio, fiica mea, să încheiem această discuție care ne întristează prea mult pe amândouă, și ia aminte dacă poți, la tot ce ți-am spus acum.

Cu aceste cuvinte, se întoarse pe partea cealaltă, porunci fiicei sale să-i cheme femeile, nemaivrând s-o asculte, sau să-i vorbească. Doamna de Clèves ieși din camera mamei sale, într-o stare ușor de închipuit, iar doamna de Chartres nu se mai gândi decât să se pregătească de moarte. Mai trăi două zile, în timpul cărora nu-și mai primi fiica, singura ființă de care se simțea legată pe acest pământ.

Doamna de Clèves era nespus de îndurerată; soțul ei nu o părăsea o clipă și, de îndată ce doamna de Chartres își dădu sufletul, o duse la țară, ca să fie departe de locurile care-i hrăneau durerea. Greu de văzut asemenea suferință; cu toate că mai ales dragostea și recunoștința filială o făceau să sufere, nevoia de a mai fi alături de mama ei, ca ea s-o apere de gândul la domnul de Nemours, își avea și ea un loc de seamă în această suferință. Se simțea nenorocită, lăsată în voia gândurilor, singură cu ea însăși, într-o clipă în care era atât de puțin stăpână pe sentimentele ei și când ar fi dorit atât de mult să aibă pe cineva s-o plângă și să-i dea curaj. Felul cum domnul de Clèves se purta cu ea o făcea să dorească, mai mult ca oricând, să nu se abată cu nimic de la datoria ei. Îi arăta astfel mai multă prietenie și mai multă tandrețe ca niciodată; nu voia să rămână departe de el și i se părea că apropiindu-se mai mult de

soțul ei, se apăra de domnul de Nemours.

Acesta veni la țară să-l vadă pe domnul de Clèves; făcu tot ce putu ca să o viziteze și pe doamna de Clèves; dar ea nu voi să-l primească și, știind bine că nu se putea stăpâni să nu-l găsească fermecător, luase hotărârea fermă de a-și impune să nu-l mai vadă și de a evita orice întâlnire.

Domnul de Clèves veni la Paris pentru a se prezenta la curte, și-i promise soției că se reîntoarce a doua zi; totuși nu veni decât în ziua următoare.

— V-am așteptat ieri, toată ziua, îi spuse doamna de Clèves, când el sosi; și trebuie să vă spun că sunt supărată că nu ați venit, așa cum mi-ați promis. Știți că dacă aș mai avea puterea să simt încă o durere mare, în starea în care mă găsesc, ar fi pentru moartea doamnei de Tournon, de care am aflat azi-dimineață. Aș fi fost impresionată chiar dacă n-aș fi cunoscut-o; ți-e totdeauna mare milă când o femeie, tânără și frumoasă ca ea, moare în câteva zile; și apoi, era una dintre persoanele care îmi plăceau mult și care părea să fie pe cât de cuminte, pe atât de plină de alte mari calități.

— Am fost tare supărat că n-am putut să mă reîntorc ieri, răspunse domnul de Clèves; dar prezența mea era atât de necesară lângă un om nenorocit, pe care trebuia să-l consolez, încât mi-a fost cu neputință să-l las. Cât despre doamna de Tournon, nu cred că e cazul să fiți atât de mâhnită, dacă o regretați ca pe o femeie plină de cuminenie și demnă de stimă.

— Mă mir! reluă, doamna de Clèves. De-atâtea ori v-am auzit, spunând că nu-i femeie la curte pe care s-o stimați mai mult.

— E adevărat, răspunse el. Dar femeile sunt de neînțeles și, când le văd cum sunt toate, mă simt atât de fericit de a vă avea de soție, că nu știu cum să-mi prețuiesc norocul.

— Mă apreciați mai mult decât merit, replică doamna de Clèves, suspinând, și nu e încă momentul să mă găsiți pe deplin demnă de dumneavoastră. Dar, spuneți-mi, vă implor, cu ce v-a dezamăgit doamna de Tournon?

— E mult de când sunt dezamăgit, răspunse el, de când știu că-l iubea pe contele de Sancerre, căruia îi da speranțe că-l va lua în căsătorie.

— Nu-mi vine a crede, îl întrerupse doamna de Clèves, ca având aceea nemaipomenită aversiune pe care-o arăta pentru căsătorie, de când era văduvă, și după declarațiile publice că nu se mai recăsătorește în viața ei, să-i fi dat speranțe lui Sancerre.

— Dacă nu i-ar fi dat decât lui, replică domnul de Clèves, n-ar fi fost de mirare, dar ceea ce este mai surprinzător e faptul că-l încuraja cu aceleași speranțe și pe Estuoteville; și am să vă spun, dacă vreți, toată povestea.

PARTEA A DOUA

Știți ce prieten sunt cu Sancerre; totuși, când acum vreo doi ani se îndrăgosti de doamna de Tournon, mi-a ascuns-o cu multă grijă, la fel ca tuturor celorlalți. Eram foarte departe de a bănuși ceva. Doamna de Tournon părea încă neconsolată de moartea soțului ei și trăia retrasă într-o singurătate austeră. Sora lui Sancerre era aproape singura persoană pe care o vedea, și în casa ei s-a îndrăgostit el de doamna de Tournon.

Într-o seară, când trebuia să se joace o comedie la Luvru și când nu mai erau așteptați, ca să înceapă, decât regele și doamna de Valentinois, se anunță că ducesa se simțea rău și că nici regele nu va mai veni. Toată lumea înțelese ușor că răul ducese era cine știe ce discuție cu regele. Noi știam că era gelos pe mareșalul de Brissac, când acesta se afla la curte, dar el se întorsese de câteva zile în Piemont, și nu bănuiam din ce cauză s-or fi certat.

Pe când vorbeam despre acest subiect cu Sancerre, sosi în sală domnul d'Anville, care-mi șopti că regele părea atât de îndurerat și de furios, că-i plângeai de milă; că în urma unei împăcări între el și doamna de Valentinois, cu vreo două zile mai înainte, după niște certuri avute din cauza mareșalului de Brissac, regele îi dăduse un inel, rugând-o să-l poarte; dar, în timp ce ea se îmbrăca pentru spectacol, el observase că n-avea acel inel și-o întrebuse de ce; ea păruse mirată că nu-l are și întrebuse femeile, care, din nefericire, sau fiindcă nu fuseseră bine învățate, răspuseseră că nu-l mai văzuseră de patru-cinci zile.

Era exact timpul scurs de la plecarea mareșalului de Brissac, continuă domnul d'Anville; regele nu se îndoii că, atunci când și-au luat rămas bun, ea i-a dat inelul. Acest gând i-a trezit atât de viu toată gelozia, care nici nu se potolise bine, încât, contrar obiceiului, s-a infuriat, făcându-i mii și mii de reproșuri. Se întorsese foarte supărat, fără să știe dacă asta-i venea mai mult din bănuiala că doamna de Valentinois și-a dat inelul, sau din teama să nu-i fi displăcut, prin mânia lui.

De îndată ce domnul d'Anville termină de povestit această întâmplare, m-am apropiat de Sancerre, să i-o spun și lui; i-am încredințat-o ca pe un secret ce mi-a fost încredințat și mie și despre care i-am interzis să vorbească.

În dimineața zilei următoare, m-am dus la cumnata mea, destul de devreme; am găsit-o acolo pe doamna de Tournon, care stătea la căpătâiul patului. Ea n-o iubea pe doamna de Valentinois, și știa bine că nici cumnata mea nu prea se putea lăuda cu asemenea sentimente. Când ieșise de la spectacol, Sancerre trecuse pe la ea și-i povestise cearta regelui cu ducesa, iar doamna de Tournon, fără să știe, fără să se gândească măcar că eu îl informasem pe amantul ei, venise să i-o povestească cumnatei mele.

Cum m-am apropiat de cumnata mea, ea-i spuse doamnei de Tournon că putea să-mi încredințeze și mie ceea ce atunci chiar îi spusese ei și, fără să mai aștepte încuviințarea doamnei de Tournon, îmi povesti, cuvânt cu cuvânt, tot ce-i spusese eu lui Sancerre, cu o seară înainte. Vă puteți închipui ce mirat am fost. M-am uitat la doamna de Tournon, care mi s-a părut cam încurcată. Stinghereala ei mi-a dat de bănuț; despre ceea ce-mi povestise, nu vorbisem decât cu Sancerre: când am ieșit seara de la teatru, m-a părăsit fără să-mi dea vreo explicație; îmi aminteam că l-am văzut ridicând-o în slavă pe doamna de Tournon. Toate acestea mi-au deschis ochii și nu mi-a fost greu să-mi dau seama că avea o aventură galantă cu ea și că o văzuse, după ce se despărțise de mine.

Am fost atât de lezat că el îmi ascundea această aventură, încât i-am spus doamnei de Tournon unele lucruri care au făcut-o să înțeleagă că a comis o imprudență: am condus-o până la trăsură și, la despărțire, am asigurat-o că invidiam fericirea celui care i-a destăinuit cearta regelui cu doamna de Valentinois.

Imediat m-am dus să-l văd pe Sancerre; i-am făcut reproșuri și i-am spus că am aflat de pasiunea sa pentru doamna de Tournon, fără să-i spun de unde știu. Afost nevoit să mi-o mărturisească: i-am povestit apoi cum am aflat, iar el mi-a dat multe amănunte despre aventura lor; mi-a spus că deși era mezinul familiei și nu putea aspira la o partidă atât de strălucită, ea era totuși hotărâtă să-l ia în căsătorie. Nu se poate închipui surpriză mai mare! I-am spus lui Sancerre să grăbească încheierea căsătoriei, fiindcă avea de ce să se teamă din partea unei femei care știa cu atâta abilitate să joace, de ochii lumii, rolul unui personaj atât de diferit de cel adevărat. El îmi răspunse că ea a fost totuși profund îndurerată, dar că sentimentele pentru el au făcut-o să biruie durerea și că nu putea lăsa să se observe dintr-o dată o schimbare atât de mare. Mi-a mai dat multe alte explicații, prin care o scuza, dar care m-au făcut să văd și cât era de îndrăgostit. M-a încredințat că o va convinge să fiu și eu pus la curent cu planurile lor, cu atât mai mult, cu cât ea însăși îmi dezvăluise adevărul. Și într-adevăr a izbutit, deși cu multă greutate, așa că, mai pe urmă, am devenit confidentul lor intim.

N-am văzut niciodată o femeie care să aibă o purtare atât de cinstită și de plăcută față de amantul ei. Totuși mă mira străduința ei fățarnică de a mai părea în doliu. Sancerre era atât de îndrăgostit și de mulțumit de felul cum se purta cu el, că aproape nu mai cuteza să stăruie să se căsătorească mai repede, de teamă să nu creadă că el ar fi dorit căsătoria mai mult din interes, decât din dragoste adevărată. Îi vorbi, totuși, și ea păru hotărâtă să-l ia în căsătorie; începu chiar să părăsească sihăstria în care trăia și să iasă din nou în lume. Venea la cumnata mea în orele când o parte din curte se afla acolo. Sancerre nu apărea decât rareori, dar cei care erau acolo seară de seară, și o vedeau des, o găseau foarte plăcută.

Puțin timp după ce a început să iasă din singurătatea ei, lui Sancerre i se păru că, simte o răcire în dragostea ei pentru el. Mi se plânse chiar de mai multe ori, fără ca eu să-l iau în serios: dar, până la urmă, când mi-a spus că în loc să grăbească această căsătorie, ea o amână, am început să cred că are de ce să fie îngrijorat. I-am răspuns că dacă pasiunea doamnei de Tournon ar fi mai slabă după doi ani, n-ar fi lucru de mirare; dar dacă această pasiune n-ar mai fi destul de puternică pentru a o face să-l ia de soț, el n-ar trebui, totuși, să regreta căci, față de lume, această căsătorie i-ar face un rău imens, nu numai fiindcă el nu era o partidă destul de strălucită pentru ea, dar conta și știrbirea reputației ei; că, prin urmare, tot ce putea dori era ca ea să nu-l înșele și să nu-i dea speranțe deșarte. I-am mai spus apoi că, dacă ea nu s-ar mai simți atrasă să se căsătorească cu el, sau dacă i-ar mărturisi că iubește pe altul, el nu trebuia să se înfurie, nici să se plângă: ci ar trebui să-i păstreze doar stimă și recunoștință.

Îți dau, i-am spus sfatul pe care l-aș urma și eu; căci sinceritatea mă mișcă într-atât, încât dacă iubita mea, ba chiar soția mea mi-ar mărturisi că-i place un bărbat, aș fi mahnit, fără a fi mâniat. Aș renunța la rolul de amant sau de soț, pentru a o sfătui și a o plânge.

La aceste cuvinte doamna de Clèves se înroși, găsind în ele o anumită legătură cu situația ei, și fu atât de surprinsă și de tulburată, că mult timp nu-și reveni.

— Sancerre îi vorbi doamnei de Tournon, continuă domnul de Clèves; și-i spuse tot ce l-am sfătuit; iar ea îl liniști cu atâta grijă, și se arătă atât de ofensată de bănuielile lui, încât i le spulberă cu totul. Totuși, căsătoria se amână, până la întoarcerea lui Sancerre dintr-o călătorie destul de lungă, pe care urma s-o facă; până la plecarea lui, se purtă atât de bine și păru atât de îndurerată de despărțire, încât am crezut și eu, ca și el, că-l iubește cu adevărat. El plecă acum aproape trei luni; cât a lipsit, eu am văzut-o puțin pe doamna de Tournon; m-am ocupat numai de dumneavoastră și nu mai știam decât că trebuia să se întoarcă în curând.

Alaltăieri, sosind la Paris, am aflat că ea murise; am trimis la el acasă. Să aflu dacă nu se primise vreo veste. Mi s-a adus știrea că sosise în ajun, chiar în ziua morții doamnei de Tournon. Îndată m-am dus să-l văd, știind foarte bine în ce stare am să-l găsec; însă durerea lui întrecea cu mult închipuirea mea.

Niciodată n-am văzut suferință mai adâncă și mai duioasă; cum mă zări, mă îmbrățișa izbucnind în lacrimi: „N-am s-o mai văd, îmi spuse el, n-am s-o mai văd, a murit. Nu eram demn de ea; dar am s-o urmez repede”.

După aceea tăcu; apoi, din când în când, repeta: „Amurit și n-am s-o mai văd niciodată”... începea iar să strige și să plângă și rămânea ca un om care și-a pierdut mințile. Mi-a spus că în tot timpul cât a lipsit, n-a primit multe vești de la ea, dar că nu se mirase, pentru că o cunoștea bine și știa cât de greu îi venea ei să înfrunte riscul de a trimite scrisori. Nu se îndoia că l-ar fi luat în căsătorie la întoarcerea lui; o socotea cea mai demnă de a fi iubită și cea mai credincioasă femeie, din câte au existat vreodată; credea că-l iubise cu toată dragostea; pentru totdeauna. Toate aceste gânduri îl cufundau într-o suferință cumplită de care era cu totul copleșit și mărturisesc că nu-mi puteam stăpâni tulburarea.

Am fost cu toate acestea nevoit să-l las singur, trebuind să mă duc la rege; i-am făgăduit să mă întorc îndată. Într-adevăr m-am întors, și niciodată n-am fost mai surprins, decât de marea schimbare a stării lui sufletești. Era în picioare, în camera sa, cu o înfățișare de om furios, când mergând, când oprindu-se, ca scos din minți: „Vino, vino, zise el, vino să vezi pe omul cel mai disperat din lume; sunt de o mie de ori mai nefericit, decât adineauri, pentru că ceea ce am aflat despre doamna deTournon e mai rău decât moartea!”

Îmi spuneam că durerea îi luase într-adevăr mințile fiindcă nu credeam că poate fi nenorocire mai mare decât moartea femeii iubite și care te-a iubit. I-am spus că atât timp cât mâhnirea lui rămăsese în limitele omenești, l-am înțeles și am luat parte la ea, dar că n-am să-l mai plâng, dacă se lasă pradă disperării și își pierde rațiunea.

„Aș fi fost mai fericit dacă mi-aș fi pierdut și rațiunea și viața, strigă el; doamna de Tournon nu-mi era credincioasă, și aflu de necredința și trădarea ei, a doua zi după ce-am aflat că a murit, într-un moment când sufletul mi-e plin și pătruns de cea mai vie durere și de cea mai duioasă dragoste pe care-a simțit-o cineva vreodată; într-un moment când îmi aduc aminte de ea ca de femeia cea mai desăvârșită ce-a existat vreodată și cea mai desăvârșită în purtarea ei față de mine, descopăr că m-am înșelat și că nu merită s-o plâng; totuși, simt aceeași vie durere pentru moartea ei, ca și cum mi-ar fi fost credincioasă, și simt trădarea ei, ca și cum n-ar fi moartă. Dacă aș fi aflat de trădarea ei înainte de a fi murit, gelozia, furia, turbarea m-ar fi cuprins și m-ar fi călit oarecum împotriva durerii de a fi pierdut-o; dar sunt într-o stare în care nu pot nici să mă consolez, nici s-o urăsc.”

Vă puteți închipui ce surprins am fost de cele ce-mi spunea Sancerre; l-am întrebat cum a aflat cele spuse. Mi-a povestit că, o clipă după ce-am ieșit din camera lui. a venit să-l vadă Estouteville, prietenul lui intim, care nu știa, totuși, nimic de dragostea lui pentru doamna deTournon, și înainte de a lua loc, a început să plângă și i-a spus să-l ierte că i-a ascuns ceea ce îi va destăinui abia acum; că-l ruga să aibă milă de el; că venea să-și deschidă inima și că avea în față pe omul cel mai îndurerat de moartea doamnei de Tournon.

„La auzul acestui nume, îmi spuse Sancerre, am fost atât de surprins, încât, deși primul meu gând a fost să-i spun că eu sunt cel mai îndurerat, n-am avut puterea să vorbesc. El a continuat, și mi-a spus că era îndrăgostit de ea de șase luni; că mereu a vrut să-mi spună, dar că ea i-a interzis-o cu atâta hotărâre, că n-a îndrăznit să n-o asculte; că și el îi plăcuse ei, aproape din clipa în care se îndrăgostise el de ea; că-și ascundeau pasiunea față de toți, că nu s-a dus la ea niciodată în văzul altora; că avusese fericirea s-o consoleze de moartea soțului ei; și, în sfârșit, că urma s-o ia în căsătorie, tocmai când ea murise, dar că această căsătorie din dragoste trebuia să apară în ochii celorlalți ca o căsătorie din datorie și supunere; că el îl câștigase de partea lor pe tatăl ei, iar căsătoria avea să se încheie, aparent, din porunca tatălui ei, pentru ca să nu apară o prea mare schimbare în comportarea ei, care se arăta departe de orice gând de recăsătorire.

Tot timpul cât mi-a vorbit Estouteville, îmi mai spuse Sancerre, am dat crezare cuvintelor lui, mi s-au părut verosimile, fiindcă momentul în care îmi spunea că începuse s-o iubească pe doamna de Tournon era tocmai cel când îmi păruse schimbată; o clipă, însă, după aceea, l-am crezut un mincinos, sau cel puțin un lunatic. Eram gata să i-o spun, pe urmă însă am vrut să mă dumiresc i-am pus întrebări, m-am arătat plin de neîncredere; în sfârșit am făcut atâtea pentru a mă convinge de nenorocirea mea, că el m-a întrebat dacă cunoșteam scrisul doamnei de Tournon. A pus pe patul meu patru scrisori de-ale ei și portretul. În aceeași clipă intră fratele meu; Estouteville avea fața atât de scaldată în lacrimi, că a trebuit să plece, să nu-l vadă în starea aceasta; mi-a spus că se va reîntoarce spre seară, să ia ceea ce-mi lăsase; iar eu l-am gonit pe fratele meu, sub cuvânt că mi-e rău, din nerăbdare, de a citi scrisorile acelea, cu speranța să găsesc în ele ceva care să contrazică cele spuse de

Estouteville. Dar vai! Ce n-am aflat în ele! Ce dragoste! Ce jurăminte! Câte asigurări de căsătorie! Ce scrisori! Niciodată nu mi-a scris mie ceva asemănător. Astfel, adăugă el, încerc și durerea morții și pe aceea a trădării: două dureri care au fost deseori comparate, dar care n-au fost niciodată simțite în același timp, de aceeași persoană. Mărturisesc spre rușinea mea, că simt încă mai mult pierderea, decât trădarea ei; nu ajung s-o găsec destul de vinovată, pentru a mă împăca cu moartea ei. Dacă ar trăi, aș fi avut plăcerea să-i fac reproșuri și să mă răzbun pe ea, arătându-i cât a fost de nedreaptă; dar n-o mai văd, n-am s-o mai văd; aceasta e, dintre toate, cea mai mare durere; aș dori să-mi dau viața numai să trăiască. Ce dorință! Dacă ar putea reveni printre noi, ar trăi pentru Estouteville. Ce fericit eram ieri, exclamă, ce fericit eram! Eram omul cel mai îndurerat din lume, dar durerea mea era firească, și găseam o oarecare alinare la gândul că nu mă voi consola niciodată; astăzi, toate sentimentele mele sunt nefirești. Plătesc acelei pasiuni prefăcute, pe care-a avut-o față de mine, același tribut de durere pe care credeam că-l consacru unei pasiuni adevărate. Nu pot nici să-i urăsc, nici să-i iubesc amintirea; nu pot să mă consolez, nici să fiu firesc îndurerat. Cel puțin, îmi spuse, întorcându-se deodată spre mine, te implor să faci în așa fel, încât să nu-l mai văd niciodată pe Estouteville; am oroare până și pe numele lui! Știu prea bine că n-am niciun motiv să mă plâng de el; a fost vina mea să-i ascund că o iubeam pe doamna de Tournon; dacă ar fi știut, poate că nu s-ar fi îndrăgostit de ea, iar ea nu mi-ar fi fost necredincioasă; a venit la mine, să-mi încredințeze durerea lui; mi-e milă de el. Ei! și e drept să fie așa, a exclamat el. O iubea pe doamna de Tournon, și era iubit de ea, și n-are s-o mai vadă niciodată; și cu toate acestea simt că n-am să mă pot stăpâni de a-l urî și, încă o dată, te implor să faci în așa fel, încât să nu-l mai văd!”

Sancerre începu iar să plângă, s-o regrete pe doamna de Tournon, să-i vorbească și să-i adreseze cele mai duioase vorbe de pe lume; trecu apoi iarăși la ură, la plângeri, la reproșuri, și la blesteme împotriva ei. Văzându-l prada unor sentimente atât de violente, mi-am dat seama că îmi trebuia un ajutor ca să-l pot liniști. Am trimis să-l caute pe fratele lui, pe care chiar atunci îl lăsasem la rege; l-am întâmpinat, ca să-i vorbesc, în anticameră, înainte de a intra, și i-am povestit starea în care se afla Sancerre. Am luat măsuri pentru a împiedica să-l mai vadă pe Estouteville, și am petrecut mult timp în noaptea aceea, ca să-l readucem în stare de a judeca. Azi-dimineață l-am găsit și mai îndurerat; fratele lui a rămas lângă el, iar eu m-am întors la dumneavoastră.

— Sunt surprinsă cum nu se mai poate, spuse atunci doamna de Clèves. O credeam pe doamna de Tournon incapabilă de aventuri și de înșelăciune.

— Abilitatea și prefăcătoră, reluă domnul de Clèves, nu pot fi duse mai departe decât a făcut-o ea. Atunci când Sancerre a avut impresia că e schimbată față de el, ea era în adevăr schimbată, începea să-l iubească pe Estouteville. Acestuia îi spunea că o consola de moartea soțului ei, și că numai pentru el renunțase la singurătate, iar lui Sancerre i se părea că ea făcuse asta din credința că nu era bine să se arate atât de îndurerată. Ea îi arăta lui Estouteville că trebuie să ascundă înțelegerea dintre ei și să pară că-l ia în căsătorie cu sila, din porunca tatălui ei, ca urmare a grijei ce-o avea pentru reputația ei, când, de fapt, era numai pentru a-l părăsi pe Sancerre, fără ca acesta să aibă cum să se plângă.

Eu trebuie să mă întorc, continuă domnul de Clèves, să-l văd pe nenorocitul acela, și cred că ar fi bine ca și soția mea să se întoarcă la Paris. E timpul să vedeți lume și să primiți nesfârșitul număr de vizite, de la care nu vă puteți da în lături.

Doamna de Clèves consimți să se reîntoarcă la curte, și sosi a doua zi. În privința domnului de Nemours se simțea mai liniștită decât până atunci; tot ce-i spusese doamna de Chartres pe patul de moarte, ca și durerea morții ei, îi abătuse gândurile de la acea dragoste și începu să creadă că sentimentele acestea se stinseseră cu totul.

Chiar în seara sosirii, doamna-delfină veni s-o vadă și, după ce-i mărturisii cât de sincer luase parte la suferința ei, îi spuse că pentru a o abate de la tristele gânduri, dorea s-o pună la curent cu tot ce se petrecuse la curte în absența ei; și, ca atare, îi povesti mai multe lucruri deosebite.

— Dar ceea ce doresc să-ți aduc mai mult la cunoștință, spuse ea mai apoi, e că domnul de Nemours este, cu siguranță, îndrăgostit la nebunie, și că prietenii lui cei mai intimi, nu numai că n-au aflat nimic de la el, dar nici nu pot ghici cine este persoana pe care o iubește. Totuși această dragoste e destul de puternică, pentru a-l face să neglijeze, sau să părăsească cu totul, speranțele unei coroane.

Doamna-delfină povesti apoi ce se mai întâmplase în Anglia.

— Tot ce vă povestesc acum, am aflat, continuă ea, de la domnul d'Anville, Care mi-a spus azi-dimineață că regele a trimis ieri seară să-l cheme pe domnul de Nemours, în legătură cu niște scrisori ale lui Lignerolles, care cere să se întoarcă, și care scrie regelui că nu mai poate justifica în fața reginei Angliei întârzierea domnului de Nemours; că ea începe să se simtă ofensată și că, deși nu-și dăduse cuvântul hotărât, a spus destul pentru a face pe cineva să riște o călătorie.

Regele îi citi această scrisoare domnului de Nemours, care în loc să vorbească serios, ca la început, n-a făcut decât să râdă, să glumească și să-și bată joc de speranțele lui Lignerolles. Spuse că toată Europa i-ar condamna imprudența, dacă s-ar încumeta să meargă în Anglia ca pretendent la mâna reginei, fără a fi sigur de succes. „Mi se pare de asemenea, adăugase el, că mi-aș alege rău momentul de a face această călătorie, acum când regele Spaniei stăruie așa de mult pentru a se căsători cu această regină. Poate n-ar fi un rival prea de temut într-o aventură galantă, dar într-o căsătorie, cred că majestatea-voastră nu m-ar sfătui să mă măsoar cu el.” „În această împrejurare, v-aș sfătui s-o faceți, reluă regele; și nu veți avea de dus vreo luptă; știu că el are alte gânduri și chiar dacă nu le-ar avea, regina Maria s-a simțit prea rău sub jugul Spaniei, pentru a crede că sora ei ar vrea să-l reia, lăsându-se orbită de strălucirea atâtor coroane adunate laolaltă.” „Dacă nu se lasă orbită, răspunse repede domnul de Nemours, poate că dorește să-și găsească fericirea în dragoste. L-a iubit pe lordul Courtenay, sunt câțiva ani de atunci, îl iubea și regina Maria, care l-ar fi luat în căsătorie cu consimțământul întregii Anglii, dacă nu afla că tinerețea și frumusețea sorei sale, Elisabeta, îl mișca mai mult decât speranța de a domni. Majestatea-voastră știe că gelozia violentă de care suferea a îndemnat-o să-i arunce pe amândoi în închisoare, să-l exileze apoi pe lordul Courtenay și, în sfârșit, să-l ia în căsătorie pe regele Spaniei. Cred că Elisabeta, care domnește acum, îl va rechema curând pe lordul Courtenay, alegând astfel un om pe care l-a iubit, care e foarte plăcut și care a suferit atâta pentru ea, mai degrabă decât pe un altul pe care nu l-a văzut niciodată.” „Aș fi de părerea dumneavoastră, răspunse regele, dacă Courtenay ar mai fi în viață; dar de câteva zile știu că a murit la Padova, unde era exilat. Îmi dau bine seama, adăugă el, despărțindu-se de domnul de Nemours, că o căsătorie a dumneavoastră ar trebui încheiată așa cum s-ar face căsătoria domnului-delfin, adică să trimitem ambasadori regali, prin care să se celebreze căsătoria dumneavoastră cu regina Angliei.”

Domnul d'Anville și domnul vidam, care erau la rege împreună cu domnul de Nemours, sunt convinși că tot marea lui iubire ce-l frământă îl abate de la un plan atât de măreț. Vidamul, care îl vede mai de aproape ca oricine, a spus doamnei de Martigues că principele este atât de schimbat, încât nici nu-l mai recunoaște; și ceea ce îl miră mai mult este că nu s-a aflat de niciun fel de legătură a lui de dragoste și că nici nu există ceasuri în care principele să lipsească fără să se știe unde se află, ceea ce îl face să creadă că nu are nicio înțelegere cu persoana pe care-o iubește; și faptul că domnul de Nemours iubește o femeie care nu răspunde sentimentelor lui, este ceea ce îl face de nerecunoscut!

Ce otravă dulce pentru doamna de Clèves, acest discurs al doamnei-delfine! Cum să nu se recunoască în acea persoană al cărei nume nimeni nu-l știa, și cum să nu fie pătrunsă de recunoștință și de iubire, aflând pe o cale atât de neîndoielnică vestea că acest principe, care îi făcea inima să bată, își ascundea pasiunea sa față de toată lumea, și nesocotea, din dragoste pentru ea, nădejdea de a purta într-o zi o coroană? De aceea nici nu se poate spune în cuvinte ceea ce simți, ce zbucium se stărnise în sufletul ei! Dacă doamna-delfină s-ar fi uitat la ea mai atent, ușor ar fi observat că cele ce-i povestise atunci nu-i erau deloc indiferente; dar cum nici pe departe nu bănuia adevărul, continua să vorbească, fără să remarce nimic deosebit.

— Domnul d'Anville, adăugă, regina-delfină, care, după cum vă spuneam, mi-a comunicat toate acestea, mă crede mai bine informată în această privință: are o părere atât de înaltă despre farmecul meu, încât e convins că sunt singura doamnă în stare să-l schimbe așa de mult pe domnul de Nemours.

Aceste ultime cuvinte ale doamnei-delfine treziră în doamna de Clèves, o altfel de tulburare decât cea pe care o avusese cu câteva clipe înainte.

— Aș fi ușor de părerea domnului d'Anville, răspunse ea; și după toate aparențele, doamnă, nimeni mai prejos de o principesă ca dumneavoastră n-ar putea s-o înfrunte pe regina Angliei.

— Dacă ar fi așa, v-aș fi mărturisit-o, răspunse repede doamna-delfină, și aș ști aceasta, dacă ar fi adevărat. Asemenea pasiuni nu scapă neobservate de cine le stărnește. Domnul de Nemours nu mi-a arătat niciodată decât multă atenție; este o mare distanță între felul cum s-a ocupat de mine și purtarea lui de acum, așa că vă pot răspunde că nu eu sunt cauza indiferenței lui față de coroana Angliei... M-am luat cu vorba, adăugă doamna-delfină. Și am uitat că trebuie să mă duc s-o văd pe doamna Elisabeta. Știți că pacea este aproape încheiată; dar nu știți că regele Spaniei nu a vrut să aprobe niciun paragraf, decât cu condiția de a se căsători cu această principesă, în locul fiului său, Don Carlos. Regelui i-a fost foarte greu să se hotărăscă; în sfârșit, a consimțit și chiar acum s-a dus să-i anunțe doamnei Elisabeta această veste. Cred că va fi deznădăjduită; nu-i plăcut să te căsătorești cu un om de vârsta și cu firea regelui Spaniei, mai ales pentru dânsa, care se bucură de toată veselia ce ți-o dă prima tinerețe îngemănată cu frumusețea și când se aștepta să ia în căsătorie un tânăr principe de care se simțea atrasă chiar fără să-l fi văzut. Nu știu dacă regele va găsi la ea toată supunerea pe care o dorește; m-a rugat să mă duc la dânsa, fiindcă știe că ține la mine, și crede că aș putea-o influența. Voi face apoi o altă vizită, cu totul diferită; mă voi duce să împărtășesc bucuria Doamnei, sora regelui, căci totul este stabilit, pentru căsătoria ei cu domnul de Savoia, care în curând va fi aici. Nici când o tânără de vârsta acestei principese n-a avut o bucurie atât de deplină de a se mărita. Curtea va fi mai frumoasă și mai numeroasă ca niciodată; și cu toată durerea pe care o încercați, trebuie să ne veniți în ajutor, să arătăm străinilor că noi nu avem frumuseți care se întâlnesc pretutindeni.

După aceste cuvinte, doamna-delfină se despărți de doamna de Clèves, iar a doua zi, toată lumea știa că doamna Elisabeta se căsătorește. În zilele următoare, regele și reginele s-au dus s-o vadă pe doamna de Clèves. Domnul de Nemours, care așteptase întoarcerea ei cu nespuse nerăbdare și care dorea cu înflăcărare să-i poată vorbi între patru ochi, pândi momentul când toată lumea urma să plece și când, probabil, nimeni nu s-ar mai fi anunțat. Planul îi reuși, și sosi tocmai când ultimii musafiri ieșeau.

Principesa ședea pe pat; era cald, dar când îl văzu pe domnul de Nemours se îmbujoră, ceea ce nu dăuna deloc frumuseții ei. El se așeză în fața ei, cu acea sfială și temere pe care le nasc numai adevăratele pasiuni. Rămase câțva timp fără să poată vorbi. Doamna de Clèves nu era mai puțin emoționată, așa că tăcură amândoi o bună bucată de vreme.

În cele din urmă, domnul de Nemours luă cuvântul și îi prezentă condoleanțe

pentru durerea pe care o încercase; doamna de Clèves, foarte mulțumită să continue conversația pe acest făgaș, vorbi destul de mult despre pierderea suferită și, în sfârșit, spuse că și atunci când timpul îi va mai potoli durerea, tot va rămâne sub această puternică impresie, în stare să-i schimbe și firea.

— Marile dureri și pasiunile violente, se grăbi să răspundă domnul de Nemours, schimbă profund sufletul omului; astfel și eu nu mă mai recunosc de când m-am întors din Flandra. Multă lume a observat această schimbare și chiar ieri doamna-delfină îmi vorbea de asta.

— Într-adevăr, reluă doamna de Clèves, mi se pare chiar că am auzit-o spunând ceva în acest sens.

— Nu-mi pare rău, doamnă, răspunse domnul de Nemours, că și-a dat seama, dar aș vrea să nu fie singura care să fi observat. Sunt persoane cărora nu îndrăznești să le dai alte dovezi de pasiunea pe care-o ai pentru ele, decât prin lucruri ce nu le privesc direct; și neîndrăznind să le arăți că le iubești, ai dori cel puțin ca ele să-și dea seama că nu vrei să fii iubit de nimeni. Ai vrea ca ele să știe că nu există nicio altă frumusețe, orice rang ar avea, pe care să n-o privești cu indiferență, că nu există coroană pe care ai dori s-o cumperi cu prețul de a nu le mai vedea niciodată. De obicei, femeile judecă pasiunea pe care-o ai pentru ele, continuă el, după grija de a le plăcea și de a le urmări pretutindeni, dar asta nu e lucru greu, dacă sunt agreabile; mai greu este să nu te lași furat de plăcerea de a le urma pretutindeni, să nu le ocolești de teama să nu arăți lumii, și chiar lor, sentimentele pe care le ai pentru ele. Și dovada cea mai sigură a unei iubiri adevărate este să devii cu totul altfel decât erai și să nu mai ai nici ambiții, nici plăceri, după ce ai fost toată viața robii lor.

Doamna de Clèves își dădea ușor seama cam ce-o privea pe ea din aceste cuvinte. I se părea că trebuie să răspundă, să nu le treacă cu vederea. I se mai părea că nu trebuia să asculte, nici să arate că le înțelege. Credea că trebuie să vorbească și, totodată, credea că trebuie să nu spună nimic. Vorbele domnului de Nemours îi plăceau și o jigneau aproape în aceeași măsură; vedea în ele confirmarea reflecțiilor doamnei-delfine; găsea în ele curtenie și respect, dar și ceva prea îndrăzneț, prea fără ocol. Slăbiciunea pe care-o avea pentru principe îi crea o tulburare pe care nu și-o putea stăpâni. Cuvintele cele mai învăluite ale unui om care-ți place te tulbură mai mult decât declarațiile deschise ale unuia care nu-ți place. Ea rămase deci tăcută, iar dacă domnul de Nemours ar fi pătruns sensul tăcerii ei, n-ar fi luat-o poate, ca un semn rău, dar sosirea domnului de Clèves puse capăt conversației și vizitei sale.

Principele venea să-i povestească soției lui noutăți despre Sancerre; dar ea nu se arăta prea curioasă să urmărească firul celor ce se mai petrecuseră. Era atât de preocupată de momentul abia trecut, încât cu greu putea să-și ascundă tulburarea gândurilor. Când avu răgazul să mediteze, își dădu bine seama că se înșelase când crezuse că domnul de Nemours îi este indiferent. Ceea ce îi spusese a impresionat-o și a convins-o pe deplin de dragostea lui. Purtarea principelui se potrivea prea bine cu vorbele, pentru ca principesa să mai aibă vreo îndoială. Ea nu se mai amăgi cu speranța că nu-l iubește; se gândi numai cum să nu i-o arate niciodată. Luase o hotărâre greu de realizat, ale cărei dificultăți le și cunoștea; știa că singura cale de a reuși era să facă tot posibilul să nu-l mai vadă; și cum doliul îi da prilejul să fie mai retrasă ca de obicei, se folosi de acest pretext ca să nu se mai ducă în locurile unde îl putea întâlni. Era de-o tristețe adâncă; moartea mamei ei părea să fie cauza, și nimeni nu mai căuta alta.

Domnul de Nemours era disperat că nu o mai vede aproape deloc; și, știind că nu o va mai găsi la nicio recepție și la nicio petrecere unde venea toată curtea, nu se mai putea hotărî să apară nici el; simula o mare pasiune pentru vânătoare și organiza partide chiar în zilele când erau recepții la regine. O ușoară boală îi servi multă vreme de scuză ca să rămână acasă și să nu meargă în niciun loc unde știa bine că doamna de Clèves nu va fi.

Domnul de Clèves căzu bolnav cam în același timp. Doamna de Clèves nu ieși din camera lui tot timpul cât nu se simți bine; dar când începu să se mai îndrepte, să primească lume, și printre alții pe domnul de Nemours, care, sub cuvânt că e încă slăbit, își petrecea acolo cea mai mare parte din zi, ea găsi cu cale să se retragă din preajma soțului ei. Totuși, la primele vizite, nu avu puterea să iasă din încăpere. Trecuse prea mult timp de când nu-l mai văzuse pe domnul de Nemours pentru a se decide să renunțe să-l vadă. Principele găsi mijlocul s-o facă să înțeleagă, prin fraze care păreau generale, dar al căror sens ea totuși îl prindea, fiindcă se legau cu ceea ce îi spusese în vizita pe care i-o făcuse, că se ducea la vânătoare ca să viseze și nu lua parte la recepții fiindcă ea nu era acolo.

În sfârșit ea-și puse în aplicare hotărârea pe care-o luase de a ieși de la soțul ei când venea principele. El își dădu bine seama că fugea de el și fu foarte afectat.

La început domnul de Clèves nu băgă de seamă comportarea soției; în cele din urmă observă că ea nu voia să rămână în camera lui când era lume de față. Îi vorbi despre asta, iar ea îi răspunse că nu credea că buna-cuviință îngăduie să fie seară de seară în societatea tineretului de la curte; că îl implora să recunoască și el că e bine să ducă o viață mai retrasă ca de obicei; că virtutea și prezența mamei sale încuviințau în trecut multe lucruri pe care o femeie de vârsta ei nu putea să și le permită.

Domnul de Clèves, care se arăta plin de îngăduință și înțelegere față de soția lui, de data asta îi spuse că nu voia cu niciun chip ca ea să-și schimbe comportarea. Ea fu cât pe-acți să-i spună că se zvonește că domnul de Nemours este îndrăgostit de ea; dar n-avu puterea să-i rostească numele. Se simți chiar rușinată că s-a gândit să invoce un asemenea pretext și că ascundea adevărul unui om care avea o părere atât de înaltă despre ea.

Câteva zile mai târziu, regele se afla la regină la ora ei de primire; se vorbi despre horoscoape și despre preziceri, în ce măsură poți crede în împlinirea lor: părerile erau împărțite. Regina credea mult în ele; ea susținu că după atâtea câte fuseseră prezise și se izbândiseră, nu te mai puteai îndoi de certitudinile acestei științe. Alții susțineau că, printre nesfârșitul număr de preziceri, puținele care se adevereau arătau evident că nu era vorba decât de un joc al întâmplării;

— Am fost altădată, zise regele, foarte curios să cunosc viitorul, dar mi s-au spus atâtea lucruri mincinoase și atât de lipsite de temei, încât am rămas convins că nu poți ști nimic dinainte. Acum câțiva ani veni aici un om cu mare faimă de astrolog; toată lumea s-a dus la el; m-am dus și eu, ca și ceilalți, dar fără să-i spun cine eram, luându-i însă cu mine pe domnii de Guise și d'Escars, pe care i-am poftit să intre înaintea mea. Totuși, astrologul mi se adresă mai întâi mie, ca celui mai de seamă dintre toți. Poate că m-a recunoscut; dar mi-a spus ceva care nu mi se potrivea, dacă m-ar fi recunoscut. Mi-a prezis că voi fi ucis în duel. I-a spus apoi domnului de Guise că va fi omorât pe la spate, iar lui d'Escars, că va pieri cu capul spart de-o lovitură de copită. Domnul de Guise se simți aproape jignit de o asemenea prezicere, ca și cum ar fi fost o aluzie că ar putea fugi vreodată din fața primejdiei. D'Escars n-a fost nici el încântat să-și găsească sfârșitul într-un accident atât de stupid. În sfârșit, ieșirăm cu toții foarte nemulțumiți de la astrolog. Nu știu ce se va întâmpla cu domnii de Guise și d'Escars, dar nu văd cum aș putea fi eu ucis în duel! Zilele acestea am semnat pacea cu regele Spaniei; și chiar dacă nu am fi semnat-o, nu cred că ne-am fi bătut și că l-aș fi provocat la duel, cum a făcut-o regele, tatăl meu, când l-a provocat pe Carol Quintul.

După ce regele povesti despre nenorocirea prezisă, cei care susțineau astrologia nu i-au mai ținut partea și căzură de acord că nu trebuie să i se dea nicio crezare.

— În ceea ce mă privește, zise tare domnul de Nemours sunt cel mai îndreptățit om de pe lume să nu cred în astrologi, după care, întorcându-se către doamna de Clèves, îi zise în șoaptă: — Mi s-a prezis că mă va face fericit singura ființă din lume pentru

care voi avea cea mai puternică și mai respectuoasă pasiune. Judecați și dumneavoastră, doamnă, dacă pot să mai cred în preziceri.

Doamna-delfină, care din ceea ce spusese domnul de Nemours cu glas tare, crezu că acum povestea, în șoaptă, vreo prezicere ce i se făcuse, îl întrebă ce-i spunea doamnei de Clèves. Dacă ar fi avut mai puțină prezență de spirit, ar fi fost luat prin surprindere. Dar, reluând cuvântul, răspunse fără șovăială:

— Îi spuneam, doamnă, că mi s-a prezis că voi avea o soartă atât de strălucită, la care nici n-aș îndrăzni să visez.

— Dacă vi s-a făcut numai această prevestire, replică de îndată doamna-delfină, zâmbind cu gândul la regina Angliei, nu vă sfătuiesc să defăimați astrologia și chiar ați putea găsi temeieri s-o susțineți.

Doamna de Clèves înțelese prea bine ce voia să spună doamna-delfină; dar pricepuse și că fericirea la care domnul de Nemours visa nu era aceea de a fi regele Angliei.

Cum trecuse destulă vreme de la moartea mamei sale, doamna de Clèves trebuia să reînceapă să apară în lume și să primească vizite, ca altădată. Pe domnul de Nemours îl vedea la doamna-delfină îl vedea la domnul de Clèves, unde, ca să nu bată la ochi, el venea adesea însoțit de alte persoane din nobilime, de vârsta sa; ea însă era cuprinsă, la vederea lui, de o tulburare de care și el își dădea lesne seama.

Oricât se străduia să-i evite privirile și să-i vorbească mai puțin decât altuia, o trădau unele manifestări instinctive ce-l făceau pe prinț să gândească uneori că nu-i era indiferent. Un om mai puțin pătrunzător decât el n-ar fi observat poate nimic, dar el fusese iubit de atâtea ori, încât era greu să nu-și dea seama când este iubit. Știa prea bine că avea ca rival pe cavalerul de Guise, după cum și acesta știa că domnul de Nemours îi era rival. Era singurul om de la curte care ghicise adevărul; propriul lui interes îl făcuse mai clarvăzător, decât pe ceilalți; faptul că își cunoșteau sentimentele îi făcea să fie acri unul cu celălalt, fără ca totuși să ajungă la ciocniri deschise, dar se contraziceau cât puteau. Făceau parte totdeauna din grupuri adverse la cursele de inele, la luptele ce se desfășurau la bariera câmpului de turnir, și în toate distracțiile la care lua parte regele; dorința aprigă de a se înfrunta era atât de mare, că nu se putea ascunde.

Situația cu tronul Angliei revenea deseori în mintea doamnei de Clèves; i se părea că domnul de Nemours nu va rezista sfaturilor regelui și insistențelor lui Lignerolles. Vedea cu neliniște că acesta din urmă nu se întorsese încă și îl aștepta cu nerăbdare. Dacă s-ar fi lăsat în voia pornirilor ei, s-ar fi informat îndeaproape de stadiul discuțiilor, dar același sentiment ce-i stârnea curiozitatea o silea și să și-o ascundă, așa că se mulțumea doar să ceară amănunte despre frumusețea, inteligența și firea reginei Angliei. Se adusese la rege un portret al acestei regine, pe care ea îl găsi mai frumos decât ar fi dorit să fie; și nu se putea stăpâni să spună că, probabil, portretul o flata.

— Nu cred, spuse doamna-delfină, care era de față; regina are reputația de a fi foarte frumoasă și de a avea o minte neobișnuit de ageră; toată viața mi-a fost dată ca pildă. Trebuie să fie plăcută, dacă seamănă cu mama ei, Ana de Boleyn. Rar o femeie a avut atâta farmec, atâta drăgălășenie în înfățișare și, în felul de a fi. Se zice că pe fața ei apărea o vioiciune și o expresie ciudată, neîntâlnite la nici una din celelalte mari frumuseți ale Angliei.

— Se spune, mi se pare, reluă doamna de Clèves, că fusese născută în Franța.

— Cei care au crezut așa se înșală, răspunse doamna-delfină, și în câteva cuvinte am să vă istorisesc povestea ei:

Cobora dintr-o familie de neam din Anglia. Henric al VIII-lea fusese îndrăgostit de, sora și de mama ei, și chiar s-a bănuțit că ea era fiica lui. A venit aici cu sora lui Henric al VII-lea, care s-a căsătorit cu regele Ludovic al XII-lea. După moartea soțului

ei, această principesă, care era tânără și elegantă, a părăsit cu multă durere curtea Franței; dar Ana de Boleyn, care avea aceleași gusturi ca și stăpâna ei, nu se putu hotărî să plece. Răposatul rege era îndrăgostit de dânsa, și ea rămase domnișoară de onoare pe lângă regina Claudia. Când regina muri, o luă sora regelui, doamna Margareta, ducesă de Alençon, mai târziu regină de Navara, ale cărei povestiri le cunoașteți, și de la care a și prins ceva din noua religie. S-a întors apoi în Anglia și acolo fermeca pe toată lumea; avea maniere franțuzești, care plac tuturor popoarelor; cânta bine, dansa minunat; a fost numită domnișoară de onoare pe lângă regina Caterina de Aragon, și regele Henric al VIII-lea se îndrăgosti la nebunie de ea.

Cardinalul de Wolsey, favoritul și primul său ministru, râvnise la pontificat și, nemulțumit de împărat, care nu-l susținuse în aspirațiile lui, se hotărî să se răzbune pe el, aliind pe regele, stăpânul său, cu Franța. Îl convinse pe Henric al VIII-lea că e nulă căsătoria lui cu mătușa împăratului, și îi propuse să ia în căsătorie pe ducesa de Alençon, al cărei soț tocmai murise. Ana de Boleyn, care era ambițioasă, socoti acest divorț o cale ce-o putea duce la tron. Începu să-l inițieze pe regele Angliei în religia lui Luther și-l îndemnă pe răposatul rege să sprijine la Roma divorțul lui Henric, în speranța căsătoriei cu doamna de Alençon. Pentru a trata această afacere, cardinalul Wolsey ceru să fie trimis în Franța, dar sub alte pretexte; stăpânul său, însă, nu se putu hotărî să treacă la cererea în căsătorie și îi trimise ordin la Calais să nu vorbească nimic despre această nuntă.

La întoarcerea din Franța, cardinalul de Wolsey fu întâmpinat cu onoruri regale; niciodată vreun favorit n-a împins atât de departe orgoliul și vanitatea. Aranjă o întrevvedere între cei doi regi și aceasta avu loc la Boulogne. Francisc I îi întinse mâna lui Henric al VIII-lea, care nu răspunse la gest. S-au tratat, rând pe rând, cu o nemaipomenită măreție și și-au dăruit haine foarte bogate. Mi-amintesc să fi auzit că cele trimise de răposatul rege, regelui Angliei, erau din satin roșu aprins, brodate cu triunghiuri din perle și diamante, iar mantia era din catifea albă, brodată cu aur. După ce au stat câteva zile la Boulogne, s-au dus la Calais. Ana de Boleyn era găzduită de Henric al VIII-lea, cu fastul unei regine, iar Francisc I îi făcu aceleași daruri și-i dădu aceleași onoruri, ca și cum ar fi fost într-adevăr regină. În sfârșit, după o pasiune de nouă ani, Henric o luă de soție, fără să mai aștepte desfacerea primei căsătorii, pe care o cerea la Roma de multă vreme. Papa se grăbi să rostească anatema împotriva lui, iar Henric fu atât de supărat, încât se declară capul bisericii și târî toată Anglia în starea nenorocită în care se află și acum.

Ana de Boleyn nu s-a bucurat multă vreme de grandoarea ei, căci atunci când, prin moartea Caterinei de Aragon, se credea mai sigură de putere, într-o zi, pe când asista cu toată curtea la niște curse de inele organizate de fratele ei, viconte de Rochefort, regele a fost apucat de-o asemenea gelozie, încât părăsi brusc spectacolul, se-ntoarse la Londra și dădu ordin s-o aresteze pe regină, pe viconte de Rochefort și pe mulți alții, pe care îi credea amanții și confidenții ei. Deși gelozia lui părea să se fi născut chiar atunci, ea fusese inspirată, de mult timp, de vicontesa de Rochefort care, neputând suporta strânsa legătură dintre soțul ei și regină, îl făcu pe rege s-o considere ca o prietenie vinovată; așa că regele, care de altfel era îndrăgostit de Jana de Seymour, nu se gândea decât cum să scape de Ana de Boleyn. În mai puțin de trei săptămâni, înscenă procesul reginei și al fratelui ei, puse să li se taie capul și se căsători cu Jana Seymour. A mai avut pe urmă multe soții, de care s-a despărțit sau le-a ucis, printre altele pe Caterina Howard, căreia contesa de Rochefort îi era confidentă și căreia i s-a tăiat capul odată cu al ei. Contesa a fost astfel pedepsită de crimele pe care i le atribuiseră Anei de Boleyn, iar Henric al VIII-lea muri, neînchipuit de gras, cum ajunsese la sfârșitul vieții.

Toate doamnele de față la această povestire, mulțumiră doamnei-delfine pentru că le dăduse amănunte atât de prețioase asupra curții Angliei și, printre ele, doamna de Clèves, care nu se putu stăpâni să nu-i mai pună nenumărate întrebări cu privire la

regina Elisabeta.

Regina-delfină puna să i se facă miniaturi cu portretele tuturor persoanelor frumoase de la curte, ca să le trimită mamei sale, regina. În ziua când se termină portretul doamnei de Clèves, doamna-delfină veni să petreacă după-masa la ea. Domnul de Nemours era și el, nelipsit; nu lăsa să-i scape nicio ocazie de a o vedea pe doamna de Clèves, fără să dea impresia totuși că o caută. Ea era atât de frumoasă în ziua aceea, că s-ar fi îndrăgostit de dânsa chiar de n-ar fi fost. Nu cuteza totuși să stea cu ochii ațintiți asupra ei, în vreme ce i se făcea portretul, de teamă să nu-și trădeze plăcerea ce-o avea privind-o.

Doamna-delfină ceru domnului de Clèves un mic portret de-al soției lui, pe care-l avea, ca să-l compare cu cel care era acum pe terminate; toată lumea își spunea părerea despre unul și despre celălalt, iar doamna de Clèves rugă pictorul să îndrepte un amănunt de pieptănătură în micul portret adus. Ca să-i fie pe plac, pictorul scoase portretul din casetă și, după ce lucră la el, îl puse iar pe masă.

De mult dorea domnul de Nemours să aibă portretul doamnei de Clèves. Când îl văzu pe acesta, aparținând domnului de Clèves, nu putu rezista ispitei de a nu-l fura de la un soț pe care îl credea iubit; și se gândi că, printre atâtea persoane care se găseau acolo, nu va fi tocmai el cel bănuit.

Doamna-delfină ședea pe pat și vorbea în șoaptă cu doamna de Clèves, care sta în picioare în fața ei. Doamna de Clèves zări printr-una din perdele, trasă numai pe jumătate, pe domnul de Nemours cu spatele la masa de la căpătâiul patului și-l văzu cum, fără să întoarcă măcar capul, luă cu dibăcie ceva de pe masă. Ghici ușor că era portretul ei și fu atât de tulburată, încât doamna-delfină observă că nu o asculta și o întrebă cu glas tare la ce se uită. Auzind aceste cuvinte, domnul de Nemours se întoarse, întâlni ochii doamnei de Clèves, care erau încă ațintiți asupra lui, și se gândi că nu era imposibil ca ea să-l fi văzut.

Doamna de Clèves era foarte încurcată; logic ar fi fost să-și ceară portretul; dar, cerându-l în public, însemna să afle toată lumea ce sentimente avea principele pentru ea, sau, cerându-i-l între patru ochi, ar fi fost ca și cum l-ar fi silit să-i vorbească despre pasiunea lui. În cele din urmă hotărî să i-l lase, și se simți foarte bucuroasă că-i îngăduia această favoare. Domnul de Nemours, care o văzuse încurcată și care mai că ghicise ce se petrecea în sufletul ei, se apropie de ea și îi spuse în șoaptă:

— Dacă ați văzut ceea ce am îndrăznit să fac, fiți atât de bună, doamnă, să mă lăsați să cred că n-ați văzut nimic; nu îndrăznesc să vă cer mai mult. Și, după aceste cuvinte, se retrase fără să mai aștepte răspunsul ei.

Doamna-delfină ieși să se plimbe, urmată de toate doamnele, iar domnul de Nemours se duse să se închidă în camera lui, nemaiputând să-și stăpânească în public bucuria de a avea un portret al doamnei de Clèves. Simțea tot ceea ce pasiunea poate să te facă să simți mai plăcut: iubea pe cea mai fermecătoare doamnă de la curte; se făcea iubit de ea, fără voia ei, și vedea în tot ce făcea ea acel fel de tulburare și de zăpăceală pe care le stârnește dragostea în nevinovăția primei tinereți.

Seara, căutară portretul cu multă grijă; dar, găsindu-se cutia în care trebuia să fie, nici nu se bănuie că a fost furat și se credea că a căzut din întâmplare pe undeva. Domnul de Clèves era mâhnit de pierdere, și după ce l-a mai căutat o vreme în zadar, îi spuse soției, dar pe un ton care lăsa să se înțeleagă că nu vorbește serios, că probabil avea în taină vreun iubit căruia îi dăduse portretul, sau care îl furase, că altcineva decât un îndrăgostit nu s-ar fi mulțumit numai cu portretul, fără să ia și caseta.

Vorbele acestea, deși spuse în glumă stârniră o vie impresie în inima doamnei de Clèves. Îi treziră remușcări; o făcură să se gândească la violența pornirii care o împingea către domnul de Nemours; găsi că nu mai era stăpână pe cuvintele ei și nici pe expresia feței; se gândi că Lignerolles se întorsese; că nu se mai temea de regina

din Anglia; că nu mai avea bănuiele în privința doamnei-delfine, că în sfârșit nimic nu o mai putea apăra și că numai îndepărtându-se putea să fie în siguranță. Dar cum plecarea nu depindea de ea, se găsea într-o mare încurcătură și gata să cadă în ceea ce i se părea cea mai mare nenorocire, aceea de a lăsa pe domnul de Nemours să vadă sentimentele care o stăpâneau. Își amintea de tot ce îi spusese doamna de Chartres pe patul de moarte și de sfaturile pe care i le dăduse de a face orice sacrificiu, oricât de greu ar fi pentru ea, mai curând decât să se lase antrenată într-o aventură galantă. Îi veni în minte și ceea ce îi spusese domnul de Clèves despre sinceritate, vorbind despre doamna de Tournon; i se păru că ar trebui să-i mărturisească atracția pe care o simțea pentru domnul de Nemours. Acest gând o stăpâni multă vreme; pe urmă se miră că l-a avut, găsi că ar fi o nebunie și căzu din nou în încurcătura de a nu ști ce hotărâre să ia.

Pacea se semnase. După multă rezistență, doamna Elisabeta se hotărâse să se supună regelui, tatăl ei; ducele de Alba fusese ales și chemat s-o ia în căsătorie în numele regelui Spaniei; acesta urma să sosească în curând. Era așteptat și ducele de Savoia, care venea să se căsătorească cu Doamna, sora regelui, și a cărui nuntă trebuia să aibă loc în același timp. Regele nu se gândea decât cum să facă mai vestite aceste nunți, prin petreceri arătând toată iscusința și splendoarea curții. Se prezentară în fața lui cele mai mărețe baleturi și spectacole, dar regele le găsi lipsite de fast și ceru altele de o strălucire și mai mare.

Hotărî să facă un turnir la care să fie primiți străini și la care să poată asista și poporul. Toți principii, toți tinerii seniori primiră cu bucurie planurile regelui, și mai ales ducele de Ferrara, domnul de Guise și domnul de Nemours, care-i depășeau pe toți în asemenea întreceri. Regele îi alese, să fie, împreună cu el, provocatorii la întrecerea în turnir.

S-a poruncit să se vestească în întreg regatul că în orașul Paris, la cincisprezece iunie, turnirul este deschis de către majestatea sa preacreștină și de către principii Alfonso d'Este, duce de Ferrara, Francisc de Lorena, duce de Guise, și Iacob de Savoia, duce de Nemours, că poate să-i înfrunte oricine ar fi vrut să se măsoare cu ei; pentru început, prima luptă călare în arenă cu armură grea, pentru lovituri de lance și una în cinstea doamnelor; a doua luptă, cu spada, unu contra unu, sau doi contra doi, după cum vor hotărî maeștrii întrecerii; a treia luptă, pe jos, trei lovituri de sulită și șase de spadă; cei care provoacă la luptă se vor îngriji de lănci, spade și sulite, la alegerea participanților; iar dacă, din fugă participantul lovește calul, va fi scos din competiție; vor fi patru maeștri de întrecere, care vor reglementa desfășurarea luptelor, iar acei dintre participanți care vor rupe cele mai multe lănci, și cu mai multă îndemânare, vor primi premiul hotărât de juriu; că toți participanții, atât francezi cât și străini, vor trebui să atingă, la alegere, unul sau mai multe din scuturile blazonate, atârdate pe peronul de la capătul arenei; acolo vor găsi un ofițer de gardă, care îi va primi pentru a-i înscrie după rangul lor și după scuturile pe care le vor fi atins; participanții vor fi obligați să prezinte, purtat de un nobil, scutul cu blazonul lor, ca să fie expus cu trei zile înainte de începerea turnirului, altfel nu vor fi admiși fără încuviințarea cavalerilor provocatori.

S-a hotărât amenajarea unui lung câmp de turnir, aproape de Bastilia, care, pornind de la castelul Tournelles, ajungea prin strada Saint Antoine, până la grajdurile regale. De o parte și de alta a arenei erau tribune în amfiteatru, cu loji acoperite, ce formau ca un fel de galerii foarte frumoase la vedere și putând să cuprindă un public imens. Toți principii și nobilii nu se mai gândiră decât ce arme să comande, pentru a apărea cât mai strălucitori și pentru a împleți în blazonul sau deviza lor inițialele și culorile femeii iubite, ca un omagiu galant.

Câteva zile înainte de sosirea ducelui de Alba, regele făcu o partidă *de paume* cu domnul de Nemours, cavalerul de Guise și vidamul de Chartres. Reginele veniră să asiste, însoțite de doamnele lor, printre care și doamna de Clèves. După ce se isprăvi

partida și pe când lumea ieșea de la jocul de *paume*, Chastelart se apropie de regina-delfină, spunându-i că întâmplarea făcuse să-i ajungă în mână o scrisoare de dragoste, căzută din buzunarul domnului de Nemours. Regina, întotdeauna curioasă de tot ce-l putea privi pe acest principe, i-o ceru lui Chastelart; o luă și porni după regină, soacra ei, care se ducea cu regele să vadă lucrările în curs la arenă.

După ce au stat acolo un timp, regele porunci să-i aducă niște armăsari de curând aleși. Deși nu erau încă dresați, vru să-i încalece și puse să se dea câte unul și celorlalți cavaleri din suită. Regele și domnul de Nemours încălecară pe cei mai aprigi. Căi voriră să se arunce unul asupra altuia. Domnul de Nemours, de teamă să nu-l rănească pe rege, se trase brusc îndărăt, izbindu-și calul de un stâlp al manejului cu atâta putere, că zdruncinătura îl făcu să se clatine. Crezându-l grav rănit, alergară spre el. Doamna de Clèves se sperie că e și mai grav decât credeau ceilalți. Îngrijorarea ei fu atât de mare că nu se mai gândi să-și ascundă teama și tulburarea; împreună cu reginele, se apropie atât de schimbată la față, încât un om chiar mai puțin interesat decât cavalerul de Guise și-ar fi dat seama ce se petrecea cu dânsa: el observă de îndată și fu mult mai preocupat de starea în care se găsea doamna de Clèves, decât domnul de Nemours. Lovitura pe care acesta o primise îl amețise așa de tare, că rămase o bucată de vreme cu capul în jos, aplecat peste cei care-l susțineau. Când îl ridică, văzu mai întâi pe doamna de Clèves; recunoscă pe fața ei mila aceea mare ce-o avea pentru el, și o privi în așa fel, încât ea putu să-și dea seama cât era de mișcat. Apoi mulțumi reginelor pentru bunătatea pe care i-o arătau, cerându-și scuze că l-au văzut într-o asemenea stare. Regele îi porunci să se ducă să se odihnească.

După ce-și reveni din spaimă, doamna de Clèves se gândi imediat prin ce anume se trădase. Cavalerul de Guise nu o lăsă prea mult cu speranța că nimeni nu băgase de seamă, și-i oferi mâna, ca s-o conducă afară din arenă.

— Sunt mai de plâns decât domnul de Nemours, doamnă, spuse el; iertați-mă dacă trec peste adâncul respect pe care vi l-am purtat totdeauna, lăsându-vă să vedeți cumplita durere pe care-o simt pentru ceea ce am văzut acum o clipă. Este pentru prima oară că am cutezat să vă vorbesc și va fi și ultima. Moartea, sau cel puțin o plecare fără întoarcere mă vor îndepărta dintr-un loc unde nu mai pot trăi, fiindcă am pierdut trista consolare de a crede că toți cei care cutează să ridice ochii asupra dumneavoastră sunt tot așa de nenorociți ca și mine.

Doamna de Clèves nu răspunse decât prin câteva cuvinte fără nicio legătură, ca și cum n-ar fi înțeles sensul celor spuse de cavalerul de Guise. În alte împrejurări s-ar fi simțit ofensată de faptul că un bărbat îndrăznește să-i vorbească de iubirea lui pentru ea, dar în clipa aceea, nu simți decât mâhnirea de a constata că au fost surprinse sentimentele ei pentru domnul de Nemours. Cavalerul de Guise era atât de convins de ceea ce văzuse, și atât de îndurerat, încât chiar din ziua aceea luă hotărârea să nu mai speredă că va putea fi iubit vreodată de doamna de Clèves. Dar pentru a renunța la această aspirație, ce i se părea pe cât de imposibilă, pe atât de glorioasă, îi trebuia alta, a cărei măreție l-ar putea atrage. Își puse în gând să cucerească Rodosul, faptă la care se mai gândise și altădată. Iar când moartea îl luă din lumea asta, în floarea vârstei și la o vreme când își câștigase faima unuia dintre cei mai mari principii ai veacului său, singurul lui regret mărturisit de a părăsi această viață a fost de a nu fi realizat o atât de frumoasă hotărâre, de al cărei sigur succes fusese convins, bizuindu-se pe toate pregătirile făcute.

Ieșind din arenă, doamna de Clèves, foarte preocupată de cele petrecute, se duse la regină. Puțin mai târziu sosi și domnul de Nemours îmbrăcat în haine splendide, ca un om care nu se resimțea deloc de pe urma accidentului avut; părea chiar mai vesel decât de obicei, iar bucuria a ceea ce înțeleșese îl făcea și mai fermecător. Când intră, toată lumea fu surprinsă, dar toți până la unul îl întrebară cum se simte, afară de doamna de Clèves, rămasă lângă șemineu, fără a avea aerul că-l vede. Regele ieși din cabinetul în care se afla și, văzându-l printre ceilalți, îl chemă să-i povestească

întâmplarea. Domnul de Nemours trecu pe lângă doamna de Clèves și îi spuse în șoaptă:

— Astăzi, doamnă, mi-ați dat dovada milei dumneavoastră, dar nu pentru ceea ce aș fi eu mai demn.

Doamna de Clèves știa prea bine că principele îi observase emoția pe care-o avusese pentru el, iar aceste cuvinte i-au dovedit că nu se înșelase. Simțea o mare durere că nu mai este în stare să-și stăpânească sentimentele și că a surprins-o și cavalerul de Guise. Era destul de îndurerată și fiindcă domnul de Nemours le întrevăzuse, dar această ultimă durere nu era chiar atât de totală, amestecată fiind cu un fel de bucurie.

Regina-delfină, care era nespus de nerăbdătoare să afle ce se găsea în scrisoarea pe care i-o dăduse Chastelart, se apropie de doamna de Clèves spunându-i:

— Duceți-vă să citiți această scrisoare; este adresată domnului de Nemours și, pe cât se pare, este de la acea iubită pentru care le-a părăsit pe toate celelalte. Dacă nu o puteți citi de îndată, țineți-o; veniți astă seară la ora de culcare să mi-o dați înapoi și să-mi spuneți dacă ați recunoscut scrisul.

Spunând acestea, doamna-delfină se despărți de doamna de Clèves, lăsând-o atât de uluită și într-un atât de mare zbucium, încât un timp nici nu avu puterea să se miște de unde se afla. De nerăbdare și de tulburare, nu mai zăbovi la regină; plecă acasă, deși nu era încă ora la care obișnuia să se retragă. Mâna în care ținea scrisoarea îi tremura; gândurile îi erau atât de confuze încât nu mai înțelegea nimic și se simțea cuprinsă de o mare durere, o durere pe care nu o cunoscuse încă și pe care n-o mai simțise niciodată. Cum sosi în cabinetul ei, deschise scrisoarea și citi următoarele:

SCRISOAREA

„V-am iubit prea mult pentru a vă lăsa să credeți că schimbarea pe care-o vedeți la mine s-ar datora ușurătății; vreau să vă spun doar că numai infidelitatea dumneavoastră este cauza. Sunteți tare surprins că vă vorbesc astfel; mi-ați ascuns-o cu atâta îndemânare, iar eu mi-am dat atâta silința să vă ascund că o știam, încât aveți dreptate să fiți mirat că o cunosc. Eu însămi mă minunez cum de am putut să nu mă trădez prin nimic. Niciodată nimeni n-a suferit ca mine. Credeam că aveți pentru mine o pasiune puternică; pe a mea nu v-o mai ascundeam și, atunci, tocmai când v-o dovedeam în deplinătatea ei, am aflat că mă înșelați, că iubiți pe alta și că, după toate aparențele, mă sacrificați acestei noi amante. Asta am aflat-o în ziua când a avut loc cursa de inele; de aceea nici n-am venit. M-am prefăcut că sunt bolnavă, pentru a ascunde confuzia din mintea mea și chiar m-am îmbolnăvit cu adevărat: toată ființa mea nu a putut suporta un zbucium atât de puternic. Când am început să mă simt mai bine, m-am prefăcut că sunt foarte bolnavă, pentru a avea un pretext să nu vă văd și să nu vă scriu. Am vrut să am un răgaz pentru a hotărî cum trebuie să mă port mai departe; de douăzeci de ori am luat și am părăsit aceleași hotărâri; în cele din urmă, însă, am socotit că nu meritați să vă arăt suferința mea, și am hotărât s-o țin ascunsă. Am voit să vă rănesc orgoliul, făcându-vă să vedeți cum pasiunea mea se stingea încetul cu încetul. Am crezut că astfel micșorez prețul sacrificiului pe care-l făceați pentru ea; n-am vrut să aveți satisfacția de a vă arăta cât vă iubeam, pentru a părea și mai seducător. M-am gândit să vă scriu scrisori călduțe și nesărute, pentru a strecura în mintea celei căreia le veți arăta gândul că nu mai sunteți iubit. N-am vrut ca nici ea să aibă bucuria de a afla că știu de triumful ei asupra mea, nici să-i măresc triumful prin disperarea și reproșurile mele. M-am gândit că nu v-aș pedepsi destul, rupând orice legătură cu dumneavoastră, și că nu v-aș provoca, decât o ușoară suferință, dacă aș înceta să vă iubesc, atunci când dumneavoastră nu mă mai iubeați. Găseam că ar fi trebuit să mă iubiți, pentru a simți

durerea de a nu fi iubit, pe care eu o încercam atât de crud. Am crezut că dacă ceva putea să aprindă iarăși sentimentele pe care le-ați avut pentru mine, era să vă fac să vedeți că și ale mele se schimbaseră; dar să vă las să le vedeți, prefăcându-mă că vi le ascund, ca și cum n-aș fi avut puterea să v-o mărturisesc. Mă oprisem la această hotărâre; dar cât de greu mi-a fost s-o iau! Acum, revăzându-vă, mi s-a părut cu neputință de împlinit! De o sută de ori am fost gata să izbucnesc în reproșuri și plânsete; starea sănătății în care mă găseam, m-a ajutat să vă ascund tulburarea și mâhnirea mea. M-a susținut apoi plăcerea de a mă preface față de dumneavoastră, așa cum vă prefăceți față de mine. Totuși mi-a venit atât de greu să vă spun și să vă scriu că vă iubeam, încât ați observat, mai curând decât aș fi dorit eu, că sentimentele mele erau schimbate. V-ați simțit ofensat; și v-ați plâns. Căutam să vă liniștesc, dar o făceam atât de fără chef, încât asta vă convingea și mai mult că nu vă mai iubeam. În sfârșit, am făcut tot ce-mi pusesem în gând să fac. Ciudățenia inimii dumneavoastră v-a îndemnat să vă întoarceți la mine pe măsură ce vedeți că mă îndepărtez de dumneavoastră. M-am bucurat de toată plăcerea pe care o poate da răzbunarea: mi s-a părut că mă iubeți mai mult ca niciodată, atunci când eu vă arătam că nu vă mai iubeam. Am avut motive să cred că ați lăsat-o cu totul pe cea pentru care m-ați părăsit. Am avut și motive să fiu convinsă că nu i-ați vorbit niciodată de mine; dar revenirea și discreția dumneavoastră n-au putut să compenseze ușurătatea dumneavoastră. Inima v-a rămas împărțită între mine și alta; m-ați înșelat; e destul pentru a nu mai avea plăcerea să fiu iubită de dumneavoastră, așa cum credeam că merit să fiu, și pentru a mă face să stărui în hotărârea de a nu vă mai vedea niciodată, hotărâre de care sunteți atât de surprins.”

Doamna de Clèves citi și reciti de mai multe ori scrisoarea, fără să știe bine ce citea. Vedea numai că domnul de Nemours nu o iubea așa cum crezuse și că iubea și pe altele, înșelându-le ca și pe dânsa. Ce perspectivă și ce dezvoltare pentru o femeie cu firea ei, cu o pasiune puternică, ce tocmai se trădase față de un om pe care îl socotea acum nedemn, și de altul, pe care îl chinuia de dragul celui dintâi! Nimeni n-a simțit vreodată o durere mai usturătoare și mai vie: i se părea că ceea ce constituie cruzimea acestei dureri erau cele petrecute în ziua aceea și că, dacă domnul de Nemours n-ar fi avut motive să creadă că ea îl iubește, ei nu i-ar fi păsat că iubește pe alta. Dar se înșela pe ea însăși; și chinul acesta pe care îl găsea de nesuferit, era gelozia cu tot șirul ei de frământări sufletești. Din scrisoarea aceasta aflase că domnul de Nemours avea de multă vreme o legătură de dragoste. Găsea că femeia care o scrisese era inteligentă și plină de calități; i se părea demnă de a fi iubită; îi găsea mai mult curaj decât găsea la dânsa, și îi invidia puterea de a-și ascunde sentimentele față de domnul de Nemours. Din ultimele rânduri ale scrisorii, își dădea seama că doamna aceea se credea iubită; se gândea că rezerva pe care principele o arătase, și de care fusese atât de mișcată, nu venea, poate, decât din pasiunea lui pentru altă doamnă, căreia se temea să nu-i displacă. În fine, se gândi la tot ce putea să-i sporească mâhnirea și disperarea. Câte hotărâri n-a luat și nu le-a părăsit în sinea ei! Câte reflecții asupra sfaturilor pe care i le dăduse mama ei! Cât se căia că nu s-a încăpățânat să se izoleze departe de lume, în ciuda domnului de Clèves și că nu a dat urmare gândului pe care l-a avut, de a mărturisi soțului ei dragostea pentru domnul de Nemours! Găsea că ar fi făcut mai bine dezvoltându-l unui soț a cărui bunătate o cunoștea, și că ar fi avut tot interesul s-o ascundă față de un om care nu era demn de ea, care o înșela, care o sacrifică, poate, și care nu ținea să fie iubit de ea, decât din orgoliu, din vanitate, în sfârșit, găsi că toate relele ce puteau să se abată asupra ei și toate impasiunile la care putea să ajungă, păleau în fața nesocotinței de a-l fi lăsat pe domnul de Nemours să vadă că ea îl iubește și să afle că el iubește pe alta. Tot ce o mai consola era gândul că cel puțin, după această descoperire, nu mai avea a se teme de ea însăși, și că va fi cu desăvârșire vindecată de dragostea ei pentru acest principe.

Nu se mai gândi deloc la invitația doamnei-delfine de a veni s-o vadă la culcare;

intră în pat, spunând că nu se simte bine, astfel că, atunci când domnul de Clèves se întoarse de la rege, i se spuse că adormise; dar ea era foarte departe de liniștea care duce la somn. Petrecu noaptea chinându-se, citind și recitind scrisoarea pe care n-o putea lăsa din mână.

Doamna de Clèves nu era singura a cărei odihnă era tulburată de această scrisoare. Vidamul de Chartres, cel care o pierduse, și nu domnul de Nemours, era în culmea îngrijorării; își petrecuse toată seara la domnul de Guise, care oferise un mare supeu în cinstea cumnatului său, ducele de Ferrara, și a întregului tineret de la curte. Întâmplarea a făcut ca în timpul supeului să se vorbească despre scrisori frumoase. Vidamul de Chartres spuse că avea la el una mai frumoasă decât tot ce s-a scris vreodată. Insistă să-o arate, dar el rezistase. Domnul de Nemours glumi, zicând că nu avea nicio scrisoare. Și că nu vorbise decât ca să se laude. Vidamul îi răspunse că îi pune discreția la grea încercare, că n-o să-i arate scrisoarea, dar va citi câteva fragmente, ce vor lăsa să se vadă că puțini oameni primeau asemenea scrisori. În aceeași clipă dădu să scoată scrisoarea, și nu o găsi; o căută în zadar; îl luă la rost, dar el păru atât de îngrijorat, că nimeni nu-i mai pomeni de ea. Se retrase mai repede decât ceilalți, și plecă acasă nerăbdător să vadă dacă nu cumva lăsase acolo scrisoarea pe care n-o găsisese. Pe când o tot căuta, veni primul valet al reginei, ca să-i spună că vicontesa de Uzès a crezut de cuviință să-l prevină de urgență că la regină s-a vorbit că i-a căzut din buzunar o scrisoare de dragoste, pe când era la jocul *de paume*; că se povestise o bună parte din ceea ce era în scrisoare; că regina se arătase foarte curioasă să-o vadă; că l-a trimis să-o ceară unuia din nobilii ei de serviciu, dar că acesta a răspuns că a dat-o lui Chastelart.

Primul valet i-a mai spus vidamului de Chartres multe altele, care au izbutit să-l tulbure peste măsură. Ieși imediat, să se ducă la un gentilom, prieten intim a lui Chastelart; puse să-l scoale, cu toate că era o oră cu totul nepotrivită, pentru a-l trimite să ceară scrisoarea, fără să-i spună cine era cel care o cerea și care o pierduse. Chastelart, căruia i se spusese că scrisoarea era a domnului de Nemours și că acest principe era amoretat de doamna-delfină, nu avu nicio îndoială, sigur că el era cel care o cerea. Îi răspunse cu o bucurie răutăcioasă că o predase în mâinile reginei-delfine. Gentilomul se întoarse, aducând vidamului de Chartres acest răspuns, care îi spori îngrijorarea, adăugând noi alarme; după ce a stat multă vreme nehotărât, neștiind ce ar fi de făcut, găsi că numai domnul de Nemours ar putea să-l ajute să iasă din acea mare încurcătură.

Se duse acasă și intră în odaia lui când de-abia începea să mijească de ziuă. Principele dormea liniștit; ceea ce citise pe chipul doamnei de Clèves în ajun îi pricinuia numai visuri plăcute. Fu deci foarte surprins când se văzu trezit de vidamul de Chartres care-l întrebă dacă nu cumva îi tulbură odihna ca să se răzbune de tot ce-i spusese în seara ospățului. Prin expresia feței, vidamul îl făcu să înțeleagă că ceea ce îl aducea era cât se poate de serios.

— Vin să vă cer ajutor în cel mai greu impas din viața mea. Știu bine că nu trebuie să-mi fiți îndatorat pentru marea încredere ce v-o arăt, deoarece ea vine într-un moment când am atâta nevoie de ajutorul dumneavoastră; dar știu tot atât de bine că aș fi pierdut din stima dumneavoastră dacă v-aș fi adus la cunoștință tot ce vă voi spune, fără ca nevoia să mă fi constrâns. Mi-a căzut din buzunar scrisoarea de care vorbeam aseară; și pentru mine este de-o importanță extremă să nu afle nimeni că scrisoarea îmi este adresată. Au văzut-o mulți din cei care erau la jocul *de paume*, unde a căzut ieri; erați acolo și dumneavoastră, și vă cer favoarea de a binevoi să spuneți că dumneavoastră ați pierdut-o.

— Trebuie să credeți că n-am nicio amantă, răspunse domnul de Nemours, zâmbind, pentru a-mi face o asemenea propunere, și că nu e nimeni cu care aș putea să mă cert, lăsând să se creadă că primesc asemenea scrisori.

— Vă rog, zise vidamul, să mă ascultați cu toată seriozitatea. Dacă aveți o amantă,

ceea ce nu mă îndoiesc, deși nu știu cine este, vă va fi ușor să vă dezvinovați; și eu vă aș da mijloacele cele mai sigure; iar dacă nu vă veți dezvinovați față de ea, asta nu vă poate costa decât o ceartă de câteva clipe. Pe când eu, prin această întâmplare, dezonzor o persoană care m-a iubit cu pasiune și care e una din femeile cele mai demne de respect din lume; și pe de altă parte, îmi atrag o ură neînduplecată, care mă va costa situația mea și poate chiar ceva mai mult.

— Nu pot înțelege tot ce-mi spuneți, răspunse domnul de Nemours; dar mă faceți să întrezăresc că zvonurile care au circulat despre interesul pe care o mare principesă vi-l poartă nu sunt pe de-a-ntregul false.

— Lucrurile nu stau chiar așa, răspunse repede vidamul de Chartres; de-ar fi dat Dumnezeu să fi fost adevărat, nu m-aș fi găsit în această încurcătură, dar trebuie să vă povestesc tot ce s-a întâmplat, pentru a vă da seama de ce trebuie să mă tem.

De când sunt la curte, regina m-a tratat totdeauna cu multă atenție și plăcere, și aveam toate motivele să cred că era binevoitoare față de mine; nu era totuși nimic deosebit, și niciodată nu mă gândisem că aș putea avea pentru ea alte sentimente decât cele de profund respect. Eram chiar foarte îndrăgostit de doamna de Themines: văzând-o, e ușor de înțeles că poți face o pasiune pentru ea, când te iubește și ea, și eu eram iubit. Sunt aproape doi ani de când, curtea fiind la Fontainebleau, am avut de două sau trei ori prilejul să stau de vorbă cu regina, la ore când era foarte puțină lume. Mi s-a părut că aprecia felul meu de a fi și că-mi împărtășea părerile. Între altele, într-o zi, am început să vorbim despre încredere. Am spus că nu era nimeni pe lume în care să fi avut încredere deplină, și găseam că totdeauna te căiești când o acorzi și că știam multe lucruri despre care nu am vorbit niciodată. Regina mi-a spus că tocmai pentru asta mă stima și mai mult; că nu găsisese pe nimeni în Franța care să știe să țină un secret, și că asta e ceea ce a supărat-o mai tare, fiindcă i-a răpit plăcerea de a onora pe cineva cu deplina ei încredere; că în viață simți nevoia să ai un om căruia să-i poți vorbi deschis, mai ales când e vorba de persoane de rangul ei. În zilele următoare, reluă de mai multe ori aceeași conversație; îmi vorbi chiar despre unele lucruri destul de ciudate care se petreceau. În sfârșit, mi s-a părut că dorea să se asigure de discreția mea și că intenționa să-mi încredințeze secrete personale. Acest gând m-a apropiat de ea. M-am simțit mișcat de asemenea atenție și i-am vorbit măgulitor cu mult mai multă insistență decât obișnuiam. Într-o seară când regele, împreună cu toate doamnele, s-a dus să se plimbe călare prin pădure și ea nu-l însoțise, fiindcă nu se simțea prea bine, am rămas lângă regină; ea coborî la marginea lacului, și se despărți de paji, să se plimbe mai în voie.

După ce făcu de câteva ori înconjurul lacului, se apropie de mine și-mi, spuse s-o urmez.

„Vreau să vă vorbesc, îmi declară ea; și din cele ce vă voi povesti, veți vedea că vă sunt prietenă. Spunând acestea se opri privind-mă fix. Sunteți îndrăgostit, continuă ea, și fiindcă nu aveți încredere s-o mărturisiti nimănui, vă închipuiți că nimeni nu știe de dragostea dumneavoastră; dar e cunoscută și chiar de persoane interesate. Sunteți urmărit, se cunosc locurile de întâlnire cu iubita dumneavoastră, și au de gând să vă surprindă. Nu știu cine este ea, nici nu vă întreb; vreau numai să vă feresc de nenorocirile ce vă pândesc.” Vedeți dar, ce cursă îmi întindea regina și cât de greu era să nu cad în ea. Dorea să știe dacă eram îndrăgostit; și neîntrebându-mă de cine eram, și nelăsându-mă să văd decât intenția de a-mi face o favoare, îndepărta de mine gândul că-mi vorbea astfel numai din curiozitate sau cu o anumită intenție.

Totuși, în ciuda tuturor aparențelor, am descifrat adevărul. O iubeam pe doamna Themines; dar, deși ea mă iubea, eu nu eram atât de fericit pentru a avea locuri secrete de întâlnire cu dânsa și nu m-aș fi putut teme să fiu surprins; așa că mi-am dat bine seama că nu despre ea voia să vorbească regina. Aveam o legătură galantă cu o femeie mai puțin frumoasă și mai puțin serioasă decât doamna de Themines și știam că nu era imposibil să se fi aflat locul unde mă întâlneam cu ea; dar cum nu puneam

cine știe cât suflet, îmi era ușor să evit riscurile, încetând de a o mai vedea. Astfel am luat hotărârea de a nu mărturisi nimic reginei și, dimpotrivă, s-o asigur că de foarte multă vreme nu mai nutream dorința de a fi iubit de una din femeile de care nu speram să fiu iubit, fiindcă le găseam aproape pe toate celelalte nedemne de a atrage un adevărat curtean, și că numai cineva mult mai presus de acestea ar putea să mă facă să mă îndrăgostesc.

„Nu-mi răspundeți sincer, replică regina; știu că adevărul e altul. Felul cum vă vorbesc vă obligă să nu-mi ascundeți nimic. Vreau să fiți printre prietenii mei, continuă ea; dar vreau, acordându-vă acest loc de cinste, să știu ce legături aveți. Judecați și dumneavoastră, dacă vreți să-l obțineți cu prețul de a fi cu totul deschis față de mine; vă dau două zile de gândire; însă în acest răgaz, chibzuiți bine la ceea ce îmi veți spune și nu uitați că, dacă mai târziu descopăr că m-ați amăgit, n-am să v-o iert toată viața.”

După aceste cuvinte, regina plecă, fără să-mi aștepte răspunsul. Vă puteți închipui că am rămas gândindu-mă la ceea ce-mi spusese. Cele două zile de gândire pe care mi le acordase nu mi-au părut prea lungi pentru a mă hotărî. Îmi dădeam seama că dorea să știe dacă sunt îndrăgostit și că dorea să nu fi fost. Vedeam urmările și consecințele hotărârii pe care urma s-o iau; vanitatea mea nu era puțin măgulită de o legătură deosebită, cu o regină, și încă o regină atât de plăcută. Pe de altă parte, o iubeam pe doamna de Themines și, deși o înșelasem cu cealaltă femeie de care v-am vorbit, nu mă puteam hotărî să-mi depărtez gândul de la ea. Îmi dădeam seama apoi de pericolul care mă pândea, mințind-o pe regină, și cât era de greu să nu descopere; totuși n-am îndrăznit să refuz ceea ce soarta îmi oferea și mi-am asumat riscul a tot ceea ce putea să-mi aducă o asemenea reprobabilă purtare. Am rupt cu femeia aceea a cărei legătură cu mine putea fi descoperită, și speram să ascund și pasiunea mea pentru doamna de Themines.

După cele două zile acordate de regină, când am intrat în camera în care se adunaseră doamnele, ea-mi spuse cu glas tare și cu un aer grav, ce m-a surprins: „V-ați gândit la afacerea aceea cu care v-am însărcinat și ați aflat adevărul?” „Da, doamnă, i-am răspuns, și e așa cum am spus majestății-voastre.” „Veniți astă-seară la ora când îmi fac corespondența, îmi replică ea, ca să primiți ultimele ordine.” Fără să-i răspund, am făcut o adâncă plecăciune și n-am uitat să mă prezint la ora indicată. Am găsit-o în galeria unde era secretarul și una din doamnele ei. Cum m-a văzut, a venit spre mine și m-a dus la celălalt capăt al galeriei. „Ei bine! zise ea, oare după ce v-ați gândit destul, nu aveți nimic să-mi spuneți, și felul cum mă port cu dumneavoastră nu merită oare să-mi vorbiți sincer?” „Tocmai fiindcă vă vorbesc sincer, doamnă, i-am răspuns, n-am nimic să vă spun; și jur majestății-voastre, cu tot respectul ce i-l datorez, că n-am nicio legătură cu nicio femeie de la curte.” „Vreau s-o cred, răspunse regina, fiindcă asta doresc, căci vreau să-mi fiți în totul atașat, și ar fi cu neputință să mă mulțumesc cu prietenia dumneavoastră, dacă ați fi îndrăgostit. Nu poți să te încrezi în îndrăgostiți; nu poți să te bizui pe discreția lor. Sunt prea distrați, prea visători; sunt captivați de pasiunile lor și asta nu se împacă cu felul în care vreau să-mi fiți atașat. Așadar, nu uitați, pe cuvântul ce mi-ați dat, că nu aveți nicio legătură, vă aleg pentru a vă acorda încrederea mea. Nu uitați că o cer și pe a dumneavoastră și deplină; că vreau să nu aveți nici prieteni, nici prietene, decât pe acei care îmi vor plăcea mie, și că nu veți avea nicio altă grijă decât aceea de a-mi place. N-am să vă fac să vă neglijați cele impuse de situația dumneavoastră. Voi veghea asupra intereselor dumneavoastră mai bine decât dumneavoastră înșivă, și orice aș face mă voi considera prea răsplătită dacă veți fi pentru mine cel pe care-l nădăjduiesc. V-am ales pentru a vă încredința toate necazurile mele și pentru a mă ajuta să le îndur mai ușor. Vă puteți da seama că nu sunt mărunte. Rabd, în aparență fără să fac mare caz, dragostea regelui pentru ducesa de Valentinois; dar e de neîndurat. Ea-l conduce pe rege; îl înșală, mă disprețuiește; toți oamenii mei sunt în

solda ei. Regina, nora mea, mândră de frumusețea ei și de trecerea pe care o au unchii ei la curte, nu-mi dă nicio considerație. Conetabilul de Montmorency este stăpânul regelui și al regatului; mă urăște și mi-a dat dovezile urii sale pe care nu le pot uita. Mareșalul de Saint-André e un tânăr favorit îndrăzneț, care nu se poartă mai bine cu mine decât ceilalți. Amănuntele nefericirilor mele v-ar umple de milă; până acum n-am cutezat să mă încred în nimeni; mă încred în dumneavoastră, faceți astfel încât să nu mă căiesc și să-mi fiți singura alinare.”

Sfârșind aceste cuvinte, ochii reginei se umplură de lacrimi; mă gândeam să mă arunc la picioarele ei, atât eram de adânc mișcat de bunătatea ce-mi arăta. Din ziua aceea a avut în mine o deplină încredere, nu a mai făcut nimic fără să se sfătuiască cu mine și am păstrat o legătură ce mai dăinuiește încă.

PARTEA A TREIA

Cu toate acestea, oricât eram de prins și stăpânit de această nouă legătură cu regina, țineam la doamna de Themines dintr-o pornire pe care nu o puteam învinge. Mi se păru că nu mă mai iubea și în loc să fiu cuminte, și să profit de schimbarea ce părea să se fi petrecut în ea, pentru a-mi ajuta să mă vindec, dragostea mea creșcu și mai tare, și mă purtam atât de nebunește încât regina a simțit ceva. Gelozia este și mai firească la persoanele de neamul ei, și poate că această principesă are pentru mine sentimente mai aprinse decât bănuiește ea însăși. Dar, în cele din urmă, zvonul că eram îndrăgostit i-a stârnit o tulburare atât de mare și atât de mare necaz, încât m-am crezut pierdut cu totul față de ea. Am liniștit-o, în sfârșit, prin multe atenții, făcând și jurăminte false; dar n-aș fi putut s-o înșel multă vreme, dacă schimbarea doamnei de Themines nu m-ar fi îndepărtat de ea fără voia mea. M-a făcut să înțeleg că nu mă mai iubea; iar eu am fost atât de convins că așa și este, încât am fost nevoit să nu o mai tulbur și s-o las în pace. Câtva timp după asta, mi-a scris că aflase de legătura cu cealaltă femeie, despre care v-am vorbit, și de aici pornea schimbarea ei. Cum, astfel, nu mai aveam pe nimeni cu care să-mi împartă sentimentele, regina era destul de mulțumită de mine; dar cum ceea ce simt pentru ea nu este de natură să-mi înlăture orice altă dragoste, pentru că nu poți fi îndrăgostit numai fiindcă vrei, m-am îndrăgostit de doamna de Martigues, pentru care simțeam o mare atracție, încă de pe când era domnișoară de onoare a reginei-delfine. Am toate motivele să cred că nu mă urăște; discreția ce îi arăt, și ale cărei temeieri nu le cunoaște pe deplin, îi place. În privința ei, regina nu are nicio bănuială; dar are alta, care nu e mai puțin supărătoare. Deoarece doamna de Martigues este mereu la regina-delfină, mă duc și eu acolo mult mai des decât de obicei. Regina și-a închipuit că sunt îndrăgostit de regina moștenitoare, al cărei rang, egal cu al ei, precum și frumusețea și tinerețea pe care le are pe deasupra, îi stârnesc o gelozie ce merge până la furie și ură împotriva norei sale, sentimente pe care nu le mai poate ascunde. Cardinalul de Lorena, care de multă vreme pare să râvnească la favorurile reginei și își dă bine seama că eu ocup locul la care aspiră, sub pretext că vrea să o împace pe doamna-delfină cu regina, s-a strecurat în neînțelegerile dintre ele. Sunt sigur că a pătruns adevărata cauză a supărării reginei, și cred că mă vorbește de rău în tot felul, fără a lăsa să se întrevadă că o face anume. Iată cum stau lucrurile în clipa când vă vorbesc. Gândiți-vă ce consecințe poate avea scrisoarea pe care am pierdut-o și pe care ceasul rău m-a făcut s-o pun în buzunar, ca s-o restitui doamnei de Themines. Dacă regina vede această scrisoare, va afla că am înșelat-o, și că aproape în același timp când o înșelam pe ea cu doamna de Themines, o înșelam și pe doamna de Themines cu altă femeie; gândiți-vă ce părere o să-și facă despre mine, și dacă va mai putea vreodată să se încreadă în vorbele mele. Dacă nu vede scrisoarea, ce pot să-i spun? Știe că a fost în mâinile doamnei-delfine; va crede că Chastelart a recunoscut scrisul reginei și că este o scrisoare de la ea; își va închipui că persoana despre a cărei gelozie se vorbește în

scrisoare este poate chiar ea; în sfârșit, ce nu i-ar putea trece prin minte și mă tem de toate gândurile ei. Totodată sunt foarte îngrijorat de doamna de Martigues; fără îndoială regina-delfină îi va arăta această scrisoare pe care o va crede scrisă de curând, și astfel mă voi pune rău și cu persoana care mi-este cea mai scumpă pe lume și cu persoana de care trebuie să mă tem cel mai mult. După toate acestea, vedeți și dumneavoastră dacă n-am dreptate să vă implor să spuneți că scrisoarea este a dumneavoastră și de a vă cere favoarea să mergeți la regina-delfină s-o rugați să v-o dea.

— Îmi dau bine seama, zise domnul de Nemours, că nu poate fi cineva într-o mai mare încurcătură decât cea în care vă aflați, și trebuie să recunoașteți că o meritați. Am fost acuzat că nu sunt un bărbat statornic și că am avut mai multe legături deodată; dar mă întreceți în așa măsură, încât nici n-aș fi cutezat să-mi închipui măcar momentele prin care ați trecut. Cum de v-ați închipuit că puteați s-o păstrați pe doamna de Themines, când v-ați luat anumite obligații față de regină, și cum ați putut spera că, obligându-vă față de regină, veți putea s-o înșelați? Este și italiancă și regină, și prin urmare bănuitoare, geloasă și orgolioasă; când norocul, mai mult decât buna purtare, v-a eliberat de obligațiile pe care le aveți, v-ați asumat altele noi, și v-ați închipuit că la curte ați putea s-o iubiți pe doamna de Martigues, fără ca regina să bage de seamă. Nicio prevedere n-ar fi fost de prisos pentru a o cruța de rușinea de a fi făcut ea primul pas. Ea are pentru dumneavoastră un sentiment puternic; discreția vă împiedică să mi-o mărturisiți, iar pe mine, să vă întreb; dar oricum, ea vă iubește, e plină de bănuieli, iar adevărul e împotriva dumneavoastră.

— Tocmai dumneavoastră sunteți acela care să mă copleșească de muștrări, întrerupse vidamul, când experiența dumneavoastră ar trebui să vă inspire mai multă indulgență față de greșelile mele! Admit că am greșit; dar gândiți-vă, vă implor, cum să mă scoateți din prăpastia în care am căzut. Cred că ar fi bine s-o vedeți pe doamna-delfină, de îndată ce se va trezi, și să-i cereți scrisoarea, ca și cum dumneavoastră ați fi pierdut-o.

— V-am mai spus, reluă domnul de Nemours, că propunerea aceasta este cam ciudată, că interesele mele personale mă pot face să văd destule piedici și, mai mult, dacă scrisoarea a fost văzută căzând din buzunarul dumneavoastră, mi se pare greu să fiu crezut că ar fi căzut din buzunarul meu.

— Credeam că v-am spus și alt amănunt, răspunse vidamul; i s-a spus reginei-delfine că scrisoarea a căzut din buzunarul dumneavoastră.

— Cum! exclamă domnul de Nemours, care văzu în clipa aceea ce prejudicii ar putea să-i aducă o asemenea confuzie în ochii doamnei de Clèves. S-a spus reginei-delfine că mie mi-a căzut scrisoarea?

— Da, reluă vidamul, așa i s-a spus. Și ceea ce a creat confuzia, este faptul că mai mulți gentilomi ai reginelor se aflau într-una din camerele jocului *de paume*, unde erau hainele noastre, și că servitorii dumneavoastră și ai mei s-au dus împreună să le ia.; în aceeași clipă scrisoarea a căzut; gentilomii au ridicat-o și au citit-o cu glas tare. Unii au crezut că era a dumneavoastră, alții că era a mea. Chastelart, care a luat scrisoarea și la care tocmai am trimis să i-o ceară, a răspuns că a dat-o reginei-delfine, ca fiind o scrisoare a dumneavoastră; iar cei care au vorbit cu regina au spus, din nefericire, că era a mea; așa că nu ar fi greu să-mi faceți această favoare, prin care m-ați scoate din încurcătură.

Domnul de Nemours ținea foarte mult la vidamul de Chartres, iar faptul că era rudă cu doamna de Clèves i-l făcea încă și mai scump. Totuși nu se putea hotărî să ia asupra-i riscul ca numele lui să fie rostit în legătură cu această scrisoare. Căzu pe gânduri, iar vidamul, care bănuia ce se petrece în mintea lui, îi spuse:

— Văd că vi-i teamă să nu vă certați cu femeia pe care o iubiți. Aș putea chiar să cred că e vorba de regina-delfină, dacă lipsa de gelozie ce-o arătați față de domnul

d'Anville n-ar contrazice acest gând; dar, oricum ar sta lucrurile, nu e drept ca dumneavoastră să vă sacrificați liniștea pentru mine și vreau să vă dau mijlocul de a arăta celei pe care o iubiți că scrisoarea îmi este adresată mie și nu dumneavoastră. Iată un bilet al doamnei de Amboise, prietena doamnei de Themines, căreia i-a mărturisit sentimentele ei pentru mine. Prin acest bilet, ea îmi cere scrisoarea prietenei sale, scrisoarea pe care am pierdut-o. Numele meu apare pe bilet, iar cuprinsul ei dovedește limpede că scrisoarea care mi se cere înapoi este aceeași cu scrisoarea găsită. Vă încredințez biletul și consimt să-l arătați iubitei dumneavoastră, pentru a vă justifica. Vă rog fierbinte, nu mai pierdeți timpul prețios și prezentați-vă chiar în dimineața asta la doamna-delfină.

Domnul de Nemours promise vidamului de Chartres că așa va face și luă biletul doamnei de Amboise; totuși, intenția lui nu era de a o vedea mai întâi pe regina-delfină, găsind că avea de făcut un alt drum mai important. Presimțea că regina îi și vorbise doamnei de Clèves despre acea scrisoare și nu putea îndura gândul că persoana pe care o iubea cu pasiune să creadă că el ar putea iubi altă femeie.

Se duse la ora când credea că ar putea fi trezită, și îi trimise vorbă că nu i-ar fi cerut cinstea să-l primească la o oră atât de nepotrivită, dacă o chestie importantă nu l-ar obliga. Doamna de Clèves era încă în pat, mâhnită și agitată de gândurile ce o tulburaseră toată noaptea. Afost nespus de surprinsă când i s-a spus că domnul de Nemours cerea s-o vadă; supărată cum era, nu șovăi să răspundă că este bolnavă și nu poate să-l primească.

Domnul de Nemours nu se simți ofensat de acest refuz; un semn de răceală, într-un moment când ea putea fi geloasă, nu prevestea nimic rău. Se duse în apartamentul domnului de Clèves, îi spuse că venea din anticamera soției sale, cu regretul că nu putea discuta cu dânsa într-o chestie de mare importanță pentru vidamul de Chartres. În câteva cuvinte îl informă pe domnul de Clèves despre delicata situație, iar domnul de Clèves îl duse imediat în camera soției. Dacă ea n-ar fi fost în penumbră, cu greu și-ar fi putu ascunde tulburarea și uimirea de a-l vedea pe domnul de Nemours intrând cu soțul ei; domnul de Clèves îi spuse că era vorba de o scrisoare și că aveau nevoie de ajutorul ei în interesul vidamului; împreună cu domnul de Nemours va vedea ce e de făcut, adăugând că el trebuie să plece la rege, care tocmai trimisese să-l cheme.

Domnul de Nemours rămase singur cu doamna de Clèves, așa cum dorea.

— Vin să vă întreb, doamnă, îi spuse el, dacă doamna-delfină nu v-a vorbit de o scrisoare pe care Chastelart i-a înmănat-o ieri.

— Mi-a spus ceva, zise doamna de Clèves; dar nu văd ce legătură are scrisoarea aceea cu unchiul meu, și pot să vă asigur că în conținutul ei nu apare numele lui.

— Într-adevăr, doamnă, replică domnul de Nemours, numele lui nu apare, și totuși îi este adresată lui, iar pentru el este de o mare importanță ca dumneavoastră să o scoateți din mâinile doamnei-delfine.

— Mi-e greu să înțeleg, reluă doamna de Clèves, de ce are interesul ca această scrisoare să nu circule, și de ce trebuie cerută în numele lui.

— Dacă vreți să vă dați osteneala de a mă asculta, doamnă, zise domnul de Nemours, vă voi arăta îndată cum stau lucrurile și veți afla ceva atât de important pentru domnul vidam, încât nu aș fi spus totul nici domnului principe de Clèves, dacă n-ar fi fost nevoie să apelez la dânsul, pentru a avea cinstea să fiu primit de dumneavoastră.

— Cred că tot ce v-ați luat osteneala să-mi spuneți ar fi inutil, răspunse doamna de Clèves, cu destulă răceală, și ar fi mai bine să vă duceți la regina-delfină ca, fără prea multe ocolișuri, să-i explicați de ce îi cereți această scrisoare, fiindcă într-adevăr, i s-a spus că ea vă aparține.

Mâhnirea pe care domnul de Nemours o întrevedea la doamna de Clèves îl bucura,

cum nimic nu-l bucurase vreodată, și cumpănea nerăbdarea de a se justifica.

— Nu știu, doamnă, reluă el, ce s-a putut spune doamnei-delfine; dar eu n-am niciun interes personal în privința acestei scrisori, adresată domnului vidam.

— Vă cred, răspunse doamna de Clèves, dar reginei-delfine i s-a spus contrariul și nu i se va părea verosimil ca scrisorile domnului vidam să cadă din buzunarul dumneavoastră. De aceea, afară de cazul când aveți și alte motive, pe care eu nu le cunosc, de a ascunde doamnei-delfine adevărul, vă sfătuiesc să i-l mărturișiți.

— N-am nimic de mărturisit, reluă el, scrisoarea nu îmi este adresată mie și, dacă există vreo persoană pe care doresc să o conving de acest adevăr, aceasta nu este, vă asigur, doamna-delfină. Dar, doamnă, întrucât în cazul de față e vorba de soarta domnului vidam, fiți atât de bună să mă, lăsați să vă spun lucruri demne până și de curiozitatea dumneavoastră.

Prin tăcerea ei, doamna de Clèves se arătă gata să-l asculte, iar domnul de Nemours îi relată în câteva cuvinte ceea ce abia aflate de la vidam. Cu toate că erau lucruri demne de a stârni mirarea și de a fi ascultate cu atenție, doamna de Clèves le ascultă cu atâta răceală, încât părea că nu le consideră adevărate, sau că îi erau indiferente. Rămase în această stare de spirit, până ce domnul de Nemours îi vorbi de biletul doamnei de Amboise, adresat vidamului de Chartres, și fiind o mărturie că cele spuse erau adevărate. Doamna de Clèves știa că această femeie era prietena doamnei de Themines, deci cele spuse de domnul de Nemours puteau fi adevărate, așa că pentru prima dată îi surâse speranța că scrisoarea nu era adresată domnului de Nemours. Acest gând topi deodată răceala vădită până atunci. După ce citi biletul prin care se dezvinovăța, principele i-l înmână, ca ea să recunoască scrisul; principesa nu se putu stăpâni să nu-l primească repede și să nu citească începutul, din care se vedea că era adresat vidamului de Chartres, și-i citi apoi în întregime, pentru a-și da bine seama dacă scrisoarea cerută înapoi era tocmai cea cunoscută de ea. Domnul de Nemours îi mai spuse tot ce credea că-i poate întări convingerea și, cum e ușor să convingi pe cineva despre un adevăr plăcut, izbuti să facă pe doamna de Clèves să creadă, în sfârșit, că el nu avea niciun amestec direct în toate acestea.

Principesa începu atunci să discute liber despre primejdia în care se găsea vidamul, să-l condamne pentru purtarea lui nesocotită, și să caute mijloacele de a-l ajuta să iasă din încurcătură; se miră de comportarea reginei; mărturisi domnului de Nemours că scrisoarea era la ea; în sfârșit, de îndată ce-l crezu nevinovat, împărțăși, cu inima deschisă și cu seninătate, aceleași lucruri de care la început nici nu voia să audă. Conveniră că nu trebuia să restituie scrisoarea reginei-delfine, ca nu cumva aceasta să o arate doamnei de Martigues, care cunoștea scrisul doamnei de Themines și ar fi descoperit ușor adevărul, mai ales că vidamul nu-i era indiferent. Găsiră de asemenea că taina reginei nu trebuia încredințată reginei-delfine. Sub cuvânt că apăra interesele unchiului ei, doamna de Clèves primea cu plăcere să păstreze secretele pe care domnul de Nemours i le încredințase.

Principele nu i-ar fi vorbit numai de interesele vidamului, împrejurarea care îi permitea să discute atât de deschis cu doamna de Clèves fiind un prilej să treacă peste rezerva de până atunci, dacă nu ar fi venit cineva să-i spună principesei că regina-delfină o invită să vină îndată la ea. Domnul de Nemours a fost nevoit să se retragă, și a mers să-l caute pe vidam, să-i spună că, după ce s-au despărțit, a crezut mai potrivit să se adreseze doamnei de Clèves, nepoata lui, și nu să se ducă direct la regina-delfină.

Invocă o mulțime de motive pentru a-l face să-i aprobe comportarea și a-l îmbărbăta cu speranța reușitei.

În acest timp, doamna de Clèves se îmbracă în grabă, să se ducă la regina-delfină. Cum apărui în camera acesteia, regina-delfină îi ordonă să se apropie și îi spuse în șoaptă:

— Sunt două ceasuri de când vă aștept, și niciodată n-am trecut prin momente mai delicate ca azi-dimineață, nevoită să ascund adevărul. Regina a auzit vorbindu-se de scrisoarea pe care v-am dat-o ieri și crede că a căzut din hainele vidamului de Chartres. Știți că nu-i este indiferent; a pus să se caute scrisoarea și a trimis după ea la Chastelart; acesta a spus că mi-a dat-o mie; au venit să mi-o ceară, sub cuvânt că e o scrisoare frumoasă, ce trezise curiozitatea reginei. N-am îndrăznit să spun că vi-o încredințasem; mă gândeam că își va închipui că v-am dat-o în interesul vidamului, unchiul dumneavoastră, fiindcă ar exista o strânsă înțelegere între el și mine. Am observat încă de mult că nu tolera ușor deseale lui vizite la mine; și, atunci, am spus că scrisoarea rămăsese în hainele mele de ieri, iar cei care aveau cheile de la dulapuri erau plecați. Dați-mi imediat scrisoarea, adăugă ea, să i-o trimit, și s-o citesc înainte să văd dacă nu recunosc scrisul.

Doamna de Clèves se simți extrem de stânjenită.

— Nu știu, doamnă, ce vom face, răspunse ea, deoarece domnul de Clèves, căruia i-o dădusem s-o citească, a restituit-o domnului de Nemours, care a venit dis-dimineață să ne roage să vi-o cerem din partea lui. Domnul de Clèves a avut imprudența să-i spună că o avea și chiar slăbiciunea să cedeze la insistențele domnului de Nemours, care i-o cerea.

— Mă puneți în cea mai mare încurcătură, reluă doamna-delfină, și rău ați făcut că ați restituit scrisoarea domnului de Nemours; din moment ce eu v-am dat-o, nu trebuia s-o înapoiați fără învoirea mea. Ce vreți să spun reginei și ce-o să-și închipuie? Va crede, și pe bună dreptate, că scrisoarea aceasta mă privește, și că este vreo legătură nemărturisită între mine și vidam. Niciodată nu se va convinge că scrisoarea aparține domnului de Nemours.

— Sunt foarte necăjită, răspunse doamna de Clèves, de supărarea dumneavoastră, de care eu sunt vinovată. Cred că încurcătura în care v-am pus este așa cum spuneți; dar e vina domnului de Clèves, nu a mea.

— Ba este chiar vina dumneavoastră, răspunse doamna-delfină, fiindcă dumneavoastră i-ați dat scrisoarea; sunteți singura femeie de pe lume care încredințează soțului tot ce știe!

— Cred că sunt de vină, doamnă, răspunse doamna de Clèves, dar să ne gândim cum să îndreptăm greșeala, fără să mai pierdem timpul, căutând a cui este vina.

— Nu vă amintiți cuprinsul scrisorii? întrebă atunci regina-delfină.

— Da, doamnă, răspunse ea, îmi amintesc, am recitit-o de mai multe ori.

— Dacă-i așa, reluă doamna-delfină, apoi mergeți repede să v-o scrie cineva – o mână de neidentificat. O voi trimite reginei; n-o va arăta celor care au mai văzut-o. Și chiar dacă ar arăta-o, voi continua să susțin că este chiar scrisoarea pe care mi-a dat-o Chastelart, iar el nu va îndrăzni să mă contrazică.

Doamna de Clèves se lăsă prinsă de acest subterfugiu, cu atât mai mult cu cât se gândea că va trimite după domnul de Nemours, pentru a avea din nou scrisoarea, ca s-o poată copia cuvânt cu cuvânt, și să încerce să imite cât mai bine scrisul; își închipuia astfel că regina se, va lăsa ușor amăgită. Cum sosi acasă, descrie soțului ei situația dificilă în care o pusese pe doamna-delfină și-l rugă să trimită după domnul de Nemours, care se grăbi să vină. Doamna de Clèves îi spuse tot ce-i povestise soțului și îi ceru scrisoarea; dar domnul de Nemours răspunse că o și restituise vidamului de Chartres, care s-a bucurat atât de mult că a scăpat de primejdia ce-l amenința, încât o trimise de îndată prietenei doamnei de Themines. Doamna de Clèves se găsea într-o nouă încurcătură; și, în cele din urmă, după multă chibzuială, hotărî să întocmească scrisoarea din memorie. Se închiseră într-o încăpere izolată, ca să lucreze la ea; se dădură porunci să nu intre nimeni, și trimiseră acasă pe toți oamenii domnului de Nemours.

Această atmosferă de mister și de destăinuire, pentru principe și chiar pentru

doamna de Clèves, nu era lipsită de farmec. Prezența soțului ei și interesele vidamului de Chartres îi linișteau într-un fel conștiința; nu simțea decât plăcerea de a-l vedea pe domnul de Nemours, cu o bucurie pură, neumbrită, cum nu mai simțise vreodată; bucuria aceasta îi dădea o vioiciune și o veselie pe care domnul de Nemours nu le cunoscuse încă și-l făceau s-o iubească și mai mult. Cum nu mai petrecuse până atunci momente atât de plăcute alături de ea, era și mai spiritual, iar când doamna de Clèves vru să înceapă să reconstituie din memorie scrisoarea, ca s-o scrie ea, principele, în loc s-o ajute cu toată seriozitatea, nu făcea decât s-o întrerupă și să-i spună lucruri hazlii. Doamna de Clèves fu cuprinsă de aceeași veselie, așa că erau de multă vreme închiși și veniseră de două ori din partea reginei-delfine, ca să i se comunice doamnei de Clèves să se grăbească, iar ei nu ajunseseră nici la jumătatea scrisorii.

Domnul de Nemours era foarte bucuros să lungească răgazul acela atât de plăcut, și uita de interesele prietenului său. Doamna de Clèves nu se plictisea nici ea, și uita de interesele unchiului ei. În sfârșit, abia pe la ceasurile patru, scrisoarea era gata și destul de prost ticluită, iar scrisul semăna atât de puțin cu originalul pe care voiseră să-l reproducă, încât ar fi trebuit ca regina să nu-și fi dat silința deloc să afle adevărul curat, ca să nu-l descopere ușor.

De fapt nici n-a fost înșelată, oricât s-au silit s-o convingă că scrisoarea era adresată domnului de Nemours. Rămase încredințată nu numai că era a vidamului de Chartres, dar mai crezu că regina-delfină era amestecată aici și că exista o înțelegere secretă între ei. Acest gând îi spori atât de mult ura pe care-o purta acestei principese, încât n-o iertă niciodată și o prigoni până ce o făcu să părăsească Franța.

În ce-l privea pe vidamul de Chartres, el fu pierdut în ochii reginei și, fie că tocmai atunci cardinalul de Lorena pusese stăpânire pe judecata ei, fie că accidentul cu scrisoarea îi arăta limpede că e înșelată, ceea ce i-a înlesnit să lămurească alte înșelătorii pe care vidamul le pusese la cale, fapt este că acesta n-a mai izbutit să se împace cu ea. Legătura lor se rupse, și ea îl trimise apoi la pieire, când cu acea conjurație din Amboise, în care era implicat.

După ce se trimise scrisoarea doamnei-delfine, domnul de Clèves și domnul de Nemours plecară. Doamna de Clèves rămase singură și, îndată ce nu se mai simți susținută de acea bucurie pe care o dă prezența celui iubit, se trezi ca dintr-un vis; privi cu uimire deosebirea dintre starea în care se găsea cu o seară mai înainte și cea de acum, își amintea de răceala pe care o arătase în prezența domnului de Nemours, atâta timp cât crezuse că scrisoarea doamnei de Themines îi era adresată lui, și ce liniște, și fericire urmase îndată ce a convins-o că scrisoarea nu-l privea. Când se gândea că doar cu o zi înainte se învinuise că își trădase sentimentele, sentimente ce se puteau naște numai din compasiune, și că prin răceala ei își trădase gelozia, dând dovezi neîndoielnice de pasiune, nu se mai recunoștea. Când se mai gândea că domnul de Nemours vedea prea bine că ea îi cunoaște dragostea; când vedea, de asemeni, prea bine că, deși știa c-o iubește, ea nu-l trata mai aspru nici în prezența soțului ei, ba dimpotrivă, niciodată nu-l privise atât de binevoitor, că-l făcuse pe domnul de Clèves să trimită după domnul de Nemours și că petrecuseră împreună o după masă singuri, atunci găsea că era în secretă înțelegere cu domnul de Nemours, că își înșela soțul, care era ultimul bărbat din lume ce ar fi meritat să fie înșelat, și se simțea rușinată că apărea atât de puțin demnă de stimă chiar în ochii celui care o iubea. Dar ceea ce putea suporta și mai greu, era amintirea stării în care petrecuse toată noaptea, suferințele chinuitoare la gândul că domnul de Nemours iubea pe altcineva și că era înșelată.

Până atunci nu cunoscuse neliniștile cumplite ale neîncrederii și geloziei; nu se gândise decât cum să se apere de sentimentele pe care i le inspira domnul de Nemours și n-o atinsese teama că el ar putea iubi altă femeie. Cu toate că bănuielile deșteptate de scrisoare se risipiseră, nu trecuseră fără a-i deschide ochii asupra primejdiei de a fi

înșelată, de a încerca gelozia și neîncrederea, sentimente pe care nu le cunoscuse încă niciodată. Se miră cum de nu se gândise până atunci cât era de puțin probabil ca un om ca domnul de Nemours, care se arătase atât de ușuratic față de femei, să fie în stare de o dragoste sinceră și trainică. Găsi că era aproape cu neputință să fie bucuroasă de dragostea lui. „Dar chiar dacă aș putea fi, își zicea, la ce bun? Vreau s-o accept? Vreau să-i răspund? Vreau să mă las antrenată într-o aventură? Vreau să-l trădez pe domnul de Clèves? Vreau să mă trădez pe mine însămi? Vreau, în sfârșit, să mă expun crudelor remușcări. Și cumplitelor suferințe ale dragostei? Mă las înfrântă de o patimă care mă târăște fără să vreau; toate hotărârile mele sunt zadarnice; ieri gândeam tot ce gândesc și azi, și totuși azi calc toate hotărârile de ieri! Trebuie să-l smulg din inimă pe domnul de Nemours; trebuie să plec la țară, oricât de ciudată ar părea plecarea mea; iar dacă domnul de Clèves se încapățânează să mă împiedice sau să afle cauzele plecării, poate că am să-i fac răul de pe urma căruia voi suferi și eu, am să-i spun adevărul.” Rămase la această hotărâre și petrecu toată seara acasă, fără să se ducă la doamna-delfină, să mai afle ce s-a întâmplat cu falsa scrisoare a vidamului.

La întoarcerea domnului de Clèves, îi spuse că dorește să plece la țară, că se simțea rău și că avea nevoie să schimbe aerul. Domnul de Clèves, care-o vedea în fața lui de o frumusețe ce nu-l putea întări în credința că este atât de grav bolnavă, la început luă în glumă proiectul ei de plecare, și îi răspunse că uitase probabil de nunțile principeselor și de turnirul ce urma să aibă loc, și că nu rămânea prea mult timp pentru a se pregăti să apară la serbări cu aceeași splendoare ca și celelalte doamne. Argumentele soțului nu-i strămutară hotărârea; îl rugă să accepte ca, în timp ce el va fi la Compiègne cu regele, ea să plece la Colomiers, drum de o zi de la Paris, unde aveau o casă frumoasă, la finisarea căreia se lucra cu multă grijă. Domnul de Clèves consimți; ea plecă acolo, cu gândul de a nu se întoarce prea curând, iar regele se duse la Compiègne, unde urma să rămână numai câteva zile.

Domnul de Nemours fusese foarte îndurerat că n-o mai văzuse pe doamna de Clèves din acea după-amiază, pe care o petrecuse cu ea atât de plăcut, și care îi sporise speranțele. Era atât de nerăbdător s-o revadă, că nu mai avea liniște, așa încât, atunci când regele se întoarse la Paris, se hotărî să se ducă la sora lui, ducesa de Mercoeur, care era la țară, destul de aproape de Colomiers. Propuse vidamului să meargă cu el, și acesta acceptă bucuros propunerea; domnul de Nemours îl invitase în nădejdea că împreună se vor putea duce s-o vadă pe doamna de Clèves.

Doamna de Mercoeur îi primi cu multă bucurie și nu se gândi decât cum să-i distreze și să le ofere toate plăcerile vieții la țară. Pe când erau la o vânătoare de cerbi, domnul de Nemours se rătăci prin pădure. Întrebând de drumul pe care trebuia să apuce, ca să se întoarcă, află că era aproape de Colomiers. Cum auzi de Colomiers, fără să se mai gândească ce va face anume, apucă în goană în direcția arătată. Intră în pădure și se lăsă în voia calului pe niște drumuri bine întreținute care, după cum își închipuia, duceau spre castel.

La capătul drumului urmat, găsi un pavilion ce avea un salon mare la parter, și încă două încăperi mai mici, din care una da spre o grădină plină de flori, despărțită de pădure doar printr-un gard scund, iar cea de-a doua da spre o alee mare din parc.

Intră în pavilion, și s-ar fi oprit să-i admire frumusețea, dacă n-ar fi zărit venind pe alee pe domnul și doamna de Clèves, însoțiți de o mulțime de servitori. Cum nu se așteptase să-l găsească pe domnul de Clèves, pe care îl lăsase cu regele, primul lui imbold fu să se ascundă; intră în salonașul care dădea spre grădina de flori, cu gândul să iasă în pădure pe altă ușă, dar văzând că doamna de Clèves și soțul ei se așază în fața pavilionului, că slugile lor rămân în parc, deci nu riscă să vină spre el, deoarece trebuiau să treacă pe unde se aflau domnul și doamna de Clèves, nu putu să renunțe la plăcerea de a o vedea pe principesă, nici să reziste curiozității de a asculta conversația cu un soț care îi inspira mai multă gelozie decât oricare altul dintre rivalii

lui.

Auzi cum domnul de Clèves îi spunea soției sale:

— Nu înțeleg de ce nu vrei să vă întoarceți la Paris? Cine poate să vă rețină la țară? De câtva timp vă place singurătatea, ceea ce mă miră și mă întristează, fiindcă ne îndepărtează pe unul de celălalt. Vă găsesc chiar mai tristă ca de obicei și mă tem să nu aveți vreun motiv real de tristețe.

— Nu am nimic pe suflet, răspunse ea stânjenită, dar viața de la curte e atât de intensă și primiți atâta lume la dumneavoastră că e cu neputință ca trup și suflet să nu obosească și să nu tânjești după puțină tihnă.

— Tihna aceasta, răspunse el, nu se potrivește cu o persoană de vârsta dumneavoastră. Duceți și acasă și la curte o viață care nu vă poate da prilej de oboseală și mai degrabă m-aș teme că sunteți mai mulțumită trăind departe de mine.

— Mi-ați face o mare nedreptate cu un asemenea gând, reluă ea din ce în ce mai încurcată; dar vă implor să mă lăsați aici. Dacă ați putea rămâne cu mine aș fi fericită, cu condiția să rămânem singuri; aș mai vrea să nu avem în jurul nostru atâția oameni care se țin de noi aproape mereu!

— Vai, doamnă! exclamă domnul de Clèves, tonul și cuvintele dumneavoastră mă fac să întrevăd că aveți motive serioase să căutați singurătatea; nu le cunosc și vă implor să mi le spuneți.

Insistă mult timp, dar n-o înduplecă; după ce se apăruse într-un fel care sporea îngrijorarea soțului ei, se adânci într-o tăcere profundă, cu ochii în jos; apoi, deodată, privindu-l, îi spuse:

— Nu mă siliți să vă mărturisesc ceea ce nu am puterea să vă mărturisesc, deși de mai multe ori m-am gândit s-o fac. Închipuiți-vă doar că prudența nu te sfătuiește, ca o femeie de vârsta mea, și stăpână pe mișcările ei, să rămână la curte unde este atât de expusă.

— Ce-mi dați a înțelege, doamnă! exclamă domnul de Clèves. Nici nu îndrăznesc să v-o spun, de teama de a nu vă jigni.

Doamna de Clèves nu răspunse, iar tăcerea ei confirmă ceea ce nu exprimase soțul:

— Nu-mi răspundeți, reluă el, și numai atât îmi spune că nu mă înșel.

— Ei bine, domnule, vorbi ea în sfârșit, aruncându-se la picioarele lui, am să vă fac o mărturisire cum niciodată nu i-a fost dat unui soț să audă; dar nevinovăția purtării și intențiile mele îmi dau puterea s-o fac. Într-adevăr am motive să mă depărtez de curte, și vreau să evit primejdiile în care se găsesc uneori femeile de vârsta mea. N-am dat niciodată vreo dovadă de slăbiciune, și nici nu m-aș teme de așa ceva, dacă mi-ați da libertatea de a mă retrage de la curte, sau dacă aș mai avea încă alături pe doamna de Chartres, care să mă sfătuiască. Oricât de primejdioasă ar fi hotărârea pe care o iau, o iau cu bucurie pentru a mă păstra demnă de dumneavoastră. Vă cer de o mie de ori iertare, dacă sentimentele mele vă supără, dar cel puțin nu vă vor supăra faptele mele. Gândiți-vă că pentru a face ceea ce fac, trebuie să ai mai multă prietenie și mai multă stimă pentru soțul tău, decât s-a pomenit vreodată; sfătuiți-mă, aveți milă de mine, și iubiți-mă încă, dacă veți mai putea!

Cât vorbi ea, domnul de Clèves rămase cu capul în palme atât de pierdut, că nici nu se gândi să-și ridice de jos soția. Când ea tăcu, când el își aruncă privirile asupra ei, și când o văzu în genunchi, cu fața scaldată în lacrimi și de-o minunată frumusețe, crezu că va muri de durere; o ridică, sărutând-o, și-i spuse:

— Fie-vă milă de mine, doamnă; merit mila aceasta și, iertați-mă dacă, în primele clipe ale unei dureri atât de violente ca aceea pe care o simt, n-am răspuns cum se cuvine la gestul dumneavoastră. Îmi pareți mai demnă de stimă și de admirație decât oricare femeie de pe lume; dar și eu sunt cel mai nefericit om din câți au fost pe lume. V-am iubit cu pasiune din prima clipă în care v-am văzut. Răceala dumneavoastră nu mi-a putut-o stinge, și nici faptul că erați a mea; pasiunea rămâne aceeași; n-am putut

niciodată să vă inspir dragoste și văd că vi-i teamă să nu iubiți pe altul. Și cine e acela, doamnă, acel om fericit, care inspiră această teamă? De când vă place? Ce-a făcut el ca să vă placă? Ce cale a găsit pentru a ajunge la inima dumneavoastră? Mă consolasesm oarecum că, dacă nu am ajuns eu până la ea, cel puțin nimeni n-ar fi putut s-o atingă. Cu toate acestea cineva a izbutit acolo unde n-am putut să ajung. Simt totodată gelozia unui soț și gelozia unui amant; dar nu-mi este îngăduit să o mai simt pe aceea de soț, față de o comportare ca a dumneavoastră. E prea nobilă, pentru a nu-mi da o deplină încredere; consolează chiar pe amantul din mine. Încrederea și sinceritatea pe care mi le arăți sunt de neprețuit: aveți pentru mine destulă stimă ca să credeți că nu voi abuza de asemenea mărturisire. Aveți dreptate, doamnă, nu voi abuza și nu vă voi iubi mai puțin. Mă faceți nenorocit prin cea mai mare dovadă de fidelitate pe care o soție a dat-o vreodată soțului ei. Dar, doamnă, mergeți până la capăt și spuneți-mi cine este acela pe care vreți să-l evitați.

— Vă implor să nu mi-o cereți, răspuse ea; sunt hotărâtă să nu vă spun și cred că prudența mă sfătuiește.

— Nu vă temeți, doamnă, reluă domnul de Clèves; cunosc prea bine lumea pentru a ști că stima acordată soțului nu împiedică să fii îndrăgostit de soția lui. Poți urî pe cei care sunt astfel îndrăgostiți, dar nu te poți plânge de ei; deci, încă o dată, doamnă, vă implor să-mi spuneți ceea ce doresc să știu.

— Insistați zadarnic, replică ea; am puterea să nu mărturisesc ceea ce cred că nu trebuie să spun. Mărturisirea făcută nu vine din slăbiciune; ai nevoie de mai mult curaj pentru a mărturisi asemenea adevăr, decât pentru a-l ascunde.

Domnul de Nemours nu pierdea un cuvânt din cele auzite; și ceea ce spusese doamna de Clèves nu-i stârnea mai puțină gelozie decât soțului ei. Era îndrăgostit atât de nebunește, încât credea că toată lumea avea pentru ea aceleași sentimente. Era adevărat că și avea destui rivali; dar și-i închipuia încă și mai numeroși, iar mintea i se rătăcea, căutând pe omul la care făcea aluzie doamna de Clèves. De multe ori crezuse că nu-i displăcea, și își întemeia această impresie pe lucruri care în clipa de față i se păreau cu totul neconcludente, nu-și putea închipui că stârnise o pasiune atât de puternică pentru ca doamna de Clèves să caute un leac atât de extraordinar. Era atât de înflăcărat, că aproape nu pricepea ceea ce vedea aieva, și nu-i putea ierta domnului de Clèves că nu insistă destul să smulgă soției numele pe care ea i-l ascundea.

Domnul de Clèves se străduia, totuși, dar zadarnic, să afle acest nume. În sfârșit ea îi răspuse:

— Cred că ar trebui să vă mulțumiți cu sinceritatea mea; nu-mi cereți mai mult și nu-mi dați prilejul să mă căiesc de ceea ce am făcut acum; mulțumiți-vă cu asigurarea ce vă dau, că niciuna din faptele mele nu mi-a trădat sentimentele și că niciodată nu mi s-a adus vreo jignire.

— Ah! doamnă, reluă brusc domnul de Clèves, mi-este greu să vă cred. Îmi aduc aminte ce încurcată păreați în ziua când vi s-a pierdut portretul. L-ați dat, doamnă, ați dat acest portret care îmi era atât de scump și care pe drept cuvânt mi se cuvenea. Nu v-ați putut ascunde sentimentele; iubiți, asta se vede; virtutea dumneavoastră v-a ferit de mai mult.

— E cu neputință, exclamă principesa, să credeți că ar putea fi un calcul într-o mărturisire ca a mea, când nimic nu mă silea să v-o fac! Aveți încredere în cuvintele mele; e destul de mare prețul cu care câștig încrederea cerută. Vă implor să credeți că n-am dăruit portretul acela; este adevărat că am văzut când a fost luat; dar n-am vrut să arăt că am observat, de teamă să nu mi se adreseze cuvinte pe care nimeni încă n-a îndrăznit să mi le spună.

— Ce v-a făcut să vă dați seama că sunteți iubită, întrebă domnul de Clèves și ce dovezi de iubire vi s-au dat?

— Scuțiți-mă, răspunse ea, de durerea de a vă destăinui amănuntele de care mi-e rușine și mie că le-am reținut și care n-au făcut decât să mă convingă cu prisosință de slăbiciunea mea.

— Aveți dreptate, doamnă, reluă el; sunt nedrept. Astfel de mărturisiri trebuiesc refuzate ori de câte ori vi le-aș cere; dar nu considerați totuși o jignire dacă vi le cer.

În clipa aceea, mai mulți dintre oamenii rămași pe alei veniră să-l înștiințeze pe domnul de Clèves că-lcaută un gentilom trimis de rege, cu ordinul de a se prezenta, în seara aceea chiar, la Paris. Domnul de Clèves a fost obligat să plece, nemaiputând să-i spună nimic altceva soției sale afară doar că o imploră să vină și ea a doua zi, și o roagă din suflet să creadă că, deși era îndurerat, păstra pentru ea o dragoste și o stimă de care trebuia să se bucure.

Odată principele plecat, doamna de Clèves, rămasă singură, chibzui la ceea ce făcuse, și o cuprinse o spaimă atât de mare, încât abia îi venea să creadă că cele întâmplare se petrecuseră aieva. Se gândea că singură pierduse inima și stima soțului, că săpase o prăpastie între ei din care nu va mai ieși niciodată. Se întreba de ce a făcut ceva atât de primejdios și constată că se purtase doar după impulsul inimii. Ciudățenia unei astfel de mărturisiri fără precedent o făcu să întrevadă toate primejdiile.

Dar pe când se gândea că remediul acesta, oricât de violent ar fi fost el, era singurul care mai putea s-o apere de domnul de Nemours, găsea că nu avea de ce să se căiască și că nu riscase prea mult. Petrecu toată noaptea, frământată de îndoieli, de tulburare și de teamă, dar, în cele din urmă, sufletul i se potoli. Găsi chiar o mângâiere în dovada de fidelitate dată unui soț care o merita atât de mult, care avea pentru ea atâta stimă și atâta afecțiune și care chiar în acea clipă îi dăduse noi dovezi de iubire, prin felul cum îi primise mărturisirea.

Între timp, domnul de Nemours plecase din locul de unde auzise o conversație care îl privea atât de aproape, și se afundă în pădure. Ceea ce spusese doamna de Clèves despre portretul ei, îi redase viața, făcându-l să afle că el era acela pe care ea îl iubea. Mai întâi se lăsă în voia bucuriei, dar bucuria se risipi repede la gândul că ceea ce îi îngăduise să afle ce se petrecea în inima doamnei de Clèves trebuia, totodată, să-l convingă că nu va mai avea din partea ei niciun semn de afecțiune și că era cu neputință să câștige pe o femeie care recursese la un remediu atât de extraordinar. Simți totuși o deosebită bucurie de a o fi împins până la această extremitate. Găsi că e o glorie să fii iubit de o femeie atât de deosebită de toate celelalte; în sfârșit se simți de o sută de ori fericit și tot pe atât de nefericit. Noaptea îi surprinse în pădure și cu greu regăsi drumul spre castelul doamnei de Mercoeur. Sosi în zorii zilei. Se arătă destul de încurcat când trebui să-și explice absența; găsi o explicație oarecare și chiar în ziua aceea se întoarse la Paris cu vidamul.

Domnul de Nemours era atât de copleșit de pasiunea lui, și atât de uimit de cele auzite, încât comise o imprudență, destul de obișnuită în asemenea cazuri, vorbi în termeni generali de sentimentele lui intime, și își povesti propria aventură recurgând la nume împrumutate. Întors la Paris, aduse vorba despre amor; exagera plăcerea de a fi îndrăgostit de o persoană demnă de a fi iubită. Vorbi de consecințele ciudate ale acestei pasiuni; și în cele din urmă, nefiind în stare să păstreze numai pentru el uimirea stărnită de fapta doamnei de Clèves, o povesti vidamului, fără a trăda numele și fără să-i spună că el ar avea vreun amestec; dar povesti întâmplarea cu atâta căldură și cu atâta admirație, încât vidamul bănuia ușor că îl privește direct pe principe. Insistă mult să i se destăinuiască. Îi spuse că bănuia de mult că era stăpânit de o pasiune puternică, și că era nedrept să se ferească de un om care îi încredințase secretul vieții sale. Domnul de Nemours era prea îndrăgostit ca să-i mărturisească dragostea; o ascunsese totdeauna vidamului, deși era omul pe care îl iubea mai mult dintre toți curtenii. Îi răspunse că această aventură îi fusese povestită de unul dintre prietenii lui, căruia îi promisese să nu pomenească nimănui despre ea și că, la rândul

său, îl imploră să păstreze secretul. Vidamul îl asigură că nu va vorbi nimănui; totuși domnul de Nemours se căi că i-a destăinuit atâtea.

În timpul acesta, domnul de Clèves se dusesse la rege, cu inima străpunsă de o vie durere. Niciodată un soț n-a avut o pasiune atât de puternică pentru soția sa și n-a stimat-o atât. Ceea ce aflase acum nu-l făcea să-și piardă stima pentru ea, dar îl făcea s-o stimeze în alt fel decât până atunci. Ceea ce îl preocupa mai mult era dorința de a descoperi cine a știut să-i cucerească inima. Domnul de Nemours îi veni cel dintâi în minte, fiindcă el era cel mai fermecător dintre curteni; se gândi apoi la cavalerul de Guise și la mareșalul de Saint-André, doi bărbați care se obosiseră să-i placă și care o înconjurau cu omagiile lor; rămase deci cu convingerea că unul dintre aceștia trei trebuia să fie. Sosi la Luvru, unde regele îl pofti în cabinetul său, spre a-i spune că îl alesese printre cei ce urmau s-o conducă pe doamna Elisabeta în Spania; că era încredințat că nimeni nu s-ar putea achita mai bine ca el de asemenea însărcinare, după cum nimeni nu ar face acolo mai multă cinste Franței decât doamna de Clèves. Domnul de Clèves primi omagiul acestei alegeri așa cum se cuvenea și o privi chiar ca pe un prilej de a o îndepărta pe doamna de Clèves de la curte, fără ca absența ei să pară nefirească. Totuși, data plecării era încă prea îndepărtată pentru a reprezenta o ieșire din cumpăna în care se afla. Îi scrisese imediat doamnei de Clèves pentru a o înștiința de dispozițiile date de rege și îi ceru să se întoarcă neapărat la Paris. Ea veni, dându-i ascultare și, când se văzură față în față, rămaseră amândoi cuprinși de o tristețe nemărginită.

Domnul de Clèves îi vorbi cu o noblețe extremă, arătându-se demn mai mult decât oricine, de gestul ei.

— N-am nici-o temere în privința purtării dumneavoastră, îi spuse el; aveți mai multă tărie și mai multă virtute decât vă închipuiți. Nu e nici teama de viitor care mă întristează. Nu sunt îndurerat decât de a vedea că nutriți pentru altul sentimente pe care eu n-am putut să vi le inspir.

— Nu știu ce să vă răspund, îi spuse ea; mă pierd de rușine, vorbindu-vă. Cruțați-mă, vă rog, de cuvinte atât de crude; hotărâți ce conduită să am; faceți astfel încât să nu mai văd pe nimeni. E tot ce vă cer. Dar îngăduiți-mi să nu vă mai vorbesc despre ceea ce mă face atât de puțin demnă de dumneavoastră și atât de nedemnă de mine.

— Aveți dreptate, doamnă, răspunse el, abuzez de bunătatea și de încrederea dumneavoastră; dar aveți milă de starea în care m-ați adus, și gândiți-vă că, orice mi-ați fi spus, îmi ascundeți un nume, ce-mi stârnește o întrebare cu care nu voi putea să trăiesc. Nu vă cer totuși să-mi satisfaceți dorința; dar nu mă pot stăpâni de a vă spune că eu cred că cel pe care trebuie să-l invidiez este sau mareșalul de Saint-André, sau ducele de Nemours, sau cavalerul de Guise.

— Nu vă pot răspunde, îi zise ea, înroșindu-se, și prin răspunsurile mele n-am să vă dau prilejul de a vă slăbi, sau a vă întări bănuielile; dar dacă încercați să vi le lămuriti supraveghindu-mi gesturile, mi-ați crea o tulburare ce va fi observată de oricine. Pentru numele lui Dumnezeu, continuă ea, îngăduiți ca sub pretextul unei boli oarecare să nu mai văd pe nimeni!

— Nu, doamnă, răspunse el, s-ar bănuși repede că e ceva la mijloc; și, mai ales, nu vreau să mă încred decât în dumneavoastră; e calea pe care inima mă sfătuieste s-o iau și rațiunea mă îndeamnă la fel. În starea sufletească în care vă aflați, lăsându-vă pe deplin libertatea, vă îngrădesc mai mult decât aș putea s-o fac prin constrângere.

Domnul de Clèves nu se înșela; încrederea ce-i arăta soției sale îi dădea și mai multă putere față de domnul de Nemours și o determina să ia hotărâri mai severe decât prin orice constrângere. Se duse deci, ca de obicei, la Luvru și la regina-delfină; dar evita prezența și privirea domnului de Nemours cu atâta grijă, încât îi spulberă aproape toată bucuria stărnită de credința că este iubit. Nu vedea nimic în purtarea ei care să nu-l convingă de contrariul. Aproape că nu mai știa dacă ceea ce auzise nu

fusese un vis, atât de puțin verosimil i se părea. Singurul lucru care îl asigura că nu se înșelase, era extrema tristețe a doamnei de Clèves, oricât se căznea ea s-o ascundă; poate că priviri și vorbe binevoitoare n-ar fi sporit într-atâta dragostea domnului de Nemours, ca această comportare severă.

Într-o seară, pe când domnul și doamna de Clèves erau la regină, cineva spuse că circulă zvonul că regele ar mai numi încă un mare senior de la curte spre a o însoți pe doamna Elisabeta în Spania. În timp ce se mai adăuga că ar fi poate cavalerul de Guise, sau mareșalul de Saint-André, domnul de Clèves avea privirea ațintită asupra soției sale. Observă că aceste două nume nu o tulburaseră deloc și nici perspectiva ca aceștia să facă parte din aceeași suită cu ea, ceea ce îl făcu să gândească îndată că niciunul din cei doi nu era cel de a cărui prezență se temea doamna de Clèves și, vrând să-și verifice bănuielile, intră în cabinetul reginei, unde se afla și regele. După ce rămase acolo un timp, reveni lângă soția sa și îi spuse în șoaptă că aflase chiar acum că domnul de Nemours ar fi acela care ar merge cu ei în Spania.

Numele domnului de Nemours și ideea de a fi nevoită să-l vadă zilnic, în cursul unei lungi călătorii și în prezența soțului ei, tulburară atât pe doamna de Clèves, încât nu putu să se stăpânească; și, căutând altă explicație, spuse:

— Alegerea acestui principe este neplăcută pentru dumneavoastră. Va împărți cu dumneavoastră toate onorurile și cred că ar trebui să încercați să fie ales altcineva.

— Nu onorurile, doamnă, reluă domnul de Clèves, vă fac să vă temeți de domnul de Nemours! Supărarea pe care o resimțiți vine din alt izvor. Această supărare vă trădează, așa cum pe altă femeie ar fi trădat-o bucuria. Dar nu vă temeți, ceea ce v-am spus acum nu e adevărat, am născocit-o eu, ca să mă asigur de ceea ce bănuiam.

După aceste cuvinte ieși, nevoind să sporească prin prezența lui tulburarea soției sale.

Tocmai atunci intră domnul de Nemours și observă îndată emoția doamnei de Clèves. Se apropie de ea și îi spuse în șoaptă că, din respect, nu îndrăznește să o întrebe ce o făcea mai visătoare ca de obicei. Vocea domnului de Nemours o făcu să-și revină și, privindu-l fără să fi auzit ceea ce îi spunea, captivată de gândurile ei și de teama ca nu cumva soțul ei să-l vadă lângă ea, îi spuse:

— Pentru numele lui Dumnezeu, lăsați-mă singură!

— Vai, doamnă, răspunse el, vă ocolesc chiar prea mult; de ce vă puteți plânge? Nu îndrăznesc să vă vorbesc; nu îndrăznesc nici să vă privesc; nu mă apropii de dumneavoastră decât tremurând. Prin ce mi-am atras ceea ce mi-ați spus acum, și de ce mă faceți să cred că aș avea vreo vină în mâhnirea ce-o încercați?

Doamna de Clèves se simți foarte necăjită de a fi dat domnului de Nemours prilejul să vorbească mai limpede decât o făcuse vreodată. Plecă fără să-i răspundă, și se întoarse acasă cu sufletul mai răscolit ca niciodată. Soțul ei își dădu ușor seama că era și mai tulburată decât o lăsase. Crezu că se temea să nu-i vorbească despre cele petrecute. Veni în urma ei în camera unde intrase.

— Nu mă ocoliți, doamnă, îi spuse el; n-am să vă spun nimic ce ar putea să vă supere; vă cer iertare pentru starea sufletească pe care v-am pricinuit-o adineaori. Sunt destul de pedepsit prin ceea ce am aflat. Dintre toți bărbații, domnul de Nemours era acel de care mă temeam mai mult. Văd primejdia ce vă pândește; trebuie să aveți puterea de a vă stăpâni, din dragoste pentru dumneavoastră și, dacă e posibil, și din afecțiune pentru mine. Nu vi-o cer ca soț, ci ca un om pentru care sunteți toată fericirea și care vă păstrează o iubire mai duioasă și mai puternică decât a celui pe care inima dumneavoastră l-a ales.

Domnul de Clèves era profund mișcat când pronunță ultimele cuvinte și le isprăvi cu greu. Soția lui, impresionată, izbucni în lacrimi și îl îmbrățișă cu o duioșie și îndurerare pe care el o împărtăși, arătându-se la fel de copleșit ca și ea. Rămaseră un timp fără să-și spună nimic și se despărțiră fără a mai avea puterea de a-și vorbi.

Pregătirile pentru nunta doamnei Elisabeta erau gata. Ducele de Alba sosi pentru a o lua pe mireasă. A fost primit cu toată splendoarea și tot fastul tradițional în asemenea împrejurări. Regele trimise în întâmpinarea lui pe principele de Condé, pe cardinalii de Lorena și de Guise, pe ducii de Lorena, de Ferrara, de Aumale, de Bouillon, de Guise și de Nemours. Erau însoțiți de mai mulți gentilomi și de un mare număr de paji în ținută de gală. Regele însuși îl aștepta pe ducele de Alba la prima poartă a Luvrului, însoțit de două sute de gentilomi, cu conetabilul în fruntea acestei gărzi regale. Când ducele se apropie de rege, voi să îngenuncheze în fața lui, regele nu-l lăsă, și-l conduse de mână la regină și la doamna Elisabeta, căreia ducele de Alba îi prezentă un dar neprețuit din partea suveranului său. Se duse apoi la doamna Margareta, sora regelui, să-i prezinte omagiile domnului de Savoia și s-o asigure că va sosi și el în câteva zile. Se dădură mari serbări la Luvru, pentru a arăta ducelui de Alba și principelui de Orange, care îi însoțea, splendorile de la curtea Franței.

Doamna de Clèves nu îndrăzni să lipsească, oricât ar fi dorit-o, de teamă să nu-și supere soțul, care îi ceruse să-l însoțească. Ceea ce o hotărâse, însă, era absența domnului de Nemours. Acesta plecase în întâmpinarea domnului de Savoia și, după sosirea principelui, trebuia să stea mereu pe lângă el, pentru a-l ajuta în tot ce privea ceremonialul nunții. De aceea doamna de Clèves nu-l întâlnește mai des ca de obicei și, astfel, se simți puțin mai liniștită.

Vidamul de Chartres nu uitase conversația pe care o avusese cu domnul de Nemours. I-a rămas în minte ideea că scena pe care principele i-o descrisese îl privea direct, și îl urmărea cu atâta atenție, încât poate ar fi descifrat adevărul, dacă sosirea ducelui de Alba și a domnului de Savoia n-ar fi adus la curte schimbări și preocupări care l-au împiedicat să vadă ceea ce ar fi putut să-i dezvăluie adevărul. Curiozitatea de a cunoaște despre cine era vorba, sau poate mai curând pornirea de a povesti tot ce știi femeii iubite, îl făcu să spună la rândul său doamnei de Martigues nemaipomenita faptă a unei femei care mărturisise soțului pasiunea ei pentru un altul. O asigură că domnul de Nemours era cel care inspirase această puternică pasiune și o imploră să-l ajute să afle adevărul, urmărindu-l și ea pe principe. Doamna de Martigues a fost foarte bucuroasă să afle cele povestite de vidam; iar interesul pe care-l observase totdeauna la doamna-delfină pentru tot ce privea pe domnul de Nemours îi trezea o și mai mare dorință de a pătrunde această aventură.

Cu câteva zile înainte de ceremonia nunții, regina-delfină dădea un ospăț în cinstea regelui, socrul său, și a ducesei de Valentinois. Doamna de Clèves, care zăbovisse gătindu-se, ajunsese cu întârziere la Luvru. În drum întâlnește un gentilom care tocmai venea s-o caute din partea doamnei-delfine. Cum intră în camera acesteia, principesa o strigă, de pe pat, că o aștepta cu mare nerăbdare.

— Îmi închipui, doamnă, răspunse principesa, că nu trebuie să vă mulțumesc pentru această nerăbdare, pentru că, fără îndoială, nu provine din dorința de a mă vedea, altceva vă face atât de nerăbdătoare.

— Aveți dreptate, îi replică doamna-delfină, dar totuși trebuie să-mi fiți recunoscătoare, căci am să vă aduc la cunoștință o întâmplare pe care, sunt convinsă, veți fi foarte bucuroasă s-o aflați.

Doamna de Clèves îngenunche în fața patului și, spre fericirea ei, lumina crudă a zilei nu-i cădea pe față.

— Știați, îi spuse regina, cât de dornică eram să aflu care era cauza schimbării pe care o vedeam la ducele de Nemours, cred că știu acum, și e ceva ce o să vă uimească. Este îndrăgostit la nebunie și foarte iubit de una din cele mai frumoase femei de la curte.

Aceste cuvinte, pe care doamna de Clèves nu putea să-și închipuie că o priveau, deoarece nu putea crede că cineva știe că ea-l iubea pe principe, îi pricinuiră o durere ușor de închipuit.

— Nu văd nimic, răspuse ea, surprinzător pentru un bărbat tânăr și frumos ca domnul de Nemours.

— Întocmai, reluă doamna-delfină, și nu asta trebuie să vă mire, ci faptul că această femeie, care-l iubește pe domnul de Nemours, nu i-a dat niciodată nicio dovadă de dragoste, iar teama pe care a avut-o că nu va fi totdeauna stăpână pe sentimentele ei a determinat-o să se spovedească soțului, cerându-i să o ducă departe de curte, iar cel care-a povestit tot ce vă spun este chiar domnul de Nemours.

Dacă doamna de Clèves suferise mai întâi la gândul că nu avea niciun amestec în această întâmplare, ultimele cuvinte ale doamnei-delfine o aruncară în disperarea de a fi prea direct vizată. Nu putu răspunde, și rămase cu capul aplecat pe pat, în timp ce regina continua să vorbească, preocupată de ceea ce spunea, încât nu dădu atenție acestei tulburări. Când doamna de Clèves își reveni puțin, răspuse:

— Această poveste nu mi se pare verosimilă, doamnă, și tare aş vrea să știu cine v-a relatat-o.

— Doamna de Martigues, replică doamna-delfină, care a aflat-o de la vidamul de Chartres. Știți că el e îndrăgostit de ea; vidamul i-a încredințat-o ca pe un mare secret pe care-l știe chiar de la ducele de Nemours. E adevărat că ducele de Nemours nu i-a spus numele doamnei și nici nu i-a mărturisit că el ar fi iubitul; dar vidamul de Chartres nu are nicio îndoială că despre el este vorba.

Pe când regina-delfină spunea aceste ultime cuvinte, cineva se apropie de pat. Doamna de Clèves era astfel așezată, încât nu putea să vadă cine intrase; dar n-a avut nicio îndoială, când doamna-delfină a exclamat cu veselie:

— Iată-l în persoană, și-o să-l întreb chiar pe dânsul!

Doamna de Clèves își dădu bine seama că era însuși ducele de Nemours și, fără să se întoarcă spre el, se apropie grabnic de doamna-delfină și îi spuse în șoaptă că nu e delicat să povestească această aventură; dacă principele o încredințase vidamului de Chartres ca pe un secret, ar fi un motiv de ceartă între ei. Doamna-delfină îi răspuse râzând, că știe ea ce este prudența și se întoarse către domnul de Nemours. El era gătit pentru recepția de seară și, luând cuvântul cu acea grație care îi era firească, spuse:

— Cred, doamnă, fără a cuteza prea mult, că vorbețidespre mine când am intrat, că aveți de gând să mă întrebați ceva și că doamna de Clèves s-ar opune, parcă.

— Adevărat, răspuse doamna-delfină; dar de data asta n-am s-o ascult, cum fac de obicei. Vreau să știu de la dumneavoastră dacă istoria ce mi s-a povestit este adevărată și dacă nu sunteți acela care este îndrăgostit și iubit de o doamnă de la curte, care vă ascunde cu grijă pasiunea ei, dar care i-a mărturisit-o soțului.

Tulburarea și nedumerirea doamnei de Clèves erau mai presus de tot ce se poate închipui, și, dacă moartea i s-ar fi înfățișat s-o cruțe de această situație, ar fi găsit-o plăcută. Dar domnul de Nemours, era și mai uluit, dacă așa ceva ar fi fost posibil. Spusele doamnei-delfine, de care avea motive să creadă că era agreat, și tocmai în prezența doamnei de Clèves, curteana în care ea avea cea mai mare încredere și care, la rândul-i avea cea mai mare încredere în regina-delfină, îi învălmăși atât de cumplit gândurile, încât era cu neputință să-și stăpânească tulburarea. Încurcătura în care o vedea căzută pe doamna de Clèves din vina lui și gândul că, pe drept cuvânt, îi va da prilejul să-l deteste îi pricinuiseră emoția ce-i luase graiul, Doamna-delfină, văzând cât era de buimăcit, îi spuse doamnei de Clèves:

— Uitați-vă la el, uitați-vă la el, și spuneți dacă nu el este eroul!

Între timp, domnul de Nemours, revenindu-și din prima surpriză, și văzând cât e de important să iasă repede dintr-un impas atât de primejdios, făcu efortul de a-și stăpâni gândurile și expresia feței:

— Recunosc, doamnă, începu el, că nu poate fi om mai surprins și mai mâhnit decât mine de trădarea vidamului de Chartres, care a povestit, desigur, mai departe

confesiunea unuia dintre prietenii mei. Pe care i-am încredințat-o eu, ca pe un mare secret. Aș putea să mă răzbun, continuă el, surâzând cu un aer liniștit, care aproape că-i spulberă și doamnei-delfine bănuielile de până atunci. Și el mi-a făcut confesiuni care nu sunt de mică importanță. Dar nu știu, doamnă, continuă el, cărui fapt datorez cinstea de a mă vedea amestecat în această întâmplare. Vidamul nu poate pretinde că ea m-ar privi, o dată ce l-am asigurat de contrariul. Calitatea de bărbat îndrăgostit poate să-mi convină, dar aceea de bărbat iubit, nu cred, doamnă, că mi-o puteți atribui.

Principele era foarte fericit că putea să spună doamnei-delfine ceva în legătură cu ceea ce îi dovedise în alte timpuri, pentru a-i abate gândurile de la subiectul discutat. Într-adevăr, ea crezu într-o aluzie; dar, fără să dea un răspuns, continuă să-l hărțuiască pe aceeași temă.

— Mi-am pierdut cumpătul, doamnă, răspuse el, din cauza prietenului meu, a justelor reproșuri pe care ar putea să mi le facă, de a fi repetat un secret ce-i este mai scump decât viața. Totuși el nu mi l-a încredințat decât parțial, nu mi-a spus numele persoanei pe care o iubește. Știu numai că e omul cel mai îndrăgostit. Și cel mai de plâns din lumea aceasta!

— Îl găsiți chiar atât de plâns, replică doamna-delfină, când este iubit?

— Credeți că ar putea să fie așa, doamnă? reluă el. Credeți că o femeie care ar nutri o adevărată pasiune ar putea s-o dezvăluie soțului? Această doamnă, fără îndoială, nu știe ce e dragostea, și a luat drept dragoste o vagă emoție față de dragostea de care se bucură. Prietenul meu nu se poate amăgi cu nicio speranță; dar, așa nefericit cum este, se simte totuși fericit că a deșteptat în inima iubitei măcar teama de a iubi și el nu și-ar schimba soarta cu a celui mai fericit bărbat din lume!

— Prietenul dumneavoastră este deci ușor de împăcat, zise doamna-delfină, și încep a mă convinge că nu vorbiți de dumneavoastră. Puțin mai lipsește, continuă ea, să nu împărtășesc și eu părerea doamnei de Clèves, care susține că această poveste este inventată.

— Într-adevăr, nu cred că ar putea fi adevărată, reluă doamna de Clèves, care până atunci nu vorbise încă deloc; iar dacă ar fi cu putință, prin cine s-ar fi putut afla? E greu de crezut că o femeie capabilă de o faptă atât de deosebită să aibă slăbiciunea de a o povesti mai departe; probabil că nici soțul ei n-ar fi povestit-o, sau, altfel, ar fi un soț cu totul nedemn de încrederea ce i s-a arătat.

Domnul de Nemours care își dădu seama ce bănuieli împotriva soțului avea doamna de Clèves, se simțea ispitit să le confirme. Știa că era rivalul cel mai de temut pe care trebuia să-l înlăture.

— Gelozia, răspuse el, și curiozitatea de a afla mai mult decât i s-a spus ar putea să-l determine pe un soț să facă multe imprudențe.

Doamna de Clèves ajunsese la capătul puterilor și, nemaiputând să susțină conversația, era gata să spună că nu se simte bine, când, din fericire pentru ea, intră ducesa de Valentinois, care o anunță pe doamna-delfină că sosește regele. Regina-delfină trecu în cabinetul ei, să se îmbrace. Pe când doamna de Clèves se pregătea s-o urmeze, domnul de Nemours se apropie de ea.

— Mi-aș da viața, doamnă, îi zise el, pentru a vă vorbi o clipă; dar din tot ce aș avea de spus, nimic nu-mi pare mai important, decât de a vă implora să credeți că, dacă am spus ceva doamnei-delfine ce i-ar purta gândul pe alt făgaș, am făcut-o din motive ce nu o privesc.

Doamna de Clèves se făcu că nu-l ascultă pe domnul de Nemours; păși fără să-l privească, în suita reginei, care tocmai intrase. Cum era tulburată, se împiedică în rochie, și călcă greșit; se folosi de acest pretext pentru a ieși dintr-un loc unde nu mai avea puterea să rămână și, prefăcându-se că abia se mai ține pe picioare, se duse acasă.

Domnul de Clèves sosi la Luvru și fu foarte mirat că nu-și găsește soția; i se spuse de accidentul cu rochia. Se întoarse imediat acasă să afle cum se simte; o găsi în pat și află că nu e nimic alarmant. După ce rămase câtva timp lângă ea, își dădu seama că era de-o tristețe atât de covârșitoare, încât fu surprins:

— Ce se întâmplă, doamnă? spuse el. Mi se pare că aveți și alte motive de suferință, decât cel de care vă plângeți!

— Sunt adânc mahnită, răspuse ea. Cum ați răsplătit încrederea extraordinară, sau mai bine zis nebunească pe care am avut-o în dumneavoastră? Nu meritam eu oare să păstrați taina, și chiar de n-aș fi meritat-o, propriul dumneavoastră orgoliu nu vi-o dicta? Se poate ca extrema curiozitate de a afla un nume, pe care nu se cuvine să-l rostesc, să vă împingă să vă destăinuiți cuiva, încercând să aflați acel nume? Numai curiozitatea v-a făcut să comiteți o atât de cumplită imprudență, ale cărei urmări sunt cât se poate de supărătoare. Întâmplarea este cunoscută, și mi-a fost povestită chiar acum, neștiindu-se că eu eram prima interesată.

— Ce-mi spuneți, doamnă?! exclamă el. Mă acuzați de a fi povestit ceea ce s-a petrecut între dumneavoastră și mine, și îmi spuneți că lucrul e știu? Nu încerc să mă justific; asigurându-vă că n-am repetat un cuvânt, nu m-ați crede, desigur, dar trebuie să fi luat, fără îndoială, drept o aluzie la dumneavoastră ceea ce vi s-a spus despre altcineva.

— Ah, domnule! răspuse ea, nu există în toată lumea asta o situație identică pentru o femeie; nu există alta în stare de o asemenea faptă. Întâmplarea nu poate fi născocită; asemenea gând nu i-a putut trece nimănui prin minte, decât numai mie. Doamna-delfină mi-a povestit tot ce știm că s-a petrecut într-adevăr; a aflat de la vidamul de Chartres, care cunoaște întâmplarea de la domnul de Nemours.

— Domnul de Nemours! exclamă domnul de Clèves, cu un gest care trăda violența și disperarea. Cum! Domnul de Nemours știe că îl iubiți și că eu știu?

— Mereu căutați să vă opriți la domnul de Nemours, mai curând decât la oricine altul, răspuse ea; v-am spus că niciodată nu vă voi confirma bănuielile. Nu știu dacă domnul de Nemours știe ce rol am în această întâmplare, nici acela pe care i-l atribuiți; dar a povestit-o vidamului de Chartres și i-a spus că o știe de la unul din prietenii săi, care nu i-a dezvăluit numele persoanei despre care este vorba. Acest prieten al domnului de Nemours trebuie să fie și prietenul dumneavoastră în care v-ați încrezut, încercând să aflați totul.

— Poți avea un prieten pe lumea asta căruia să-i faci o asemenea mărturisire? reluă domnul de Clèves. Și cine ar vrea să-și lămurească bănuielile, cu prețul de a spune altuia ceea ce ar dori să-și ascundă și lui însuși? Gândiți-vă mai degrabă, doamnă, cui ați vorbit. E mai firesc ca acest secret să vă fi scăpat dumneavoastră, decât mie. N-ați putut îndura singură toată greutatea ce vă apasă și ați căutat o alinare, plângându-vă vreunei prietene de încredere, care v-a trădat.

— Nu mă faceți mai nefericită decât sunt, strigă ea, și nu mă învinuiți cu atâta asprime de o greșală de care dumneavoastră răspundeți! Puteți oare să mă bănuieți, fiindcă am fost în stare să vă fac asemenea mărturisiri, că aș fi în stare să le fac și altcuiva?

Mărturisirea pe care doamna de Clèves o făcuse soțului ei era o atât de puternică dovadă de sinceritate și contrazicea cu tărie posibilitatea de a se destăinui altcuiva, încât domnul de Clèves nu mai știa ce să gândească. Pe de altă parte, era sigur că nu spusese nimic nimănui; era vorba de o situație care nu ar fi putut fi ghicită, era lucru știut; așadar trebuia să fie unul dintre ei, dar ceea ce îl durea mai ales era că acest secret era acum cunoscut și de altcineva și că, după câte se petrecuseră, putea fi divulgat în curând.

Doamna de Clèves gândea și ea aproape la fel, găsea cu neputință ca soțul ei să fi vorbit și tot atât de imposibil să nu fi vorbit. Ce spusese domnul de Nemours despre

curiozitatea ce-ar împinge pe un soț la imprudențe, i se părea că i se potrivește atât de bine domnului de Clèves, încât nu se putea convinge că le rostise doar întâmplător; iar acest adevăr aparent o încuraja să creadă că domnul de Clèves abuzase de încrederea ei. Erau și unul și celălalt, atât de plini de gândurile lor, că multă vreme tăcură și nu începură să vorbească decât pentru a repeta aceleași și aceleași lucruri. Rămaseră cu inima și gândurile mai înstrăinate și mai goale ca niciodată.

E ușor de închipuit în ce stare sufletească au petrecut noaptea. Domnul de Clèves ajunsese la capătul puterilor, nu mai putea răbda nefericirea de a-și ști soția, pe care-o adora, nutrind o mare iubire pentru altul. Pierduse curajul; își zicea chiar că la ce i-ar sluji asemenea curaj într-o împrejurare în care mândria și onoarea lui erau greu lovite. Nu mai știa ce să creadă despre soția lui; nu mai vedea ce sfaturi să-i dea, și nici cum trebuia să se poarte el însuși; nu mai vedea decât prăpăstii și abisuri deschise în jurul lui. În sfârșit, după o frământare cu atâtea gânduri contradictorii, ce-l stăpâniră mult timp, la ideea că în curând va pleca în Spania, se hotărî să nu ia nicio măsură ce-ar întări bănuielile, sau ar trăda starea lui disperată. Se duse la doamna de Clèves și îi spuse că nu era cazul să lămurească între ei care din doi a divulgat secretul: dar că trebuia să facă tot posibilul să apară evident pentru toți ceilalți că povestea istorisită nu era decât un basm, în care ea nu avea niciun amestec; că depindea de ea să-l convingă pe domnul de Nemours și pe ceilalți; că n-avea decât să se comporte față de acesta cu severitatea și răceala cuvenită unui bărbat care îi declarase că o iubește; că, prin această atitudine, îi va scoate din minte ideea că ea ar avea vreo înclinație deosebită pentru el; că nu trebuia să se necăjească de tot ce ar putea gândi principele, fiindcă, dacă de-acum încolo ea nu-și va mai trăda slăbiciunea, gândurile acestea i se vor spulbera curând, și că mai ales trebuia să se ducă neapărat la Luvru și la recepții, ca de obicei.

După aceste cuvinte, domnul de Clèves își lăsă soția, fără să-i mai aștepte răspunsul. Ea găsi că e foarte chibzuit tot ce-i spusese el, și mânia ei împotriva domnului de Nemours o făcea să se înșele singură, că îi va fi foarte ușor să urmeze sfaturile soțului ei; totuși i se păru greu să meargă la toate ceremoniile nunții, și să apară acolo cu fața senină și sufletul împăcat; cum însă ea era aceea care trebuia să țină trena doamnei-delfine și, cum fusese preferată multor altor principese, nu era cu putință să renunțe la această onoare fără a stârni multă vâlvă, fără ca toată lumea să nu se întrebe de ce. Se hotărî, deci, să-și adune toate puterile și să se stăpânească; folosi astfel tot restul zilei pentru a se pregăti și a se lăsa pradă sentimentelor ce o răscoleau. Se închise singură în cabinetul ei. Dintre toate nefericirile, cea care o urmărea mai stăruitor, era gândul că avea motive să se plângă de domnul de Nemours și că nu-i găsea nicio justificare. Nu se îndoia că povestise aventura vidamului de Chartres; o mărturisea deschis, iar după felul cum îi vorbise era neîndoios că el știa că aventura aceasta o privea. Cum poți scuza o atât de mare imprudență și ce devenise acea extremă discreție a principelui, de care fusese atât de mișcată?

„A fost discret, își zicea ea, cât timp a crezut că e nefericit; dar gândul că se poate considera fericit, chiar fără a fi sigur de aceasta, a pus capăt discreției sale. N-a putut să-și închipuie că era iubit fără să nu dorească să se știe. A spus tot ce se putea spune; n-am mărturisit că pe el îl iubeam; el a ghicit și a lăsat să se vadă ce bănuiește. Dacă ar fi fost sigur, la fel s-ar fi purtat. Am greșit, crezând că ar fi vreun bărbat în stare să ascundă ceea ce îi măgulește vanitatea. Totuși, din cauza acestui om, pe care l-am considerat atât de deosebit de ceilalți, am ajuns și eu ca orice femeie, fiind totuși destul de departe de a semăna cu celelalte. Am pierdut inima și stima unui soț care trebuia să fie fericirea mea. Voi fi curând privită de toată lumea ca o femeie ce se lasă pradă unei nebunești și nestăvilite pasiuni. Cel care mi-a deșteptat-o o știe, acum; și doar pentru a evita asemenea nenorociri m-am riscat liniștea și chiar viața!”

Tristele reflecții ale doamnei de Clèves erau însoțite de un potop de lacrimi; dar oricât de mare era durerea ce-o copleșea, își dădea bine seama că ar avea puterea să o

îndure dacă ar fi fost mulțumită de domnul de Nemours.

Principele se zbătea și el în ghearele unei mari neliniști. Nesocotința de a se fi destăinuit vidamului de Chartres, și grelele urmări ale acestei nesocotințe îl făceau să sufere de moarte. Nu putea să-și amintească cele întâmplate fără a fi copleșit de nedumerirea, tulburarea și tristețea doamnei de Clèves. Nu se putea consola de a-i fi făcut prea multe aluzii la această aventură, care, deși pline de curtenie, i se păreau acum grosolane și ireverențioase, pentru că îi dăduseră doamnei de Clèves să înțeleagă că el nu ignora că ea era femeia stăpânită de o pasiune violentă, iar el bărbatul iubit. Tot ce-ar fi putut dori ar fi fost să-i vorbească; dar găsea că mai degrabă trebuia să se teamă de o explicație decât s-o dorească.

„Ce-aș putea să-i spun?! exclamă el pentru sine. Să-i mai explic ceea ce i-am tot explicat? Să-i arăt că știu că mă iubește, eu care n-am îndrăznit nici măcar să-i spun că o iubesc? Să-i vorbesc deschis despre marea mea iubire și astfel să apar drept un om care a devenit îndrăzneț pentru că are speranțe? Pot să mă gândesc măcar să mă apropiu de ea, să cutez să o supăr prin prezența mea? Cum aș putea să mă justific? N-am nicio scuză, sunt nedemn de privirile doamnei de Clèves și nici nu sper să-și mai arunce vreodată privirile asupra mea. Greșeala mea este o mai bună armă de apărare îndreptată împotriva mea, decât toate cele pe care le caută, ori la care ar fi recurs zadarnic. Prin nesăbuiința mea pierd fericirea și mândria de a fi iubit de cea mai fermecătoare și mai demnă de stimă femeie din lume; dacă aș fi pierdut această femeie fără să fi suferit și ea și fără să fi fost eu cauza acestei mari suferințe, m-aș fi consolată; dar eu simt acum mai mult răul pe care i l-am făcut ei, decât răul ce mi l-am făcut mie.”

Domnul de Nemours petrecu mult timp întristându-se și gândindu-se frământat la aceleași lucruri. Dorința de a-i vorbi doamnei de Clèves îl chinuia fără îndurare. Se întreba cum să găsească o cale de împăcare și se gândi să-i scrie; dar în cele din urmă își spuse că după greșeala pe care-o comisese, și ținând seama de starea ei sufletească, tot ce avea mai bun de făcut era să-i dovedească, prin tristețea și prin tăcerea lui, un profund respect; să-i arate că nu îndrăznește să se înfățișeze dinaintea ei și să aștepte ceea ce timpul, întâmplarea și înclinația pe care ea ar mai avea-o pentru el, ar putea face în favoarea lui. Mai hotărî să nu adreseze niciun reproș vidamului de Chartres, care trădase secretul, de teama de a nu-i întări bănuielile.

Logodna doamnei Elisabeta, care avea loc a doua zi, și nunta hotărâtă pentru ziua următoare, preocupau curtea atât de mult, încât domnului de Nemours și doamnei de Clèves le-a fost ușor să-și ascundă tristețea și tulburarea. Doamna-delfină îi mai aminti doar în treacăt doamnei de Clèves despre acea conversație cu domnul de Nemours, iar domnul de Clèves părea că nu mai dorește să amintească soției de cele întâmplate; așa că doamna de Clèves nu se găsi într-o situație atât de dificilă pe cât își închipuise.

Logodna avu loc la Luvru, iar după ospăț și bal, toată casa regală se duse să doarmă la episcopie, cum era obiceiul. Dimineața, ducele de Alba, care se îmbrăca de obicei foarte simplu, își puse haina de postav țesut cu fir de aur și cu fire de mai multe culori: roșu ca focul, galben și negru, și toată bătută în nestemate, iar pe cap o coroană închisă. Prințul de Orania, îmbrăcat și el cu toată splendoarea, însoțit de oamenii lui și de toți seniorii spanioli urmați de suita lor, veni să-l ia pe ducele de Alba de la palatul Villeroy, unde era găzduit, și plecară cu toții în procesiune, patru câte patru, spre palatul episcopal.

Cum sosiră acolo, se îndreptară în ordinea cerută de protocol către biserică; regele o conducea pe doamna Elisabeta, care purta și ea o coroană închisă, iar domnișoarele de Montpensier și de Longueville îi țineau trena. Pe urmă venea regina, fără coroană pe cap. Urma regina-delfină. Doamna, sora regelui, doamna de Lorena și regina de Navara, cu trenele purtate de alte principese.

Reginele și principesele își aveau suita personală, domnișoarele lor de onoare îmbrăcate splendid, în culorile principeselor, astfel încât vedeai îndată ale cui erau domnișoarele de onoare, după culoarea hainelor lor. Se urcară în galeriile din catedrală după care se desfășură ceremonia căsătoriei. S-au întors apoi cu toții să cineze la episcopie și, pe la ceasurile cinci, au plecat spre palat, unde avea loc ospățul și unde Parlamentul și Curțile Supreme de Justiție, cu oficialitățile municipale, au fost rugate să facă parte din asistență. Regele, reginele, principii și principesele s-au așezat la masa de marmoră din sala mare a palatului, ducele de Alba stând lângă noua regină a Spaniei. Sub treptele mesei de marmoră și în dreapta regelui era o masă pentru ambasadori, arhiepiscopi și cavaleri ai ordinului, iar de partea cealaltă, o masă pentru domnii din Parlament.

Ducele de Guise, înfășurat într-o mantie de postav țesut cu fier de aur, servea regelui drept mare maestru de ceremonii; domnul principe de Condé, drept mare-pitar, iar ducele de Nemours era marele paharnic. După ce s-au ridicat de la masă, începu balul, care a fost întrerupt de spectacolul de balet și de feerii. S-a reluat apoi dansul și, în sfârșit, după miezul nopții, regele și toată curtea s-au întors la Luvru. Oricât de mândră era doamna de Clèves, nu o lăsă inima să nu apară în fața curții, și mai ales în ochii domnului de Nemours, de o frumusețe fără pereche. El nu cuteză să-i vorbească, deși învălmășeala asistenților la ceremonie îi oferise de repetate ori prilejul; dar se arătă așa de trist și de sfiată atât de respectuoasă, încât ea nu-l mai găsi atât de vinovat, deși nu-i spusese nimic care să-l justifice. În zilele următoare se purtă la fel, ceea ce o impresiona iarăși, mult de tot, pe doamna de Clèves.

În sfârșit, sosi ziua turnirului; reginele luară loc în lojile și în tribunele ce le erau destinate. Cei patru campioni ai turnirului își făcură apariția la capătul arenei, cu o mulțime de cai și de oameni în livrea, oferind cel mai măreț spectacol ce se văzuse vreodată în Franța.

Regele nu purta alte culori decât alb și negru, omagiu față de doamna de Valentinois, care era văduvă. Domnul de Ferrara, cu toată suita sa, era în galben și roșu. Domnul de Guise apăru în roșu aprins și alb: la început nu se știa în onoarea cui purta aceste culori, dar lumea își aduse aminte că erau culorile unei frumoase doamne pe care o iubise pe vremea când era domnișoară, și o iubea încă, deși nu mai îndrăzne să-și arate sentimentele. Domnul de Nemours purta galben cu negru; și toți căutară zadarnic semnificația acestor culori. Dar doamnei de Clèves nu i-a fost greu să ghicească: își aminti că spusese față de el că îi place galbenul, și-i pare rău că e blondă, și nu poate să-l poarte. Principele gândise că poate să arboreze această culoare, fără să-i trădeze semnificația, o dată ce doamna de Clèves n-o purta, deci nu se putea spune că ar fi culoarea ei.

Niciodată nu s-a mai văzut atâta iscusință, ca la cei patru campioni ai turnirului. Deși regele era cel mai bun călăreț din regat, greu de spus care era mai măreț. Domnul de Nemours avea atâta armonie în toate mișcărilor, încât puteau să încline în favoarea sa chiar și persoane mai puțin interesate decât doamna ele Clèves. Îndată ce ea îi văzu făcându-și apariția la capătul arenei, fu cuprinsă de o mare emoție; și, de altfel, la toate întrecerile la care luă parte principele, cu greu izbutea să-și ascundă mulțumirea când el își arăta măiestria.

Către seară, când aproape toate petrecerile se terminaseră, iar lumea sta gata să se retragă, nenorocul țării a făcut ca regele să dorească să mai dea o luptă. Trimise după contele de Montgomery, care era extrem de dibaci, să intre să se înfrunte în arenă. Contele îl rugă pe rege să-l scutească și invocă toate scuzele posibile, dar regele, aproape mâniat, îi trimise vorbă că nu renunță pentru nimic în lume. Regina îl rugă și ea pe rege să nu mai lupte; îi spuse că avusese destul succes ca să fie mulțumit, și că îl roagă să se întoarcă lângă ea. Regele răspunse că tocmai din dragoste pentru regină va mai alerga o dată, și trecu bariera. Regina îl trimise, totuși, pe domnul de Savoia, să-l mai roage o dată să revină, dar orice insistență se dovedi zadarnică; lăncile se

rupseră și o așchie din lancea contelui de Montgomery se înfipse în ochiul regelui. Regele căzu pe locul ciocnirii. Călăreții și domnul de Montmorency, care era unul din principii-mareșali ai arenei, alergară la el. Rămaseră uimiți văzându-l grav rănit; regele însă nu făcu mare caz. Spuse că nu era mare lucru și că îl ierta pe contele de Montgomery.

Ușor de închipuit ce tulburare, ce durere și ce tristețe trezi acest accident nenorocit, într-o zi destinată bucuriei. Îndată ce regele a fost dus în camera lui, chirurgii care au cercetat rana au găsit-o foarte gravă. Atunci domnul conetabil și-a adus aminte cum i se prezisese regelui că va fi omorât într-o luptă de la om la om; și nu se îndoii că prezicerea fatală se împlinea.

Regele Spaniei, care se afla atunci la Bruxelles, fiind înștiințat de accident, trimise pe medicul său, om de mare reputație, dar și acesta declară că regele este pierdut.

O curte atât de împărțită pe găști, forfotind de interese contrarii nu putea să nu fie foarte agitată în ajunul unui asemenea eveniment; dar intrigile se țeseau în taină și toată lumea se arăta pe față îngrijorată numai de starea sănătății regelui. Reginele, principii și principesele aproape că nu-i mai părăseau anticamera.

Doamna de Clèves, știind că prezența ei va fi obligatorie și că îl va vedea acolo pe domnul de Nemours, că nu va putea ascunde soțului ei emoția la vederea acestuia, știind de asemenea că era destul să-l vadă pe acel principe pentru a-i ierta totul și a i se spulbera orice hotărâre, pretextă că e bolnavă. Curtea era prea ocupată de altele pentru a da atenție comportării doamnei de Clèves și a cerceta dacă era, sau nu, bolnavă într-adevăr. Numai soțul ei putea cunoaște adevărul: dar asta n-o supăra; rămase deci acasă; prea puțin preocupată de marile schimbări ce se puneau la cale și absorbită de propriile-i gânduri, avea tot răgazul de a se lăsa pradă lor. Întreaga curte era la rege. Domnul de Clèves revenea la anumite ore, să-i aducă vești soției. Se purta cu ea ca întotdeauna, numai că, rămași între patru ochi, el era ceva mai rece și stingherit. Nu-i mai pomenise de cele întâmplare; iar ea nu avu puterea și nici nu socoti că e bine să redeschidă discuția.

Domnul de Nemours, care se așteptase să găsească câteva momente pentru a vorbi doamnei de Clèves, fu surprins și foarte mâhnit că nu avea nici măcar plăcerea de a o vedea. Starea regelui se înrăutăți atât de tare, încât în ziua a șaptea medicii declarară că nu mai e nicio speranță. El primi vestea morții iminente cu o tărie extraordinară și cu atât mai demnă de admirație, cu cât își pierdea viața printr-un accident nenorocit, murea în floarea vârstei, când era fericit, adorat de popoarele lui și iubit de oastea pe care la rândul său o iubea nemărginit de mult. În ajunul morții, ordonă să se săvârșească, fără ceremonie, căsătoria Doamnei, sora sa cu domnul de Savoia. Se poate lesne închipui în ce stare era ducesa de Valentinois. Regina nu-i îngădui să-l vadă pe rege și trimise la ea să i se ceară sigiliile regelui și bijuteriile coroanei, pe care le avea în păstrare. Ducesa întrebă dacă regele murise și, aflând că era încă în viață, răspunse:

— Așadar, n-am încă alt stăpân, și nimeni nu mă poate sili să mă despart de ceea ce cu mâna lui mi-a încredințat.

Îndată ce regele își dădu sufletul, în castelul Tournelles, ducele de Ferrara, ducele de Guise și ducele de Nemours o conduseră la Luvru pe regina-mamă, pe noul rege și pe soția lui. Domnul de Nemours o însoțea pe regina-mamă. Când porni alaiul, ea se dădu câțiva pași înapoi și spuse reginei, nora sa, să treacă înainte; dar se vedea prea bine că această amabilitate era mai mult acră decât dulce.

PARTEA A PATRA

Cardinalul de Lorena pusese stăpânire deplină pe mintea reginei-mamă; vidamul de Chartres nu se mai bucura de favorurile ei, iar dragostea lui pentru doamna de

Martigues și pentru libertate l-au făcut să nu simtă această pierdere în măsura în care merita să fie simțită. În timpul celor zece zile cât a zăcut regele, cardinalul a avut răgazul să-și pună la cale planurile și să smulgă reginei hotărâri potrivite proiectelor sale; așa că, de îndată ce regele muri, regina ordonă conetabilului să rămână la castelul Tournelles, lângă corpul răposatului rege și să conducă ceremonialul de rigoare. Această însărcinare îl îndepărta de toate și îi răpea libertatea de acțiune. Trimise regelui de Navara un curier să-i ceară să vină în grabă, pentru ca împreună să stăvilească rapida ascensiune a domnilor de Guise. Comandamentul oștilor a fost dat ducelui de Guise, iar finanțele cardinalului de Lorena. Ducesa de Valentinois a fost îndepărtată de la curte; au fost rechemăți cardinalul de Tournon, dușman fățiș al conetabilului, și cancelarul Olivier, dușman înverșunat al ducesei de Valentinois. În sfârșit, compoziția curții se schimbă cu desăvârșire. Ducele de Guise obținu rangul principilor de neam regal, cu dreptul de a purta trenea mantiei regelui la ceremoniile funerare; el și frații lui deveniră stăpânii absoluți, nu numai prin trecerea pe care o avea cardinalul pe lângă regină, dar și fiindcă ea credea că ar putea să-i înlăture, în cazul când ar bănuși ceva ce nu i-ar fi convenit, dar pe conetabil n-ar fi putut să-l îndepărteze, căci era sprijinit de principii de neam regal. Când s-au terminat ceremoniile de doliu, conetabilul veni la Luvru, unde regele îl primi cu multă răceală. Ceruse să-i vorbească în particular, dar regele chemase pe domnii de Guise și îi spusese, față cu ei, că îl, sfătuieste să se odihnească; finanțele și comandamentul armatelor fuseseră încredințate altora, și că, atunci când va fi nevoie de sfaturile lui, va fi chemat. Regina-mamă îl primi și mai rece chiar decât regele; îi reproșă că el ar fi spus răposatului rege, că copiii lui legitimi nu-i semănau. Când sosi regele de Navara nici el nu fu primit mai bine. Principele de Condé, mai puțin răbdător decât fratele său, se plânse cu tărie; plângerile lui rămaseră însă zadarnice; a fost chiar îndepărtat de la curte, sub pretextul trimiterii lui în Flandra, la semnarea ratificării păcii. I s-a arătat regelui de Navara o falsă scrisoare a regelui Spaniei, în cuprinsul căreia era acuzat de uneltiri împotriva fortărețelor sale; l-au făcut să-i fie astfel teamă să nu-și piardă teritoriile aflate în stăpânirea lui; în sfârșit i s-a sugerat ideea de a pleca în Bearn. Regina i-a deschis calea, însărcinându-l s-o conducă pe doamna Elisabeta și silindu-l chiar să plece înaintea acestei principese; și astfel n-a mai rămas la curte nimeni a cărui autoritate s-ar fi opus casei de Guise.

Deși pentru domnul de Clèves era neplăcut că n-o mai însoțea el pe doamna Elisabeta, nu se putu plânge, ținând seama de rangul celui ales în locul lui; dar regreta mai puțin această cinste ce nu-i mai revenea, decât prilejul pierdut de a o îndepărta pe soția lui de la curte, fără să pară că o face din dorința sa.

Câteva zile după moartea regelui s-a hotărât plecarea la Reims, pentru încoronare. Cum auzi vorbindu-se despre această călătorie, doamna de Clèves, care stătuse mereu retrasă la ea acasă, cu scuza că este bolnavă, își rugă soțul să-i îngăduie să nu urmeze curtea și să plece la Colomiers, la aer, să-și îngrijească sănătatea. El îi răspunse că nu dorește să știe dacă sănătatea era adevăratul motiv ce o determina să renunțe la această călătorie, dar că acceptă hotărârea ei. Nu-i era greu sa consimtă la un lucru pe care el îl și hotărâse: oricât ar fi considerat cinstea soției sale mai presus de orice bănuială, își dădea bine seama că nu este prudent s-o lase în preajma unui om de care era îndrăgostită.

Domnul de Nemours află curând că doamna de Clèves nu avea să vină acolo unde mergea toată curtea; nu putu îndura să plece fără să o vadă și, în ajunul plecării, se duse la ea, la o oră târzie cât îngăduia buna-cuviință, cu gândul de a o găsi singură. Norocul îl ajută. Pe când intra în curtea castelului se întâlni cu doamna de Nevers și doamna de Martigues, care tocmai plecau și care-i spuseră că o lăsaseră singură. Urcă în prada unei mari emoții, ce n-avu pereche decât în emoția doamnei de Clèves, când fu anunțată că domnul de Nemours cere s-o vadă. Teama ca nu cumva el să-i vorbească despre pasiunea lui, teama că ea-i va răspunde prea binevoitor, îngrijorarea

pe care această vizită o putea trezi în inima soțului ei, dificultatea de a-i da socoteala sau de a-i ascunde toate acestea, îi năvăliră dintr-o dată în minte și-o aruncară într-o mare agitație, așa că se hotărî să evite tocmai ceea ce dorea, poate, mai mult decât orice. Trimise pe una din femei să-i răspundă domnului de Nemours, care se afla în anticamera ei, că nu se simte bine și regretă că nu poate avea cinstea de a-l primi. Ce suferință pentru domnul de Nemours să n-o vadă pe doamna de Clèves dar mai ales fiindcă ea nu dorea să-l vadă! Pleca a doua zi; nu mai avea nimic de așteptat de la noroc. De la discuția aceea, de față cu doamna-delfină, nu mai schimbaseră un cuvânt și avea toate motivele să creadă că greșeala de a fi vorbit vidamului îi spulberase orice nădejde; în sfârșit, plecă cu moartea în suflet.

Îndată ce doamna de Clèves își reveni puțin din tulburarea stărnită la gândul vizitei principelui, toate motivele care o făcuseră să nu-l primească dispărură; găsi chiar că făcuse o greșeală și dacă ar fi îndrăznit, sau dacă ar mai fi avut timp, ar fi trimis să-l recheme.

Doamnele de Nevers și de Martigues, ieșind de la dânsa, se duseră la regina-delfină; domnul de Clèves era și el acolo. Regina-delfină le întrebă de unde veneau; ele răspunseră că vizitaseră pe doamna de Clèves, cu care au petrecut o parte din după-amiază, împreună cu mai mulți musafiri, dintre care n-a rămas acolo decât domnul de Nemours. Aceste cuvinte pe care ele le socoteau inofensive, nu erau deloc astfel pentru domnul de Clèves. Cu toate că ar fi trebuit să-și închipuie că domnul de Nemours putea găsi deseori prilejul să vorbească soției lui, totuși, gândul că era la ea, că era singur cu ea și că-i putea vorbi acum despre pasiunea lui, îi păru ceva atât de nou și de greu de suportat, încât gelozia se aprinse în inima lui cu o violență încă nemaîncercată. I-a fost cu neputință să mai rămână la regină; porni spre casă, fără să știe exact de ce se grăbea, dacă voia, sau nu, să-l surprindă pe domnul de Nemours. Cum se apropie de casă, căută din ochi vreun semn după care să afle dacă principele mai era acolo; simți o ușurare constatând că principele plecase, și găsi chiar o mângâiere la gândul că nu stătuse prea mult. Se gândi că poate nu domnul de Nemours era acela pe care trebuia să fie gelos; și, cu toate că nu se mai îndoia în această privință, se străduia cu tot dinadinsul să se îndoiască; dar erau atâtea care îl convinseseră, încât nu rămase mult în nesiguranța pe care o dorea. Se duse mai întâi în camera soției și, după ce îi vorbi câțva timp despre lucruri fărăimportanță, nu se putu stăpâni să n-o întrebe cum își petrecuse timpul și pe cine primise, și ea îi spuse. Văzând că nu pomenea nimic de domnul de Nemours, o întrebă, tremurând, dacă vizitatorii numiți erau toți cei pe care îi primise, dându-i astfel prilejul de a-i spune și despre principe și de a o scuti de rușinea de a fi prinsă cu minciuna. Cum ea nu-l văzuse deloc, nu-l numi, iar domnul de Clèves i se adresă de data aceasta pe un ton care trăda mânia:

— Dar pe domnul de Nemours, nu l-ați văzut deloc, sau l-ați uitat?

— Nu i-am văzut, într-adevăr, răspunse ea; nu-mi era prea bine și am trimis pe una din femei să mă scuze.

— Așadar numai pentru el nu vă simțeați bine, reluă domnul de Clèves, de vreme ce i-ați primit pe toți ceilalți. De ce această excepție pentru domnul de Nemours? De ce nu-i și el pentru dumneavoastră ca oricare alt musafir? De ce să vă fie teamă să-l vedeți? De ce-l lăsați să observe că vă temeți de el? De ce îi dați prilejul să afle că vă folosiți de puterea ce v-o dă pasiunea sa asupra lui? Ați fi cutezat să-i refuzați vizita, dacă nu știați că el poate să deosebească asprimea dumneavoastră de o lipsă de politețe? De ce trebuie să fiți aspră față de el? Din partea unei femei ca dumneavoastră orice este o favoare, în afară de indiferență.

— Nu credeam, reluă doamna de Clèves, orice bănuieli ați avea în defavoarea domnului de Nemours, că ați putea să-mi reproșați că nu l-am primit.

— Totuși, v-o reproșez, doamnă, reluă el, și încă pe drept cuvânt. De ce să nu-l

vedeți, dacă nu v-a spus nimic grav? Dar, doamnă, desigur, v-a vorbit; dacă numai prin tăcere v-ar fi mărturisit pasiunea lui, n-ați fi fost atât de viu impresionată. Nu ați avut tăria să-mi mărturișiți adevărul întreg, mi-ați ascuns multe; v-ați căit chiar de puținul pe care mi l-ați mărturisit și n-ați avut puterea să continuați. Sunt mai nenorocit decât am crezut, și sunt cel mai nefericit dintre oameni. Sunteți soția mea, vă ador ca pe o iubită și vă văd iubind pe altul! Iar acesta este cel mai fermecător bărbat de la curte, și el vă vede zilnic, și știe că îl iubiți. Ei! cum am putut crede, exclamă el, că ați putea învinge pasiunea pe care-o aveți pentru el! Trebuie să fiu nebun, ca să cred că asta ar fi cu puțință!

— Nu știu, reluă cu tristețe, doamna de Clèves, dacă ați greșit când ați apreciat o purtare atât de neobișnuită ca a mea; după cum nu știu dacă eu nu m-am înșelat când am crezut că mă veți înțelege.

— Nu vă îndoiiți, doamnă, răspunse domnul de Clèves: v-ați înșelat; ați așteptat de la mine imposibilul, așa cum am așteptat și eu de la dumneavoastră tot imposibilul. Cum ați putut spera că voi rămâne rece? Ați uitat oare că vă iubesc la nebunie și că sunt soțul dumneavoastră? Una singură din aceste două situații te poate duce la disperare; ce nu pot face amândouă împreună? Și, vai, în adevăr, ce nu fac ele? continuă el; sunt prada unor simțăminte violente și confuze cu neputință de stăpânit. Nu mai sunt demn de dumneavoastră; nu-mi mai păreți demnă de mine. Vă ador și vă urăsc; vă jignesc și vă cer iertare; vă admir și sunt rușinat că vă admir. În sfârșit, în mine nu mai e nici liniște, nici rațiune. Nu mai știu cum am putut să trăiesc de când mi-ați vorbit, la Colomiers, și din ziua când ați aflat de la doamna-delfină că aventura dumneavoastră era cunoscută. Nu voi ști niciodată să descurc cum de s-a aflat, nici ce s-a petrecut între domnul de Nemours și soția mea; nu mi-o veți mărturisi niciodată și nici nu vă cer această mărturisire. Vă cer numai să nu uitați că ați făcut din mine cel mai nenorocit om din lume.

După aceste cuvinte, domnul de Clèves ieși de la soția sa și, în ziua următoare, plecă fără să o mai vadă, dar îi lăsă o scrisoare plină de durere, de onestitate și de gingășie; ea îi scrisese un răspuns atât de emoționant și cu atâtea asigurări de cum s-a purtat în trecut și de cum se va purta pe viitor, încât, aceste asigurări, întemeindu-se pe adevăruri, iar sentimentele ei fiind atât de sincere, această scrisoare îl mișcă mult pe domnul de Clèves și îl liniști oarecum; apoi, cum domnul de Nemours pleca și el la încoronare, se împăca cu gândul că nu se va găsi în același loc cu doamna de Clèves. De câte ori această principesă îi vorbea soțului ei, dragostea pe care el i-o arăta, onestitatea și atitudinea ei sinceră, prietenia ce-o avea pentru el și tot ceea ce ea îi datora, lăsau în inima lui urme adânci, ce-i mai abăteau gândurile de la domnul de Nemours; dar asta numai pentru un timp, ca apoi aceleași gânduri să revină și mai vii, și mai chinuitoare ca înainte.

În primele zile după plecarea domnului de Nemours, doamna de Clèves aproape că nu-i simți absența; pe urmă însă i se păru cumplită. De când îl iubea, nu trecuse zi în care să nu-i fi fost teamă, sau să nu fi sperat să-l întâlnească; simți o mare tristețe la gândul că hazardul nu mai putea face nimic pentru ca ea să-l mai vadă.

Se duse la Colomiers, și, plecând, avu grijă să ia niște tablouri mari pe care pusese să le copieze după originalele comandate de doamna de Valentinois, pentru frumoasa ei casă din Annet. Toate faptele de seamă de sub domnia regelui apăreau reprezentate în aceste tablouri, între altele în *Asediul orașului Metz* erau înfățișați, cu multă asemănare, toți cei care se distinseseră luptând. Domnul de Nemours era printre aceștia și poate că asta o făcuse pe doamna de Clèves să ia tablourile.

Doamna de Martigues, care nu putuse să urmeze curtea, îi promisese că va veni să petreacă vreo câteva zile la Colomiers. Favoarea de care se bucurau amândouă din partea reginei nu le făcuse invidioase, nici nu le îndepărtase pe una de cealaltă; erau prietene, fără ca totuși să-și destăinuiască sentimentele. Doamna de Clèves știa că doamna de Martigues îl iubea pe vidam, dar doamna de Martigues nu știa că doamna

de Clèves îl iubea pe domnul de Nemours, și nici că el o iubea. Ca nepoată a vidamului, doamna de Clèves era și mai scumpă doamnei de Martigues, iar doamna de Clèves o iubea și ea, ca pe cineva care avea o pasiune ca și a ei, și încă pentru prietenul intim al iubitului ei. Doamna de Martigues veni la Colomiers, așa cum îi făgăduise doamnei de Clèves, și o găsi ducând o viață foarte retrasă. Prințesa făcuse în așa fel ca să trăiască într-o singurătate deplină, petrecându-și serile în grădină, neînsoțită de servitorii ei. Venea în pavilionul acela, unde o ascultase domnul de Nemours, intra în salonașul dinspre grădină. Însoțitoarele și servitorii ei ședeau în cealaltă încăpere, sau sub pavilion, și nu veneau decât dacă erau chemați. Doamna de Martigues nu văzuse niciodată Colomiers; rămase uimită de frumusețile de acolo și mai ales de farmecul pavilionului. Doamna de Clèves și ea își petrecură toate serile în pavilion. Faptul că rămăneau singure, noaptea, în cel mai fermecător ungher posibil, făcea să nu se mai termine conversația între cele două tinere, care ascundeau în inimile lor pasiuni violente; și, fără să-și facă adevărate confidențe, ele găseau o mare plăcere să stea de vorbă împreună. Doamnei de Martigues i-ar fi fost greu să părăsească Colomiers, dacă, plecând, n-ar fi mers acolo unde era și vidamul. Plecă la Chamfort, unde se afla curtea în momentul acela.

Încoronarea noului rege a fost oficiată la Reims de către cardinalul de Lorena, iar restul verii urmau să-lpetreacă la castelul din Chambort, de curând construit. Regina s-a arătat bucuroasă de a o revedea pe doamna de Martigues; și, după primele manifestări ale acestei bucurii, îi ceru vești despre doamna de Clèves, întrebând-o cum își petrecea zilele la țară. Domnul de Nemours și domnul de Clèves se aflau atunci la regină. Doamna de Martigues, care găsisese Colomiers minunat, îi povesti despre toate frumusețile lui și se întinse la vorbă, descriind mai ales pavilionul din pădure și marea plăcere a doamnei de Clèves de a se plimba noaptea singură pe acolo. Domnul de Nemours, care cunoștea destul de bine locurile, urmărea foarte ușor cele spuse de doamna de Martigues și se gândi că nu ar fi imposibil s-o revadă acolo pe doamna de Clèves, fără să fie văzut de altcineva. Mai puse câteva întrebări doamnei de Martigues, pentru a se lămuri și mai bine; iar domnul de Clèves, care-l privise tot timpul cât vorbise cu doamna de Martigues, crezu că-i ghicește în acele clipe toate gândurile. Întrebările puse de principe îi întăriră presupunerile; așa că nu se mai îndoii de intenția acestuia de a se duce s-o vadă pe soția lui. Nu se înșela în bănuielile sale. Acest plan intră atât de adânc în mintea domnului de Nemours, încât după ce și-a petrecut noaptea chibzuind cum să-l realizeze, chiar a doua zi dimineață ceru, sub un pretext oarecare, învoială de la rege, pentru a se duce la Paris.

Domnul de Clèves nu se mai îndoia acum care era scopul acestei călătorii; dar hotărî să se lămurească în privința atitudinii soției sale, ca să nu mai rămână într-o crudă nesiguranță. Se gândi să plece o dată cu domnul de Nemours, ca să vadă cu ochii lui, pe ascuns, ce succes va avea această călătorie; temându-se ca plecarea sa să nu pară ciudată, iar domnul de Nemours, astfel prevenit, să ia alte măsuri, se hotărî să se încreadă într-unul dintre gentilomii pe a cărui credință și istețime se putea bizui. Îi spuse de impasul în care se afla. Îi povesti cât de nepătată fusese până atunci onoarea doamnei de Clèves și îi porunci să plece pe urmele domnului de Nemours, să vadă tot ce face, să vadă dacă nu cumva se duce la Colomiers și dacă nu intră noaptea în grădină.

Gentilomul, un om în stare să ducă la bun sfârșit o asemenea misiune, o îndeplini întocmai. Merse pe urmele domnului de Nemours până la un sat, la jumătate de leghe de Colomiers, unde principele se opri, așa că gentilomul își dădu lesne seama că aștepta să se înnopteze. Nu crezu potrivit să rămână și el acolo; străbătu satul și intră în pădure, alegând locul pe unde socotea că domnul de Nemours ar putea trece; nu se înșelase. Cum se lăsă noaptea, auzi niște pași și, cu tot întunericul, i-a fost ușor să-l recunoască pe domnul de Nemours. Îl văzu făcând ocolul grădinii, ca și cum ar fi ascultat dacă nu se aude cineva și pentru a alege locul pe unde ar putea pătrunde mai

ușor. Gardul era înalt și mai erau altele în spatele lui, ca să nu se poată intra lesne în parc, așa că era destul de greu de pătruns înăuntru. Totuși domnul de Nemours răzbi; îndată ce ajunsese în grădină, nu i-a fost greu să ghicească unde se afla doamna de Clèves. Văzu lumină în salonaș; toate ferestrele erau deschise și, strecurându-se de-a lungul gardului, se apropie cu un zbucium și o emoție ușor de închipuit. Se opri sub una dintre ușile cu geam ca să urmărească mișcările doamnei de Clèves. Văzu că era singură; o admiră cât de minunat de frumoasă era și abia putu să-și stăpânească emoția deșteptată la apariția ei. Era cald, iar ea nu purta pe cap și pe piept decât părul ei legat la întâmplare. Ședea pe o canapea, cu o masă în fața ei, unde se vedeau câteva coșulețe pline cu panglici; alese mai multe și domnul de Nemours observă că erau culorile purtate de el la turnir. Văzu că le înnoadă pe un baston de India, de o formă puțin obișnuită, pe care-l purtase el într-o vreme și-l dăduse apoi surorii lui, de la care doamna de Clèves îl luase fără să pară a ști că aparținuse domnului de Nemours. După ce-și termină opera, cu o grație și o gingășie care făceau să se citească pe fața ei ce i se petrecea în inimă, luă un sfeșnic și se apropie de o masă mare, rămânând în fața tabloului *Asemiul orașului Metz*, cu portretul domnului de Nemours. Se așeză și începu să privească acel portret cu o atenție. Și o visare pe care numai pasiunea poate să le dea.

Nu se poate spune în cuvinte ceea ce a simțit domnul de Nemours în acea clipă. Să vadă în puterea nopții, în cel mai frumos colț din lume, pe femeia adorată, să o vadă fără să știe că el o privește, și încă, așa, preocupată de lucruri ce-i aminteau de el și cu pasiunea ce-i tănuia, este ceva ce cu greu și-ar fi putut închipui, ori simți un alt bărbat îndrăgostit.

Principele era cuprins de o emoție atât de puternică, încât rămase cu respirația tăiată, uitându-se la doamna de Clèves, fără să-și dea măcar bine seama cât de prețioase erau pentru el clipele acelea. Când își reveni puțin, se gândi că, pentru a-i vorbi, trebuia să aștepte până se va duce ea în grădină; crezu că astfel avea mai multe șanse de izbândă, ea aflându-se puțin mai izolată de femeile însoțitoare; dar văzând că rămânea în salonaș, se hotărî să intre. Când făcu primul pas, ce tulburare îl cuprinse? Cât îi era de teamă să n-o supere! Ce mare frică de a tulbura această față pe care se citea atâta duioșie, să n-o vadă schimbându-se dintr-o dată până la mânie și asprime.

Își dădu seama că era o nebunie, nu de a fi venit să o vadă pe doamna de Clèves, așa, pe ascuns, ci de a se gândi să i se înfățișeze; își dădu seama atunci că nu privise niciodată bine adevărul în față. Văzu deodată cât de nebunească era cutezanța lui de a veni să surprindă, în toiul nopții, pe o femeie căreia încă niciodată nu-i vorbise limpede despre dragostea lui. Se gândi că nici nu putea pretinde de la ea să-l asculte, că ea ar fi fost îndreptățită să se supere, pentru că o expunea unei primejdii atât de neprevăzute. Tot curajul îl părăsi, și de mai multe ori fu gata să se retragă, fără să îndrăznească să apară în fața doamnei de Clèves. Totuși, împins de dorința înflăcărată de a-i vorbi, și încurajat de speranțele trezite de tot ce văzuse chiar atunci, înaintă câțiva pași, dar era atât de tulburat, încât o eșarfă pe care o purta se agăță de fereastră și făcu zgomot. Doamna de Clèves întoarse brusc capul, și, fie că toate gândurile îi erau numai la acest principe, fie că el se găsea într-un loc unde bătea lumina și ea-l putea zări, crezu că îl recunoaște și, fără să mai șovăie, nici să se întoarcă spre locul unde se oprise el, intră în salonașul în care erau femeile însoțitoare. Intră cu atâta emoție, încât pentru a și-o ascunde fu nevoită să spună că se simte rău; și spuse aceasta pentru ca toți oamenii ei să fie o vreme cu mintea la altceva, dându-i astfel domnului de Nemours răgazul să se retragă. După ce chibzui puțin se gândi că, poate, se înșelase, că nu fusese decât închipuirea ei care-i adusesse dinaintea ochilor pe domnul de Nemours. Știa că el era la Chambort: nu putea să-și închipuie că principele ar fi cutezat o faptă atât de nebunească, de mai multe ori se gândi să se întoarcă în salonaș, să mai privească în grădină, să vadă dacă era, sau nu,

cineva. Poate că se temea tot atât, pe cât dorea să-l găsească acolo într-adevăr pe domnul de Nemours; dar în cele din urmă rațiunea și prudența biruiră toate celelalte sentimente, și găsi că era mai bine să rămână în îndoială, decât să înfrunte riscul de a se lămuri. Îi trebui multă vreme până să se hotărăscă să plece din locul unde principele îi era, poate, atât de aproape, așa că mijiseră zorile când se întoarse la castel.

Domnul de Nemours rămase în grădină cât timp văzu lumină în casă; nu se îndură să renunțe la gândul de a o revedea, totuși, pe doamna de Clèves, deși era convins că ea părăsise salonașul numai pentru a-l evita pe el; dar văzând că se închideau ușile, își dădu în sfârșit seama că nu mai putea nutri nicio speranță. Veni să-și ia calul, care era foarte aproape de locul unde aștepta gentilomul domnului de Clèves. Gentilomul îl urmări până în satul de unde plecaseră seara. Domnul de Nemours se hotărî să-și petreacă acolo toată ziua, pentru ca noaptea să se întoarcă la Colomiers, Să vadă dacă doamna de Clèves va mai avea cruzimea de a fugi de el, împinsă poate numai de prudența de a nu fi surprinsă; cu toate că simțise o mare bucurie găsind-o cu gândul la el, era acum foarte mâhnit de gestul ei, atât de firesc, cu care-l evitase.

Niciodată o pasiune nu a fost atât de duioasă și atât de violentă ca aceea din inima domnului de Nemours. Se duse sub niște sălcii, de-a lungul unui pârâiaș care trecea prin spatele casei unde se ascunse. Se îndepărtă cât putu mai mult, ca să nu-l vadă, nici să nu-l audă nimeni; se lăsă pradă tumultului din sufletul său, și-și simți inima atât de grea, că nu-și putu stăpâni lacrimile; dar aceste lacrimi nu erau lacrimi izvorâte numai din dureri, ci stârnite de farmecul atât de dulce, pe care nu-l află decât în iubire.

Din nou începu să se gândească la tot ce făcuse doamna de Clèves de când se îndrăgostise de ea; câtă seriozitate, câtă cinste și câtă modestie arătase ea întotdeauna, cu toate că-l iubea: „... căci, sunt sigur, mă iubește, își spunea el; mă iubește, de asta nu m-aș putea îndoii; cele mai mari cuvinte și cele mai înalte favoruri nu sunt dovezi atât de sigure ca acelea pe care le-am avut eu. Totuși, sunt tratat cu aceeași asprime, ca și cum m-ar detesta; am sperat pe vremuri, dar văd că nu mai trebuie să aștept nimic; o văd mereu cum se apără de mine și de ea însăși. Dacă nu aș fi iubit-o atât de mult, m-aș gândi cum să-i plac; dar îi plac, mă iubește și o ascunde. Așadar ce pot spera și ce schimbări pot aștepta de la norocul meu? Cum! Să fiu iubit de cea mai fermecătoare femeie din lume și să nu am parte de acea mare emoție a iubirii pe care o dă certitudinea de a fi iubit, să simt adânc durerea de a fi atât de chinuit! Lăsați-mă să văd că mă iubiți, preafrumoasă principesă! exclamă el, pentru sine. Lăsați-mă să văd sentimentele ce-mi ascundeți. De mi le-ați mărturisit o singură dată în viața mea, aș răbda apoi să reveniți la asprimea pe care o arătați față de mine. Priviți-mă cel puțin cu aceiași ochi cu care astă-noapte îmi priveați portretul; cum ați putut să-l priviți cu atâta înduioșare și apoi să fugiți de mine cu atâta cruzime? De ce dragostea mea vă pare atât de înspăimântătoare? Mă iubiți, în zadar ați încerca să mi-o ascundeți; singură mi-ați dat, fără voie, atâtea dovezi, îmi știu bine norocul, lăsați-mă să mă bucur de el și nu mă mai faceți nefericit. E cu neputință, reluă el, să fiu iubit de doamna de Clèves și să fiu totuși nenorocit? Ce frumoasă era noaptea trecută! Cum am putut să rezist dorinței de a mă arunca la picioarele ei? Dacă aș fi făcut-o, aș fi împiedicat-o poate să fugă de mine, respectul meu ar fi liniștit-o: dar poate că nu m-a recunoscut; mă zburcium mai mult decât ar trebui; apariția unui bărbat la o oră atât de nepotrivită a speriat-o.”

Astfel de gânduri l-au frământat toată ziua pe domnul de Nemours; așteptă deci căderea nopții cu multă nerăbdare, iar când noaptea veni, apucă iar pe drumul ce ducea la Colomiers. Gentilomul domnului de Clèves, care se deghizase pentru a nu fi remarcat, îl urmări până la locul unde venise cu o seară înainte și-l văzu intrând în aceeași grădină. Principele își dădu repede seama că doamna de Clèves n-a vrut să riște ca el să mai încerce s-o vadă; toate porțile erau ferecate. Se învărti peste tot, să

zărească vreo lumină aprinsă, dar cercetările lui rămaseră zadarnice.

Doamna de Clèves, bănuind că domnul de Nemours ar putea reveni, rămăsese în camera ei; se temea că nu va mai avea tăria de a fugi de el, și nu vroia să lase lucrurile în voia întâmplării, să nu-i poată adresa cuvântul în vreun fel prea puțin potrivit cu purtarea lor de până atunci.

Deși domnul de Nemours nu mai spera s-o poată vedea, nu se putu îndura să părăsească atât de curând acel loc unde ea venea atât de des. Petrecu toată noaptea în grădină și găsi o oarecare mângâiere privind aceleași locuri pe care ea le privea zilnic. Se ridicase soarele sus și el tot nu se gândea să se îndepărteze, în cele din urmă însă, teama de a fi descoperit îl sili să plece.

Totuși i-a fost cu neputință să se îndepărteze de tot fără s-o vadă pe doamna de Clèves; se duse, deci, la doamna de Mercoeur, care stătea pe atunci în casa ce o avea în apropiere de Colomiers. Născoci un pretext al acestei călătorii, destul de verosimil ca să poată fi crezut și, în sfârșit, își urmă planul cu atâta dibăcie, încât chiar sora lui îi propuse să meargă împreună la doamna de Clèves. Propunerea a fost dusă la îndeplinire chiar în ziua aceea, iar domnul de Nemours îi spuse surorii sale că se vor despărți la Colomiers, pentru ca el să se reîntoarcă la rege cât mai degrabă. Plănuiise să se despartă de ea la Colomiers, cu gândul de a o lăsa să plece, crezând că a găsit astfel un mijloc sigur de a vorbi între patru ochi cu doamna de Clèves.

La sosirea lor, ea se plimba pe o alee mare, ce mărginea straturile de flori. Tulburarea de a-l vedea pe domnul de Nemours n-a fost mică; și nu-i mai lăsă nicio îndoială că el fusese bărbatul pe care-l zărise cu două nopți în urmă. Această certitudine îi dădu o pornire de mânie pentru cutezanța și nesocotința ce găsea în încercarea lui. Principele citi pe fața ei o răceală ce-i săgeta inima. Discuția se învărti în jurul unor subiecte fără importanță și, totuși, el găsi mijlocul de a arăta atâta spirit, atâta bunăvoință și admirație pentru doamna de Clèves, încât, fără voia ei, o parte din răceala cu care îl întâmpinase se risipi.

Când i se spulberară primele temeri, se arătă foarte curios să vadă și el pavilionul din pădure. Vorbi de el ca de unul dintre cele mai plăcute locuri de pe lume și chiar făcu o descriere atât de amănunțită, încât doamna de Mercoeur îi spuse că trebuie să fi fost acolo de mai multe ori, pentru a-i cunoaște atât de bine tot farmecul.

— Totuși, nu cred, spuse doamna de Clèves, că domnul de Nemours a intrat vreodată în pavilion; este o construcție terminată abia de curând.

— Dar nici nu este atât de mult de când am fost, răspunse domnul de Nemours, privind-o, și nu știu dacă trebuie să fiu prea bucuros că ați uitat că m-ați văzut

Doamna de Mercoeur care admira frumusețea grădinilor nu era atentă la ce spunea fratele ei. Doamna de Clèves roși, lăsă ochii în jos și, fără să se uite la domnul de Nemours, îi răspunse:

— Nu-mi amintesc de fel să vă fi văzut; iar dacă ați fost pe acolo, ați fost fără știrea mea.

— Așa este, doamnă, am fost fără încuviințarea dumneavoastră. Și am petrecut acolo cele mai dulci și cele mai crude clipe din viața mea.

Doamna de Clèves înțelegea prea bine cuvintele principelui. Dar nu răspunse nimic; se gândea cum s-o împiedice pe doamna de Mercoeur să intre în acel salonaș unde era portretul domnului de Nemours, pentru că nudorea ca ea să-l vadă. Făcu în așa fel încât timpul trecu pe nesimțite, până când doamna de Mercoeur vorbi de plecare. Dar când doamna de Clèves văzu că domnul de Nemours și sora lui nu plecau împreună, înțelese prea bine ce o aștepta; se găsea în aceeași cumpănă în care se găsisese și la Paris, și de aceea luă aceeași hotărâre. Teamă ca această vizită să nu apară drept o nouă confirmare a bănuielilor soțului ei atârna mult în hotărârea luată; și pentru ca domnul de Nemours să nu rămână singur cu ea. Îi spuse doamnei de Mercoeur că o va conduce până la liziera pădurii și dădu ordin ca trăsura să vină în urma ei.

Durerea pe care o simți domnul de Nemours văzând că doamna de Clèves persistă în aspra ei îndârjire, fu atât de violentă încât păli la față. Doamna de Mercoeur îl întrebă dacă se simte rău; dar el o privi pe doamna de Clèves în așa fel încât o făcu să înțeleagă din acea privire că nu suferea de nimic altceva decât de marea sa deznădejde. Totuși trebui să le lase să plece împreună, și nu îndrăzni să le urmeze, căci după ceea ce spusese, nu se mai putea întoarce la sora lui; astfel încât se înapoie la Paris, de unde plecă chiar a doua zi.

Gentilomul domnului de Clèves îl urmărise mereu; se întoarse și el la Paris și, cum îl văzuse pe domnul de Nemours plecând la Chambort, luă poștalionul, ca să ajungă înaintea lui și să-l informeze asupra rezultatului călătoriei. Stăpânul său îi aștepta întoarcerea, ca pe ceva ce avea să hotărască dacă într-adevăr va trebui să fie toată viața nefericit.

Cum îl văzu își dădu seama din expresia feței și din tăcerea lui că trebuia să se aștepte să audă numai lucruri supărătoare. Rămase o vreme copleșit de durere, cu capul plecat, fără a mai scoate o vorbă; în cele din urmă îi făcu semn gentilomului să se retragă:

— Plecați, îi spuse el, știu ce aveți să-mi spuneți, dar n-am puterea să ascult.

— N-am nimic să vă spun, răspunse gentilomul, din care v-ați putea face o idee precisă. E adevărat numai că domnul de Nemours a pătruns două nopți de-a rândul în grădina din pădure, și că a doua zi a făcut o vizită la Colomiers cu doamna de Mercoeur.

— Destul, replică domnul de Clèves, destul! și-i făcu iarăși semn să se retragă. N-am nevoie de mai multe lămuriri.

Gentilomul a fost nevoit să-și lase stăpânul pradă disperării. Poate niciodată nu fusese chiar atât de deznădăjduit și puțini oameni înzestrați cu un curaj atât de mare și o inimă atât de fierbinte, ca domnul de Clèves, au simțit laolaltă durerea stărnită de trădarea unei iubite și rușinea de a fi înșelat de o soție.

Domnul de Clèves nu putu rezista deznădejdii ce-l copleșise. În aceeași noapte se îmbolnăvi, cu febră mare și atâtea complicații, încât chiar din primul moment boala se anunța a fi extrem de primejdioasă. Doamna de Clèves, care fusese înștiințată, veni în grabă. Când sosi, el se simțea și mai rău. Se purtă atât de rece față de ea, încât doamna de Clèves fu nespuse de surprinsă și de îndurerată. Îi părea chiar că primea în silă îngrijirile ei dar în cele din urmă cugetă că poate se poartă așa din cauza bolii.

Îndată ce doamna de Clèves ajunse la Blois, unde se afla toată curtea, domnul de Nemours nu-și putu stăpâni bucuria de a o ști în același loc cu el. Încercă s-o vadă și vizită zilnic pe domnul de Clèves, sub pretextul de a afla noutăți despre cursul bolii, dar totul era zadarnic. Ea nu părăsea deloc camera soțului și era cuprinsă de o adâncă durere, văzându-l în ce stare a ajuns. Domnul de Nemours era și el nespuse de îndurerat de tristețea ei; își dădea ușor seama cât de mult această supărare avea să sporească afecțiunea pe care o avea ea pentru domnul de Clèves și în ce măsură această afecțiune îi abătea gândul de la iubirea pe care i-o purta în inima ei. Acest sentiment îl întristă de moarte, multă vreme; dar gravitatea bolii domnului de Clèves îi trezea noi speranțe. Întrevedea că doamna de Clèves ar putea fi liberă într-o zi, că ar putea să-și urmeze înclinarea inimii și că în viitor s-ar bucura poate de un șir de fericiri și de plăceri netulburate. Nu mai putea răbda acest gând, atât de mult îl învăluisse înflăcărându-l; își abătu mintea de la el, de teamă ca nu cumva să devină și mai nenorocit dacă și-ar fi pierdut orice speranță.

În acest timp domnul de Clèves era într-o stare gravă, medicii îl considerau pierdut. Într-una din ultimele zile ale bolii, după o noapte foarte grea, spuse către dimineață că ar vrea să se odihnească. Singură doamna de Clèves mai rămase în camera lui; i se păru că în loc să se odihnească, el era frământat de gânduri. Se apropie și îngenunche la picioarele patului, cu obrazii scăldați în lacrimi; domnul de Clèves hotărâse să nu-i

arate marea supărare pe care i-o pricinuisse: dar îngrijirile pe care i le dădea și tristețea ei, care uneori îi părea adevărată și pe care alteori o considera semn de prefăcătorie și de perfidie, îi stârneau sentimente atât de contradictorii și de dureroase, că nu le mai putu tăinui.

— Vărsați multe lacrimi, doamnă, îi spuse el, pentru o moarte de care sunteți răspunzătoare și care nu vă poate pricinui durerea ce o arătați. Nu mai sunt în stare să vă fac reproșuri, continuă el, cu un glas slăbit de boală și suferință sufletească; dar mor de cumplita durere ce mi-ați pricinuit-o. Oare o faptă atât de extraordinară ca aceea pe care ați săvârșit-o, vorbindu-mi la Colomiers, să nu aibă nicio urmare? De ce m-ați pus la curent cu pasiunea dumneavoastră pentru domnul de Nemours, dacă virtutea dumneavoastră nu avea destulă tărie pentru a-i rezista? Vă iubeam într-atât, încât m-aș fi împăcat și cu gândul de a fi înșelat, o mărturisesc spre rușinea mea; am regretat acea falsă liniște din care m-ați smuls. De ce nu m-ați lăsat în acea tihnă orbire, în care se complac atâtea soți? Poate că toată viața aș fi ignorat că-l iubiți pe domnul de Nemours. Voi muri, adăugă el; dar să știți că moartea îmi este plăcută, o dată ce mi-ați răpit stima și dragostea ce vă purtam, fără de care mi-ar fi groază să mai trăiesc. Ce-aș face din viață, reluă el, alături de o persoană pe care am iubit-o atâtea și de care am fost atât de crud înșelat, sau trăind despărțit de aceeași persoană, să ajung la izbucniri violente atât de străine firii mele și atât de depărtate de dragostea mea pentru dumneavoastră? Această iubire a mea, doamnă, a fost pentru mine mai puternică decât ați crezut; v-am ascuns mare parte din pasiunea mea, de teamă de a nu vă stingheri, sau de a pierde ceva din stima dumneavoastră, prin purtări nepotrivite pentru un soț. În sfârșit, meritam inima dumneavoastră; încă o dată, mor fără niciun regret, de vreme ce n-am putut să vă câștig inima și nici n-aș mai avea puterea s-o doresc. Adio, doamnă; veți regreta într-o zi pe omul care v-a iubit cu o pasiune adevărată și legitimă. Veți simți suferința sortită persoanelor cumpătate în asemenea situații și veți descoperi diferența între a fi iubită cum vă iubeam eu și a fi iubită de oameni care, declarându-vă dragostea lor, nu caută decât gloria de a vă cuceri. Moartea mea vă va reda libertatea, adăugă el, și-l veți putea face fericit pe domnul de Nemours, fără a săvârși o crimă. Dar ce importanță are, reluă el, ce se va întâmpla când n-am să mai exist? Cât de slab sunt, dacă mă mai preocupă asemenea lucruri!

Doamna de Clèves era atât de departe de a-și închipui că ar putea s-o bănuiască de infidelitate, încât asculta aceste vorbe fără să le priceapă și fără să-i treacă altceva prin gând decât că-i reproșa înclinația pentru domnul de Nemours. În sfârșit, ieșind deodată din orbirea ei, exclamă:

— Eu, crimă! Chiar gândul acesta mi-e necunoscut. Virtutea cea mai severă nu poate inspira altă comportare, decât aceea pe care am avut-o, eu; și niciodată n-am făcut vreo faptă la care n-aș fi dorit să fiți martor.

— Ați fi dorit, răspunse domnul de Clèves, privind-o cu dispreț, să fiu martor la nopțile petrecute cu domnul de Nemours? Ah, doamnă, dumneavoastră sunteți oare femeia despre care vorbesc, atunci când pomenesc de o femeie care și-a petrecut nopțile cu un bărbat?

— Nu, domnule, nu, reluă ea, nu sunt eu aceea despre care vorbiți. N-am petrecut nici nopți, nici clipe, cu domnul de Nemours. Nu m-a văzut niciodată singură și nu i-am îngăduit-o; nici nu l-am ascultat, și pot face jurământ oricând.

— Nu mai spuneți niciun cuvânt mai mult! o întrerupse domnul de Clèves; jurămintele false, sau o mărturisire întreagă m-ar îndurera în aceeași măsură.

Doamna de Clèves nu putu să răspundă; lacrimile și durerea îi luaseră graiul. În sfârșit, cu un efort, îi spuse:

— Cel puțin uitați-vă la mine, ascultați-mă. Dacă ar fi vorba numai de mine, aș răbda toate aceste reproșuri; dar e în joc viața dumneavoastră. Ascultați-mă de dragul

dumneavoastră, e cu neputință ca adevărul să nu vă convingă de nevinovăția mea.

— De-ar da Domnul să mă puteți convinge! exclamă el; dar ce puteți să-mi spuneți? Domnul de Nemours n-a fost la Colomiers cu sora lui? Și n-a petrecut el cu dumneavoastră, în parcul din pădure, două din nopțile trecute?

— Dacă asta mi-a fost crima, răspunse ea, îmi este ușor să mă justific. Nu vă cer să mă credeți, dar credeți cele ce vă pot confirma toți servitorii dumneavoastră: și întrebați-i dacă m-am dus în grădina din pădure în ajunul sosirii domnului de Nemours la Colomiers și dacă, cu o seară înainte, nu m-am retras cu două ceasuri mai devreme decât obișnuiam.

Apoi, îi povesti cum crezuse că vede într-adevăr pe cineva în grădină; îi mărturisi că-i trecuse prin minte gândul că ar fi putut fi chiar domnul de Nemours. Îlvorbi cu atâta siguranță în glas, iar adevărul poate convinge atât de ușor, chiar dacă pare puțin verosimil, încât domnul de Clèves se convinse până la urmă de nevinovăția ei.

— Nu știu, îi spuse el, dacă fac bine că vă cred. Mă simt atât de aproape de moarte, încât nu mai vreau să văd nimic din ce ar putea să mă facă să regret viața. M-ați lămurit prea târziu; dar îmi va fi totuși o alinare de a lua cu mine gândul că sunteți demnă de stima ce v-am purtat-o. Vă rog să faceți astfel ca să pot avea mângâierea de a crede că amintirea mea vă va rămâne scumpă și că, dacă ar fi depins de dumneavoastră, ați fi nutrit pentru mine sentimentele pe care le aveți pentru altul.

Vru să continue, dar un leșin îi tăie glasul. Doamna de Clèves trimise să vină medicii; ei îl găsiră aproape fără viață, totuși mai zăcu câteva zile și, în cele din urmă, muri cu o minunată tărie.

Doamna de Clèves rămase atât de îndurerată, încât aproape își pierdu mințile. Îngrijorată, regina veni s-o vadă și o duse apoi într-o mănăstire, fără ca ea să știe unde e condusă. Cumnatele ei o readuseră la Paris, dar în durerea ei, nu era încă în stare să-și dea seama ce se petrecea. Când începu să aibă puterea de a privi realitatea în față și când își dădu seama ce soț pierduse, când se gândi că ea era cauza morții lui și că iubirea pentru alt bărbat pricinuisese această moarte, oroarea ce-o simți și pentru ea și pentru domnul de Nemours este cu neputință de descris.

Principele nici nu îndrăzni să-i arate altceva decât ceea ce impunea buna-cuviință. O cunoștea destul pe doamna de Clèves, pentru a ști că o mai mare grabă i-ar fi fost neplăcută; dar ce află puțin după aceea îi arată că era obligat să se comporte încă multă vreme astfel.

Un scutier de-al său îi povesti că gentilomul domnului de Clèves, cu care era prieten intim, îi istorisise, îndurerat pierderea stăpânului său, mărturisindu-i că pricina morții acestuia fusese călătoria domnului de Nemours la Colomiers.

Domnul de Nemours fu extrem de surprins de cele auzite; dar, cugetând mai bine, ghici o parte de adevăr și-și dădu seama cam care trebuie să fi fost sentimentele doamnei de Clèves și cât s-ar îndepărta de el, dacă ar crede că moartea soțului ei fusese provocată de gelozie. Se gândi chiar că nici de numele lui nu trebuie să-i amintească prea curând și păstră această atitudine, oricât îi veni de greu.

Făcu un drum la Paris și nu se putu stăpâni să nu se ducă la ușa ei, să afle vești. I se răspunse că nu primea pe nimeni și că interzisese chiar să i se comunice numele celor care o căutau. Poate că aceste ordine atât de stricte aveau în vedere tocmai pe principe, ca ea să nu mai audă vorbindu-se despre el. Domnul de Nemours era prea îndrăgostit, nu putea trăi fără s-o vadă pe doamna de Clèves. Hotărî să găsească o cale, oricât de grea, pentru a ieși dintr-o situație pe care n-o mai putea răbda.

Durerea principesei întrecea orice margini. Soțul ei murind, și murind din cauza ei, și cu atâta dragoste pentru ea, acest lucru nu-i putea ieși din minte. Se gândea la tot ce-i datora și socotea o crimă faptul de a nu-l fi iubit cu pasiune, ca și cum aceasta ar fi putut depinde de ea. Nu găsea mângâiere, decât la gândul că-l regreta atâta cât merita să fie regretat și că atât cât îi mai rămânea de trăit nu va mai face decât ceea

ce i-ar fi adus fericirea, dacă nu l-ar fi pierdut.

Se gândise de mai multe ori cum a aflat el că domnul de Nemours fusese la Colomiers; nu putea crede că principele povestise ceva, și la urma urmei chiar dacă ar fi făcut-o, faptul i se părea lipsit de importanță, până într-atât se credea de vindecată și de depărtată de pasiunea ce-o simțise pentru el. Era stăpânită totuși de o vie durere la gândul că principele era cauza morții soțului ei; și cu mâhnire își amintea de teama exprimată de domnul de Clèves pe patul de moarte că ea s-ar putea căsători cu domnul de Nemours; dar toate aceste dureri se contopeau într-o singură mare durere, aceea pricinuită de moartea soțului ei și nici nu-și închipuia că ar mai putea să existe alta pentru ea.

După ce trecură mai multe luni, ieși în sfârșit din această cumplită îndurerare și trecu la o stare de tristețe și de sfârșeală. Doamna de Martigues făcu o călătorie la Paris și avu grijă s-o viziteze în timpul șederii ei acolo. Îi vorbi de cei de la curte, de tot ce se petrecea; și cu toate că doamna de Clèves nu părea interesată de cele povestite, doamna de Martigues nu mai contenea să vorbească, vrând s-o abată puțin de la durerea ei. Îi povesti noutăți despre vidam, despre domnul de Guise și despre toți cei care se distingeau prin persoana, sau prin calitatea lor.

— În ce-l privește pe domnul de Nemours, spuse ea, nu știu dacă în inima lui politica a luat locul dragostei, dar e mult mai puțin vesel ca de obicei; trăiește departe de societatea femeilor: vine deseori la Paris și cred chiar că și acum este aici.

Numele domnului de Nemours o surprinse pe doamna de Clèves și o făcu să roșească. Schimbă vorba, iar doamna de Martigues nu observă tulburarea ei.

A doua zi, principesa de Clèves, care căuta îndeletniciri potrivite stării în care se găsea, se duse la cineva care lucra în mătase, cu mare dibăcie, gândindu-se să-și comande ceva. După ce i se arătară mai multe modele, dădu cu ochii de ușa unei camere în care se gândi că mai are ce să vadă; ceru să i se deschidă ușa, dar stăpânul casei îi răspunse că nu avea cheia, că odaia era ocupată de cineva care venea din când în când în timpul zilei să deseneze castele frumoase și grădinile ce se vedeau de la ferestrele lui.

— Este omul cel mai chipeș din câți am văzut, adăugă el, și nu pare să fie din aceia nevoiți să-și câștige viața muncind; ori de câte ori vine aici, îl văd mereu privind casele și grădinile, dar nu-l văd niciodată lucrând.

Doamna de Clèves îi ascultă vorbele cu multă atenție. Cele spuse de doamna de Martigues, că domnul de Nemours venea câteodată la Paris, se asociază în închipuirea ei cu omul acesta chipeș care venea atât de aproape de casa ei, și se gândi la domnul de Nemours, la dorința lui de a o revedea, ceea ce o tulbură fără să vrea. Se apropie de fereastră, să vadă unde dă și descoperi că de acolo se putea vedea toată grădina și fațada casei sale. Când ajunse în camera ei, văzu îndată chiar fereastra la care s-a spus că ședea și privea acel bărbat. Gândul că putea fi domnul de Nemours îi schimbă cu totul dispoziția; nu mai simți acea tristă lăncezeală cu care începea să se deprindă, ci o cuprinse îngrijorarea, și neliniștea. În sfârșit, nemaiputând să rămână singură cu gândurile ei, ieși să ia aer într-o grădină de la marginea orașului, unde credea că poate fi singură. Când ajunse acolo, crezu că într-adevăr nu se înșelase; nu văzu niciun semn ce putea trăda prezența cuiva și se plimbă destul de mult.

După ce trecu printr-un crâng, zări la capătul unei alei în locul cel mai dosnic al grădinii, un fel de pavilion deschis din toate părțile, spre care-și îndreptă pași. Când se apropie, văzu întins pe o bancă un om care părea cufundat într-o adâncă visare și recunoscă pe domnul de Nemours. Această neașteptată prezență o făcu să-și încetinească pașii, dar oamenii ei care o însoțeau, făcură zgomot, ceea ce tulbură starea de visare a domnului de Nemours. Fără să cerceteze de unde venea zgomotul, se ridică de la locul lui ca să se ferească de cei care înaintau spre el, coti pe altă alee, făcând o reverență atât de adâncă, încât nici nu văzu pe cine saluta.

Dacă ar fi știut pe cine evita el cu atâta grabă, cât de repede s-ar fi întors! Dar continuă să-și urmeze drumul pe alee, iar doamna de Clèves îl văzu cum ieșea pe o altă poartă, unde îl aștepta trăsura. Ce furtună stârni apariția aceasta de o clipă în inima doamnei de Clèves! Ce pasiune adormită se readeșteptă în inima ei și cu câtă violență! Se duse să se așeze în același loc de unde, cu o clipă mai înainte, plecase domnul de Nemours; și rămase acolo copleșită. Principele apăruse în mintea ei mai atrăgător decât orice altă ființă de pe lume, iubind-o de atâta timp cu o pasiune plină de respect și de credință, disprețuind totul pentru ea, respectându-i până și durerea, căutând s-o vadă fără a se gândi să fie văzut, părăsind curtea pe care prezența lui o împodobește, pentru, a veni să privească pereții între care ședea ea închisă, pentru a veni să viseze în locurile unde se putea aștepta s-o întâlnească întâmplător; în sfârșit, un om demn să fie iubit numai pentru dragostea lui, și pentru care simțea o pornire atât de violentă, încât l-ar fi iubit chiar dacă el n-ar fi iubit-o; și pe deasupra un om de rang înalt, potrivit cu al ei. Nici datoria, nici virtutea nu se mai opuneau sentimentelor sale; toate obstacolele erau îndepărtate acum, iar din situația de altădată nu mai rămânea decât pasiunea domnului de Nemours, iubirea lui pentru ea și iubirea ei pentru el. Toate aceste gânduri îi veniră, în minte pentru întâia oară. Durerea morții domnului de Clèves o copleșise într-atâta, încât nu mai lăsase loc până acum unor asemenea gânduri. Prezența domnului de Nemours i le trezi puzderie în mintea ei aprinsă; dar când imaginea lui se limpezi cu totul, își aminti că omul acela, la care se gândea că ar putea s-o ia de soție, era același pe care-l iubise pe când trăia soțul ei, și că tocmai el pricinuisese moartea acestuia; își amintea cum pe patul de moarte soțul ei își mărturisise teama că ea s-ar putea căsători cu principele; virtutea ei severă a fost atât de rănită la acest gând, încât nici ea însăși nu găsi mai puțin criminală o căsătorie tocmai cu domnul de Nemours, decât vina de a-l fi iubit pe vremea când soțul ei era în viață. Se lăsă dusă de aceste gânduri, atât de potrivnice fericirii sale; încercă să se întărească în hotărârea luată, gândindu-se că și-ar pierde liniștea, că ar avea parte numai de chinuri sufletești dacă s-ar căsători cu domnul de Nemours. În sfârșit, după ce zăbovi acolo vreo două ceasuri, se întoarse acasă, convinsă că datoria ei era să nu-l mai vadă niciodată.

Dar această convingere, dictată de rațiune și de virtute, nu-i câștigă și inima. Inima ei rămânea legată de domnul de Nemours, cu o putere ce o aducea într-o stare de plâns și care nu-i mai îngăduia liniștea; petrecu una dintre cele mai cumplite nopți din câte avusese vreodată. Dimineața, primul ei îndemn a fost să se ducă să vadă dacă nu era nimeni la fereastra ce dădea spre casa ei; se duse și-l văzu într-adevăr pe domnul de Nemours. La vederea lui se retrase surprinsă, și cu mare grabă, ceea ce-l făcu pe principe să-și dea seama că fusese recunoscut. De când pasiunea îi inspirase această cale de a o vedea pe doamna de Clèves, de multe ori dorise să fie recunoscut, iar când nu mai spera să aibă o asemenea bucurie mergea să viseze în grădina unde-l găsisse ea.

În sfârșit, nemaiputând îndura atâta nefericire și nesiguranță, se hotărî să îndrăznească ceva ce i-ar lămuri soarta și i-ar arăta ce are de făcut.

„Ce mai pot aștepta? își spunea el; e mult de când știu că sunt iubit; ea este liberă, nicio îndatorire nu i-ar mai sta în cale; de ce să mă mulțumesc doar s-o văd, fără să mă vadă și fără să-i adresez o vorbă? Este oare cu puțință ca dragostea să-mi fi luat mințile și orice îndrăzneală să mă fi făcut atât de deosebit de cum am fost în celelalte pasiuni ale vieții mele? A trebuit să respect durerea doamnei de Clèves; dar o respect de prea mult timp și-i dau răgazul să-și potolească iubirea ce-o are pentru mine.”

După ce chibzui astfel, se gândi cum să facă pentru a o vedea. Socoti că nu mai era nimic ce-ar putea să-l oblige să-și ascundă sentimentele fală de vidamul de Chartres. Se hotărî să-i vorbească și să-i mărturisească intențiile sale cu privire la nepoata lui.

Vidamul se afla atunci la Paris unde venise de altfel toată lumea ca să-și

pregătească hainele și toate cele necesare pentru a face parte din suita regală ce urma s-o conducă pe regina Spaniei. Domnul de Nemours se duse deci la vidam și-i mărturisii, cu inimă deschisă, tot ce-i ascunsese până atunci, fără să pomenească însă ce sentimente avea doamna de Clèves pentru el, prefăcându-se că nu știe care ar putea fi ele.

Vidamul ascultă cu multă bucurie tot ce i se spuse și-l asigură că și fără a-i cunoaște sentimentele se gândise de multe ori, de când doamna de Clèves rămăsese văduvă, că ea era singura femeie demnă de el. Domnul de Nemours îl rugă să-i înlesnească o întâlnire cu doamna de Clèves, pentru a afla ce gânduri ar putea avea în această privință.

Vidamul îi propuse să-l însoțească la ea acasă, dar domnul de Nemours crezu că ar putea-o supăra, pentru că nu primea încă pe nimeni. Găsiră că ar trebui ca domnul vidam s-o poftască la el, sub un pretext oarecare, iar domnul de Nemours să vină acolo pe o scară secretă, nevăzut de nimeni. Totul se petrecu într-adevăr așa cum conveniseră; doamna de Clèves veni la vidam: vidamul îi ieși în întâmpinare și o conduse printr-un lung șir de încăperi, într-un salon mare.

Câtva timp după aceea, intră domnul de Nemours, ca din întâmplare. Doamna de Clèves rămase nespuse de mirată: văzându-l, roși, încercând totuși să-și ascundă tulburarea. Vidamul vorbi de fel de fel de întâmplări, fără mare însemnătate, apoi ieși ca și cum ar fi avut de dat vreo dispoziție servitorilor. Se adresă doamnei de Clèves, rugând-o să facă onorurile casei și spunând că el se întoarce într-o clipă.

Cu neputință de exprimat ce simțiră domnul de Nemours și doamna de Clèves când se văzură singuri și în situația de a-și vorbi pentru prima oară de la doliul ei. Rămaseră un timp fără cuvânt; în cele din urmă domnul de Nemours rupse tăcerea și spuse:

— Veți ierta oare doamnă, domnului de Chartres că mi-a dat prilejul de a vă vedea și de a vă vorbi, acest prilej pe care mereu, cu atâta cruzime, mi l-ați refuzat?

— Nu-i pot ierta, răspunse ea, că a uitat situația mea, și că îmi expune buna reputație.

Rostind aceste cuvinte, făcu gestul de a se ridica să plece, dar domnul de Nemours îi replică reținând-o:

— Nu aveți nicio teamă, doamnă, nimeni nu știe că mă aflu aici și nu există nicio primejdie. Ascultați-mă, doamnă, ascultați-mă; dacă nu din bunăvoință, cel puțin din dragoste pentru dumneavoastră și pentru urmările nebuniei la care m-ar duce negreșit o pasiune pe care nu mai sunt stăpân.

Pentru prima oară doamna de Clèves nu se mai împotrivi atracției pe care o simțea pentru domnul de Nemours și cu ochi plini de dragoste și de farmec, îi spuse:

— Dar ce sperați de la bunăvoința pe care o invocați? Poate că v-ați căi dacă ați obține-o, iar eu m-aș căi negreșit că v-am acordat-o. Meritați o soartă mai fericită decât aceea pe care ați avut-o până acum și decât aceea la care cred că vă gândiți, afară de cazul când v-ați aflat fericirea în altă parte.

— Eu, doamnă, să-mi aflu fericirea în altă parte! Poate fi altă fericire decât aceea de a fi iubit de dumneavoastră? Deși nu v-am vorbit niciodată despre aceasta, n-aș putea crede, doamnă, că nu-mi cunoașteți pasiunea, că nu o socotiți drept cea mai adevărată și mai puternică din câte vor fi existat. La ce încercare a fost supusă ea de împrejurări pe care nici nu le știți? Și la ce încercări ați pus-o prin asprimea dumneavoastră?

— Fiindcă voiți să vă vorbesc deschis și fiindcă m-am hotărât s-o fac, răspunse doamna de Clèves, am s-o fac cu o sinceritate pe care cu greu ați mai putea-o găsi la o altă femeie. N-am să vă spun că n-am observat dragostea pe care ați avut-o pentru mine; poate nici nu m-ați crede dacă v-aș spune-o. Vă mărturisesc deci, nu numai că am știut de ea, dar am privit-o așa cum puteți dori dumneavoastră să fie privită.

— Și dacă este așa, doamnă, e cu putință să nu fi fost mișcată? Și, aș îndrăzni să vă întreb, n-a avut ea niciun răsunet în inima dumneavoastră?

— Ar trebui să vă fi dat seama din comportarea mea, îi răspunse ea; dar mult aș vrea să aflu ce ați gândit dumneavoastră.

— Ar trebui să fiu într-o situație mult mai fericită, ca să cutez să vi-o mărturisesc, dar norocul meu are prea puțin loc în orice v-aș spune. Tot ce vă pot mărturisi, doamnă, este că aș dori din toată inima să nu fi destăinuit domnului de Clèves ceea ce mie mi-ați ascuns și să-i fi ascuns lui ceea ce ați fi putut să mă lăsați să întrevăd.

— Cum ați putut afla, reluă ea, roșind, că am mărturisit ceva domnului de Clèves?

— Am aflat chiar de la dumneavoastră, doamnă, răspunse el. Dar pentru a-mi ierta îndrăzneala pe care am avut-o de a vă asculta în timp ce vorbeați, gândiți-vă numai dacă am abuzat cumva de cele auzite, dacă speranțele mele au crescut și dacă v-am vorbit cu prea multă îndrăzneală...

Începu să-i povestească deci cum a ascultat el discuția ei cu domnul de Clèves, dar ea îl întrerupse, chiar înainte ca el să fi terminat.

— Nu-mi spuneți mai mult, îl opri ea; acum văd cum de ați fost atât de bine informat; mi-ați părut chiar prea bine informat, atunci, la doamna-delfină, care a aflat această scenă prin cei cărora le-ați povestit-o.

Domnul de Nemours îi explică, totuși, cum se petrecuseră lucrurile.

— Nu vă mai scuzați, reluă ea; e mult de când v-am iertat, fără ca dumneavoastră să fi venit la mine cu vreo scuză; dar fiindcă ați aflat chiar prin spusele mele ceea ce gândeam să vă ascund toată viața, vă mărturisesc acum că mi-ați inspirat sentimente ce-mi erau necunoscute înainte de a vă fi întâlnit și pe care nu le-aș fi bănuțit măcar posibile; atât de neașteptate au fost, încât mi-au sporit tulburarea, și așa destul de mare. Vă mărturisesc toate acestea cu mai puțină rușine, fiindcă o fac într-un moment când îmi este îngăduit să vă adresez asemenea. Cuvinte, fără a săvârși o crimă și fiindcă v-ați dat seama că purtarea mea nu a fost cătuși de puțin dictată de sentimentele mele.

— Credeți, doamnă, îi spuse domnul de Nemours, aruncându-se la picioarele ei, că n-am să mă sfârșesc aici, la picioarele dumneavoastră, de atâta nemărginită fericire?

— Nu fac decât să vă repet, îi spuse ea zâmbind, ceea ce știați prea bine de mult.

— Ah, doamnă, câtă deosebire este să poți afla asemenea lucruri printr-un joc al întâmplării, și să le afli de la ființa iubită, și să mai văd că vă pare bine s-o știu.

— Într-adevăr, îi spuse ea, mă bucur să știți toate acestea și găsesc în această mărturisire o alinare; nici nu știu chiar dacă nu o spun mai mult din dragoste pentru mine decât din dragoste pentru dumneavoastră. Căci, oricum, această mărturisire nu va avea urmări și mă voi supune mai departe aceleiași aspre austerități pe care mi-o impune datoria.

— Să nu vă gândiți la un asemenea lucru, doamnă, răspunse domnul de Nemours; nu mai există datorie care să vă îngreiească libertatea; și dacă aș îndrăzni, v-aș spune că depinde numai de dumneavoastră să faceți astfel, încât într-o zi chiar datoria să vă oblige să păstrați sentimentele ce le aveți pentru mine.

— Datoria îmi interzice, răspunse ea, să mă mai gândesc vreodată la cineva și mai puțin decât la oricine pe lume la dumneavoastră, din motive pe care nu le știți.

— Poate că le bănuiesc, doamnă, reluă el; dar nu sunt motive întemeiate. Cred că domnul de Clèves m-a crezut mai fericit decât eram într-adevăr, că și-a închipuit că ați aprobat nebuniile pe care pasiunea m-a împins să le fac fără știrea dumneavoastră.

— Să nu mai vorbim de asta, îi zise ea; n-aș putea să-i rabd amintirea; mi-e rușine când mă gândesc și mi-e prea dureroasă întâmplarea, prin urmările ei. Este, din nefericire, adevărat că ați pricinuit moartea domnului de Clèves; bănuielile pe care i le-a trezit purtarea dumneavoastră nesocotită l-au costat viața, ca și cum i-ați fi luat-o

cu mâna dumneavoastră. Vă dați seama ce ar fi trebuit să fac dacă așa s-ar fi petrecut lucrurile. Știu bine că în ochii lumii nu e același lucru; dar în ai mei, nu e nicio deosebire de vreme ce știu că moartea i s-a tras din pricina dumneavoastră și a mea.

— Ah! Doamnă, îi spuse domnul de Nemours, ce fantomă a datoriei puneți în calea fericirii mele? Cum, doamnă, un gând zadarnic și fără temei să vă împiedice să faceți fericit un om pe care nu-l urăți? Cum! Aș fi putut spera să-mi petrec viața alături de dumneavoastră; soarta mi-a scos în cale pe femeia cea mai demnă de respect din lume; a întruchipat, pentru mine, femeia visurilor mele, și ea să nu mă urască, și să nu gădesc totuși în purtarea ei față de mine tot ce se poate aștepta de la femeia iubită? Căci, în sfârșit, doamnă, sunteți poate singura femeie care a atins desăvârșirea. Toți acei care iau în căsătorie amante de care sunt iubiți, tremură luându-le de soție și, cu gândul la alți bărbați din jurul lor, își amintesc cu teamă de purtarea lor față de ei; dar cu dumneavoastră, doamnă, nu poate exista vreo temere, și nu pot găsi decât prilejuri de admirație. Să fi întrezărit eu oare, îmi spun, o atât de mare fericire, numai pentru a vă vedea, chiar pe dumneavoastră, ridicând atâtea stavile? Ah, doamnă, uitați că m-ați distins de restul lumii, sau mai degrabă nu ați vrut să fiu distins de dumneavoastră între ceilalți bărbați; vai, cum m-am înșelat!

— Nu v-ați înșelat deloc, îi răspunse ea; îndatoririle mele nu mi s-ar fi părut, poate, atât de riguroase, fără acea distingere pe care o puneți la îndoială, și tocmai ținând seamă de ea mă tem de nenorocirile ce-ar veni, dacă mi-aș lega viața de viața dumneavoastră.

— N-am nimic de adăugat, doamnă, reluă el, dacă mă faceți să înțeleg că vă temeți să nu vă amenințe nenorocirea; dar trebuie să vă mărturisesc că, după tot ce ați avut bunătatea să-mi spuneți, nu mă așteptam să am de întâmpinat un argument atât de crud.

— Este atât de puțin în defavoarea dumneavoastră, reluă doamna de Clèves, încât îmi este chiar foarte greu să vi-l explic.

— Vai, doamnă! răspunse el, după cele ce mi-ați spus adineaori vă puteți teme că ar exista măgulire prea mare pentru mine?

— Vreau să vă vorbesc, zise ea, cu aceeași sinceritate cu care am început și voi trece peste orice rezervă, chiar peste rezerva ce ar trebui s-o păstrez într-o primă discuție cu dumneavoastră; dar vă implor să mă ascultați, fără să mă întrerupeți. Cred că datorez dragostei dumneavoastră slaba răsplată de a nu vă ascunde niciunul din sentimentele mele și de a vă lăsa să le cunoașteți așa cum sunt. Va fi probabil singura dată în viața mea când îmi voi îngădui să vi le arăt; totuși n-aș putea să vă mărturisesc, fără să mă rușinez, că posibila certitudine de a nu mai fi iubită de dumneavoastră, așa cum sunt, mi se pare o atât de groaznică nenorocire, încât, chiar dacă n-aș avea argumente izvorâte dintr-o datorie atât de înaltă, mă îndoiesc că aș fi putut să mă expun unei asemenea nefericiri. Știu că sunteți liber, după cum și eu sunt liberă, iar lucrurile stau astfel, încât lumea, poate, nu v-ar condamna, și nici pe mine, dacă ne-am lega viața pentru totdeauna. Dar bărbații își păstrează oare pasiunea în asemenea angajamente eterne? Pot spera să mă bucur de un miracol și pot eu oare să mă pun în situația de a vedea cum piere acea dragoste, ce-ar fi toată fericirea mea? Domnul de Clèves era poate unicul bărbat din lumea asta în stare să păstreze dragostea în căsătorie. Destinul n-a vrut ca eu să mă bucur de această mare fericire; poate că și pasiunea lui n-a rezistat timpului, pentru că n-o împărtășeam. Dar n-aș avea aceeași putere în privința dumneavoastră; cred că, aici, tocmai piedicile întâmpinate v-au făcut să fiți statornic. Ați întâmpinat destule pentru a dori să le învingeți, iar faptele mele involuntare, cât și ceea ce ați aflat din întâmplare, v-au hrănit speranța, pentru a nu vă descuraja.

— Ah, doamnă! reluă domnul de Nemours; nu mai pot păstra tăcerea pe care mi-o impuneți; mă nedreptățiți prea mult și mă faceți să văd prea bine cât de departe

sunteți de a fi îngăduitoare cu mine.

— Recunosc, răspunse ea, că pasiunile pot să mă conducă; dar nu mă vor orbi. Nimic nu mă poate împiedica să-mi dau seama că v-ați născut cu toate însușirile făcute să atragă dragostea și succesul. Veți mai fi fost îndrăgostit de atâtea ori și veți mai fi și pe viitor; într-o bună zi eu nu voi mai însemna fericirea pentru dumneavoastră. Vă voi vedea înconjurând-o pe alta cu iubirea cu care am fost înconjurată eu. Voi suferi de moarte și nu sunt nici măcar sigură că aș fi scutită de chinurile înjositoare ale geloziei. V-am mărturisit prea multe pentru a vă mai ascunde că mi-ați dat prilejul s-o cunosc, că am suferit cumplit în seara când regina mi-a dat acea scrisoare a doamnei de Themines, care se spunea că vă este adresată, și am rămas cu convingerea că e cea mai mare dintre toate nenorocirile. Din sinceră înclinare, sau numai din vanitate, toate femeile doresc să vă cucerească; puține sunt acelea cărora nu le plăceți; propria experiență m-ar face să cred că nu există niciuna căreia să nu-i puteți place. V-aș crede mereu îndrăgostit și iubit și deseori nu m-aș înșela. În această situație, totuși, n-aș avea altceva de ales decât suferința; nici nu știu dacă aș îndrăzni să mă plâng. Îi faci reproșuri unui amant, dar poți să-i reproșezi ceva unui soț, dacă nu are altă vină, decât că nu te mai iubește? Să zicem că aș putea să mă deprind și cu asemenea nenorocire, aș putea să mă obișnuiesc însă și cu aceea de a crede că-l văd mereu dinaintea ochilor pe domnul de Clèves, acuzându-l de moartea lui, reproșându-mi că v-am iubit, că v-am luat în căsătorie, și arătându-mi diferența dintre dragostea lui și a dumneavoastră? E cu neputință, continuă ea, să treci peste argumente atât de puternice; trebuie să rămân în situația în care sunt și la hotărârea pe care am luat-o.

— Ei, doamnă, credeți că veți putea? strigă domnul de Nemours. Vă închipuiți că hotărârile dumneavoastră ar putea rezista voinței unui om care vă adoră și care are fericirea să vă placă? E mai greu decât vă închipuiți, doamnă, de a rezista la ceea ce ne face plăcere și în fața celui care ne iubește. Ați izbutit până acum printr-o virtute severă, aproape fără pereche; dar virtutea nu se mai opune sentimentelor dumneavoastră și sper că, peste voința dumneavoastră, le veți urma totuși.

— Știu bine că nimic nu e mai greu decât ce mi-am propus eu, replică doamna de Clèves; mă îndoiesc de tăria mea în fața argumentelor mele. Ceea ce cred că dătează memoriei domnului de Clèves ar fi încă un prea slab ajutor, dacă nu aș fi susținută și de interesul propriei mele liniști; iar liniștea mea are nevoie să fie susținută de respectarea datoriei mele. Dar, deși mă îndoiesc de mine însămi, cred că niciodată nu mi voi învinge scrupulele și nici atracția ce-o am pentru dumneavoastră. Ea mă va face nenorocită, și voi renunța de a vă vedea, oricât de cumplită mi-ar părea constrângerea aceasta. Vă implor, cu toată puterea pe care o am asupra dumneavoastră, de a nu mai căuta niciun prilej să mă vedeți! Sunt într-o situație când mi se pare o crimă tot ceea ce în alte împrejurări, ar putea fi îngăduit, și chiar numai buna-cuviință ne interzice orice relație între noi.

Domnul de Nemours se aruncă la picioarele ei, lăsându-se pradă marelui său zbucium sufletesc. Prin cuvintele și lacrimile lui, o făcu să vadă dinaintea ochilor cea mai vie și mai duioasă pasiune ce a putut mișca vreodată o inimă de femeie. Inima doamnei de Clèves nu era de piatră și, uitându-se la principe, cu ochii gata să se umple de lacrimi, exclamă:

— De ce-a vrut oare destinul să vă pot acuza de moartea domnului de Clèves?! De ce nu v-am cunoscut acum, pentru întâia oară, de când sunt liberă, sau de ce nu v-am cunoscut înainte de a mă căsători? De ce ne desparte soarta, printr-un obstacol atât de neînvins?

— Nu există obstacol, doamnă, reluă domnul de Nemours, dumneavoastră singură vă opuneți fericirii mele, dumneavoastră singură vă impuneți o lege pe care virtutea și rațiunea nu vi-o pot impune.

— Este adevărat, răspunse ea, că sacrific mult unei îndatoriri pe care închipuirea mea o exagerează. Așteptați să vedem ce va face timpul. Domnul de Clèves de abia și-a dat sufletul și această nenorocire este prea recentă pentru a putea judeca limpede. Consolați-vă cu gândul de a vă fi făcut iubit de o femeie care n-ar fi iubit pe nimeni vreodată, dacă nu v-ar fi întâlnit; credeți-mă că sentimentele pe care le am pentru dumneavoastră nu se vor stinge niciodată, că ele vor rămâne aceleași, peste voința mea. Adio, îi spuse ea; iată o convorbire de care mi-e rușine; puteți s-o povestiți domnului vidam, și chiar vă rog s-o faceți.

Rostind aceste cuvinte, plecă, fără ca domnul de Nemours s-o mai poată opri. Ea-l găsi pe vidam în camera cea mai apropiată. El o văzu atât de tulburată, încât nu îndrăzni să-i vorbească și o conduse, fără un cuvânt, până la trăsura ei. Se întoarse apoi la domnul de Nemours, care era atât de copleșit de bucuria lui, de tristețe, de uimire și de admirație totodată, în sfârșit de toate sentimentele pe care le poate răscoli o pasiune plină de temeri și de speranțe, încât parcă își pierduse mințile. Vidamului îi trebui multă vreme până să-l poată face să povestească ce se discutase. În sfârșit, principele relată cele discutate și domnul de Chartres, fără a fi el îndrăgostitul, nu simți mai puțină admirație pentru virtutea, inteligența și caracterul ales al doamnei de Clèves, ca însuși domnul de Nemours. Examinară împreună ce putea spera principele de la norocul lui și, oricâte temeri îi struneau iubirea, recunosc, încurajat de vidam, că era cu neputință ca doamna de Clèves să stăruie în hotărârile luate. Au convenit însă că domnul de Nemours trebuia să se supună exigențelor ei, ca nu cumva lumea să observe dragostea lui pentru ea, iar doamna de Clèves să facă declarații categorice de dezmințire, pe care ar fi fost nevoită să le confirme prin comportarea ei de mai târziu, temându-se să nu se creadă că l-a iubit și pe când trăia soțul ei.

Domnul de Nemours se decise să facă parte din suita regelui. Era o călătorie de la care, de altfel, nu se putea sustrage; și se hotărî să plece, fără a încerca măcar s-o revadă pe doamna de Clèves de la ferestrele de unde o privea din când în când. Îl rugă pe domnul vidam să-i vorbească. Câte nu i-a spus să-i transmită? Nenumărate argumente pentru a o convinge să-și învingă scrupulele! În sfârșit, o parte din noapte trecuse, înainte ca domnul de Nemours să se fi gândit să-l lase să se odihnească.

Doamna de Clèves nu era în stare să-și găsească liniștea; i se păru un lucru atât de nou faptul de a fi ieșit din acea constrângere pe care și-o impusese până atunci, de a fi îngăduit, pentru prima dată în viața ei, să i se spună că era iubită de un bărbat, și de a fi spus ea însăși că-l iubește, încât nu se mai recunoștea. Era uimită de ceea ce fusese în stare să facă; se căia și totodată se simțea bucuroasă; toate aceste sentimente ale ei erau agitate și pasionate. Cercetă din nou temeiurile îndatoririlor ce se ridicau împotriva fericirii ei; simți durerea de a le găsi întemeiate, dar regretă, totuși, că le susținuse atât de tare în fața domnului de Nemours. Deși gândul de a se căsători cu el îi venise în minte de cum îl revăzuse în grădină, gândul acesta nu-i făcuse o impresie atât de covârșitoare ca discuția cu el, și erau momente când îi era greu să priceapă de ce ar fi fost nefericită recăsătorindu-se cu principele. Tare ar fi vrut să-și poată spune că nu-i erau întemeiate nici reținerile din trecut, nici temerile pentru viitor. Alteori, rațiunea și datoria îi arătau cealaltă față a lucrurilor și o duceau repede la hotărârea de a nu se recăsători și de a nu-l mai vedea niciodată pe domnul de Nemours. Dar era o hotărâre prea dură, pentru a-și găsi loc într-o inimă atât de fierbinte ca a ei și de curând captivată de farmecele dragostei. În sfârșit, pentru a găsi puțină pace, se gândi că nu era încă nevoie să ia cu orice chip o hotărâre; buna-cuviință n-o zorea să se decidă; dar hotărî să rămână neclintită în ideea ei de a nu-l mai vedea pe domnul de Nemours. Vidamul veni s-o viziteze și îl sprijini pe principe cu toată ingeniozitatea și zelul cu putință; dar nu izbuti s-o facă să-și schimbe atitudinea, și nici exigențele impuse domnului de Nemours. Îi spuse că dorește să rămână în situația de văduvă, că știe că această intenție era greu de împlinit, dar că spera să aibă și această tărie. Îi arătă atât de bine cât era de convinsă că domnul de

Nemours pricinuisese moartea soțului ei, și cât era de încredințată că ar face o faptă contrară datoriei, luându-l de soț, încât vidamul se temu că foarte greu și-ar mai schimba părerea. Nu-i spusese principelui nimic în această privință și, povestindu-i conversația avută, îi lăsă speranța pe care rațiunea o poate da unui om ce se știe iubit.

A doua zi, au plecat să-l ajungă pe rege. La rugămintea domnului de Nemours, vidamul îi scrisese doamnei de Clèves, vorbindu-i despre principe; iar într-o a doua scrisoare, care urmă imediat celei dintâi, domnul de Nemours adăugă și el câteva rânduri de mâna lui. Dar doamna de Clèves, care nu vroia să-și calce hotărârile și se temea de neplăcerile ce se pot isca din scrisori, îi comunică în chip hotărât vidamului că nu-i va mai deschide corespondența trimisă ei. Dacă mai continua să-i vorbească despre domnul de Nemours; și a fost atât de categorică în această privință, încât însuși principele îl rugă pe vidam să nu mai pomenească de el.

Curtea se dusesese s-o conducă pe regina Spaniei până la Poitou. În timpul acestei absențe, doamna de Clèves rămase singură cu gândurile ei, și pe măsură ce se îndepărta pe domnul de Nemours și de tot ce putea să-i trezească amintirea lui, evoca tot mai des amintirea domnului de Clèves, pe care i-o păstra neatinsă, ca pe o mare cinste pentru ea. Argumentele invocate pentru a nu se căsători cu domnul de Nemours îi păreau puternice față de glasul datoriei și de neînvins în ce privește liniștea ei viitoare.

Stingerea iubirii principelui și chinurile geloziei, pe care le credea de neînlăturat într-o căsătorie, îi puneau în față nenorocirea în care s-ar fi aruncat cu siguranță; dar își dădea seama, totodată, că-i era imposibil să încerce a rezista prezenței celui mai fermecător om din lume, pe care îl iubea și de care era iubită, de a-i rezista la ceva ce nu stânjenea nici virtutea, nici buna-cuviință. Se gândi că doar absența și depărtarea puteau să-i dea oarecare putere; găsi că avea nevoie de tărie, nu numai pentru a stăruii în hotărârea de a nu-și lega viața de alt bărbat, dar chiar pentru a se feri să-l mai vadă pe domnul de Nemours, și se decisese să facă o destul de lungă călătorie, în care vreme să se scurgă zilele pe care buna-cuviință o obliga să le petreacă în singurătate deplină. Marile moșii pe care le stăpânea la poalele Pirineilor i s-au părut locul cel mai potrivit pe care l-ar fi putut alege. Plecă cu vreo câteva zile înainte de întoarcerea curții: și, la plecare, îi scrisese domnului vidam, pentru a-l implora ca domnul de Nemours să-și ia orice gând de a mai primi vești de la ea, sau de a-i scrie el ei.

Domnul de Nemours fu mâhnit de această plecare, cum ar fi fost un altul de moartea iubitei sale. Gândul de a nu o vedea atâta timp pe doamna de Clèves îi era nespus de dureros, și mai ales într-o vreme când avusese bucuriasă o vadă plină de iubire. Cu toate acestea nu putea face altceva, decât să se întristeze, iar tristețea lui spori peste măsură. Doamna de Clèves, al cărei suflet fusese atât de tulburat, căzu greu bolnavă de îndată ce sosi pe moșiile ei; vestea ajunsese la curte. Domnul de Nemours fu nemângâiat; durerea lui atinse disperarea și nebunia. Vidamului i-a fost nespus de greu să facă în așa fel ca domnul de Nemours să nu-și trădeze pasiunea în ochii lumii: i-a fost tot așa de greu să-l facă să-și ia gândul de a pleca el însuși, ca să afle ce se întâmplă cu ea. Rudenia și prietenia domnului vidam îngădui să se poată trimite mai mulți curieri și să se afle, în sfârșit, că principesa învinsese pe moment boala, dar că rămăsese într-o stare de slăbiciune, ce nu lăsa nicio speranță că va mai scăpa cu viață.

Această apropiere de viziunea morții o făcu pe doamna de Clèves să considere lucrurile din viața aceasta cu alți ochi decât ai cuiva care este sănătos. Sfârșitul inevitabil, de care se vedea atât de aproape, o obișnuie să se detașeze de toate, iar lunga ei boală îi deveni o stare obișnuită. Când își reveni, descoperi, totuși, că domnul de Nemours nu se ștersese din inima ei; dar pentru a se apăra de amintirea lui, invocă toate argumentele posibile, ce o încurajau să nu se mai căsătorească niciodată. În

sufletul ei se dădu o luptă încă destul de mare. În cele din urmă, își înfrânse ceea ce mai rămăsese din această pasiune, pe care-o potoliseră sentimentele calme date de boală. Gândul morții o făcu să-i fie tot mai aproape amintirea domnului de Clèves. Această amintire care se împăca și cu datoria ei i se întipări adânc în inimă. Pasiunile și legăturile din lumea aceasta i se arătară așa cum apar oamenilor care privesc de sus de tot și mult mai de departe. Starea sănătății ei rămase foarte zdruncinată și o ajută să-și păstreze această stare sufletească; dar știind ce pot unele împrejurări asupra hotărârilor celor mai cuminiți, nu mai vru să le pună la vreo încercare, nici să se întoarcă prin locurile amintirilor dragi. Sub cuvânt că vrea să schimbe aerul, se retrase într-o, casă monahală, fără a lăsa, totuși, să se creadă că intenționează să renunțe definitiv la viața de la curte.

Îndată ce domnul de Nemours află vestea, simți toată greutatea semnificației acestei retrageri și înțelese, cât este de hotărâtoare. În acele momente își dădu seama că orice speranță e pierdută pentru el; dar pierderea nădejdilor lui nu-l împiedică să facă tot ce-i mai sta în putință pentru a o determina pe doamna de Clèves să revină asupra hotărârii ei. A rugat-o pe regină să-i scrie, l-a rugat pe vidam, l-a mai rugat determinându-l să se și ducă la ea; dar totul a fost zadarnic. Vidamul o vizită; ea însă nu-i vorbește, de vreo hotărâre categorică. Dar el își dădu seama că ea nu va mai reveni niciodată la curte.

În sfârșit, porni într-acolo și domnul de Nemours, sub pretext că se duce la o cură de aer. Ea a fost extrem de tulburată și surprinsă, aflând de sosirea lui. I-a trimis vorbă printr-o persoană de încredere, pe care o iubea și pe care o avea atunci pe lângă ea: îl ruga să nu-i pară ciudat dacă nu se expune la primejdia de a-l revedea, de teama de a nu distruge, prin prezența sa, împăcarea sufletească pe care trebuia să și-o apere; dorea mult ca el să știe că, o dată ce datoria și liniștea ei se opuneau pornirii de a fi soția lui, celelalte lucruri din lumea asta i se păreau atât de indiferente, încât a renunțat la orice, pentru totdeauna; că nu se mai gândește decât la viața de dincolo și că nu-i mai rămânea niciun alt sentiment puternic decât dorința să-l știe în aceeași pace sufletească, pe care și-a câștigat-o ea.

Domnul de Nemours crezu că moare de durere în fața celei care îi vorbea. O imploră, insistând să se întoarcă la doamna de Clèves și să facă astfel ca s-o poată totuși vedea; dar persoana de încredere îi spuse că doamna de Clèves nu numai că îi interzisese să-i transmită ceva din partea lui, dar chiar să-i repete discuția lor. Până la urmă, principele fu nevoit să plece, copleșit de atâta durere, câtă n-ar putea duce cu el decât un om care pierde ultima rază de speranță de a o revedea vreodată pe aceea pe care o iubea cu cea mai violentă, cea mai firească și mai întemeiată pasiune, din câte vor fi fost pe lume. Totuși, încă nu se dădu cu totul bătut, și făcu tot ce crezu că ar mai fi fost în stare să o clinească din hotărârile ei. În sfârșit, ani după ani trecură, timpul și depărtarea îi mai potoliră durerea, și-i stinseră pasiunea.

Doamna de Clèves își duse viața mai departe în așa fel, încât nu lăsă să se întrevadă că ar mai fi putut să se răzgândească vreodată. O parte din an și-o petrecea în acea casă de călugărițe, iar cealaltă la ea acasă; dar într-o sihăstrie și cu îndeletniciri mai sfinte chiar decât în cele mai austere mănăstiri; iar viața sa, care i-a fost destul de scurtă, a rămas un exemplu de virtute fără pereche.

Benjamin Constant

ADOLPHE

ÎNȘTIINȚAREA EDITORULUI

Călătoream prin Italia; sunt ani de-atunci. Din cauza revărsării râului Neta, a trebuit să mă opresc la un han din Cerenza, un cătun din Calabria; în același han se afla un străin, care fusese silit să-și întrerupă călătoria din același motiv. Era un om foarte tăcut, cu înfățișare tristă și nu părea deloc grăbit să-și urmeze drumul. Câteodată mă plângeam acestui străin – fiind singurul om cu care puteam să schimb o vorbă – de zăbava aceasta. Mi-e totuna, îmi răspundea el, dacă mă aflu aici sau aiurea. Hangiul, care vorbea cu servitorul napolitan ce slujea pe străin fără să-i știe numele, îmi spusese că nu călătorea din dorința de a afla lucruri noi, fiindcă nu cerceta nici ruinele, nici priveliștile pitorești, nici monumentele, precum nu-l atrăgeau nici oamenii. Citea mult, dar fără nicio rânduială; seara se plimba, însă totdeauna singur și, ades, sta zile întregi în jilț, nemișcat, cu capul sprijinit în mâini.

Când se îndreptară drumurile și când am fi putut să pledăm, străinul căzu greu bolnav. Din omenie, a trebuit să rămân lângă dânsul, ca să-l îngrijesc. La Cerenza, era numai un felcer de țară; voiam să trimit după ajutoare mai de nădejde la Cosenza. „Nu-i nevoie, mi-a răspuns străinul; omul acesta e tocmai ceea ce îmi trebuie” Avea mai multă dreptate poate decât își închipuia, fiindcă omul acela îl vindecă. „Nu te credeam atât de priceput”, îi spuse cu un fel de ciudă, când se despărțiră. Îmi mulțumi apoi, pentru grija ce-i purtasem și plecă.

După câteva luni, primii la Neapole o scrisoare de la hangiul din Cerenza, precum și o casetă găsită pe drumul ce duce la Strongoli, drum pe care trecusem atât eu, cât și străinul, fără a călători însă împreună. Hangiul, care îmi trimitea caseta, era încredințat că trebuie să fie a unuia dintre noi. Înăuntru se afla un vraf de scrisori foarte vechi, unele fără adresă, sau cu adrese și iscălituri șterse, portretul unei femei și un caiet, care cuprindea povestea sau întâmplarea, pe care o veți citi mai departe.

Străinul, căruia îi aparțineau aceste lucruri, nu-mi lăsase la despărțire nicio indicație, ca să știu unde i-aș putea scrie; le păstram de zece ani, neștiind ce întrebuintare să le dau, când, aflându-mă într-un oraș din Germania și vorbind întâmplător despre aceste scrisori față de câteva persoane, cineva mă rugă stăruitor să-i încredințez manuscrisul pe care-l aveam în păstrare. După opt zile l-am primit înapoi, împreună cu o scrisoare, pe care am rânduit-o la sfârșitul acestei istorisiri, fiindcă n-ar avea niciun înțeles dacă ar fi citită înainte de a cunoaște însăși povestirea.

Scrisoarea aceasta m-a hotărât să dau în vileag manuscrisul, încredințându-mă că nu va jigni și nici nu va compromite pe nimeni. N-am schimbat o iotă din original; nici măcar numele proprii nu le-am suprimat eu: ele erau indicate, ca în textul de față, numai prin inițiale.

CAPITOLUL I

La douăzeci și doi de ani mi-am sfârșit studiile la Universitatea din Gottingen. Dorința tatălui meu, pe atunci ministru al electorului de... era să fac o călătorie prin cele mai importante țări din Europa. După aceea, voia să mă ia pe lângă el, să intru în departamentul a cărui conducere îi era încredințată și să mă pregătesc, pentru ca într-o bună zi să-l pot înlocui. Printr-o muncă destul de stăruitoare, deși dusesem o viață foarte împrăștiată, obținusem succese prin care mă deosebisem între colegii mei de studiu, ceea ce-l făcu pe tatăl meu să-și pună în mine speranțe pare-se prea mari.

Aceste speranțe îl făcuseră foarte îngăduitor față de multele greșeli pe care le săvârșisem. Niciodată nu mă lăsase să sufăr urmările unor astfel de greșeli. Îmi îndeplinise totdeauna dorințele, uneori chiar înainte de a le mărturisi.

Din nefericire, această purtare a lui pornea mai mult din noblețe și generozitate, decât din iubire. Eram încredințat că el avea toate drepturile la recunoștința și la respectul meu; niciodată, însă, nu se infiripase între noi sentimentul încrederii reciproce. Era în spiritul lui ceva ironic, care nu se potrivea deloc cu firea mea. Pe atunci nu ceream altceva decât să mă las în voia acelor impresii pretimpurii și fugare, care aruncă sufletul dincolo de sfera obișnuitului, făcându-l să disprețuiască toate lucrurile înconjurătoare. Nu găseam în tatăl meu un supraveghetor, ci un observator, rece și caustic, care zâmbea întâi cu milă și care sfârșea cu grabă orice conversație. Până la vârsta de optsprezece ani, nu-mi amintesc să fi avut vreodată o discuție de o oră cu el. Scrisorile lui erau blânde, pline de sfaturi înțelepte și înduioșătoare; cum ne aflam însă unul în fața celuilalt, observam în atitudinea lui un fel de constrângere, pe care nu mi-o puteam lămuri și care mă făcea să sufăr. Pe atunci nu știam ce e timiditatea, această suferință lăuntrică, de care nu puteam scăpa nici la vârsta cea mai înaintată, care înăbușă în inima noastră impresiile cele mai puternice, care ne îngheață cuvintele pe buze, care falsifică în gura noastră tot ce încercăm să spunem și nu ne îngăduie să ne rostim decât prin expresii vagi sau cu o ironie mai mult sau mai puțin amară, ca și cum am voi să ne răzbunăm împotriva propriilor noastre simțăminte pentru suferința ce-o îndurăm, neputându-le da în vileag. Nu știam că tata era stăpânit de timiditate chiar față de fiul său și că, adesea, după ce așteptase de la mine multă vreme o mărturie de afecțiune, pe care înfățișarea lui aparent rece mă oprea parcă să i-o dau, mă părăsea cu ochii umezi de lacrimi și se plângea altora că nu țin la el.

Stăpânindu-mă mereu față de el, lucrul acesta avu o puternică înrăurire asupra firii mele. Tot așa de timid ca și el, dar mai agitat, pentru că eram mai tânăr, m-am obișnuit să închid în mine tot ce simțeam, să nu-mi făuresc planurile decât în singurătate, să nu mă bizui decât pe mine însumi în înfăptuirea lor și să socot sfaturile, interesul, ajutorul sau chiar simpla prezență a celorlalți ca o stânjenire și ca o piedică. M-am deprins să nu mărturisesc nimănui ceea ce mă preocupa cu adevărat, să nu accept o discuție decât ca o necesitate neplăcută și să o însuflețesc cu un lung șir de glume, care o făceau mai puțin obositoare pentru mine și care îmi dădeau puțința să-mi ascund adevăratele gânduri. De aici o anume imposibilitate de a mă dărui sufletește, pe care mi-o impută și astăzi prietenii, și o dificultate de a discuta serios, pe care totdeauna, o înving cu anevoință. Tot de aici porni în același timp, o aprigă dorință de a nu depinde de nimeni, o nemulțumire față de legăturile sufletești care mă încătușau, o spaimă de neînving să nu-mi formeze cumva legături noi. Nu mă simțeam la largul meu decât în singurătate și, astăzi încă, urmarea acestei stări sufletești este că, chiar în împrejurările cele mai neînsemnate, când trebuie să aleg între tovărășia oamenilor și singurătate, chipul oricărui om mă tulbură și simt nevoia firească să-l evit, ca să pot gândi în liniște. Nu aveam totuși acel egoism adânc, pe care pare a-l dovedi o astfel de fire; deși păream preocupat numai de persoana mea, mă interesam foarte puțin de mine însumi. Purtam în străfundul sufletului o sensibilitate de care nu-mi dădeam seama, dar care, nefiind împlinită, mă depărta rând pe rând de toate lucrurile, care rând pe rând îmi atrăseseră curiozitatea. Această nepăsare față de toate cele devenise mai puternică încă prin ideea morții, idee care mă înfiorase încă de tânăr și peste care n-am înțeles niciodată cum pot să treacă oamenii cu atâta ușurință. La vârsta de șaptesprezece ani am văzut cum s-a stins din viață o bătrână, care, prin firea ei deosebită și bizară, începuse să aibă înrăurire asupra firii mele. Femeia aceasta, ca atâtea altele, în tinerețe se aruncase în vârtejul lumii, pe care nu o cunoștea, încredințată că are o mare forță sufletească și unele însușiri cu adevărat puternice. Și tot ca atâtea altele, neputând să se mlădieze după deprinderile superficiale, dar necesare, în viață, își dădu seama că s-a înșelat în speranțele ei și avu o tinerețe lipsită de bucurii; în cele din urmă, bătrânețea o ajunsese fără s-o înfrângă. Trăia într-un castel, vecin cu una din moșiile noastre, singură și

nemuțumită neavând alt reazem decât inteligența cu care analiza tot ce se întâmpla. Timp de un an aproape, în neistovitele noastre discuții, privisem viața sub toate înfățișările, socotind întotdeauna moartea ca sfârșitul tuturor lucrurilor; și după ce vorbisem cu ea atât de mult despre moarte, o văzui murind sub ochii mei.

Întâmplarea aceasta îmi stârnise un simțământ de nesiguranță în fața destinului; căzusem într-un fel de visare, care nu mă mai părăsea. Din scrierile poezilor, citeam mai ales pe cele ce aminteau cât de scurtă e viața omenească. Socoteam că nu există în lume niciun scop care să merite truda vreunui efort. E foarte ciudat cum credința aceasta s-a șters, în măsura în care anii s-au adunat asupra-mi. Să fie oare din cauză că speranța are în sine ceva neîndoielnic și că, dispărând din viața omului, această viață ia o înfățișare mai aspră, dar mai statornică? Să fie oare din cauză că viața e cu atât mai reală cu cât dispar toate iluziile, după cum piscurile stâncilor se desemnează mai limpede pe cer după ce se împrăștie norii?

Plecând de la Gottingen, m-am dus în orașelul D... Aici era reședința unui prinț care, ca cei mai mulți din prinții Germaniei, cărmuia cu blândețe o țară mică, ocrotea pe oamenii luminați care veneau să se statornicească în țara lui, îngăduia tuturor opiniilor o deplină libertate, dar care, ferecat prin vechile uzanțe în lumea curtenilor săi, nu putea să adune din cauza aceasta în jurul lui decât oameni în mare parte neînsemnați sau mediocri. La curtea aceasta am fost primit cu acea curiozitate pe care-o stârnește în chip firesc orice străin care rupe lanțul monotoniei și al etichetei. Timp de câteva luni, n-am observat nimic care să-mi rețină atenția. Eram recunoscător pentru bunăvoința care mi se arăta, dar pe de o parte, timiditatea mă împiedica de a mă folosi de această bunăvoință, iar pe de altă parte oboseala unei agitații fără scop mă îndruma mai degrabă spre singurătate decât spre plăcerile searbede, pe care eram poftit să le împărtășesc cu ceilalți. Nu purtam ură nimănui, dar cei care îmi stârneau dorința de a-i cunoaște mai de aproape erau foarte puțini; pe oameni însă îi jighește indiferența; ei o socot o formă a răutății sau a prefăcătoriei; și nu vor să creadă că e firesc să te plictisești în mijlocul lor. Uneori încercam să-mi domin plictiseala; mă închideam într-o tăcere adâncă; ei luau această tăcere drept dispreț. Alteori, plictisit eu însumi de tăcerea mea, începeam să glumesc, și spiritul meu, o dată pus în mișcare, mă făcea să depășesc măsura. Dam la iveală într-o singură zi toate amănuntele ridicole pe care le observasem timp de o lună. Cei care ascultau aceste izbucniri spontane și involuntare nu-mi arătau nicio mulțumire, și aveau dreptate, fiindcă ceea ce mă îndemna să vorbesc era nu încrederea în ei, ci necesitatea de a vorbi. Din discuțiile cu acea femeie care avusese cea dintâi înrâurire asupra dezvoltării ideilor mele rămăsesem cu o ură inversunată împotriva tuturor cugetărilor banale și a tuturor formulelor dogmatice. Astfel, când auzeam oameni mediocri discutând amabil despre unele principii de mult statornicite, incontestabile din punctul de vedere al moralei, al conveniențelor sociale și al religiei, lucruri pe care ei le puneau laolaltă cu ușurință, simțeam dorința să-i contrazic, nu fiindcă aș fi avut păreri potrivnice, ci deoarece convingerea lor atât de sigură și atât de puternică mă scotea din fire. De altfel, un instinct tainic mă sfătuia să nu mă încred în aceste axiome generale, care nu cunosc nicio restrângere și nicio nuanță. Proștii fac din morala lor un tot compact și indivizibil, pentru ca această morală să intervină cât mai puțin în faptele lor și să-i lase liberi în toate detaliile vieții.

Prin purtarea aceasta îmi câștigai repede faima de om ușuratic, zeflemist și răutăcios. Cuvintele mele pline de amărăciune dovedeau – după părerea celorlalți – că am un suflet veninos, iar glumele mele erau privite ca atentate împotriva concepțiilor celor mai respectabile. Oamenii de care răseseam cu nesocotință se făcură părtașii principiilor pe care – după învinuirea lor – le pusesem în cumpăna îndoielii. Pentru că, fără să vreau, îi făcusem să râdă unii pe socoteala altora, toți se uniră împotriva-mi. Ai fi zis că, scoțând la iveală tot ridicolul lor, am trădat un secret pe care mi-l încredințaseră; ai fi zis, că, arătându-se în ochii mei așa cum erau cu adevărat,

obținuseră din parte-mi făgăduiala tăcerii; eu însă știam bine că nu acceptasem niciodată acest pact atât de oneros. Lor le plăcuse să mi se destăinuie în toată voia; mie-mi plăcea să-i observ și să-i descriu; și ceea ce ei numeau perfidie, era pentru mine o despăgubire cu totul nevinovată și foarte dreaptă.

În cele ce scriu nu vreau de fel să mă justific; am renunțat de mult la acest procedeu ușuratic și lesnicios, folosit de cei care nu au experiența vieții; vreau numai să spun – și asta pentru alții, iar nu pentru mine, care acum sunt la adăpost de răutatea lumii – că-ți trebuie timp ca să te deprinzi cu oamenii, așa cum i-au făcut interesele lor, prefăcătoria, vanitatea și frica. Uimirea de care te simți cuprins în cea dintâi tinerețe, când vezi o societate atât de falsă și de frământată, vestește mai degrabă un suflet obișnuit decât un spirit răutăcios. De altfel, în privința aceasta, societatea n-are niciun motiv să se teamă; ea apasă cu atâta greutate asupra noastră, și înrăurirea ei ascunsă e atât de puternică, încât nu întârzie să ne modeleze după tiparul tuturor. Nu ne mai mirăm atunci decât de mirarea noastră dintâi și suntem mulțumiți sub noua înfățișare, așa cum sfârșești prin a respira liber într-o sală de spectacol ticsită de lume, deși la început abia puteai să-ți tragi sufletul.

Dacă unii dintre noi scapă acestui destin obștesc, închid în sufletul lor această tainică deosebire; în aproape tot ceea ce e ridicol ei văd sămânța viciilor și nu mai glumesc, pentru că disprețul înlocuiește gluma, iar disprețul e tăcut.

Mica societate care mă înconjura începu să arate oarecare neliniște în privința felului meu de a fi. Nu puteam să indice nicio faptă condamabilă pe care aș fi săvârșit-o; nu puteam să tăgăduiască chiar vreo câteva care păreau a învedera generozitate și devotament; dar spuneau că sunt un om imoral, un om pe care nu te poți bizui; două epitete fericit născocite, ca să trezească bănuiala că aș săvârși fapte ce nu se cunosc, rămânând ca fiecare să ghicească ceea ce nu știa încă precis.

CAPITOLUL II

Cu gândurile împrăștiate, neatent, plictisit, nu-mi dădeam seama de impresia pe care o făceam și-mi împărțeam timpul între studiile pe care le întrerupeam adesea, între planurile pe care nu le înfăptuiam niciodată, între plăcerile care nu mă ispiteau de fel, când o întâmplare, aparent neînsemnată, răscoli cu totul felul meu de a fi.

De câțva timp un tânăr, cu care aveam relații amicale destul de bune, căuta să atragă pe una din femeile oarecum deosebite din lumea în care trăiam; în această încercare îi eram un confident cu totul dezinteresat. După străduinți îndelungate, el dobândi iubirea acestei femei și, fiindcă nu-mi ascunsese îndoielile și eforturile, se crezu dator să-mi împărtășească și izbânda; nimic nu se putea asemăna cu înflăcărarea și nețărmurita lui bucurie. Priveliștea acestei fericiri mă făcu să regret că eu nu o cunoșteam încă; până atunci nu avusesem nicio dragoste cu care să mă pot mândri; o viață nouă se dezvăluia parcă în fața ochilor mei; o cerință nouă se ivi în adâncul sufletului meu. Fără îndoială, în această cerință era multă vanitate, dar nu era numai atât; ba poate că vanitatea ocupa un loc mai puțin important decât credeam eu. Sentimentele omului sunt confuze și învălmășite; ele se alcătuiesc dintr-o mulțime de impresii diferite, care nu pot fi cercetate; cuvântul, care e totdeauna prea grosolan și prea cuprinzător, ne poate ajuta să dăm un nume acestor simțăminte, dar nu să le definim.

În casa tatălui meu îmi însușisem, în privința femeilor, un sistem de gândire destul de imoral. Tatăl meu, deși păstra cu strictețe bunele maniere în formele lor exterioare, își îngăduia foarte adesea glume ușuratece asupra legăturilor de dragoste, pe care le privea ca pe o distracție, dacă nu îngăduită, în orice caz scuzabilă, socotind numai căsătoria ca o legătură temeinică. El era convins că un tânăr trebuie să evite cu grijă de a face ceea ce se numește o nebunie, adică de a-și lua vreo obligație serioasă față

de o femeie, care n-ar fi în totul deopotrivă cu el în ceea ce privește averea, familia și celelalte calități exterioare; altminteri însă, socotea că poți, fără niciun inconvenient, să iei și apoi să părăsești pe orice femeie, atâta timp cât nu e vorba să te căsătorești cu ea; și l-am văzut surâzând cu un fel de încuviințare când auzea această parodie a unui cuvânt cunoscut: femeilor le face atât de puțin rău, iar nouă atâta plăcere!

Oamenii nu-și dau seama îndeajuns, cât de puternică înrâurire au, în cea dintâi tinerețe, cuvinte de felul acesta și cât de uimiți rămân copiii, la vârsta când toate opiniile sunt încă îndoielnice și plâpânde, văzând că regulile hotărâte, ce li s-au dat, sunt contrazise prin glume pe care toată lumea le aplaudă. Aceste reguli devin pentru ei doar niște formule banale, pe care părinții lor s-au învoit să le repete mai mult ca să-și împlinescă o datorie, pe când glumele par a cuprinde adevărata taină a vieții.

Bântuit de o emoție nedeslușită, îmi spuneam: vreau să fiu iubit, și mă uitam în jurul meu; nu vedeam nicio femeie care să-mi stârnească iubirea, niciuna să pară a mă iubi; îmi cercetam sufletul și gusturile: nu simțeam nicio înclinare pentru nimeni. Astfel mă frământam sufletește, când făcui cunoștință cu contele de P., om de patruzeci de ani, a cărui familie se înrudea cu a mea. Mă pofti la el acasă. Nenorocită vizită! Contele locuia cu metresa lui, o poloneză vestită prin frumusețea ei, cu toate că trecuse de întâia tinerețe. Femeia aceasta, cu toată situația ei neplăcută, dovedise în mai multe împrejurări o fire aleasă. Familia ei, foarte cunoscută în Polonia, sărăcise în timpul tulburărilor din acea țară. Tatăl ei fusese proscris, iar mama ei venise să caute adăpost în Franța, împreună cu fiica sa, pe care, murind o lăsase cu desăvârșire singură. Contele de P. se îndrăgosti de ea. N-am putut să aflui niciodată cum s-a urzit această legătură, care – când am cunoscut-o pe Ellénore – dura de multă vreme și era, ca să zic așa, consfințită. Situația nenorocită în care se afla sau necunoașterea vieții la vârsta aceea o aruncase oare pe acest drum, care nu se potrivea de fel nici cu educația, nici cu deprinderile, nici cu acea mândrie, care era o trăsătură de seamă a firii ei? Ceea ce știu, ceea ce toată lumea știa e că – atunci când contele de P. își pierduse aproape toată averea și era în primejdie să-și piardă și libertatea – Ellénore îi dăduse atâtea dovezi de devotament, respinsese cu atâta dispreț propunerile cele mai strălucite, împărtășise cu atâta râvnă și chiar cu bucurie toate primejdiile și sărăcia în care trăia contele, încât chiar oamenii cei mai neînduplecați în severitatea lor trebuiau să recunoască puritatea ei și dezinteresarea unei asemenea purtări. Prin străduințele ei, prin curajul, prin înțelepciunea și prin sacrificiile de tot felul, pe care le făcuse fără să se plângă, amantul ei izbutise să-și recâștige o parte din avere. Ei se statorniciseră la D., ca să ducă mai departe un proces care ar fi putut să redea contelui de P. toată vechea lui bogăție, și socoteau că vor rămâne aici aproape doi ani.

Ellénore avea o inteligență obișnuită, dar ideile ei erau precise, și felul ei de a vorbi, totdeauna simplu, te impresiona uneori prin noblețea și înălțimea sentimentelor. Avea multe prejudecăți, dar toate prejudecățile acestea erau potrivnice intereselor ei. Prețuia cum nu se poate mai mult viața corectă, tocmai pentru că viața ei, potrivit educației ce primise, nu era corectă. Era foarte credincioasă, pentru că religia condamna cu severitate felul ei de viață. În discuții înlătura cu asprime tot ceea ce altor femei li s-ar fi părut doar glume nevinovate, de teamă că, dată fiind situația ei, oricine ar putea să se creadă îndreptățit a face vreo glumă nepotrivită. Ar fi dorit să primească în casă numai oameni din lumea cea mai înaltă și cu moravuri ireproșabile, tremurând la gândul că ar putea fi comparată cu acele femei care își alcătuiesc de obicei un cerc de cunoștințe amestecate și care, cu riscul de a pierde orice considerație, nu caută în relațiile lor decât distracția. Într-un cuvânt, Ellénore era într-o luptă neîntreruptă cu propriul ei destin. Prin fiecare acțiune și prin fiecare cuvânt al ei protesta, ca să zic așa, împotriva categoriei în care fusese rânduită; și fiindcă simțea că realitatea e mai puternică decât ea și că străduințele ei nu puteau să-i schimbe situația, era profund nenorocită. Pe cei doi copii pe care-i avusese cu contele de P. îi creștea într-o austeritate excesivă. Uneori ai fi zis că un sentiment de

tainică revoltă se îmbina cu iubirea mai mult pasionată decât duioasă pe care le-o purta, și din cauza asta copiii parcă o stânjeneau. Când i se spunea, cu gând bun, că au început a se mări, când i se vorbea de însușirile pe care păreau să le aibă, de cariera pe care ar trebui s-o urmeze, o vedeai pălind la gândul că într-o zi va trebui să le mărturisească în ce împrejurări au venit pe lume. Dar cea mai mică primejdie, sau numai o absență de o oră, o făceau să se întoarcă la ei cu o neliniște, în care deosebei un fel de remușcare și o dorință de a le dăru, prin mângâierile ei, fericirea pe care n-o găsea în ea însăși. Această contradicție dintre simțămintele ei și locul pe care-l ocupa în lume îi crease o fire foarte schimbătoare. Adesea era visătoare și tăcută; câteodată însă vorbea cu înflăcărare. Când era urmărită de-o anumită idee, nu putea să-și păstreze calmul nici chiar într-o discuție de ordin cu totul general. Dar, prin aceasta chiar, avea în felul ei de a fi ceva impetuos și neașteptat, care o făcea și mai atrăgătoare. Această atitudine bizară acoperea lipsa ideilor originale. O priveai cu interes și curiozitate, ca pe-o furtună frumoasă.

Înfățișându-se privirilor mele într-o clipă când sufletul meu avea nevoie de iubire, și vanitatea de izbânzi, Ellénore îmi păru o cucerire demnă de mine. Ei însăși îi plăcea tovărășia unui om deosebit de cei pe care-i văzuse până atunci. Cercul ei de cunoștințe cuprindea numai câțiva prieteni sau rude ale amantului ei împreună cu soțiile lor, oameni care – sub influența contelui de P. fuseseră obligați să-i accepte amanta. Bărbații erau tot așa de lipsiți de sensibilitate, ca și de idei; femeile nu se deosebeau de ei decât prin mediocritatea lor, puțin mai neliniștită, puțin mai agitată, pentru că nu aveau, ca ei, acel calm sufletesc pe care-l dă ocupația și buna rânduială a afacerilor. O glumă mai ușoară, o conversație mai variată, o îmbinare mai deosebită de melancolie și de veselie, de descurajare și de curiozitate, de entuziasm și de ironie, toate acestea avură darul de a surprinde și înlănțui pe Ellénore. Ea vorbea mai multe limbi, într-adevăr nu tocmai bine, dar totdeauna cu vioiciune și uneori cu farmec. Ideile ei păreau că-și croiesc drum printre obstacole și că din această luptă ies mai plăcute, mai naive și mai noi, fiindcă limbile străine întineresc gândirea și o scutură de acele întorsături de frază, care o fac să pară când banală, când afectată. Citeam împreună poezi englezi și ne plimbam împreună. Dimineața, mă duceam adeseori s-o văd; seara veneam din nou; vorbeam cu ea despre nenumărate lucruri.

Aș fi voit să-i cercetez, ca un observator rece și imparțial, firea și inteligența, dar fiecare cuvânt pe care-l rostea îmi părea învăluit într-un farmec inexplicabil. Dorința de a-i plăcea, aducând în viața mea o preocupare nouă, îmi însuflețea existența într-un mod neobișnuit. Acest efect aproape magic îl atribuiam farmecului ei; m-aș fi bucurat și mai mult de acest farmec, dacă n-ar fi fost acel angajament pe care-l luasem față de mândria mea. Această mândrie era ca o a treia prezență între mine și Ellénore. Mă socoteam obligat să merg cât mai repede spre scopul pe care mi-l propusesem; nu mă lăsam deci în voia impresiilor. Abia așteptam să-i vorbesc, pentru că mi se părea că va fi de ajuns să vorbesc ca să reușesc. Nu credeam de fel că o iubesc, dar încă de pe atunci n-aș fi putut să mă împac cu gândul că nu-i plac. Mă gândeam neîncetat la ea; făceam nenumărate planuri; inventam nenumărate mijloace ca s-o cuceresc, cu îngâmfarea omului fără experiență, care se crede sigur de succes pentru că n-a trecut prin nicio încercare.

Cu toate acestea, o timiditate de neînvins mă oprea. Toate cuvintele pe care mă pregăteam să i le spun îmi mureau pe buze sau se sfârșeau cu totul altfel de cum plănuseră. Trăiam un zbucium lăuntric: eram revoltat împotriva-mi.

În cele din urmă, ajunsesem să caut argumente care să mă scoată din această luptă, fără să mă simt rușinat față de mine însumi. Îmi spuneam că nu trebuie să mă grăbesc, că Ellénore e prea puțin pregătită pentru mărturisirea pe care voiam să i-o fac și că e mai bine să aștept. Mai întotdeauna, ca să trăim în pace cu noi înșine, travestim în calcule și în sisteme neputința sau slăbiciunile noastre; astfel dăm satisfacție acelei părți din ființa noastră, care este, ca să zic așa, spectatoarea

celeilalte.

Situația aceasta se prelungea. În fiecare zi hotărâm ca, a doua zi, să-i fac o mărturisire categorică, dar ziua următoare trecea ca și cea din ajun. Timiditatea mă părăsea îndată ce mă despărțeam de Ellénore; atunci îmi reluam planurile iscusite și combinațiile profunde, dar îndată ce mă aflam lângă ea, mă simțeam iarăși înfricoșat și tulburat. Oricine ar fi citit în inima mea, când eram departe de Ellénore, m-ar fi crezut un seducător rece și aproape fără sensibilitate; oricine m-ar fi văzut lângă ea, m-ar fi socotit un îndrăgostit fără experiență, descumpănit și pasionat. Aceste două judecăți erau deopotrivă de greșite: în ființa omenească nu există o unitate desăvârșită și aproape nimeni nu e cu totul sincer sau cu totul de rea-credință.

Convins prin aceste experiențe repetate că niciodată nu voi avea curajul să-i vorbesc, m-am hotărât să-i scriu. Conte de P. lipsea. Lupta pe care o duceam de mult cu mine însumi, tulburarea pricinuită de faptul că nu-mi puteam birui firea, îndoielile ce aveam în privința succesului încercării mele, s-au răsfrânt în scrisoarea mea ca o frământare, aidoma iubirii. Înfierbântat de propriul meu stil, simțeam, la sfârșit, o fărâma din pasiunea pe care încercasem s-o exprim în cuvinte cât mai puternice.

Ellénore văzu în scrisoarea mea ceea ce era firesc să vadă: avântarea trecătoare a unui om cu zece ani mai tânăr decât ea, al cărui suflet se deschidea în fața unor simțăminte pe care nu le cunoștea încă – un om vrednic mai degrabă de milă decât de mânia. Ea îmi răspunse cu bunătate, îmi dădu sfaturi pline de afecțiune, îmi oferî, o prietenie sinceră, dar îmi mărturisî că, până la întoarcerea contelui de P., nu mă mai poate primi.

Răspunsul acesta mă zgudui adânc. Imaginația mea, întărită de această opreliște, îmi copleși întreaga ființă. Iubirea pe care, cu o oră mai înainte, mă aplaudam că o pot simula, acum o simțeam parcă în toată furia ei. Mă dusei într-o goană la Ellénore; mi se spuse că a ieșit în oraș. Îi scrisei: o rugai să-mi acorde o ultimă întrevvedere; îi zugrăvii în cuvinte sfâșietoare disperarea mea, gândurile funeste pe care mi le pricinuia neîndurata ei hotărâre. Aproape toată ziua așteptai zadarnic un răspuns. Nu mi-am potolit această durere de nespus decât repetându-mi neconținut că a doua zi voi înfrânge toate greutățile, ca să răzbat până la Ellénore și ca să-i vorbesc. Spre seară, primii câteva cuvinte de la ea; erau pline de blândețe. Mi se păru că în ele se ascunde un regret și o tristețe; dar stăruia în hotărârea-i neștrămutată. A doua zi mă dusei din nou la ea. Plecase undeva la țară; servitorii nu știau unde. Nu aveau niciun mijloc ca să-i trimită corespondența.

Rămăsei multă vreme neclintit în poartă, nemaigăsind nicio posibilitate s-o revăd. Eu însumi eram surprins de suferința mea. Trăiam în gând clipele când îmi ziceam că nu caut decât o izbândă și că totul nu era decât o încercare, la care aș putea să renunț foarte ușor.

Nu puteam să înțeleg durerea puternică, de neînvinș, care-mi sfâșia inima. Astfel trecură câteva zile. Nu eram în stare nici să mă distrez, nici să studiez. Rătăceam fără încetare prin fața casei Ellénorei. Mă plimbam prin oraș, ca și cum la fiecare colț de stradă aș fi sperat s-o întâlnesc. Într-o dimineață, umblând așa, fără țintă, ca să-mi potolesc neastâmpărul prin oboseală, zării trăsura contelui de P., care se întorcea din călătoria sa. El mă recunoscî și coborî. După câteva fraze banale, îi vorbii despre plecarea neașteptată a Ellénorei, ascunzându-mi tulburarea. – Da, răspunse el, una din prietenele ei, care locuiește la câteva leghe de aici, a trecut prin nu știu ce întâmplări supărătoare, iar Ellénore a socotit că mângâierile ei i-ar fi de folos. A plecat fără să-mi ceară sfatul. E o ființă dominată numai de sentimente și al cărei suflet, totdeauna activ, găsește parcă un fel de odihnă în devotament. Dar acum am nevoie de ea; am să-i scriu; se va întoarce fără îndoială în câteva zile.

Această încredințare mă liniști; simții cum mi se ușurează suferința. Pentru prima

oară de la plecarea Ellénorei respirai și eu liniștit. Ea nu se întoarse însă atât de grabnic cum spera contele de P. Dar eu îmi reluasem viața obișnuită și durerea prin care trecusem începuse a se risipi, când – o lună mai târziu – domnul de P. îmi trimise vorbă că Ellénore trebuia să sosească chiar în seara aceea. Pentru că voia cu orice preț să-i dea în societate locul pe care-l merita prin însușirile ei, dar pe care părea că nu poate să-l aibă din cauza situației în care se afla, el poftise la cina de seară soțiile câtorva rude și prieteni ai săi, care acceptaseră să se întâlnească cu Ellénore.

Amintirile mă împresurară iarăși, la început confuze, apoi din ce în ce mai vii. Mândria mea exagerată interveni și de data aceasta. Mă simțeam stânjenit, umilit în fața acestei femei, care se purtase cu mine cum te-ai purta cu un copil. Mi se părea că o văd surâzând la apropierea mea, ca și când o lipsă atât de scurtă ar fi potolit o înfierbântare tinerească; și întrezăream în acest surâs un fel de dispreț față de mine. Treptat, vechile mele sentimente reînviară. Când mă treziseam din somn, în ziua aceea, nu mă mai gândisem la Ellénore; o oră după ce primisem știrea că s-a întors, chipul ei răătăcea prin fața ochilor mei, pusesse stăpânire pe inima mea și tremuram de teamă că n-am s-o pot vedea.

Am stat acasă toată ziua; am stat, ca să zic așa, ascuns; mă înfiora gândul că cea mai mică mișcare ar putea amâna întâlnirea. Și totuși nimic nu era mai simplu, mai sigur decât această întâlnire; dar eu o doream cu atâta ardoare încât mi se părea imposibilă. Mă chinuia nerăbdarea; în fiecare clipă mă uitam la ceas. Simții nevoia să deschid fereastra, ca să respir în voie; sângele îmi clocotea în vine.

În sfârșit, sună ora când trebuia să mă duc la contele de P. Nerăbdarea se transformă deodată în timiditate; am început să mă îmbrac încet; nu mă mai grăbeam să ajung; mă temeam până într-atât să nu sufăr o dezamăgire, aveam un sentiment atât de puternic că sunt în primejdie de-a încerca o mare durere, încât bucuros aș fi amânat totul.

Era destul de târziu când am ajuns la contele de P. O zării pe Ellénore stând într-un jilț, la capătul celălalt al camerei; nu îndrăzneam să fac un pas, mi se părea că toată lumea stă cu ochii ațintiți asupra mea. Mă ascunsei într-un ungher al salonului, în spatele unui grup de oameni care ședeau de vorbă. De acolo o priveam pe Ellénore: îmi păru oarecum schimbată; era mai palidă ca de obicei. Contele mă descoperi în ascunzișul meu, veni la mine, mă luă de braț și mă duse la Ellénore.

— Îți prezint, zise el râzând, pe unul dintre oamenii pe care neașteptata dumitale plecare i-a mirat foarte. Ellénore vorbea cu o doamnă, care sta alături de ea. Când mă văzu, cuvintele i se opriră pe buze; rămase descumpănită, așa cum eram și eu.

S-ar fi putut ca lumea să înțeleagă ce se petrece cu noi; îi pusei Ellénorei câteva întrebări banale. Am luat amândoi o înfățișare aparent calmă. Ni se anunță că masa ne așteaptă. Îi dădui brațul, pe care nu putea să-lrefuze. Însoțind-o, îi spusei:

— Dacă nu-mi fâgăduiești că mă vei primi mâine la ora unsprezece, plec îndată, părăsesc țara, familia și pe tatăl meu, rup toate legăturile, trec peste toate îndatoririle și mă duc în lumea largă, ca să sfârșesc cât mai degrabă o viață pe care dumneata – dintr-un capriciu – o otrăvești.

— Adolphe! îmi răspunse ea, șovăind.

Făcui o mișcare ca să mă depărtez. Nu știu ce se putea citi pe fața mea, dar știu că niciodată n-am simțit o crispă mai puternică. Ellénore mă privi. Pe chipul ei se zăvăli spaima îmbinată cu dragostea.

— Te voi primi mâine, dar te conjur...

În urma noastră veneau mulți invitați, așa că nu putu să termine fraza. Îmi apăsai ușor brațul pe mâna ei, apoi ne așezarăm la masă.

Aș fi vrut să stau alături de Ellénore, dar stăpânul casei hotărâse altfel: locul meu era aproape în fața ei. La începutul cinei era îngândurată. Când i se spunea ceva, răspundea cu blândețe, dar îndată după aceea gândurile i se risipeau. O prietenă,

impresionată de tăcerea și de tristețea ei, o întrebă dacă e bolnavă.

— Într-adevăr, nu m-am simțit tocmai bine în timpul din urmă, răspuse ea, și chiar acum mă simt foarte slăbită.

Doream să fac Ellénorei o impresie plăcută; arătându-mă prietenos și spiritual, voiam să-i câștig bunăvoința, și s-o pregătesc pentru întâlnirea pe care mi-o acordase. Încercai deci într-o mie de feluri să-i cuceresc atenția. Vorbii despre lucruri care știam că o preocupă; vecinii noștri de masă se amestecară în discuție; prezența ei mă inspira; o făcui să mă asculte și îndată o văzui zâmbind; simții o atât de puternică bucurie, în privirile sale se răsfrânse atâta recunoștință, încât nici ea nu-și putu stăpâni înduioșarea. Tristețea și îngândurarea i se împrăștiară. Ellénore nu mai putu să reziste farmecului tainic pe care-l răspândea în sufletul ei priveliștea fericirii pe care i-o datoram; și când ne ridicarăm de la masă, inimile noastre se înțelegeau atât de bine de parcă n-am fi fost niciodată despărțiți.

— Vezi bine, îi spusei, dându-i mâna ca să ne întoarcem în salon, că ești stăpâna vieții mele; ce ți-am făcut ca să găsești o plăcere chinându-mă?

CAPITOLUL III

În noaptea aceea n-am închis ochii. Nu mai era vorba, în sufletul meu, nici de calcule, nici de planuri; simțeam, cu cea mai adevărată bunăcredință din lume, că sunt îndrăgostit. Nu speranța în succes îmi dicta faptele; ceea ce mă stăpânea era numai nevoia de a vedea ființa pe care o iubeam, de a mă bucura de prezența ei. Când bătură unsprezece ceasuri, mă dusei la Ellénore; ea mă aștepta. Voi să-mi vorbească; îi cerui să mă asculte. M-am așezat lângă ea, pentru că abia mă mai puteam ține pe picioare și, cu glas întretăiat, am continuat astfel:

— Nu vin să mă plâng împotriva hotărârii pe care airostit-o; nu vin să retractez o mărturisire, care – poate – te-a ofensat; ar fi zadarnic. Iubirea aceasta, pe care dumneata o respingi, e indestructibilă; chiar efortul pe care-l fac în clipa de față ca să-ți vorbesc cu oarecare liniște e dovada unui sentiment năvalnic, care te jignește. Dar nu te-am rugat să m-ascuți ca să-ți vorbesc despre toate acestea, ci, dimpotrivă, ca să-ți cer să uiți totul, să mă primești ca odinioară, să alungi amintirea unei clipe de nebunie, să nu mă pedepsești pentru că știi o taină, pe care ar fi trebuit s-o închid în adâncul sufletului meu. Cunoști starea în care mă aflu, firea aceasta pe care ceilalți o numesc bizară și sălbatică, inima aceasta străină de tot ceea ce privește lumea, singuratică în mijlocul oamenilor și care suferă totuși de singurătatea la care e osândită. Prietenia dumitale îmi era un sprijin: fără această prietenie nu pot trăi. M-am deprins să te văd; dumneata ai îngăduit să se nască și să se întărească această plăcută deprindere; ce-am făcut ca să pierd această unică mângâiere a unei vieți atât de triste, atât de întunecate? Sunt groaznic de nenorocit; nu mai am curajul să suport o nenorocire care va dăinui cine știe cât; nu mai sper nimic, nu mai cer nimic, nu vreau decât să te văd; dar am nevoie să te văd, dacă trebuie să trăiesc.

Ellénore tăcea. – De ce te temi? reluai eu. Ce îți cer? Ceea ce acorzi tuturor oamenilor care îți sunt indiferenți. Te temi de ceea ce va spune lumea? Dar lumea aceasta, preocupată de solemnele ei frivolități, nu va ști să citească într-un suflet ca al meu. Te temi că nu voi fi destul de prudent? Dar nu depinde de aceasta însăși viața mea? Ellénore, dă curs rugăminții mele: vei găsi în aceasta oarecare mulțumire. Vei simți oarecare mulțumire. Vei simți oarecare farmec în această iubire, văzându-mă în preajma dumitale, atras numai și numai de dumneata, trăind numai pentru dumneata, dumneata mai presus de toată fericirea de care aș putea să mă bucur, smuls prin prezența dumitale din încheștarea suferinței și a disperării.

Am vorbit multă vreme în același fel, arătând tot ce ar sta împotriva, întorcând pe toate fețele toate argumentele care veneau în sprijinul meu. Eram atât de supus, atât

de resemnat, ceream atât de puțin, și-aș fi fost atât de nenorocit dacă m-ar fi respins!

Ellénore se înduioșă. Ea îmi puse mai multe condiții. Nu se învoi să mă primească decât rar, împreună cu mulți alți cunoscuți, și numai dacă-mi luam îndatorirea să nu-i mai vorbesc niciodată de iubire. I-am făgăduit tot ce mi-a cerut. Eram amândoi mulțumiți; eu pentru că recucerisem ceea ce fusesem în primejdie să pierd, Ellénore pentru că se socotea în același timp generoasă, sensibilă și prudentă.

M-am folosit chiar de a doua zi de îngăduința pe care o dobândisem; am continuat la fel în zilele următoare. Ellénore nu se mai gândea, ca odinioară, că s-ar cuveni s-o văd mai rar; în curând i se păru foarte firesc să mă vadă în fiecare zi. Cei zece ani de fidelitate ai ei îi inspiraseră contelui de P. o desăvârșită încredere; el îi lăsa Ellénorei cea mai mare libertate. Fiindcă luptase împotriva acelor care voiau să-i înlăture amanta din lumea în care trăia, contele de P. se bucura când vedea că cercul cunoștințelor Ellénorei se mărește; casa, înțesată de lume, dovedea propriul lui triumf împotriva opiniei celor din jurul său.

Când soseam, vedeam în privirile Ellénorei o licărire de plăcere. Când conversația o amuza ochii ei se întorceau în chip firesc spre mine. Nu i se povestea nimic interesant fără să nu mă cheme și pe mine ca să ascult. Dar niciodată nu era singură; seri întregi treceau fără să-i pot spune, între patru ochi, altceva decât câteva cuvinte banale și brusc întrerupte. Această constrângere începu să mă irite. Eram trist, tăcut, schimbător în felul de a fi, răutăcios în vorbă. Abia mă stăpâneam când vedeam pe altcineva discutând cu Ellénore și întrerupeam brusc asemenea convorbiri. Puțin îmi păsa dacă, purtându-mă astfel, jigneam pe cineva și adesea nu mă oprea nici chiar teama că aș putea s-o compromit. Ea mi se plânse de această schimbare a mea.

— Ce vrei? îi răspunsei nervos. Crezi, poate, că ai făcut prea mult pentru mine? Sunt silit să-ți spun că te înșeli. Nu înțeleg deloc noul dumitale fel de a fi. Altădată duceai o viață retrasă; fugeai de lumea care te obosea; evitai aceste eterne discuții, care se prelungesc tocmai pentru că n-ar trebui să înceapă. Azi deschizi ușa tuturor. S-ar părea că, cerându-ți să mă primești, am obținut aceeași favoare pentru întregul univers. Îți mărturisesc că, văzându-te odinioară atât de cumpănită, nu mă așteptam să te descopăr atât de frivolă.

Am văzut pe chipul Ellénorei o umbră de nemulțumire și de tristețe. – Draga mea, îi zisei, cu o învăluire de blândețe, nu crezi că aș merita să faci o deosebire între mine și această mulțime de nepoștiți care te asaltează? Prietenia nu-și are oare tainele ei? Nu se-ntunecă, nu se sfiește și ea în mijlocul zgomotului și al mulțimii?

Ellénore se temea că, rămânând neînduplecată, eu voi repeta acele nechibzuințe, care îi stârneau îngrijorări în privința ei, ca și în privința mea. Nu se împăca cu gândul despărțirii. Acceptă să mă primească uneori singură.

Atunci se schimbară repede rânduielele severe pe care mi le hotărâse. Îmi îngădui să-i vorbesc de iubirea mea; se deprinse treptat cu acest fel de a-i vorbi; puțin după aceea îmi mărturisi că mă iubește.

Ședeam ore întregi la picioarele ei, spunându-i că sunt cel mai fericit om din lume, incredințând-o de o mie de ori de dragostea mea, de devotamentul și de nesfârșitul meu respect. La rândul ei, îmi povestea prin câte suferințe trecuse când încercase să se depărteze de mine; cum în atâtea rânduri a sperat că o voi descoperi, cu toate eforturile ei de a se ascunde; cum cel mai ușor zgomot care-i ajungea la ureche i se părea că-i anunță sosirea mea; câtă tulburare, bucurie și teamă a simțit în clipa când m-a revăzut; cu câtă neîncredere în ea însăși, încercând să împace prudenta cu înclinările inimii, se lăsase în voia distracțiilor, căutând din nou lumea de care mai înainte fugea. O făceam să repete cele mai mici amănunte și această poveste de câteva săptămâni mi se părea povestea unei vieți întregi. Iubirea înlocuiește amintirile vechi printr-un fel de vrăjitorie. Toate celelalte sentimente au nevoie de un trecut; iubirea făurește ca prin farmec un trecut cu care ne înlănțuie. Ne dă – aș zice – conștiința că

am trăit ani și ani cu o ființă, care până mai ieri ne era aproape străină. Iubirea nu e decât un punct luminos și totuși parcă stăpânește timpul. Acum câteva zile ea nu luase ființă, în curând nu va mai exista; dar, atât cât trăiește, își răspândește lumina deopotrivă asupra epocii care a precedat-o, ca și asupra celei care va veni.

Această liniște a dăinuit totuși puțin. Ellénore se apăra cu atât mai mult de slăbiciunea ei, cu cât mai vie îi era amintirea greșelilor din trecut; iar imaginația mea, dorințele mele, trufia de care nu-mi dam seama, se răzvrăteau împotriva unei astfel de iubiri. Totdeauna timid, adesea iritat, mă plângeam, mă revoltam și îi aruncam Ellénorei toate învinuirile. De mai multe ori ea se gândi să sfârșească această legătură, care nu-i aducea în viața decât neliniște și tulburare; de mai multe ori am izbutit s-o calmez prin rugămințile, prin dezvinovățirile și prin lacrimile mele.

„Ellénore, i-am scris într-o zi, nu știi cât sufăr. Lângă dumneata, departe de dumneata, sunt tot atât de nenorocit. În orele când nu putem fi împreună rătăcesc fără țintă, copleșit de povara unei vieți pe care nu știu cum o suport. Lumea mă plictisește, singurătatea mă apasă. Indiferenții care mă observă, care nu știu nimic din ceea ce mă frământă, care mă privesc cu o rece curiozitate sau cu mirare, dar fără compătimire, oamenii aceștia, care îndrăznesc să-mi vorbească de altceva decât de dumneata, îmi pricinuiesc o durere ucigătoare. Fug de ei; dar cum rămân singur, simt că mă înăbuș. Mă arunc pe pământul care ar trebui să se deschidă, ca să mă înghită pe vecie; îmi reazem capul pe piatra rece, care ar trebui să-mi domolească văpaia ce mă mistuie. Mă târăsc până la colina de pe care pot zări casa dumitale; rămân acolo cu ochii ațintiți asupra aceluia cuib, în care niciodată nu-mi va fi dat să locuiesc alături de dumneata. Și dacă te-aș fi întâlnit mai demult, puteai să fii a mea! Aș fi strâns în brațe singura ființă pe care firea a făcut-o înadins pentru sufletul meu – pentru acest suflet care a suferit atât, fiindcă te căuta și fiindcă nu te-a găsit decât prea târziu. Când, în sfârșit, aceste clipe de nebunie trec, când vine ora la care te pot vedea, pornesc tremurând către casa dumitale. Mă tem că cei care mă vor întâlni vor bănui simțămintele pe care le ascund în mine; mă opresc; merg mai încet; amân clipa acestei fericiri atât de primejdive, încât mereu mă tem să n-o pierd; fericire fărâmițată și tulburată, împotriva căreia conspiră poate în orice minut și întâmplările nenorocite, și privirile geloase, și capriciile tiranice, și propria dumitale voință! Când ajung în pragul ușii dumitale, când o întredeschid, mă cuprinde altă spaimă; înaintez ca un vinovat, cerând iertare tuturor lucrurilor pe care le aflu în cale, ca și când toate mi-ar fi vrăjmașe, ca și când toate mi-ar pizmui ceasul de fericire de care mă voi bucura. Cel mai ușor sunet mă înspăimântă, cea mai mică mișcare în jurul meu mă îngrozește; până și zgomotul pașilor mei mă face să dau înapoi. Chiar când mă aflu lângă dumneata, mă tem să nu se ivească deodată un obstacol între noi. În sfârșit, te văd, te văd și respir, și te privesc, și mă opresc ca fugarul care a ajuns pe pământul oblăduitor ce-l va păzi de moarte. Dar și atunci când întreaga mea ființă se avântă spre dumneata, când aș avea atâta nevoie să mă odihnesc, după atâta zbucium, să-mi reazem capul pe genunchii dumitale și să plâng în voie, trebuie să mă stăpânesc cu toată puterea, fiindcă în preajma dumitale chiar, trebuie să duc aceeași viață de permanentă încordare: nicio clipă de înflăcărare, nicio clipă de destindere! Privirile dumitale mă urmăresc. Ești stingherită, aproape jignită de tulburarea mea. Nu știu ce sentiment de jenă a urmat acelor ore de încântare, când cel puțin îmi mărturiseam iubirea. Timpul trece repede, alte îndatoriri te cheamă, iar dumneata nu le uiți niciodată, și niciodată nu amâni clipa despărțirii. Adesea vin și străini: nu-mi mai este îngăduit să te privesc; simt că trebuie să fug, ca să scap de bănuielile care mă înconjoară. Te părăsesc mai agitat, mai chinuit, mai nebun decât înainte; te părăsesc și cad iarăși în acea groaznică singurătate, în care mă zbat, fără să întâlnesc o singură ființă de care să mă pot sprijini, să mă pot odihni o clipă...”

Ellénore nu fusese iubită niciodată în felul acesta. Contele de P. avea față de ea o afecțiune sinceră, multă recunoștință pentru devotamentul ei, mult respect pentru felul ei de a fi, dar în purtarea lui apărea totdeauna o nuanță de superioritate, ca față

de o femeie care i se dăruise fățiș, fără ca el să fie căsătorit cu ea. După părerea tuturor, el ar fi putut să aibă legături mai onorabile, dar lucrul acesta nu i-l spunea niciodată Ellénorei și poate că nu și-l spunea nici lui însuși; dar ceea ce nu se spune există totuși, și tot ce există, se ghicește. Ellénore nu cunoscuse de fel până atunci acest sentiment pasionat, această contopire a două existențe, sentiment pe care-l dovedeau cu prisosință toate izbucnirile mele, toate nedreptățile și imputările pe care i le făceam. Rezistența ei îmi ațâțase toate simțurile și toate gândurile; aveam iarăși clipe de înflăcărare care înspăimântau, clipe de supunere, de duioșie, de venerație idolatră. O priveam ca pe o creatură cerească. Iubirea mea era aproape un cult, iar ei i se părea cu atât mai plină de vrajă, cu cât se temea mai mult să nu se vadă umilită și înjosită. În sfârșit mi se dădu întreagă.

Nenorocit acela care în cele dintâi clipe ale unei iubiri nu crede în veșnicia acestei legături! Nenorocit acela care în brațele iubitei, pe care a cucerit-o, păstrează o dureroasă previziune și își dă seama că va veni clipa despărțirii! O femeie care se lasă în voia pornirilor sufletului ei are în acea clipă ceva mișcător și sfânt. Ceea ce ne corupe nu e plăcerea, nici natura și nici simțurile, ci calculele cu care ne deprinde societatea și chibzuințele pe care experiența le sădește în noi. O iubeam, o respectam de o mie de ori mai mult pe Ellénore după ce mi se dăruise. Treceam semeț printre oameni, le aruncam priviri de stăpânitor. Până și aerul pe care-l respiram era un prilej de bucurie. Mă avântam în fața naturii, ca să-i mulțumesc pentru această binefacere pe care n-o speram, pentru binefacerea imensă pe care se îndurase să mi-o hărăzească.

CAPITOLUL IV

Farmec al iubirii, cine ar putea să te zugrăvească? Convingerea aceasta că am găsit ființa pe care natura ne-a hotărât-o, lumina aceasta, care se revarsă deodată asupra vieții noastre și care îi lămurește parcă misterul, valoarea necunoscută până atunci pe care o acordăm deodată celor mai mărunte împrejurări, aceste ore fugare ale căror frânturi scapă amintirii noastre prin însăși duioșia lor și care nu lasă în sufletul nostru decât o lungă dâră de fericire, această nebunatică veselie, care uneori se îmbină fără pricină cu înduioșarea, atâta desfătare în apropierea ființei iubite, și, în lipsa ei, atâtea speranțe, această indiferență față de toate grijile de rând, acest sentiment de superioritate asupra lumii care ne înconjoară, această certitudine că de aci înainte nimic nu ne mai poate atinge, această înțelegere a două ființe, care își ghicesc fiecare gând și răspund la fiecare emoție – farmec al iubirii, cine te-a simțit nu te poate descrie!

Contele de P. trebuia, pentru grabnice treburi, să lipsească șase săptămâni. Am petrecut acest timp la Ellénore aproape fără întrerupere. Iubirea ei crescuse – parcă – prin jertfa pe care mi-o adusese. Niciodată nu mă lăsa să plec, fără a încerca să mă rețină. Când ieșeam, mă întreba la ce oră mă voi întoarce. O despărțire de două ceasuri i se părea de neîndurat. Hotăra cu o precizie neliniștită clipa când trebuia să fiu acasă. Mă supuneam bucuros, îi eram recunoscător, mă simțeam fericit primind dovada iubirii pe care mi-o mărturisea. În timpul acesta, însă, interesele vieții obișnuite nu se supuneau tuturor dorințelor noastre. Câteodată mă simțeam stânjenit, știind că fiecare pas mi-e numărat, că fiecare clipă mi-e de mai înainte socotită. Eram silit să-mi sfârșesc degrabă treburile și să-mi rup cea mai mare parte dintre relațiile pe care le aveam. Nu știam ce să răspund cunoscuților, când îmi propuneau o întâlnire, pe care, în mod obișnuit, n-aș fi avut niciun motiv s-o resping. Lângă Ellénore nu regretam de fel aceste plăceri ale vieții de societate, care niciodată nu mă ispitiseră prea mult, dar aș fi vrut să-mi îngăduie să renunț la ele în toată libertatea. Aș fi fost mai mulțumit să mă întorc lângă ea din propria mea voință, fără să-mi spun că a venit ora reîntoarcerii, că mă așteaptă cu nerăbdare, și fără ca gândul

că o fac să sufere să se îmbine cu fericirea pe care-o simțeam în clipa revederii. Fără îndoială, Ellénore era în existența mea o mare plăcere, dar nu mai era un scop: ajunsese acum o legătură. Mă temeam, apoi, să n-o compromit. Prezența mea neîntreruptă trebuie să fi stârnit mirarea slugilor și copiilor ei, care mă vedeau. Tremuram la gândul că aș putea să-i tulbur existența. Știam că nu puteam să fim uniți pentru totdeauna și că era o datorie sfântă pentru mine să-i respect liniștea: îi dădui deci sfaturi să fie cu mai multă băgare de seama, asigurând-o totodată că îi port aceeași iubire. Dar cu cât îi dădeam asemenea sfaturi, cu atât mă asculta mai puțin. În același timp mă stăpânea o teamă cumplită că aș putea să-i pricinuiesc vreo suferință. Îndată ce-i vedeam pe față o umbră de durere, făceam tot ceea ce-mi cerea: nu eram liniștit decât atunci când o vedeam mulțumită de purtarea mea. Când, stăruind asupra necesității de a mă depărta de ea pentru câteva clipe, izbuteam s-o părăsesc icoana durerii pe care i-o pricinuisem mă urmărea pretutindeni. Mă prindeau florii remușcărilor, care mă chinuiau tot mai mult și care ajungeau, la urma urmei, de neîndurat: alergam spre ea și era pentru mine o adevărată sărbătoare s-o mângâi. Dar pe măsură ce mă apropiam de casa ei, în sufletul meu se strecura o nemulțumire împotriva acestui bizar fel de a mă domina. Ellénore avea și ea un temperament violent. Cred că simțea pentru mine ceea ce nu simțise pentru nimeni. În legăturile pe care le avusese inima ei fusese rănită de un penibil sentiment de dependență; cu mine însă era la largul ei, pentru că între noi era o egalitate perfectă; se înălțase în ochii ei printr-o iubire curată, lipsită de orice interes, știa cât de încredințat eram că mă iubește numai pentru mine însumi. În această completă uitare de sine nu-mi ascundea niciuna din neliniștile ei; când mă întorceam în camera ei, nemulțumit că revin mai degrabă decât aș fi vrut, o găseam tristă sau iritată. Departe de ea, două ore mă frământase gândul că și ea suferă departe de mine; două ceasuri mă chinuiam apoi lângă ea, până s-o pot liniști.

Totuși, nu eram nefericit; cu toate exigențele ei, îmi spuneam că e plăcut să fii iubit; simțeam că-i eram de folos; aveam nevoie de fericirea ei și știam că fericirea ei avea nevoie de mine.

De altfel, gândul nelămurit, că, prin firea lucrurilor, această legătură nu putea dăinui – gând dureros sub atâtea aspecte – mă liniștea totuși în clipele de oboseală sau de nervozitate. Legăturile Ellénorei cu contele de P., diferența de vârstă dintre noi, deosebirea de situație, plecarea mea, pe care felurite împrejurări o întârziaseră, dar care se apropia totuși – toate aceste chibzuințe mă îndemneau să dăruiesc și să primesc încă cea mai mare fericire cu putință; aveam înaintea mea ani și ani, așa că nu-mi drămuiam zilele.

Contele de P. se întoarse. El bănuia îndată legăturile mele cu Ellénore; începu să mă primească cu o înfățișare din ce în ce mai rece și mai întunecată. Vorbii stăruitor Ellénorei despre primejdiile care o amenințau; o rugai să-mi îngăduie întreruperea pentru câteva zile a vizitelor mele; îi spusei că sunt în joc reputația, averea ei și situația copiilor. Mă ascultă multă vreme în tăcere; era palidă ca moartea. În sfârșit, îmi spuse:

— Oricum, vei pleca în curând; să nu grăbim clipa aceasta; nu-ți face griji din cauza mea. Să folosim fiecare zi, fiecare oră; zile, ore, iată tot ce-mi trebuie! Nu știu ce presentiment îmi spune, Adolphe, că voi muri în brațele dumitale.

Am continuat viața dinainte, eu mereu neliniștit. Ellénore mereu tristă, contele de P. tăcut și îngândurat. În sfârșit, scrisoarea pe care o așteptam sosi: tatăl meu îmi porunca să viu acasă. Arătai scrisoarea aceasta Ellénorei.

— Așa de repede? îmi spuse ea după ce o citi. N-aș fi crezut. Apoi, izbucnind în plâns, mă luă de mână și-mi zise: – Adolphe, vezi bine că nu pot trăi fără dumneata; nu știu ce m-așteaptă, dar te conjur, nu pleca încă; găsește un pretext să mai rămâi. Roagă-l pe tatăl dumitale să-ți îngăduie să rămâi aici încă șase luni. Șase luni sunt oare atât de mult? Am vrut să mă împotrivesc hotărârii ei, dar plângea cu atâta

durere, tremurând din tot trupul, iar pe față i se zugrăvise o suferință atât de sfâșietoare, încât n-am putut să continui. M-am aruncat la picioarele ei, am strâns-o în brațe, am incredințat-o de iubirea mea și m-am dus să-i scriu tatii. Îi scrisei într-adevăr, cu pornirea pe care mi-o pricinuisese durerea Ellénorei. Născocii nenumărate motive de întârziere; invocai nevoia de a continua la D. câteva cursuri, pe care nu putusem să le urmez la Gottingen; și când trimisei scrisoarea la poștă, doream cu înflăcărare să obțin consimțământul pe care-l cerusem.

Seara mă întorsei la Ellénore. Ea ședea pe sofa; contele de P. stătea în fața căminului, destul de departe de ea; în fundul odăii stăteau cei doi copii, care nu se jucau ca altădată, ci aveau o înfățișare mirată, obișnuită tuturor copiilor atunci când observă o frământare a cărei cauză n-o bănuiesc. Printr-un gest către Ellénore, îi dădui să înțeleagă că-i împlinisem voia: o sclipire de bucurie îi străluci în ochi, dar se mistui îndată. Nu vorbeam nimic. Tăcerea ne stingherea pe toți trei.

— Mi se spune, domnule, zise în sfârșit contele, că în curând vei pleca.

Îi răspunsei că nu știam nimic despre aceasta. — Cred, reluă el, că la vârsta dumitale nu trebuie să mai amâi alegerea unei cariere; de altfel, adăugă el, privind către Ellénore, poate că nu toată lumea de aici e de părerea mea.

Răspunsul tatălui meu nu întârzie. Deschizând scrisoarea, tremuram la gândul că, dacă mi-ar fi respinsă cererea, aș pricinui o mare durere Ellénorei. Mi se părea chiar că și eu aș fi împărtășit această durere cu aceeași amărăciune; dar când citii că îmi dă consimțământul cerut, îmi veniră în minte deodată toate neplăcerile acestei prelungiri ale șederii mele. Încă șase luni de stânjenire și de constrângere, strigai în clipa aceea; șase luni, în timpul cărora jignesc un om ce mi-a dovedit prietenie, pun în primejdie pe femeia care mă iubește, risc să-i stric singura situație în care poate trăi liniștită și respectată; îmi înșel tatăl, și toate astea pentru ce? Ca să nu înfrunt, o clipă numai, o durere care, mai curând sau mai târziu, va fi inevitabilă! Nu trăiam oare zi cu zi, cu de-amănuntul, picătură cu picătură, durerea aceasta? Pe Ellénore o fac să sufere neconținut; sentimentul pe care-l am față de ea, așa cum e, nu poate s-o mulțumească. Mă sacrific pentru ea, fără s-o pot face fericită; și duc aici o viață inutilă, lipsită de independență, fără o clipă de libertate, fără să pot respira o oră în liniște. M-am dus la Ellénore frământat de gândurile acestea. Am găsit-o singură.

— Rămân aici încă șase luni, îi spusei.

— Îmi anunți noutatea asta foarte rece.

— Fiindcă mă tem, îți mărturisesc, de urmările pe care le va avea această întârziere atât pentru unul, cât și pentru celălalt.

— Mi se pare că, întrucât te privește, aceste urmări nu pot fi prea supărătoare.

— Știi foarte bine, Ellénore, că nu la mine mă gândesc cel mai mult!

— Dar nici la fericirea celorlalți!

Discuția luase o întorsătură furtunoasă. Ellénore se simțea jignită de părerile mele de rău într-o împrejurare în care credea că s-ar fi convenit să fiu tot atât de bucuros ca și ea, iar eu, din cauza triumfului pe care-l repurtase ea împotriva hotărârilor mele de mai înainte. Am avut astfel o scenă violentă. Izbucnirăm în muștrări reciproce. Ellénore mă învinuia că am mințit-o, că nu am avut pentru ea decât o înclinare trecătoare, că am făcut-o să piardă dragostea contelui, că am readus-o în ochii lumii în situația echivocă din care toată viața s-a străduit să scape. Eu eram revoltat când vedeam că întoarce împotriva mea tot ceea ce făcusem numai din supunere față de ea și din teama de a nu o mâhni. Mă plânsei de constrângerea în care mă ținea, de tinerețea mea risipită fără să fac nimic, de despotismul pe care-l exercita asupra-mi la fiecare pas. Pe când vorbeam astfel, deodată îi văzui fața acoperită cu lacrimi; m-am oprit, am revenit asupra celor spuse, am retractat și am dat explicații. Ne-am îmbrățișat; dar cea dintâi lovitură fusese dată, cea dintâi barieră era trecută. Amândoi rostisem cuvinte ce nu pot fi iertate; puteam să le învăluim în

tăcere, dar nu puteam să le uităm. Sunt lucruri pe care nu le spunem îndelungă vreme, dar pe care, o dată rostite, le repetăm fără încetare.

Timp de patru luni a dăinuit între noi această stare de încordare, cu unele clipe de liniște, dar nu de libertate, bucurându-ne încă de desfătări, dar nemaigăsind în ele vraja de odinioară. Cu toate acestea, Ellénore nu se îndepărtă de mine. După ce ne certam cu înverșunare, ea era tot așa de nerăbdătoare să mă revadă; hotăra cu aceeași grijă ora întâlnirilor noastre, ca și când dragostea care ne unea ar fi fost cea mai liniștită și cea mai duioasă. De multe ori m-am gândit că această stare sufletească a Ellénorei se datora în mare parte atitudinii mele. Dacă aș fi iubit-o, așa cum mă iubea ea, ar fi fost mult mai calmă și s-ar fi gândit singură la primejdiile pe care le înfrunta. Dar îi era groază de orice chibzuință, deoarece chibzuință pornea de la mine; ea nu-și cumpănea jertfele, străduindu-se numai să mă hotărască a le primi; n-avea timp să se desprindă sufletește de mine, fiindcă își întrebuița tot timpul și toate puterile ca să mă rețină. Ziua plecării mele se apropia; și, gândindu-mă la aceasta, aveam un sentiment de bucurie și de părere de rău, asemenea omului care trebuie să obțină o vindecare sigură cu prețul unei operații dureroase.

Într-o dimineață, Ellénore îmi scrisese să trec pe la ea numaidecât.

— Conte, îmi spuse ea, mi-a interzis să te mai primesc. Nu vreau să mă supun acestei porunci tiranice. L-am însoțit pe când era proscris, i-am salvat averea; l-am ajutat în toate împrejurările. Acum se poate lipsi de mine, eu însă nu mă pot lipsi de dumneata.

E ușor de înțeles câtă stăruință am depus ca s-o fac să renunțe la acest proiect, pe care-l socoteam absurd. I-am vorbit de ceea ce va spune lumea.

— Lumea, îmi răspunse ea, n-a fost niciodată dreaptă cu mine. Zece ani mi-am împlinit îndatoririle mai bine ca oricare altă femeie și, cu toate acestea, lumea mi-a refuzat locul pe care-l meritam.

Îi amintii iarăși de copii.

— Copiii sunt ai contelui de P. I-a recunoscut; el le va purta de grijă. Vor fi mai fericiți uitând o mamă cu care n-ar avea de împărțit decât rușinea.

O rugai și mai stăruitor.

— Ascultă, îmi zise ea, dacă mă despart de conte, n-o să vii să mă mai vezi? N-o să vii? reluă, strângându-mi brațul cu o violență care mă înfiora.

— Ba da, desigur, îi răspunsei; și cu cât vei suferi mai mult, cu atât îți voi fi mai devotat. Dar chibzuiește...

— Am chibzuit totul, mă întrerupse ea. El se va întoarce îndată. Dumneata pleacă chiar acum și nu mai veni aici.

Am petrecut restul zilei într-o neliniște de nespus. Două zile trecură, fără să aflu nimic despre Ellénore. Sufeream, pentru că nu știam ce s-a întâmplat cu ea; sufeream și pentru că nu puteam s-o văd și eram surprins de durerea pe care mi-o pricinuia lipsa ei. Aș fi vrut totuși să renunțe la hotărârea care îmi pricinuia atâtea temeri în legătură cu soarta ei și începusem să-mi fac oarecare iluzii, când o femeie îmi aduse un bilet prin care Ellénore mă ruga să vin s-o văd, în strada cutare, casa cu numărul cutare, la etajul al treilea. Mă dusei în goană, cu speranța că, neputând să mă primească la contele de P., voise să mă întâlnească în altă parte, pentru cea din urmă oară. O găsii făcând pregătiri pentru o ședere de lungă durată. Mă întâmpină cu o înfățișare în același timp mulțumită și sfioasă, încercând să-mi citească gândurile în privire.

— M-am despărțit, îmi spuse ea; sunt cu totul liberă. Averea mea personală îmi asigură o rentă de șaptezeci și cinci de ludovici: îmi ajunge. Dumneata rămâi aici încă șase săptămâni. Când vei pleca, poate că-mi vei îngădui să merg cu dumneata, sau poate vei veni dumneata să mă vezi...

Și, ca și când s-ar fi temut de răspunsul meu, intră într-o mulțime de amănunte în

legătură cu planurile ei. Încercă în toate felurile să mă încredințeze că va fi fericită, că n-a făcut niciun sacrificiu pentru mine, că ar fi luat aceeași hotărâre și fără mine. Era vădit că făcea un mare efort și că nu credea decât jumătate din ceea ce-mi spunea. Se amețea cu propriile ei cuvinte, de teamă să nu audă ceea ce aș fi putut să-i spun eu; vorbea fără contenire, ca să amâne clipa când împotrivirea mea ar fi putut să o arunce iarăși în deznădejde. Dar n-am avut puterea să mă împotrivesc. Am acceptat sacrificiul ei și l-am mulțumit; i-am spus că sunt fericit; i-am spus chiar mai mult: că dorința mea de totdeauna a fost ca o împrejurare decisivă să-mi impună obligația de a nu o mai părăsi niciodată; am atribuit nehotărârea mea de până atunci unui sentiment de sfială, care mă împiedeca să accept un fapt ce-i zdruncina situația.

Într-un cuvânt, n-am avut alt gând decât să-i înlătur orice suferință, orice teamă, orice părere de rău, orice nesiguranță în privința iubirii mele. În timp ce-i vorbeam, nu vedeam nimic dincolo de această țintă și eram sincer în făgăduielile ce-i făceam.

CAPITOLUL V

Despărțirea Ellénorei de contele de P. a avut în lume urmări care nu erau greu de prevăzut. Ellénore pierdu într-o singură clipă roadele celor zece ani de devotament și statornicie; ea fu pusă laolaltă cu toate femeile din categoria ei, care se lasă fără împotrivire în voia tuturor înclinărilor. Pentru că își părăsise copiii, fu privită ca o mamă denaturată, și femeile cu o reputație nepătată spuneau cu satisfacție că aceea care uită cea mai de seamă virtute a sexului lor în curând le va uita pe toate celelalte. În același timp, o plângeau, ca să nu piardă plăcerea de a mă defăima și pe mine. Mă socotiră drept un seducător, un nerecunoscător, care călcase legile ospitalității și care jertfise, numai dintr-un capriciu trecător, liniștea a două ființe, dintre care pe una ar fi trebuit s-o respect, iar pe cealaltă s-o cruț. Unii din prietenii tatălui meu mă dojeniră cu asprime; alții, mai puțin sinceri față de mine, îmi arătară dezaprobarea lor prin insinuări ocolite. Tinerii, dimpotrivă, erau încântați de dibăcia cu care îl înlocuisem pe conte și, prin nenumărate glume, pe care zadarnic, căutam să le împiedic, mă felicitau pentru cucerirea ce făcusem și-mi făgăduiau că vor face și ei la fel. N-aș putea să spun cât am suferit din cauza acestor muștrări aspre și acestor laude jignitoare. Sunt încredințat că, dacă aș fi iubit-o cu adevărat pe Ellénore, aș fi schimbat opinia pe care și-o făcuseră oamenii despre noi. Atât de uriașă e puterea unui simțământ adevărat, încât, când se rostește, amuțesc toate răstălmăcirile și toate conveniențele artificiale. Dar nu eram decât un om slab, recunoscător și supus; nu simțeam niciun imbold care să izvorască din inimă. De aceea dădeam răspunsuri stânjenite; încercam să curm discuția și, dacă se prelungea, o terminam scurt, prin câteva cuvinte aspre, care vesteau pe ceilalți că eram pornit pe ceartă. Într-adevăr; mai degrabă aș fi vrut să-i provoc la duel, decât să le răspund.

Ellénore simți în curând că lumea era împotriva ei. Două rude ale contelui de P., pe care acesta, prin înrâurirea ce avea asupra lor, le obligase să aibă legături prietenești cu Ellénore, au rupt în modul cel mai zgomotos această prietenie, fericite că-și pot da pe față dușmănia atâta vreme ascunsă sub principiile austere ale moralei. Bărbații veneau ca și înainte în casa Ellénorei, dar în modul lor de a vorbi, apăru un fel de familiaritate care îi dădea de veste că nu se mai bucura acum de sprijinul unui protector puternic și că situația ei nu se mai întemeia pe o legătură aproape consfințită. Unii veneau la ea pentru că, după cum spuneau ei, o cunoșteau de mult; alții, fiindcă era încă frumoasă și fiindcă ușurința ei de curând dovedită le dădea o îndrăzneală pe care nu căutau de fel s-o ascundă. Fiecare motiva legătura cu Ellénore, deci fiecare gândea că această legătură avea nevoie de scuze. Astfel, biata Ellénore își dădu seama că a căzut pentru totdeauna într-o situație din care o viață întreagă se străduise să se ridice. Toate acestea se uneau ca să-i îndurereze sufletul și să-i rănească mândria. Ea vedea în atitudinea celor care o părăseau o dovadă de dispreț,

iar în stăruințele celorlalți, indiciul unor speranțe insultătoare. Singurătatea o făcea să sufere, iar lumea o făcea să roșească.

A! fără îndoială, ar fi trebuit s-o mângâi, ar fi trebuit s-o strâng la pieptul meu și să-i spun: – Să trăim unul pentru altul, să uităm lumea care ne disprețuiește, să fim fericiți numai prin prețuirea pe care ne-o dăm unul altuia și prin dragostea noastră. Într-adevăr, am încercat și asta, dar cum poți să însuflețești un simțământ care se stinge printr-o hotărâre pe care ai luat-o pentru că te-ai socotit obligat s-o iei?

Ne ascundeam gândurile unul față de celălalt. Ea nu îndrăzneam să-mi destăinuiască suferințele pricinuite de un sacrificiu pe care știa bine că nu i-l cerusem. Totuși îl primisem; de aceea nu îndrăzneau să mă plâng de o nenorocire pe care o prevăzusem și pe care nu avusesem tăria s-o preîntâmpin. Astfel, nu vorbeam nimic despre singurul gând care ne frământa neconținut. Ne îmbrățișam tot mai mult; vorbeam despre iubire, dar vorbeam despre iubire numai de teama de-a nu vorbi despre altceva.

Din clipa în care există o taină între două suflete care se iubesc, din clipa în care unul dintre ele s-a putut hotărî să ascundă celuilalt un singur gând, vraja s-a rupt și fericirea s-a năruit. Izbucnirile de mânie, nedreptatea, nepăsarea chiar se pot îndrepta: dar tănuirea adevărului aruncă în iubire un element străin care o denaturează și o veștejește față de ea însăși.

Printr-o bizară inconsecvență, în timp ce respingeam cu cea mai violentă indignare orice insinuare împotriva Ellénorei, eu însumi o nedreptățeam în diferite discuții. Eram supus voinței ei, dar mă îngrozea puterea de dominație a femeilor. Mă ridicam cu emfază, neconținut, împotriva slăbiciunii lor, împotriva exigenței lor, împotriva, despotismului pe care-l exercită influența lor. Îmi făceam o fală, enunțând cele mai aspre principii; și același om care nu era în stare să reziste în fața unei lacrimi, care ceda în fața tristeții mute, care, chiar în singurătate, se simțea urmărit de imaginea suferinței ce pricinuiseră, se arăta în toate discuțiile lui disprețuitor și nemilos. Toate laudele pe care i le aduceam Ellénorei nu puteau să înlăture impresia pe care o produceau asemenea cuvinte. Pe mine lumea mă ura; pe ea o plângea, dar n-o stima. O învinuiau că n-a știut să insufle amantului ei mai multă prețuire pentru femeie și pentru iubire.

Un bărbat care venea adesea la Ellénore și care, după despărțirea ei de contele de P., îi mărturisise pasiunea cea mai puternică, silind-o, prin stăruințele lui fățișe, să nu-l mai primească în casă, și-a îngăduit să facă pe seama ei câteva glume jignitoare, pe care nu le-am putut tolera. Ne-am bătut în duel; l-am rănit grav, dar am fost rănit și eu. Nu pot descrie starea de tulburare, de spaimă, de recunoștință și de iubire care se zugrăvi pe chipul Ellénorei, când mă văzu după această întâmplare. S-a mutat la mine, împotriva rugămintelor mele; nu m-a părăsit o clipă, până când am intrat în convalescență. Îmi citea ziua și mă veghea aproape toată noaptea; observa cele mai mici mișcări ale mele și-mi ghicea orice dorință; pătrunzătoarea ei bunătate îi sporea facultățile și-i dubla puterile. Mă încredința neîncetat că n-ar fi putut să-mi supraviețuiască. Eram pătruns de iubire și sfâșiat de remușcări. Aș fi vrut să găesc în mine ceva care să răsplătească o dragoste atât de statornică și atât de duioasă; chemam în ajutor amintirile, imaginația, chiar rațiunea și simțul datoriei; zadarnic! Dificultatea situației în care ne aflam, certitudinea că viitorul ne va despărți, poate chiar o ciudată revoltă împotriva unei legături pe care nu puteam s-o sfărâm îmi sfâșiau sufletul. Îmi făceam o vină din ingratitudinea pe care mă sileam să i-o ascund. Eram îndurerat când părea că se îndoiește de-o iubire de care avea atâta nevoie; dar eram tot atât de îndurerat când vedeam că se încrede în această iubire. Îmi dădeam seama că era mai bună ca mine; mă disprețuiam, socotindu-mă nedemn de ea. E o groaznică nenorocire să nu fii iubit când iubești; dar e o nenorocire și mai mare să fii iubit cu patimă când nu iubești. Viața pe care mi-o pusesem în primejdie pentru Ellénore aș fi dat-o de o mie de ori, numai ca s-o știu fericită fără mine.

Cele șase luni, pe care mi le îngăduise tatăl meu, trecuseră; trebuia să mă pregătesc de plecare. Ellénore nu se împotrivi, nici nu încercă să obțină o amânare, dar mă făcu să-i fâgăduiesc că, după două luni, mă voi întoarce lângă ea, sau că-i voi îngădui să vină ea la mine. Îi jurai solemn. Ce îndatorire nu mi-aș fi luat în clipa când o vedeam luptând cu ea însăși și stăpânindu-și durerea? Mi-ar fi putut cere să n-o părăsesc; în străfundul sufletului simțeam că n-aș fi avut tăria să trec peste lacrimile ei. Îi eram recunoscător că nu folosea puterea pe care o avea asupra mea; de aceea mi se părea că o iubesc și mai mult. De altfel, și eu mă despărțeam cu o mare părere de rău de această ființă care mi se jertfise cu totul. Există în legăturile care se prelungesc ceva atât de adânc! Fără să ne dăm seama, ele ajung să facă parte din însăși viața noastră. Când suntem departe hotărâm cu toată liniștea să le rupem și ni se pare că așteptăm cu nerăbdare ziua în care trebuie să împlinim această hotărâre; dar când vine clipa aceasta, ne cuprinde groaza și, printr-o ciudățenie a bietului nostru suflet, ne despărțim cu o cumplită durere de cei alături de care am stat fără nicio mulțumire.

Cât am lipsit, i-am scris regulat Ellénorei. Mă stăpâneau deopotrivă teama că scrisorile mele o vor îndurera și dorința de a-i zugrăvi numai simțămintele pe care le încercam cu adevărat. Aș fi vrut să-mi ghicească gândul, dar să-l ghicească fără să sufere; eram încântat când puteam să înlocuiesc cuvântul „iubire” prin cuvintele „afecțiune”, „prietenie”, „devotament”; dar, dintr-o dată, mi-o închipuiam pe biata Ellénore singură și tristă, fără altă mângâiere decât aceste scrisori; și după două pagini reci și bine cumpănite, adăugam în grabă câteva fraze înflăcărate sau pline de duioșie menite s-o amăgească din nou. Astfel, fără să-i spun niciodată atâtea cuvinte dragi câte ar fi dorit ea, îi spuneam totdeauna destule ca s-o amăgesc. Ciudată falsitate, a cărei izbândă se întorcea împotriva mea, îmi prelungea chinul și devenea insuportabilă!

Număram cu îngrijorare zilele, orele care treceau; aș fi vrut ca timpul să-și încetinească mersul; tremuram la gândul că se apropie termenul când trebuia să-mi împlinesc fâgăduiala. Nu găseam niciun motiv să plec; niciunul care s-o îndreptățească pe Ellénore de a locui în același oraș cu mine. Poate – fiindcă trebuie să fiu sincer – poate că nici nu doream lucrul acesta. Comparam viața mea de acum, independentă și liniștită, cu viața de neliniște, de tulburare și de frământare la care mă osândește pasiunea ei. Mă simțeam așa de bine liber – să plec de acasă, să revin și iarăși să plec și iarăși să mă-ntorc – fără să se ocupe cineva de mine! În indiferența celor din jurul meu mă odihneam, ca să zic așa, de oboseala pe care mi-o pricinuiseră iubirea ei.

Cu toate acestea, nu îndrăzneam să dau de bănuieț Ellénorei că aș vrea să renunț la planurile noastre. Ea înțelesese din scrisorile mele că mi-ar fi greu să-l părăsesc pe tata; de aceea îmi scrisese că a început să se pregătească de drum. Multă vreme nu mă împotrivi hotărârii ei; nu-i răspundeam nimic precis în această privință, îi dădeam să înțeleagă vag că aș fi încântat s-o știu lângă mine, apoi adăugam: s-o fac fericită; triste echivoci, cuvinte încâlcite – obscuritatea lor mă îndurera adânc, dar mă cutremuram la gândul că ar trebui să le dau un înțeles mai clar! Mă hotărâi, în sfârșit, să-i vorbesc deschis; îmi spuneam că sunt dator s-o fac; chemai în ajutor conștiința împotriva slăbiciunii mele, gândul că își va găsi liniștea mă întărea în fața imaginii durerii sale. Mă plimbam cu pași mari prin cameră, rostind cu glas tare ceea ce îmi propuneam să-i mărturisesc. Dar abia așterneam pe hârtie câteva rânduri, și îndată îmi schimbam hotărârea; îmi cântăream cuvintele nu după sensul lor, ci după efectul pe care știam că-l vor avea asupra ei; și o putere supranaturală purtându-mi mâna aproape fără voia mea, mă ajută s-o sfătuiască să-și amâne venirea cu câteva luni. Nu-i spuseseam ceea ce gândeam. Scrisoarea mea n-avea nici urmă de sinceritate. Motivele pe care le invocam erau slabe, pentru că nu erau cele adevărate.

Răspunsul Ellénorei fu mândru; era indignată că nu voiam s-o revăd. Ce-mi cerea oare? Să trăiască necunoscută în preajma mea. De ce m-aș teme de venirea ei, de vreme ce va trăi într-un colț ascuns, în mijlocul unui oraș așa de mare, unde n-o

cunoaște nimeni? Ea îmi jertfise totul: avere, copii, reputație; nu cerea, în schimbul acestor sacrificii, altă răsplată decât să mă aștepte ca o roabă umilă, să petreacă în fiecare zi câteva minute cu mine, să se bucure de clipele pe care aş putea să i le dăruiesc. Se resemnase să trăiască două luni departe de mine nu fiindcă socotise necesar, ci pentru că – pare-se – aceasta era dorința mea; și când, în sfârșit, grămădind anevoie zi peste zi, ajunsese la termenul pe care eu singur îl hotărâsem, îi propuneam să reînceapă acest lung supliciu! Poate că se înșelase, poate că-și închinase viața unui om aspru și fără suflet; eram stăpân pe faptele mele, dar nu puteam s-o silesc să sufere, părăsită de cel căruia îi jertfise totul..

Puțin timp după primirea acestei scrisori, Ellénore sosi. Mă înștiință de venirea ei. Mă dusei s-o văd, deplin hotărât să-i arăt toată bucuria mea: eram nerăbdător s-o liniștesc și să-i redau, cel puțin pentru o clipă, fericirea sau tihna. Dar ea era îndurerată; mă privea cu neîncredere; își dădea seama numaidecât că în atitudinea mea e ceva forțat; îmi aduse învinuiri care îmi ațâțară mândria; pentru felul meu de a fi îmi azvârli cuvinte grele. Mă zugrăvi atât de josnic în slăbiciunea mea, încât m-am răzvrătit împotriva ei mai mult decât împotriva mea. Ne-a cuprins o mândrie nebună, ne-am spus totul pe față, fără cruțări, fără ocoluri. S-ar fi zis că furiile ne aruncau pe unul împotriva celuilalt. Tot ceea ce născocise împotriva-ne ura cea mai inverșunată ne azvârleam unul altuia, și aceste două ființe nenorocite, care singure se cunoșteau pe lume, care singure puteau să-și facă dreptate, să se înțeleagă și să-și aline durerea, păreau doi dușmani de neîmpăcat, gata să se sfâșie.

Ne-am despărțit după o scenă de trei ore și pentru întâia oară în viața noastră ne-am despărțit fără să ne explicăm, fără să ne împăcăm. Dar îndată ce plecai de la Ellénore, în locul mâniei de până atunci, mă cuprinse o adâncă durere. Eram uluit și descumpănit de ceea ce se întâmplase. Îmi repetam propriile cuvinte și nu-mi venea să cred că le-am rostit; nu înțelegeam cum de-am putut să mă port astfel și căutam să-mi explic cauza acestei rătăcirii.

Era tare târziu; nu îndrăzneam să mă întorc la Ellénore. Mă hotărâi s-o văd a doua zi dis-de-dimineată și pornii spre casă. Aici găsii mulți invitați; îmi fu ușor, într-atâta lume, să stau deoparte și să-mi ascund tulburarea. Când rămaserăm singuri, tatăl meu îmi zise:

— Mi se spune că fosta metresă a contelui de P. a sosit în oraș. Ți-am lăsat totdeauna o largă libertate și n-am vrut să știu nimic în privința legăturilor tale; dar nu se cuvine ca la vârsta ta să ai o amantă recunoscută și te anunț că am luat măsuri pentru a o îndepărta de aici.

Sfârșind aceste cuvinte, plecă.

Îl urmai până în camera lui; îmi făcu semn să mă retrag.

— Tată, îi spusei, Dumnezeu mi-e martor că aş vrea s-o știu fericită și că m-aș învoi, cu prețul acesta, să n-o mai văd niciodată; dar ia seama ce faci: crezând că mă desparți, se poate întâmpla să mă legi de ea pe veci!

Chemai numaidecât un servitor care mă însoțise în călătoriile mele și care cunoștea legăturile mele cu Ellénore. Îl însărcinai să descopere numaidecât, dacă se poate, care erau măsurile de care îmi vorbise tata. După două ore, servitorul se întoarse. Secretarul tatălui meu îi mărturisise în cea mai mare taină că Ellénore trebuia să primească a doua zi porunca de a părăsi orașul.

— Ellénore alungată! strigai, alungată în mod rușinos! Ea, care n-a venit aici decât pentru mine, ea, a cărei inimă am sfâșiat-o, ea, pe care, fără milă, am văzut-o plângând! Unde-și va odihni capul, nenorocita, rătăcind singură într-o lume a cărei stimă eu i-am răpit-o? Cui își va spune durerea? Într-o clipă mă hotărâi. Cumpărai pe omul care mă slujea; îl încărcai de aur și făgăduieli. Poruncii ca dimineata, la șase ceasuri, o diligentă să mă aștepte în marginea orașului. Făceam nenumărate planuri de unire veșnică cu Ellénore: o iubeam mai mult decât oricând; mă întorceam cu toată

inima la ea; eram mândru că pot s-o ocrotesc. Abia așteptam s-o îmbrățișez; iubirea îmi umplea iarăși sufletul; simțeam o înfierbântare a capului, a inimii, a simțurilor, care îmi agita întreaga ființă. Dacă în clipa aceea Ellénore ar fi vrut să se despartă de mine, aș fi murit la picioarele ei, numai ca s-o păstrez.

Se luminează de ziuă; alergai la Ellénore. Toată noaptea plânsese; mai era încă în pat; avea ochii umezi și părul răvășit; apariția mea o surprinse.

— Haide, spusei, trebuie să plecăm. Voi să-mi răspundă. — Să mergem, continuai eu. Mai ai oare pe lume alt ocrotitor, alt prieten decât pe mine? Brațele mele nu sunt un singur adăpost? Ea se împotriva. — Am motive puternice, adăugai, pe care nu ți le pot spune. În numele cerului, haidem! și o trăsai după mine. Pe drum o mângâiam neîncetat, o strângeam la piept, nu răspundeam întrebărilor ei decât prin îmbrățișări. În cele din urmă, i-am mărturisit că, bănuind intenția tatălui meu de a ne despărți, mi-am dat seama că fără ea nu voi putea fi fericit; că vreau să-i închin viața și să ne legăm pentru totdeauna. La început îmi arată o recunoștință fără margini, dar numaidecât întrezări oarecare nepotriviri în cele ce-i spuseseam. Stăruind îndelung, îmi smulse adevărul; bucuria pieri și fața i se întunecă.

— Adolphe, îmi răspunse ea, te amăgești singur; ești generos, te jertfești pentru mine, fiindcă sunt prigonită; crezi că mă iubești, dar n-ai decât un sentiment de milă.

Pentru ce a rostit aceste cuvinte nefericite? Pentru ce mi-a dezvăluit taina, pe care voiam să n-o cunosc? M-am străduit s-o liniștesc și poate că am izbutit; dar adevărul îmi străpunsese sufletul; amăgirea încetase; eram hotărât să duc această jertfă până la capăt, dar nu mai eram deloc fericit; și acum sălășluia în mine un gând, pe care iarăși eram silit să-l tăinuiesc.

CAPITOLUL VI

Când am ajuns la graniță, i-am scris tatălui meu. Scrisoarea era respectuoasă, dar plină de amărăciune. Îl învinuiam că, vrând să sfărâme legăturile mele, le strânsese și mai tare. Îl anunțam că n-o voi părăsi pe Ellénore decât atunci când, având o situație satisfăcătoare, nu va mai avea nevoie de mine. Îl rugam să nu mă silească, înverșunându-se împotriva ei, să rămân pentru totdeauna legat de ea. Așteptam răspunsul lui, pentru ca — apoi — să hotărâsc unde să ne așezăm. *„Ai douăzeci și patru de ani, îmi răspunse el; nu voi întrebuința împotriva ta o putere care de-aici înainte ia sfârșit și pe care, de altfel, n-am folosit-o niciodată; voi ascunde chiar, cât îmi va sta în putință, ciudata ta purtare; voi răspândi zvonul că ai plecat din porunca mea și pentru treburile mele. Voi acoperi în modul cel mai larg cheltuielile pe care le vei face. În curând îți vei da singur seama că nu aceasta e viața pe care s-ar cuveni s-o duci. Obârșia, talentul, averea ta ți-ar fi asigurat în lume alt rost decât acela de tovarăș al unei femei fără patrie și fără cămin. De altfel, scrisoarea ta îmi dovedește de pe-acum că nu ești mulțumit de tine. Gândește-te că nu vei folosi nimic prelungind o stare de lucruri care te face să roșești. Îți risipești zadarnic cei mai frumoși ani ai tinereții, și această pierdere e ireparabilă.”*

Scrisoarea tatălui meu îmi înfipse mii de cuțite în inimă. De nenumărate ori îmi spuseseam singur ceea ce-mi scria el acum; de nenumărate ori mă rușinasem de viața mea, care se scurgea în umbră și în trândăvie. Aș fi preferat să mă învinuiască, să mă amenințe; mi-aș fi făcut o fală împotrivindu-mă și aș fi simțit nevoia să-mi adun puterile, ca s-o apăr pe Ellénore de primejdiile care ar fi copleșit-o. Dar n-o amenința nicio primejdie, iar eu eram cu totul liber; și această libertate mă făcea să îndur cu mai multă anevoință jugul, pe care singur mi-l aleseseam.

Ne-am statornicit la Caden, un orașel din Boemia. Îmi spuneam neconținut că, de vreme ce luasem asupra mea răspunderea soartei Ellénorei, nu se cuvenea s-o fac să sufere. Astfel izbuteam să-mi ascund gândurile; înăbușeam în mine până și cele mai

mici semne de nemulțumire și mă străduiam din răsuputeri să-mi creez o veselie, care să învăluie adâncă mea tristețe. Truda aceasta avu asupra-mi urmări nebănuite. Suntem niște făpturi atât de schimbătoare, încât ajungem să trăim cu adevărat până și simțămintele pe care le simulăm. Suferințele pe care le ascundeam, le uitam în parte. Glumele mele neîntrerupte îmi împrăstiau mahnirea, iar duioșia cu care o înconjuram pe Ellénore îmi răspânda în suflet o dulce tulburare, care semăna aproape cu iubirea.

Când și când, mă împresurau amintiri stânjenitoare. În singurătate aveam clipe de neliniște; făuream nenumărate planuri bizare, ca să scap dintr-o dată din cercul în care mă rătăcisem. Dar alungam asemenea gânduri ca pe niște visuri rele; Ellénore părea fericită; puteam oare să-i tulbur fericirea? Aproape cinci luni trecură în felul acesta.

Într-o zi, o văzui pe Ellénore tulburată, încercând să-mi tainuiască un gând care o frământa. După multe stăruințe din parte-mi, mă sili să-i făgăduiesc că nu mă voi împotrivi hotărârii pe care-o luase și-mi mărturisi că domnul de P. îi scrisese: câștigase procesul, își aducea aminte cu recunoștință de serviciile pe care ea i le adusese și de legătura lor de zece ani de zile. Îi oferea jumătate din averea lui, nu ca să reia viața laolaltă, ceea ce nu mai era cu putință, ci cu condiția de a părăsi pe omul nerecunoscător și perfid care-i despărțise.

— I-am răspuns, îmi zise ea. Se înțelege că am refuzat.

Înțelegeam prea bine. Eram înduioșat și totodată disperat de noua jertfă pe care mi-o făcea Ellénore. Cu toate acestea, nu îndrăznii să-i fac nicio obiecție: încercările mele în privința aceasta fuseseră totdeauna atât de zadarnice! Plecai de lângă ea ca să cuget ce-mi rămânea de făcut. Vedeam limpede că legăturile noastre trebuiau să se rupă. Ele erau dureroase pentru mine și păgubitoare pentru ea. Numai eu o împiedicam să-și redobândească o situație convenabilă și acea stimă pe care, după moravurile din lumea bună, bogăția o aduce mai curând sau mai târziu; eram singura opreliște între ea și copiii ei; nu mai aveam nicio scuză față de mine însumi. Dacă mă potriveam ei și de data aceasta, ar fi fost din parte-mi nu un act de generozitate, ci de vinovată slăbiciune. Făgăduisem tatălui meu că voi fi liber în clipa când Ellénore nu va mai avea nevoie de mine. Venise, în sfârșit, timpul să-mi aleg o profesie, să încep o viață de muncă, să câștig stima oamenilor, să-mi folosesc, pentru o țintă înaltă, însușirile. M-am întors la Ellénore, incredințat că am luat nestrămutata hotărâre de-a o sili să nu respingă propunerile contelui de P. și decis să-i mărturisesc, dacă va fi nevoie, că n-o mai iubesc.

— Draga mea, îi spusei, putem să luptăm câțva timp împotriva soartei, dar până la urmă, trebuie să ne supunem. Legile orânduirii omenești sunt mai puternice decât voința oamenilor; simțămintele cele mai stăpânitoare se sfarmă în fața fatalității împrejurărilor. Zadarnic se încapățânează cineva să nu urmeze decât îndemnurile sufletului; mai curând sau mai târziu, ești silit să ascuți glasul rațiunii. Nu pot să te silesc să rămâi mai departe într-o situație deopotrivă de nevrednică de dumneata, ca și de mine; nu pot s-o fac nici față de dumneata, nici față de mine. Pe măsură ce-i vorbeam, fără s-o privesc, simțeam că ideile îmi apar tot mai nelămurite și că hotărârea îmi slăbește. Voi să-mi adun puterile și-i spusei cu glas precipitat: – Voi fi totdeauna prietenul dumitalevoi avea totdeauna pentru dumneata cel mai adânc simțământ. Acești doi ani, cât a dăinuit legătura noastră, nu mi se vor șterge niciodată din amintire; ei vor fi totdeauna cea mai frumoasă epocă din viața mea. Dar iubirea, această înflăcărare a simțurilor, această beție fără de voie, această uitare a tuturor preocupărilor, a tuturor îndatoririlor, eu n-o mai am, Ellénore.

Am așteptat îndelung răspunsul, fără să ridic ochii către ea. Târziu, când am privit-o, era împietrită; contempla obiectele din jurul ei de parcă nu le-ar fi recunoscut; o luai de mână: era înghețată. Mă respinse:

— Ce mai vrei de la mine? îmi zise. Nu sunt oare singură, singură în tot universul, singură, fără nicio ființă care să mă înțeleagă? Ce ai să-mi mai spui? Nu mi-ai spus tot? Nu s-a sfârșit totul, pentru totdeauna? Lasă-mă, du-te... Nu este asta dorința ta?

Voi să plece; se clătină; încercai s-o sprijin, dar căzu fără cunoștință la picioarele mele; o ridicai, o îmbrățișai, o readusei la viață.

— Ellénore, îi strigai, vino-ți în fire, vino lângă mine; te iubesc cu toată puterea iubirii mele și cu toată duioșia. Adineauri te-am mințit, numai ca să te poți hotări în deplină libertate. Credulitate a inimii omenești, cât de inexplicabilă ești! Aceste cuvinte simple, dezmințind tot ce-i spusese mai înainte, îi dădură viață și încredere; mă sili să i le repet de mai multe ori; părea că respiră cu nesaț. Îmi dădu crezare; se îmbătă iarăși cu iubirea ei, care credea că e a amândurora; întări răspunsul ei către contele de P. și mă trezii mai încătușat decât oricând.

Trei luni mai târziu, Ellénore avu din nou puțința de a-și schimba viața. Una din acele răsturnări, obișnuite în republicile frământate de diferite facțiuni politice, chemă pe tatăl ei în Polonia, unde își recăpătă averea. Deși abia își cunoștea fiica, pe, care mama ei o adusese în Franța la vârsta de trei ani, dorea s-o aibă lângă sine. Zvonuri despre împrejurările prin care trecuse Ellénore răzbătuseră vag până în Rusia unde el locuise în tot timpul exilului. Ellénore era unicul lui copil, dar el se temea de singurătate și ar fi vrut să aibă pe cineva care să-i poarte de grijă: căută deci să afle unde locuia fiică-sa și, îndată ce află, o chemă grabnic la el. Ea nu putea să iubească cu adevărat un tată pe care nu-și amintea măcar să-l fi văzut. Își da seama totuși că era datoare să i se supună; în felul acesta asigură copiilor ei o mare avere și-și recăpăta ea însăși rangul pe care i-l răpiseră nenorocirile vieții și purtarea avută; dar îmi mărturisi cu hotărâre că nu va pleca în Polonia decât însoțită de mine.

— Nu mai sunt, îmi spuse ea, la vârsta când sufletul ți se deschide în fața impresiilor noi. Tatăl meu e pentru mine un necunoscut. Dacă rămân aici, alții se vor grăbi să-l înconjoare, iar el va fi tot așa de fericit. Copiii mei vor moșteni averea contelui de P. Știu bine că toți mă vor învinui, voi fi socotită o fiică nerecunoscătoare și o mamă aproape nesimțitoare; dar am suferit prea mult; nu mai sunt atât de tânără încât părerea lumii să aibă vreo înrâurire asupra mea. Dacă hotărârea mea e oarecum aspră, numai dumneata, Adolphe, ești de vină. Dacă aș putea să-mi fac iluzii în privința dumitale, m-aș învoi – poate – să lipsesc câtăva vreme, cu o părere de rău, pe care ar micșora-o perspectiva unei reîntâlniri plăcute și trainice, dar dumneata abia aștepti să mă știi la două sute de leghe depărtare, mulțumită și liniștită, în mijlocul familiei mele și în bogăție. Îmi vei scrie în privința asta scrisori chibzuite, pe care le văd de pe acum; ele mi-ar sfâșia inima; nu vreau să înfrunt această primejdie. Nu am mângâierea de a putea să-mi spun că, prin jertfa întregii mele vieți, am izbutit să trezesc în dumneata simțământul pe care-l merit; dar oricum, dumneata ai primit această jertfă. Atitudinea dumitale rigidă și legăturile noastre secătuite de viață mă fac să sufăr îndeajuns; suport aceste suferințe la care dumneata însuși mă supui; nu vreau să mai înfrunt și altele, pe care singură mi le-aș crea.

Era în vocea și în tonul Ellénorei ceva aspru, violent, care vestea mai degrabă o hotărâre neînduplecată, decât o tulburare adâncă sau înduioșătoare. De câtăva vreme, când avea să-mi ceară ceva, intra de la început într-o stare de iritare, ca și când m-aș fi împotrivit rugăminții ei. Ea îmi hotăra ce am de făcut, dar știa că eu cugetam tocmai dimpotrivă. Ar fi vrut să pătrundă în sanctuarul tainic al gândurilor mele, ca să zdrobească acea împotrivire surdă care o făcea să se revolte împotriva mea. I-am vorbit de situația mea, de dorința tatălui meu, de propria mea dorință; mă cuprinsese mânia. Ellénore a rămas neînduplecată. Am vrut să-i reinviu generozitatea, ca și când iubirea n-ar fi, dintre toate sentimentele, cel mai egoist și, prin urmare, când e rănită, cel mai puțin generos. Încercai, printr-o străduință ciudată, s-o înduioșez față de nenorocirea prin care treceam, rămânând lângă ea; nu izbutii decât s-o exasperez. Îi făgăduii că voi veni s-o văd în Polonia; dar în făgăduințele acestea, făcute fără

înflăcărare și fără uitare de sine, ea nu văzu decât graba de-a o părăsi.

Trecuse un an de când ședeam la Caden, fără să se fi schimbat nimic între noi. Când Ellénore mă găsea posomorât sau trist, se simțea mai întâi îndurerată, apoi jignită și, prin imputările ei, îmi smulgea mărturisirea oboselii, pe care aș fi vrut s-o tăinuiesc. La rândul meu, când Ellénore părea mulțumită, mă înfuriam văzând-o că se bucură de o situație pe care o plăteam cu prețul fericirii mele și îi tulburam această scurtă bucurie cu insinuări care îi lămureau adevărata mea stare sufletească. Ne atacam, deci, când unul, când altul, aruncându-ne fraze piezișe, pentru ca după aceea să ne refugiem în protestări de ordin general, în vagi justificări și apoi să ne afundăm în tăcere. Căci amândoi știam atât de bine ce aveam să ne spunem încât preferam să tăcem, ca să nu auzim mereu același și același lucru. Câteodată unul din noi ar fi vrut să cedeze, dar pierdeam clipa prielnică de a ne apropia unul de altul. Sufletele noastre bănuitoare și îndurerate nu se mai întâlneau.

Mă întrebam adesea de ce rămân într-o situație atât de dureroasă; îmi răspundeam că, dacă aș pleca de lângă Ellénore, ea m-ar urma și i-aș pricinui un nou sacrificiu. Mi-am spus în cele din urmă că trebuie să-i dau o ultimă satisfacție și că nu va putea să-mi mai ceară nimic, după ce-o voi readuce în mijlocul familiei sale. Eram gata să-i spun că o voi însoți în Polonia, când primii știrea că tatăl ei a murit subit. O lăsase singura lui moștenitoare, dar testamentul era contrazis de unele scrisori posterioare testamentului, de care, rude îndepărtate amenințau că se vor servi. Ellénore, cu toate că avea puține legături cu tatăl ei, fu adânc îndurerată de moartea lui: se învinuia că-l părăsise. Puțin după aceea, mă învinui pe mine pentru greșeala ei.

— M-ai împiedicat, îmi spuse ea, să-mi îndeplinesc o datorie sfântă. Acum nu e vorba decât de averea mea: ți-aș jertfi-o cu atât mai ușor. Dar, desigur, nu pot merge singură într-o țară în care nu voi găsi decât dușmani.

— N-am vrut, îi răspunsei, să te împiedic a-ți împlini vreo îndatorire; îți mărturisesc însă că aș fi dorit să binevoiești a te gândi că și mie mi-e groaznic de greu să nu-mi îndeplinesc obligațiile pe care le am; dreptatea aceasta n-am putut s-o dobândesc de la dumneata. Mă închin, Ellénore; interesele dumitale sunt mai puternice decât orice! Plecăm împreună când vrei.

Într-adevăr, am plecat. Plăcerile călătoriei, noutatea locurilor, eforturile pe care le făceam aduceau când și când între noi resturi din intimitatea de odinioară. Îndelunga obișnuință a unuia cu celălalt, împrejurările felurite prin care trecuserăm amândoi, legaseră de fiecare cuvânt, aproape de fiecare gest, amintiri care ne întorceau deodată în trecut și ne copleșeau de o duioșie fără de voie, cum fulgerele trec prin noapte fără s-o împrăști. Trăiam, ca să zic așa, dintr-un fel de memorie a inimii, destul de puternică pentru ca gândul despărțirii să ne pară dureros, prea slabă însă ca să fim fericiți împreună. Mă lăsam în voia acestei înduioșări, ca să mă odihnesc, după obișnuitele clipe de constrângere. Aș fi vrut să-i dau Ellénorei mărturii de iubire care s-o mulțumească; uneori îi spuneam, ca în alte dăți, cuvinte de dragoste; dar duioșia și cuvintele acestea erau ca acele frunze veștede, decolorate, care, ca o ultimă rămășiță a unei vegetații defuncte, cresc fără viață pe crengile unui copac smuls din rădăcini.

CAPITOLUL VII

Îndată ce sosi, Ellénore redobândi folosința bunurilor care îi erau disputate, cu obligația însă de a nu dispune de ele decât după terminarea procesului. Se statornici la una din proprietățile tatălui ei. Tatăl meu, care nu-mi vorbea niciodată pe față în scrisorile sale, se mulțumi și de data aceasta să le umple cu obiecțiuni ocolite împotriva călătoriei mele. „M-ai înștiințat, spunea el, că nu vei pleca. Mi-ai arătat pe larg toate motivele care te făceau să rămâi și tocmai de aceea eram deplin încredințat că vei pleca. Nu pot decât să te plâng că, deși ai o fire independentă, faci totdeauna ceea

ce nu vrei. De altfel, nu judec o situație pe care o cunosc destul de puțin. Până acum credeam că o ocrotești pe Ellénore și, în această privință, era în purtarea ta ceva nobil, ce-ți înălța sufletul, oricare ar fi fost ființa de care erai legat. Astăzi legăturile dintre voi nu mai sunt aceleași; n-o mai ocrotești tu pe Ellénore, ci ea pe tine; locuiești la ea, ești un străin, pe care ea îl introduce în familia ei. Nu mă rostesc de fel în privința situației pe care ți-ai ales-o, dar cum aceasta ar putea să-ți pricinuiască neplăceri, aș vrea să ți le micșorez atât cât îmi stă în putință. Am scris baronului de T., ministrul nostru în țara unde te afli, rugându-l să-ți acorde sprijinul său; nu știu dacă vei înțelege să te folosești de această înlesnire; socotește-o ca dovada sârguinței mele, și nu ca o știrbire adusă independenței tale, pe care ai știut totdeauna s-o aperi cu succes împotriva tatălui tău.”

Am înăbușit în mine reflecțiile pe care mi le stârnea acest fel de a-mi scrie. Moșia unde locuiam cu Ellénore era situată la o mică distanță de Varșovia; m-am dus în oraș la baronul de T. M-a primit cu prietenie, m-a întrebat pentru ce am venit în Polonia și ce planuri am; nu prea știam ce să-i răspund. După o conversație stânjenitoare de câteva minute, baronul îmi spuse:

— Am să-ți vorbesc deschis. Cunosc motivele care te-au adus în țara aceasta; tatăl dumitale mi le-a comunicat; îți mărturisesc chiar că le înțeleg; nu există om care, cel puțin o dată în viață, să nu fi fost chinuit de dorința de a rupe o legătură nepotrivită și de teama de a nu o îndurera pe femeia pe care a iubit-o. Tinerețea, cu lipsa ei de experiență, acordă o importanță exagerată dificultăților unei asemenea situații; îi place să ia drept adevărate toate acele demonstrații de durere, care în lumea slabă și pasionată a femeilor înlocuiesc toate mijloacele forței și ale înțelepciunii. Inima suferă, dar amorul-propriu e mulțumit; și același om, care de bunăcredință își închipuie că se jertfește disperării pe care a pricinuit-o, de fapt nu se sacrifică decât iluziilor propriei sale vanități. Între aceste femei pasionate, de care e plină lumea întreagă, nu găsești una singură care să nu strige că, părăsind-o, o vei ucide; toate însă trăiesc mai departe și se consolează... Am vrut să-l întrerup. — Iartă-mă, tinere prieten, îmi spuse el, dacă îți vorbesc aproape fără cruțare, dar bunele aprecieri pe care le-am auzit în privința dumitale, însușirile ce se întrezăresc în dumneata, profesia pe care ar trebui s-o urmezi, toate acestea laolaltă mă obligă să nu-ți ascund nimic. Îți citesc în suflet, fără voia dumitale și mai bine decât dumneata însuși; nu mai ești îndrăgostit de femeia care te domină și care te târăște după ea; dacă ai mai iubi-o, n-ai fi venit la mine. Știai că tatăl dumitale mi-a scris; ți-era ușor să prevezi ce aveam să-ți spun; și n-ai fost supărat de fel auzind din gura mea argumente pe care dumneata singur ți le repeți neîncetat, dar totdeauna zadarnic. Reputația Ellénorei e departe de a fi neștirbită.

— Să sfârșim, vă rog, îi răspunsei, această discuție inutilă. Împrejurări nenorocite au putut să hotărască soarta Ellénorei în primii ani de viață; ea poate fi judecată rău, dacă ne luăm după aparențe înșelătoare; dar o cunosc de trei ani și nu există pe suprafața pământului un suflet mai ales, o fire mai nobilă, o inimă mai curată și mai generoasă.

— Crede ce vrei, răspunse el, dar acestea sunt nuanțe pe care lumea nu le pătrunde. Faptele sunt sigure, sunt cunoscute de toți; împiedicându-mă să ți le amintesc, crezi că le vei nimici? Ascultă, urmă el, în viață trebuie să știi ce vrei. Te vei căsători cu Ellénore?

— Hotărât nu, strigai eu; de altfel, nici ea n-a dorit lucrul acesta.

— Atunci ce vrei să faci? Ellénore are cu zece ani mai mult ca dumneata; acum ai douăzeci și șase; îi vei purta de grijă încă zece ani; ea va îmbătrâni; și dumneata vei ajunge la mijlocul vieții, fără să fi început nimic, fără să fi săvârșit ceva care să te mulțumească. Pe dumneata te va cuprinde plictiseala; pe Ellénore ciuda. Ea îți va fi, zi de zi, mai puțin plăcută; dumneata îi vei fi, zi de zi, mai necesar; și descendentul unei familii ilustre, dispunând de o mare avere și având o inteligență aleasă, își va sfârși viața vegetând într-un colț al Poloniei, uitat de prieteni, pierdut pentru glorie și chinuit

de o femeie care, orice ai face dumneata, nu va fi niciodată mulțumită. Nu mai adaug decât un cuvânt și nu vom mai reveni niciodată asupra acestei chestiuni, care te stingherește. Toate căile îți sunt deschise: literale, armele, administrația de stat; poți năzui la cea mai strălucită căsătorie, ești făcut să te ridici cât de sus; adu-ți aminte, însă, că între dumneata și orice succes e un obstacol de neînălțurat și că acest obstacol este Ellénore.

— Am crezut de datoria mea, domnule, i-am răspuns, să te ascult în tăcere; trebuie să-ți mărturisesc însă că nu m-ai clintit deloc din hotărârea mea. Nimeni, afară de mine – o spun încă o dată – nu poate s-o judece pe Ellénore; nimeni nu prețuiește îndeajuns temeinicia simțămintelor și profunzimea cugetului ei. Atâta vreme cât va avea nevoie de mine, voi rămâne lângă ea. Niciun succes în viață n-ar putea să mă mângâie, dacă aș părăsi-o în nefericirea ei; și chiar dacă ar trebui să nu fac în viață altceva decât să-i slujesc drept reazim, s-o susțin în suferințele ei, s-o înconjur cu toată dragostea mea împotriva nedreptății unei lumi care nu știe s-o prețuiască, tot voi fi încredințat că nu mi-am pierdut viața fără de folos.

Sfârșind aceste cuvinte, am plecat; dar cine ar putea să-mi explice prin ce nestatornicie a sufletului meu sentimentul care mă făcuse să le rostesc se mistuise înainte chiar de-a le fi spus până la capăt? M-am întors pe jos, ca să amân revederea cu Ellénore, căreia cu o clipă mai înaintea îi luasem apărarea; am străbătut în grabă orașul; abia așteptam să fiu singur.

Ajuns în mijlocul câmpului, am încetinit pasul; nenumărate gânduri mă copleșiră. Acele cuvinte dureroase: „între dumneata și orice succes e un obstacol de neînălțurat, și acest obstacol este Ellénore”, îmi răsunau mereu în urechi. Arunca o lungă și tristă privire asupra timpului, care trecuse și care nu se va mai întoarce niciodată; îmi aminteam speranțele mele tinerești, încrederea cu care odinioară îmi închipuiam că poruncesc viitorului, elogiile aduse primelor mele încercări, zorile faimei pe care le văzusem strălucind și mistuindu-se. Repetam numele câtorva colegi de studii, pe care altădată îi privisem cu un măreț dispreț, dar care acum, numai printr-o muncă stăruitoare și printr-o viață rânduie, mă lăsaseră cu mult în urmă pe drumul succesului, al prețuirii și al gloriei; această stare de totală inactivitate mă înăbușea. După cum avarii văd în bogățiile adunate toate bunurile pe care le-ar fi putut cumpăra cu aceste bogății, eu vedeam în Ellénore ființa care mă împiedicase să obțin toate izbânzile la care aș fi putut să năzuiesc. Și nu regretam doar o singură carieră pierdută; pentru că nu încercasem niciuna, le regretam pe toate. Fiindcă nu-mi încercasem niciodată puterile, mi le închipuiam nemărginite și le blestemam: aș fi vrut ca natura să mă fi plămădit slab și mediocru, ca să scap cel puțin de remușcarea de a fi decăzut prin propria mea voință. Orice laudă, orice recunoaștere a inteligenței și a cunoștințelor mele mi se părea o chinuitoare învinuire: aveam impresia că lumea admiră brațele vânjoase ale unui atlet pus în lanțuri în fundul unei temnițe. Când voiam să-mi stârnesc iarăși curajul, când îmi spuneam că epoca activității n-a trecut încă, imaginea Ellénorei îmi răsărea în față, ca o fantomă, și mă arunca iarăși în neant; aveam împotriva ei porniri de furie, și, printr-o ciudată îmbinare de sentimente, furia aceasta nu micșora de fel groaza pe care mi-o pricinuia gândul că aș putea s-o măhnesc.

Sufletul meu, obosit de aceste simțăminte amare, își căută deodată refugiul în alte simțăminte, cu totul opuse. Cele câteva cuvinte aruncate la întâmplare de baronul de T., în legătură cu posibilitatea unei căsătorii plăcute și liniștite, mă ajutară să-mi făuresc idealul unei soții. Cugetam la liniștea, la considerația și chiar la independența pe care mi le-ar oferi o astfel de viață; fiindcă lanțurile pe care le țâram după mine de atâta timp mă înrobeau de o mie de ori mai mult decât o legătură recunoscută și oficială. Îmi închipuiam bucuria tatălui meu; simțeam o dorință nestăpânită de a-mi relua, în țara mea și în mijlocul celor deopotrivă cu mine, locul ce mi se cuvenea; printr-o purtare austeră și ireproșabilă, mă vedeam înfruntând deopotrivă osânda pe

care răutatea rece și ușuratică o rostise împotriva mea, ca și imputările cu care m-ar fi copleșit Ellénore.

„Ea mă învinuiește fără încetare, îmi spuneam, că sunt aspru, nerecunoscător și neîndurat. A! dacă cerul mi-ar fi dăruit o femeie pe care orânduirea socială să-mi îngăduie a o recunoaște în fața lumii și pe care tatăl meu s-o poată primi ca pe fiica lui, fără să se simtă rușinat, aș fi fost nespus de fericit s-o fac fericită. Sensibilitatea, pe care oamenii nu mi-o recunosc pentru că e îndurerată și jignită, această sensibilitate căreia i se cer într-un chip poruncitor dovezi pe care sufletul meu nu le poate da față de atâta furie și de atâtea amenințări, ce bucuros aș fi fost să i-o mărturisesc unei ființe iubite, tovarășa unei vieți tihnite și respectate! Ce n-am făcut pentru Ellénore? Pentru ea mi-am părăsit țara și familia; pentru ea am mârnat sufletul bătrânului meu tată, care suferă și azi departe de mine; pentru ea trăiesc în aceste locuri, unde tinerețea mi se irosește singuratică, fără slavă, fără onoruri și fără nicio bucurie; toate sacrificiile acestea, făcute fără să fiu obligat și fără s-o iubesc, nu dovedesc oare ce-aș fi fost în stare să fac din datorie și din iubire? Dacă mă tem atât de mult de durerea unei femei, care mă stăpânește numai prin suferința ei, cu câtă grijă aș îndepărta orice mârnatire, orice suferință de ființa căreia aș putea să mă jertfesc cu fruntea sus, fără remușcări și fără șovăiri! Atunci aș fi într-adevăr un alt om! Această amărăciune, care mi se reproșează ca o crimă, pentru că nimeni nu-i cunoaște cauza, cât de repede s-ar împrăștia! Cât de recunoscător aș fi cerului și cât de binevoitor cu oamenii!”

Spunându-mi toate acestea, ochii mei se umpleau de lacrimi; nenumărate amintiri îmi copleșeau năvalnic sufletul, dar din cauza legăturii mele cu Ellénore toate îmi deveniseră groaznice. Tot ce-mi reamintea copilăria, locurile unde îmi petrecusem primii ani ai vieții, tovarășii celor dintâi jocuri, bătrânii care mă copleșiseră cu cele dintâi dovezi de dragoste, totul mă rănea, totul mă îndurera; eram silit să alung, ca pe niște gânduri vinovate, imaginile cele mai atrăgătoare, dorințele cele mai firești. Tovarășa, pe care închipuirea mea o făurise deodată, se unea – dimpotrivă – cu toate aceste imagini și-mi întărea toate aceste dorințe; se întovărășea, cu mine la toate îndatoririle, la toate plăcerile, la toate înclinările mele; ea lega viața de azi cu acel timp al tinereții mele, când speranța îmi desfășura în față un viitor atât de vast, timp de care Ellénore mă despărțise printr-o prăpastie. Cele mai mici amănunte, cele mai mici lucruri mi se înfățișau în minte; revedeam vechiul castel în care locuisem cu tatăl meu, copacii care îl înconjurau, râul care scâldea temelia zidurilor, munții care mărgineau orizontul; toate aceste lucruri îmi păreau atât de apropiate, atât de pline de viață, încât îmi pricinuiam o înfiorare pe care abia o suportam, iar închipuirea mea așeza alături de ele o făptură tânără și nevinovată, care le înfrumuseța și le însuflețea prin speranța ce-mi dădea. Rătăceam cufundat în visurile acestea, fără nicio țintă, fără să-mi spun că trebuie să mă despart de Ellénore, având despre realitate numai o idee slabă și nelămurită, ca un om copleșit de suferințe, căruia somnul i-a adus mângâierea unui vis și care presimte că visul se va sfârși. Deodată, zării castelul Ellénorei, de care mă apropiasem fără să-mi dau seama; mă oprii și apucaii pe-un alt drum; eram fericit că pot amâna clipa când îi voi auzi din nou glasul.

Lumina scădea; cerul era senin; câmpul era pustiu;munca încetase; oamenii lăsau natura în pacea ei deplină. Gândurile mele luară, încetul cu încetul, un colorit mai grav, mai aspru. Umbrele nopții care se împânzeau clipă cu clipă, tăcerea nemărginită care mă înconjura, întreruptă numai de zgomote rare și îndepărtate, îmi aduseră în suflet un sentiment mai liniștit, mai solemn. Privirile îmi rătăceau spre zarea cenușie, ale cărei margini nu le mai puteam zări și care îmi dădea astfel senzația imensității. De multe ori nu mai simțisem ceva asemănător: veșnic cufundat în gândurile mele, cu ochii ațintiți numai asupra situației în care mă aflam, ajunseseam cu totul străin oricărei idei generale; nu mă gândeam decât la Ellénore și la mine; la Ellénore, care nu-mi stârnea decât un sentiment de milă și de oboseală, și la mine, pentru care nu

mai aveam nicio urmă de respect. Mă ghemuisem, ca să zic așa, într-un nou fel de egoism, un egoism lipsit de curaj, nemulțumit și umilit; acum eram bucuros că mă trezeam la altfel de gânduri și că îmi regăseam puterea de a uita de mine, ca să mă pot lăsa în voia reflecțiilor desprinse de realitate; sufletul meu se ridica parcă dintr-o lungă și rușinoasă decădere.

Astfel trecu aproape toată noaptea. Umblam la întâmplare; am străbătut câmpii, păduri, cătune, unde totul sta în neclintire. Din când în când zăream, în câte o căsuță îndepărtată, o lumină slabă care străpungea întunericul. „Acolo, îmi spuneam, acolo poate vreun nefericit se frământă de durere, sau luptă cu moartea, taină de nelămurit de care oamenii, cu toată experiența lor de fiecare zi, nu s-au pătruns încă; sfârșit sigur, care nici nu ne mângâie, nici nu ne liniștește, gând care ne tulbură neconținut și ne înspăimântă o singură dată! Și eu de asemeni, îmi ziceam mai departe, mă las pradă acestei contradicții. Fără sens! Mă răzvrătesc împotriva vieții, ca și cum viața n-ar avea sfârșit! Stârnesc dureri în jurul meu, ca să recuceresc câțiva bieți ani, pe care timpul în curând mi-i va smulge! A! să renunțăm la aceste strădanii zadarnice; să ne bucurăm văzând cum trece timpul, cum aleargă zilele în goană, unele după altele; să stăm neclintiți, spectatori indiferenți ai unei vieți din care jumătate s-a dus; chiar dacă ai stăpâni-o, chiar dacă ai sfâșia-o, nu vei putea s-o prelungești nici cu o clipă; chiar atunci merită oare truda de-a te lupta pentru ea?”

Gândul morții m-a stăpânit totdeauna. În cele mai puternice suferințe, gândul acesta a fost de ajuns ca să mă liniștească pe dată; acum el avu asupra sufletului meu aceeași putere; simțămintele mele față de Ellénore nu mai erau atât de amare. Mânia se risipi; nu-mi rămăsese din această noapte de nebunie decât un simțământ blând, aproape liniștit; poate că oboseala trupului, care mă cuprinsese, contribuia și ea la această liniștire.

Se lumina de ziuă; începusem să deosebesc lucrurile din jur. Îmi dădui seama că mă depărtasem mult de casa Ellénorei. Mă gândeam ce îngrijată trebuie să fie și, atât cât îmi îngădui oboseala, grăbi pasul, când întâlni un om călare trimis în căutarea mea. Acesta îmi spuse că de douăsprezece ceasuri Ellénore era chinată de temerile cele mai rele; că, după ce fusese să mă caute la Varșovia și după ce străbătuse toate împrejurimile, se întorsese acasă într-o stare de nespusă spaimă și că a trimis peste tot locul oameni din sat ca să-mi dea de urmă. Toate acestea îmi pricinuiră la început o enervare penibilă. Supravegherea fără noimă la care mă supunea Ellénore mă irita. În zadar îmi spuneam că totul pornea numai din iubirea ce-mi purta; această iubire nu era oare cauza întregii mele nenorociri? Totuși, izbutii să-mi înăbuș aceste simțăminte de care eu însumi mă învinuiam. O știam îngrijorată și bolnavă, încălecai pe cal. Străbătui în goană depărtarea care ne despărțea. Ea mă primi cu o bucurie înflăcărată. Duișia ei mă înduioșă și pe mine. Am schimbat numai câteva cuvinte, pentru că ea s-a gândit îndată că am nevoie de odihnă; și cel puțin de data astă m-am despărțit de ea fără să-i fi spus nimic care s-o întristeze.

CAPITOLUL VIII

A doua zi m-am trezit urmărit de aceleași gânduri care mă frământaseră în ajun. Această frământare spori în zilele următoare: Ellénore încercă zadarnic să afle cauza stării mele: la întrebările ei năvalnice, răspundeam în monosilabe, silnic; mă înverșunam împotriva stăruințelor ei, dându-mi prea bine seama că sinceritatea mea ar fi îndurerat-o și că durerea ei m-ar fi silit la un nou act de prefăcătorie.

Îngrijorată și surprinsă, ea recurse la una din prietenele ei, ca să descopere taina, pe care mă învinuia că i-o ascund; în marea ei dorință de a se amăgi singură, căuta un fapt precis, acolo unde nu era decât un simțământ. Această prietenă îmi vorbi de firea mea ciudată, de grija cu care îndepărtam totdeauna ideea unei legături trainice

de neînțeleasa mea sete de a mă despărți și de a rămâne singur. Am ascultat-o mult timp, în tăcere; până în clipa aceea nu spuseseș nimănui că n-o mai iubeam pe Ellénore; mă dezgusta această mărturisire, care mi se părea o mârșăvie. Voiam totuși să mă dezvinovățesc; povestii toată întâmplarea, pe ocolite, aducând laude Ellénorei, recunoscând inconsecvențele purtării mele, punându-le pe seama situației noastre dificile, fără să-mi îngădui un singur cuvânt care să arate lămurit că adevărata dificultate, întrucât mă privea, era că n-o mai iubeam. Femeia care mă asculta fu înduioșată de spusele mele; ea văzu mărinimie în aceea ce eu numeam slăbiciune, nenorocire în ceea ce eu socoteam neîndurare. Aceleași explicații care o înfuriau pe Ellénore, atât de pasionată, aveau darul s-o convingă pe nepărtinitoarea ei prietenă. Ce drept judecăm când suntem în afara faptelor supuse judecății noastre! Oricine ai fi, nu încredința niciodată altuia păsurile sufletului tău; singur sufletul își poate pleda propria lui cauză; numai el știe să-și măsoare adâncimea rănilor; orice mijlocitor devine judecător; el analizează, face concesii, înțelege până și nepăsarea, o admite ca posibilă, recunoaște că e inevitabilă, prin aceasta chiar o scuză, și astfel nepăsarea se vede, spre marea ei surprindere, îndreptățită față de ea însăși! Imputările Ellénorei mă încredințaseră că sunt vinovat; de la femeia care credeam că o apăra aflai că sunt doar un nenorocit. Din vorbă în vorbă, ajunsei să-i mărturisesc pe de-a-ntregul simțămintele: recunoscui că aveam pentru Ellénore devotament, simpatie, milă: adăugai însă că iubirea nu mai avea nicio legătură cu îndatoririle pe care mi le impuneam. Acest adevăr, închis până atunci în sufletul meu și dezvăluit numai arareori Ellénorei, în vârtejul certurilor și al mâniei, mi se păru mai întemeiat și mai puternic, numai prin faptul că-l mai cunoștea încă cineva. E un mare pas, un pas asupra căruia nu mai poți reveni, când dezvălui deodată față de un al treilea cutele ascunse ale unei legături intime: lumina care pătrunde în acest sanctuar conturează și desăvârșește stricăciunile pe care noaptea le învăluie în umbrele ei: tot astfel, trupurile, închise în morminte, își păstrează adesea întâia lor formă, până când suflarea aerului de afară le lovește și le preface în pulbere.

Prietena Ellénorei plecă; nu știu în ce fel i-a redat discuția noastră, dar, apropiindu-mă de salon, o auzii pe Ellénore vorbind cu multă aprindere; zărindu-mă, tăcu. Îndată după aceea începu să enunțe, sub diferite forme, idei de ordin general, dar care nu erau decât învinuiri directe. „Nimic nu e mai ciudat, zicea ea, decât zelul unor anumiți prieteni; sunt oameni care se grăbesc să-și asume interesele tale, pentru ca apoi să-ți abandoneze cu totul cauza; ei numesc aceasta prietenie: întrucât mă privește, prefer ura.” Am înțeles cu ușurință că prietena Ellénorei trecuse de partea mea, contra ei, și o îndârjise, fiindcă nu mă găsea atât de vinovat. Mă simțeam mai puternic unit cu altcineva, împotriva Ellénorei; era o barieră mai mult între sufletele noastre.

După câteva zile, Ellénore merse și mai departe; îi era cu neputință să se stăpânească; îndată ce credea că are un motiv să se plângă, căuta o explicație fățișă, fără cruțare și fără măsură, și alegea mai degrabă primejdia unei rupturi decât constrângerea unei disimulări. Cele două prietene se despărțiră certate pentru totdeauna.

— De ce să amestecăm străini în discuțiile noastre intime? spusei Ellénorei. Avem oare nevoie de-un al treilea ca să ne înțelegem și, dacă nu ne mai putem înțelege, cine altul crezi că ar putea tămădui răul acesta?

— Ai dreptate, îmi răspunse ea, dar tu ești de vină, altădată nu trebuia să recurg la nimeni, ca să ajung la inima ta.

În mod cu totul neașteptat, Ellénore mă anunță că plănuiește să-și schimbe felul de viață: am înțeles din spusele ei că pune pe socoteala singurătății în care trăiam nemulțumirea care mă rodea: ea căuta rând pe rând toate explicațiile false, înainte de a se resemna în fața celei adevărate. Petreceam împreună seri monotone, între tăceri și certuri; izvorul lungilor discuții secătuisese.

Ellénore hotărî să atragă în jurul ei familiile nobile, care locuiau în vecinătate sau la

Varșovia. Am întrevăzut cu ușurință greutățile și primejdiile acestei încercări. Rudele, cu care se judeca pentru moștenire, dezvăluiseră greșelile Ellénorei din trecut și răspândiseră împotriva ei nenumărate zvonuri defăimătoare. Tremuram gândindu-mă la umilințele pe care va trebui să le înfrunte și încercai s-o conving să renunțe la acest proiect. Argumentele mele se dovediră zadarnice; temerile mele, deși exprimate cu toată cruțarea cuvenită, o răniră în mândria ei. Bănuia că ceea ce mă stingherea în legătura noastră era situația ei neclară; de aceea era cu atât mai grăbită să-și câștige un loc de cinste în societate; străduințele ei în acest sens avură oarecare succes. Avera de care se bucura, frumusețea, pe care timpul n-o veștejise decât foarte puțin, chiar ecoul aventurilor ei, toate stârneau curiozitatea celor din jur. Se văzu în scurtă vreme înconjurată de cunoștințe numeroase, dar era urmărită de-un tainic sentiment de stingherire și neliniște. Eu eram nemulțumit de situația mea, iar ea își închipuia că pricina nemulțumirii mele era situația ei și se zbuciuma ca să și-o schimbe; această dorință aprigă o făcea să depășească măsura; poziția ei falsă în lume o făcea să fie inegală în atitudini și pripită în fapte. Avea o judecată dreaptă, dar limitată: firea înflăcărată îi falsifica însă judecata dreaptă, iar îngustimea nu-i îngăduia să vadă linia cea mai potrivită și să sesizeze nuanțele delicate. Pentru prima dată avea o țintă în viață și, fiindcă se aruncă năvalnic asupra ei, nu izbuti s-o ajungă. Câte amărăciuni a înghițit, fără să mi le împărtășească! De câte ori n-am roșit pentru ea, fără să am puterea să i-o spun! Atât de mare e forța pe care o exercită asupra oamenilor o atitudine cumpănită și măsurată, încât am văzut-o mai respectată de prietenii contelui de P. ca amantă a acestuia decât de acești vecini ai ei, ca moștenitoare a unei averi mari în mijlocul supușilor săi. Rând pe rând trufașă și rugătoare, uneori îndatoritoare, alteori gata să se supere din nimic, avea în cuvintele ei ceva nestăpânit, care o lipsea de acea stimă ce se acordă numai temperamentelor calme.

Învederând astfel scăderile Ellénorei, mă acuz și mă condamn pe mine însumi. Un singur cuvânt al meu i-ar fi adus liniștea în suflet: cuvântul acesta, pentru ce nu l-am putut rosti?

Totuși, trăiam mai liniștiți acum; petrecerile ne ușurau gândurile de fiecare zi. Rămânem singuri numai când și când; și fiindcă aveam o nemărginită încredere unul în celălalt, cu excepția simțămintelor noastre intime, înlocuiserăm aceste simțăminte prin observații și fapte, iar discuțiile noastre căpătaseră astfel oarecare farmec. Curând, însă, acest nou fel de viață deveni pentru mine izvorul unor noi nedumeriri. Pierdut în mulțimea celor care o înconjurau pe Ellénore, băgai de seamă că stârnesc uimirea și dezaprobarea lor. Ziua în care trebuia să se judece procesul ei se apropia; adversarii pretindeau că ea își înstrăinase dragostea părintească prin nenumărate rătăcirii; prezența mea venea în sprijinul spuselor lor. Prietenii ei îmi imputau că-i îngreuiez situația. Îi iertau pasiunea pe care o avea față de mine, dar mă învinuiau de lipsă de tact; abuzam, spuneau ei, de un sentiment pe care ar fi trebuit să-l temperez. Numai eu știam că, părăsind-o, aș târi-o după mine și că ea ar nesocoti, ca să mă urmeze, toată grija averii ei și toate chibzuințele prudenței. Taina aceasta nu puteam s-o împărtășesc nimănui; de aceea, în casa Ellénorei, eram privit ca un străin care pune în primejdie succesul demersurilor ce aveau să-i hotărască soarta; și, printr-o ciudată răsturnare a adevărului, în timp ce eu eram victima voinței sale neînduplecate, ea era cea pe care o plângeau ca stă sub înrăurirea mea.

O nouă împrejurare îngreuie și mai mult această situație dureroasă.

În purtarea și în felul de-a fi al Ellénorei se produse deodată o schimbare ciudată: până acum părea că nu e preocupată decât de mine; deodată o văzui primind și căutând omagiile celor care o înconjurau. Femeia aceasta atât de reținută, de rece, de temătoare, își schimbase parcă într-o singură clipă firea. Ea încuraja acum sentimentele și chiar speranțele atâtor tineri, dintre care unii erau cuceriți de frumusețea ei, iar alții, cu toate greșelile din trecut, cu toții năzuind temeinic să se căsătorească cu ea; Ellénore purta lungi discuții între patru ochi; întrebuița față de

ei acele cuvinte în doi peri, dar ispititoare, care te resping cu blândețe, numai ca să te rețină, fiindcă arată mai degrabă o nehotărâre decât indiferență, mai mult o amânare decât un refuz. Am aflat târziu, de la ea, și faptele mi-au dovedit-o, că se purta astfel dintr-un calcul greșit și penibil. Credea că va reînvia iubirea mea, ațâțându-mi gelozia; dar asta însemna să scormonești cenușa, pe care nimic nu mai putea s-o aprindă din nou. Poate că se îmbina încă, în această chibzuință, fără să-și dea seama, și ceva din vanitatea ei de femeie! Era jignită de atitudinea mea distantă și voia să se încredințeze că avea încă destule însușiri ca să poată fi iubită. Poate că, în sfârșit, în singurătatea în care îi părăsisem sufletul, găsea un fel de mângâiere ascultând cum i se spun neîncetat cuvinte de dragoste, pe care eu de multă vreme nu le mai rosteam!

Oricum, câtva timp, m-am înșelat în privința adevăratelor motive ale atitudinii ei. Întrevedeam zările viitoare mele libertăți și mă bucuram. Tremurând la gândul că aș putea să curm printr-un gest nesocotit această mare criză, de care atârna eliberarea mea, eram mai blând, păream mai mulțumit. Ellénore socoti blândețea mea drept tandrețe, speranța că o voi vedea, în sfârșit, fericită fără mine – drept dorința de a o face fericită. Era încântată de stratagema ei. Câteodată, totuși, era înspăimântată văzându-mă prea liniștit; mă învinuia că nu caut să împiedic legăturile ei care, în aparență, mă puneau în primejdia de a o pierde. Respingeam aceste învinuiri prim glume, dar nu izbuteam totdeauna s-o liniștesc; adevărata ei fire ieșea la iveală prin disimularea pe care și-o impusese. Certurile reîncepură pe un alt teren, dar tot atât de furtunoase. Ellénore mă făcea răspunzător de propriile ei greșeli; îmi dădea să înțeleg că un singur cuvânt din parte-mi ar face-o să se întoarcă iarăși, cu totul, la mine; apoi, jignită de tăcerea mea, se azvârlea din nou, cu un fel de furie, în vârtejul cochetăriei.

Ajungând aici, îmi dau seama că voi fi învinuit de slăbiciune. Voiam să fiu liber și aș fi putut să fiu, având de partea mea pe toți cei ce cunoșteau situația noastră; eram poate chiar dator s-o fac; purtarea Ellénorei mă îndreptățea și aproape că mă forța la aceasta. Dar nu știam oare prea bine că această purtare a ei era opera mea? Nu știam că Ellénore, în adâncul sufletului ei, nu încetase să mă iubească? Puteam s-o pedepsesc pentru o nechibzuință pe care eu o sileam s-o făptuiască și, cu o rece ipocrizie, să caut, în această nechibzuință, un pretext ca s-o părălesc fără milă?

Desigur, nu vreau să mă dezvinovățesc; mă osândesc mai aspru decât ar face-o poate un altul în locul meu, dar cel puțin pot să fac aici solemnă mărturisire că niciodată n-am săvârșit ceva din vreo tainică chibzuință și că totdeauna am fost condus de simțăminte sincere și firești. Cum a fost cu puțință, totuși, să pricinuiesc cu aceste simțăminte, atât de îndelungată vreme, nenorocirea mea și pe-a altora?

În timpul acesta, lumea mă privea cu mirare. Șederea mea la Ellénore nu se putea explica decât prin nemărginita dragoste pe care i-o purtam, dar nepăsarea mea față de legăturile pe care ea părea totdeauna gata să le urzească dezmințea această dragoste. Îngăduința mea de neînțeles fu pusă pe seama principiilor mele ușurate, a unei nepăsări față de rânduiețile moralei, ceea ce dovedea – după cum se spunea – că sunt un om profund egoist, pe care lumea îl corupsese. Aceste ipoteze, cu atât mai potrivite ca să impresioneze oamenii cu cât erau mai pe măsura sufletelor celor ce le formulau, au fost acceptate și repetate. Ecoul lor mi-a ajuns, în sfârșit, la ureche; această descoperire neașteptată mă indignă; drept răsplată pentru lungile mele servicii, eram bârfit, defăimat; îmi uitasem, pentru o femeie, toate interesele, renunțasem la toate plăcerile vieții, și acum, tot eu eram cel osândit.

Am avut o explicație aprinsă cu Ellénore: un singur cuvânt alungă acea liotă de adoratori, pe care ea îi chemase numai ca să-mi stârnească teama că aș putea s-o pierd. Își mărgini prietenii la câteva femei și la un mic număr de bătrâni. Totul luă în jurul nostru aparența unei vieți bine rânduite, dar tocmai din cauza asta sufeream și mai mult; Ellénore își închipuia că a dobândit noi drepturi asupra mea; eu mă simțeam încătușat cu alte lanțuri.

N-aș putea să zugrăvesc toate amărăciunile și toate izbucnirile de mânie pe care le-a pricinuit această nouă complicitate a raporturilor dintre noi. Viața noastră a fost o neîntreruptă vijelie; intimitatea își pierdu tot farmecul, și iubirea toată dulceața; de aici încolo, n-am mai simțit între noi nici măcar acele reveniri trecătoare, care lecuiesc parcă, pentru câteva clipe, răni de nevindecat. Adevărul ieșea la lumină în toate împrejurările, iar eu mă slujeam, ca să fiu înțeles, de cuvintele cele mai aspre și cele mai neîndurate. Nu mă opream decât când o vedeam pe Ellénore plângând; dar chiar lacrimile ei erau doar o lavă arzătoare, care, căzând picătură cu picătură pe inima mea, mă făceau să urlu, dar nu mă puteau face să revin asupra celor ce spusese mai înainte. Și nu o dată mi-a fost dat s-o văd ridicându-se palidă și cu o înfățișare profetică:

— Adolphe, striga ea, nu-ți dai seama de răul pe care-l faci; îl vei afla într-o zi, îl vei afla de la mine, atunci când mă vei azvârli în mormânt.

Nenorocitul de mine! Când îmi vorbea astfel, pentru ce nu m-am aruncat eu însumi în groapă, înaintea ei!

CAPITOLUL IX

După ultima vizită, nu mă mai dusesem pe la baronul de T. Într-o dimineață primii de la el biletul următor:

„Sfaturile pe care ți le-am dat nu meritau, din partea dumitale o atât de îndelungată absență. Oricare ar fi hotărârea pe care ai lua-o, în ceea ce te privește, dumneata rămâi totuși fiul celui mai scump prieten al meu, iar eu mă voi bucura totdeauna de societatea dumitale și m-aș bucura și mai mult încă, dacă te-aș putea introduce într-un cerc din care, îndrăznesc să-ți fâgăduiesc, îți va plăcea să faci parte. Îngăduie-mi să adaug că, cu cât felul dumitale de viață, pe care nu vreau să-l dezaproab, e mai ciudat, cu atât mai mult trebuie să te gândești a risipi opiniile, desigur neîntemeiate, arătându-te în lume.”

Eram recunoscător bunăvoinței pe care mi-o mărturisea acest om în vârstă. Mă dusei la el; nici nu-mi pomeni de Ellénore. Baronul mă opri la masă; în ziua aceea nu mai erau decât câțiva invitați destul de spirituali și destul de amabili. La început mă simțeam stânjenit, dar am făcut un efort; m-am înviorat, am început să vorbesc; am căutat, cât am putut, să-mi învederez inteligența și cunoștințele. Mi-am dat seama că izbutisem să-i cuceresc. Regăseam în acest succes o satisfacție de amor propriu, de care nu mă mai bucurasem de multă vreme; această mulțumire făcu ca societatea baronului de T. să-mi fie și mai plăcută.

Mă dusei de mai multe ori la el. El mă însărcină cu câteva lucruri în legătură cu misiunea lui, pe care credea că mi le poate încredința fără niciun neajuns. Ellénore fu surprinsă la început de această bruscă și totală schimbare a vieții mele; dar îi vorbii de prietenia baronului față de tatăl meu și de plăcerea pe care o simțeam dându-i tatii mângâierea că, lipsind de acasă, muncesc totuși cu folos. Sărmana Ellénore – scriu în clipa aceasta cu un simțământ de remușcare – era cu atât mai bucuroasă cu cât eu eram mai liniștit și se resemnă, fără să se plângă prea mult, să petreacă ades aproape toată ziua fără mine. Baronul, la rândul său, după ce se statornici oarecare încredere între noi, îmi vorbi din nou de Ellénore. Eram hotărât, ca totdeauna, să spun numai vorbe bune despre ea, dar, fără să-mi dau seama, am luat un ton mai ușuratic și mai degajat; uneori, prin maxime de ordin general, îi dădeam să înțeleagă că recunosc necesitatea de a mă despărți de ea; alte dăți, glumele îmi veneau în ajutor; vorbeam, râzând, despre femei și despre greutatea de a scăpa de ele. Acest fel de a vorbi înveselea pe-un bătrân ministru, cu un suflet obosit, care abia își mai amintea că în tinerețe fusese și el frământat de legăturile de dragoste. Astfel, prin simplul fapt că aveam un simțământ ascuns, înșelam mai mult sau mai puțin pe toată lumea; o înșelam pe Ellénore, fiindcă știam că baronul vrea să mă depărteze de ea și totuși îi

ascundeam aceasta; îl înşelam pe domnul de T., fiindcă îi dădeam speranţa că sunt gata să rup legăturile cu Ellénore. Această duplicitate era foarte departe de adevărata mea fire; dar omul decade sufleteşte de îndată ce poartă în sine un singur gând pe care e silit să-l ascundă necontenit.

Până atunci nu cunoscusem în casa baronului de T. decât pe prietenii săi intimi. Într-o zi, îmi propuse să rămân la o mare sărbătoare, pe care o da cu prilejul aniversării suveranului său.

— Vei întâlni, îmi zise el, cele mai frumoase femei din Polonia; n-o vei vedea, e drept, pe cea pe care o iubeşti, îmi pare foarte rău; dar sunt femei, pe care nu le poţi vedea decât acasă la ele.

Fraza această mă îndureră; tăcui, dar mă învinuiam singur că nu iau apărarea Ellénorei, care m-ar fi apărat cu înverşunare, dacă cineva m-ar fi criticat în prezenţa ei.

Erau foarte mulţi invitaţi; toţi mă priveau cu atenţie. În jurul meu auzeam rostindu-se în şoaptă numele tatălui meu, numele Ellénorei şi acela al contelui de P. Când mă apropiam, tăceau; după ce mă depărtam, continuau. Nu încăpea îndoială că povesteau întâmplarea mea şi fiecare, desigur, o povestea în felul său; mă aflam într-o situaţie insuportabilă; o sudoare rece îmi acoperi fruntea. Rând pe rând, roşeam şi păleam.

Baronul îşi dădu seama că mă simţeam stânjenit. Veni lângă mine, îmi arătă tot mai multă atenţie şi amabilitate, folosi toate prilejurile ca să-mi aducă laude şi, sub înrăurirea dovezilor lui de stimă, toţi ceilalţi se văzură obligaţi să-mi acorde aceeaşi cinste.

După plecarea, invitaţilor, domnul de T. îmi spuse:

— Aş vrea să-ţi vorbesc încă o dată, cu inima deschisă.. Pentru ce vrei să rămâi în situaţia asta, care îţi pricinuieste atâtea suferinţe? Cui îi faci bine prin aceasta? Crezi că nu ştiu toţi ce se petrece între dumneata şi Ellénore? Toată lumea a aflat de neînţelegerile şi de nemulţumirile amândurora. Suferi din cauza slăbiciunii dumitale şi suferi tot atât de mult din cauza firii dumitale dure; şi, culmea inconsecvenţei, nici măcar nu izbuteşti s-o faci fericită pe femeia aceasta, care te face atât de nefericit.

Mă stăpâna încă durerea pe care o încercasem. Baronul îmi arătă mai multe scrisori ale tatălui meu. Din ele se vedea că era mult mai mâhnit decât îmi închipuiam. Eram zguduit. Gândul că prelungeam frământările Ellénorei mă făcea să fiu şi mai nehotărât. În sfârşit, ca şi cum toate s-ar fi adunat împotriva ei, în timp ce eu stam la îndoială, ea singură, prin violenţa ei, mă făcu să mă decid. Lipsisem de acasă toată ziua; baronul mă oprise la el după recepţie; era noaptea târziu. Mi se aduse o scrisoare a Ellénorei, de faţă fiind şi baronul de T. Văzui în ochii lui un fel de milă pentru starea mea de supunere faţă de Ellénore. Scrisoarea ei era plină de amărăciune. Ce înseamnă asta? îmi spusei. Nu pot să am nici o singură zi de libertate? Nu, nu pot să respir un ceas în linişte! Mă urmăreşte pretutindeni ca pe un sclav, care trebuie să fie readus la picioarele ei! Şi cum eram cu atât mai furios, cu cât mă simţeam mai slab, am strigat:

— Da, făgăduiesc că mă voi despărţi de Ellénore; voi avea, curajul să i-o spun chiar eu; puteţi să-l înştiinţaţi chiar azi pe tatăl meu!

Cu aceste cuvinte, mă depărtai de baron. Eram zdrobit de cuvintele pe care le rostisem şi nu-mi mai venea să cred în făgăduiala pe care o făcusem.

Ellénore mă aştepta nerăbdătoare. Printr-o întâmplare ciudată, în timpul lipsei mele, i se vorbise pentru prima oară de străduinţele depuse de baronul T. ca să mă despartă de ea. I se comunicase tot ce spusesem, glumele pe care le făcusem. Deşteptându-i-se bănuielile, se gândise la mai multe împrejurări, care păreau a i le adevări întru totul. Prietenia mea neaşteptată cu un om la care mai înainte nu mă duceam niciodată, strânsele legături dintre el şi tatăl meu, i se părură dovezile cele

mai puternice. Neliniștea ei crescuse atât de mult în aceste câteva ore, încât o găsi pe deplin încredințată de ceea ce ea numea perfidia mea.

Mă întorsesem la ea, hotărât să-i spun tot. Sub învinuirile ei – cine ar putea să creadă? – n-am făcut altceva decât să tăgăduiesc totul. În ziua aceea am negat, da, am negat ceea ce eram hotărât să-i mărturisesc a doua zi.

Era târziu, o părăsii; mă grăbii să mă culc, ca să sfârșesc această zi atât de lungă; și când fusei încredințat că într-adevăr s-a sfârșit, mă simții o clipă ușurat de o povară uriașă.

A doua zi, mă sculai abia pe la amiază, ca și când, întârziind întâlnirea noastră, aș fi întârziat clipa fatală.

În timpul nopți, Ellénore se liniștise și prin propriile ei reflecții și prin ceea ce-i spusese în ajun. Îmi vorbi de treburile ei cu o încredere care arăta îndeajuns că socotea viețile noastre unite pentru totdeauna. Unde să găsesc cuvintele care trebuiau s-o alunge în singurătate?

Timpu trecea cu o repeziciune înspăimântătoare. Necesitatea unei explicații între noi se accentua minut cu minut. Din cele trei zile pe care le hotărâsem, a doua era pe sfârșite; domnul de T. mă aștepta cel mai târziu în cea de-a treia zi. Scrisoarea către tatăl meu fusese expediată și eram pe punctul de a-mi călca promisiunea, fără să fi făcut cea mai mică încercare s-o îndeplinesc. Ieșeam din casă, mă întorceam, luam mâna Ellénorei, începeam o frază pe care o curmam numaidecât; priveam soarele, care se înclina spre asfințit. Noaptea veni și eu amânai din nou împlinirea făgăduielii date. Îmi mai rămânea o zi: mi-ar fi fost de ajuns o singură oră.

Ziua aceea trecu, ca și cea din ajun. Scrisei domnului de T., cerându-i încă timp; și, cum obișnuiesc oamenii slabi, îngrămădii în scrisoarea mea o mie de argumente, ca să-mi justific întârzierea, ca să demonstrez că prin aceasta nu mi-am schimbat cu nimic hotărârea pe care o luasem și că, chiar din clipa aceea, putea socoti legăturile mele cu Ellénore rupte pentru totdeauna.

CAPITOLUL X

Zilele următoare s-au scurs mai liniștite. Gândul că trebuia să trec la fapte îl alungasem undeva departe, încât nu mă mai urmărea ca o stafie; credeam că am destul timp ca s-o pregătesc pe Ellénore. Voiam să-i arăt mai multă blândețe, mai multă duioșie, ca să rămână cel puțin cu amintirea unei prietenii. Tulburarea mea era cu totul alta decât cea pe care o cunoscusem până atunci. Implorasem cerul să ridice deodată între mine și Ellénore o stavilă, peste care să nu pot trece. Stavila aceasta se ivise. Mă uitam la Ellénore ca la o ființă pe care trebuia s-o pierd. Cerințele ei, care mi se păruseră de atâtea ori insuportabile, acum nu mă mai înspăimântau; mă simțeam eliberat de ele. Mă simțeam mai liber supunându-mă și nu mai încercam acea lăuntrică revoltă, care odinioară mă îndemna neîncetat să sfâșii totul. Nu mai eram grăbit; dimpotrivă, simțeam o dorință tainică să amân clipa fatală,

Ellénore își dădu seama de această nouă stare sufletească a mea, mai afectuoasă, mai sensibilă; nici ea nu mai era atât de aspră. Căutam prilejuri de vorbă, pe care altădată le evitam; îmi plăceau cuvintele ei de dragoste, odinioară nepotrivite, acum neprețuite, ca și cum de fiecare dată ar fi putut să fie cele din urmă.

Într-o seară, ne despărțisem după o discuție mai plăcută ca de obicei. Taina pe care o închideam în suflet mă întrista; dar tristețea mea nu avea nimic violent. Data nesigură a despărțirii voite mă ajuta să pot înlătura acest gând. Noaptea auzii în castel un zgomot neobișnuit. Zgomotul acesta încetă numai decât și nu-i dădui nicio importanță. Cu toate acestea, dimineța mi-l reamintii și, voind să-i aflu cauza, îmi îndreptai pașii spre camera Ellénorei. Care nu-mi fu însă mirarea când mi se spuse că, de douăsprezece ore, avea o febră puternică și că un medic chemat de servitori

declarase că viața îi e în primejdie, dar ea poruncise să nu fiu înștiințat și să nu mi se îngăduie să intru în odaia ei.

Am vrut să insist. Medicul ieși, ca să-mi explice că nu trebuie să-i pricinuiesc nicio emoție. Cât despre hotărârea Ellénorei de a nu mă primi, a cărei cauză n-o cunoșteam, el nu vedea în aceasta decât dorința ei de a nu mă alarma. Cu inima strânsă de durere, căutai să aflu de la servitori ce a putut s-o aducă deodată într-o stare atât de gravă. În ajun, după ce ne despărțisem, primise din Varșovia o scrisoare adusă de un om, care venise călare. După ce a deschis-o și a citit-o, și-a pierdut cunoștința; venindu-și în fire, se trântise pe pat, fără să scoată niciun cuvânt. Una din femeile de serviciu, îngrijorată de starea de agitație în care o vedea, rămăsese în camera Ellénorei fără știința ei; către miezul nopții, femeia aceasta, văzând-o cuprinsă de-un tremur care zguduia patul, voise să mă cheme; Ellénore se împotrivi cu o spaimă atât de puternică, încât nimeni n-a cutezat să treacă peste porunca ei. A trimis după un doctor; Ellénore se împotrivi, iar acum nu voia să răspundă la întrebările acestuia; în timpul nopții rostise frânturi de cuvinte pe care nu le putuseră înțelege și adesea își înăbușea gura cu batista, ca să nu mai vorbească.

În timp ce mi se dădeau aceste amănunte, o altă femeie, care rămăsese lângă Ellénore, veni în fugă, înspăimântată. Ellénore părea că și-a pierdut cunoștința. Nu mai vedea nimic în jurul ei. Uneori scotea câte un strigăt, îmi rostea adesea numele, apoi, înfricoșată, da din mână, ca și când ar fi vrut să alunge din fața ei un lucru care o îngrozea.

Intrai în camera ei. La picioarele patului văzui două scrisori. Una era cea pe care i-o scrisesem baronului de T... Cealaltă era o scrisoare a baronului către Ellénore. Atunci am înțeles prea bine dezlegarea acestei groaznice enigme. Toate străduințele mele, ca să câștig timpul de care aveam nevoie înainte de a-mi lua cel din urmă rămas-bun, se întoarseră în felul acesta împotriva nefericitei pe care voiam s-o cruț. Ellénore citise, scrisă de mâna mea, promisiunea că o voi părăsi, promisiune pe care o făcusem numai din dorința de a rămâne cât mai mult timp lângă ea și pe care chiar puterea acestei dorințe mă îndemnase s-o repet, s-o lămuresc sub diferite forme. Ochiul nepăsător al domnului de T. citise cu ușurință, în aceste protestări repetate la fiecare rând, nehotărârea pe care i-o ascundeam și vicleniile proprii mele incertitudini; dar, în cruzimea lui, chibzuiuse foarte bine că Ellénore va vedea în toate acestea o hotărâre de neînlăturat. Mă apropiai de ea: mă privi, dar nu mă recunoscu. Îi vorbii; ea tresări.

— Ce e sunetul acesta? strigă ea; e glasul care m-a nenorocit.

Medicul înțelese că prezența mea îi agrava starea de delir și mă rugă stăruitor să plec. Cum aș putea să spun tot ce-am simțit în cele trei ore care păreau că nu se mai sfârșesc? În cele din urmă, medicul ieși. Ellénore căzuse într-o adâncă somnolență. El nu deznădăjduise încă s-o salveze, dacă, atunci când se va trezi, febra va ceda.

Ellénore dormi îndelung. Aflând că s-a trezit, îi scrisei, cerându-i să mă primească. Îmi trimise vorbă să vin. Voi să-i vorbesc; mă întrerupse.

— Să nu aud din gura dumitale, îmi spuse ea, niciun cuvânt crud. Nu mai cer nimic, nu mă împotrivesc la nimic; dar fie ca glasul acesta, pe care l-am iubit atâta, glasul acesta care-mi răsună până în străfundul inimii, să nu răzbată iarăși până la ea, ca s-o sfâșie. Adolphe, Adolphe, am avut izbucniri necugetate, poate te-am jignit; dar nu știi cât am suferit. Să dea Dumnezeu să nu știi niciodată!

Se zbuciuma cumplit. Își plecă fruntea pe mâna mea; fruntea îi ardea; o crispă groaznică îi desfigura fața.

— În numele cerului, strigai, ascultă-mă, scumpa mea Ellénore! Da, sunt vinovat: scrisoarea asta... Se cutremură și voi să se depărteze de mine. O reținui. În slăbiciunea mea, în frământarea mea, îi spusei după aceea, poate că am cedat o clipă în fața unei stăruinți neîndurate, dar nu ți-am dat oare atâtea dovezi că nu vreau să ne despărțim? Am fost nemulțumit, nefericit, nedrept; luptând poate cu prea multă

violență, împotriva unei imaginații răzvrătite, ai dat prea multă importanță unor aspirații trecătoare, pe care astăzi le disprețuiesc; dar te poți îndoi oare de iubirea mea profundă? Sufletele noastre nu sunt înlănțuite prin atâtea legături, pe care nimic nu le mai poate sfărâma? Tot trecutul nostru nu este al amândurora? Putem arunca o privire peste acești trei ani care s-au scurs fără să ne amintim tot ce-am trăit împreună, plăcerile pe care le-am gustat, suferințele pe care le-am îndurat laolaltă? Ellénore, să începem astăzi o viață nouă, să ne reamintim orele de fericire și de dragoste...

Ea mă privi câteva clipe cu îndoială.

— Tatăl dumitale, zise după un timp, îndatoririle, familia, speranțele pe care și le-au pus în dumneata...

— Fără îndoială, răspunsei, cândva, într-o zi, poate că... Ea văzu că șovăi.

— Doamne, strigă, de ce mi-a redat speranța, ca să mi-o risipească îndată? Adolphe, îți mulțumesc pentru străduințele dumitale, ele mi-au făcut bine, cu atât mai bine cu cât nu-ți vor cere, sper, niciun sacrificiu! Dar te implor, nu mai vorbi de viitor... Nu-ți imputa nimic, orice s-ar întâmpla. Ai fost bun cu mine. Eu am vrut însă imposibilul. Iubirea era toată viața mea; nu putea să fie și viața dumitale. Acum îngrijește-mă încă vreo câteva zile.

O podidiră lacrimile; respiră mai ușurată; își rezemă capul de umărul meu și îmi spuse: — Așa am dorit totdeauna să mor... O strânsei la piept, îmi tăgăduii toate planurile de viitor, mă învinuii pentru izbucnirile mele de mânie. Nu, zise ea, dumneata trebuie să fii liber și mulțumit.

— Crezi că aș putea, dacă dumneata ai fi nefericită?

— Nu voi fi multă vreme nefericită, n-o să mă plângi multă vreme.

Îmi alungam temerile pe care aș fi vrut să le cred neîntemeiate. Nu, nu, dragul meu Adolphe, îmi spuse ea, când chemi de atâta vreme moartea, cerul ne trimite, în cele din urmă, un fel de presentiment care nu ne înșală niciodată și care ne vestește că ruga noastră a fost primită. Îi jurai că n-am s-o părăsesc niciodată. Totdeauna am nădărduit aceasta, acum însă sunt deplin încredințată.

Era una din acele zile de iarnă, când soarele luminează parcă cu tristețe câmpul cenușiu, ca și cum ar privi cu milă pământul căruia nu-i mai dă căldură. Ellénore îmi propuse să ieșim împreună.

— E frig, îi spusei.

— Nu-mi pasă, aș vrea să mă plimb cu dumneata.

Mă luă de braț; mersemă multă vreme, fără să ne spunem nimic; ea pășea anevoie și se rezema aproape cu totul de mine.

— Să ne oprim o clipă.

— Nu, răspunse ea, îmi place să simt că mă sprijini încă.

Tăcurăm iarăși. Cerul era senin, dar copacii erau despuiați de frunze; nicio adiere nu tulbura aerul, nicio pasăre nu trecea prin văzduh; totul era neclintit și nu se auzea decât trosnetul ierburilor înghețate, care se frângeau sub pașii noștri.

— Ce liniște, zise Ellénore; cum știe să se resemneze natura! Sufletul oare nu trebuie să învețe și el a se resemna? Se așeză pe o piatră; deodată ingenunche, și, plecându-și capul, și-l rezemă în mâini. Auzii câteva cuvinte rostite cu glas scăzut. Înțelesei că se ruga. Ridicându-se, îmi spuse: Să ne întoarcem, m-a cuprins frigul. Mă tem că mi-e rău. Nu-mi mai spune nimic; nu-ți mai aud glasul.

Din ziua aceea Ellénore începu să slăbească și să se stingă sub ochii mei. Chemai medici din toate părțile:unii îmi spuseră că suferă de o boală fără leac, alții mă legănau în speranțe deșarte, dar natura sumbră și tăcută își ducea mai departe, cu o mână nevăzută, munca ei neînduplecată. Uneori, Ellénore părea că-și recapătă viața. Ai fi zis câteodată că mâna de fier care o apăsa se, retrăsese. Își ridica încet capul

istovit; obrajii dobândeau o culoare puțin mai vie; ochii i se însuflețeau; dar deodată, prin jocul crud al unei puteri necunoscute, acest înșelător „mai bine” dispărea, fără ca medicina să poată descoperi cauza. Astfel, o văzui coborând treaptă cu treaptă spre pieire. Văzui adâncindu-se pe chipul acesta atât de nobil și de expresiv semnele care prevesteau moartea. Văzui, priveliște umilitoare, și de plâns! văzui firea aceasta energică, și mândră primind, sub puterea suferinței fizice, nenumărate impresii. Confuze și incoerente, ca și cum, în acele clipe groaznice, sufletul, strivit de trup, se transforma în toate felurile, ca să se mlădie mai ușor în fața degradării organelor.

Un singur simțământ nu s-a schimbat niciodată în sufletul Ellénorei: iubirea față de mine. Fiind atât de slăbită, nu putea să-mi vorbească decât rareori, dar își ațintea ochii asupra mea în tăcere și mi se părea atunci că privirile ei îmi cereau viața pe care nu mai puteam să i-o dau. Mă temeam să nu-i pricinuiesc o emoție violentă; inventam pretexte, ca să pot ieși din cameră; străbăteam la întâmplare toate locurile pe unde trecusem împreună cu ea; udam cu lacrimile mele pietrele, trunchiurile copacilor, toate lucrurile care îmi reînviu amintirea ei.

Nu erau părerile de rău ale iubirii; era un sentiment mai întunecat și mai trist; iubirea se contopește până într-atât cu ființa iubită, încât chiar în disperarea ei are oarecare farmec. Iubirea luptă împotriva realității, împotriva destinului; văpaia dorinței o face să se creadă mai puternică decât e și, în mijlocul propriei dureri, o înalță până la exaltare. Iubirea mea era posomorâtă și singuratică; nu speram să mor o dată cu Ellénore; aveam să trăiesc fără ea în pustiul acestei lumi, pe care de atâtea ori dorisem să-l străbat liber de orice legătură. Zdrobisem ființa care mă iubea; zdrobisem această inimă tovarășă cu a mea, care a stăruit atât să mi se devoteze, în neobosita ei iubire; singurătatea mă încercuia; Ellénore respira încă, dar eu nu mai puteam să-i încredințez gândurile mele, eram singur pe pământ; nu mai trăiam în acea atmosferă de dragoste pe care o răspândea în jurul meu; aerul pe care-l respiram îmi părea mai aspru, chipurile oamenilor pe care-i întâlneam îmi păreau mai nepăsătoare; natura întregă părea să-mi spună că niciodată nu voi mai fi iubit.

Starea Ellénorei se agravă brusc; simptome în privința cărora nu puteai să te înșeli vesteau apropiatul ei sfârșit: un preot de religia ei îi spuse adevărul. Ea mă rugă să-i aduc o casetă plină cu scrisori; câteva din ele porunci să fie arse în fața ei, dar părea să caute una pe care n-o găsea și era foarte neliniștită. O rugai să înceteze această căutare care o tulbura și în timpul căreia leșinase de două ori.

— Fie și așa, răspunse ea; dar, dragul meu Adolphe, să nu-mi respingi o rugămintă. Vei găsi printre hârtiile mele, nu știi unde, o scrisoare pentru dumneata; arde-o fără s-o citești, te rog în numele iubirii noastre, în numele acestor clipe din urmă, pe care mi le-ai ușurat.

I-am fâgăduit că voi face întocmai: s-a liniștit. – Acum, îmi spuse ea, lasă-mă să-mi împlinesc îndatoririle față de biserică; am destule păcate de ispășit; iubirea ce ți-am purtat a fost poate un păcat; n-aș socoti-o astfel, dacă te-ar fi făcut fericit.

M-am retras; nu m-am întors decât o dată cu toți servitorii, ca să asist la cele din urmă rugăciuni solemne; îngenunchind într-un colț al camerei, uneori mă afundam în gânduri, altă dată urmăream cu o curiozitate, pe care nu mi-o puteam stăpâni, pe toți oamenii adunați acolo, unii înspăimântați, alții cu gândurile împrăștiate și acea ciudată consecință a deprinderii, care-i făcea să îplinească nepăsători toate practicile prescrise și să privească ceremoniile cele mai auguste și cele mai teribile ca pe niște lucruri obișnuite și pur formale; îi auzeam repetând automat, rugăciunile de înmormântare, ca și când n-ar fi trebuit să joace și ei, într-o zi, aceeași scenă, ca și când n-ar trebui să moară și ei într-o zi. Totuși eram departe de a disprețui aceste practici: este oare printre ele una singură, despre care omul, în neștiința lui, ar cuteza să spună că e inutilă? Pe Ellénore practicile acestea o linișteau; o ajutau să treacă acel prag înfricoșător către care ne îndreptăm cu toții, fără ca vreunul din noi să poată ști ce va simți în clipa aceea. Nu mă mir că omul are nevoie de o religie; ceea ce mă miră

este că uneori se crede destul de puternic, destul de bine apărat împotriva nenorocirii, ca să îndrăznească a respinge vreo religie: în slăbiciunea lui, s-ar cuveni, cred să le invoce pe toate. În noaptea nepătrunsă care ne înconjoară e vreo licărire pe care putem să ne încumetăm a o alunga? În mijlocul torentului care ne târăște e vreo creangă de care să cutezăm a nu ne agăța?

Ellénore părea obosită de această solemnitățe atât detristă. O copleși un somn destul de liniștit; când se trezi, se simțea mai bine; eram singur în camera ei; schimbam câte un cuvânt din când în când, la răstimpuri lungi. Medicul, care se arătase cel mai priceput în previziunile sale, îmi spusese că Ellénore nu mai avea nici douăzeci și patru de ore de trăit; priveam pe rând, când pendula care număra orele, când fața Ellénorei, pe care nu întrezăream nicio schimbare. Fiecare minut care trecea îmi da speranțe și începusem să pun la îndoială previziunile unei științe mincinoase. Deodată, Ellénore avu o tresărire bruscă; o prinsei în brațe: un tremur convulsiv îi agită tot trupul; ochii ei mă căutau, dar în ei se zugrăvea o spaimă nelămurită, ca și când ar fi cerut îndurare unui obiect amenințator, care rămânea ascuns privirilor mele; se ridica, se prăbușea iarăși, îmi dădeam seama că voia să fugă; ai fi zis că lupta împotriva unei invizibile puteri fizice, care, plictisită să tot aștepte clipa funestă, o înșfăcase și o reținea ca s-o ucidă pe acest pat mortuar. În sfârșit, cedă față de înverșunarea naturii vrăjmașe; trupul i se liniști, parcă revenea oarecum la viață; îmi strânse mâna; îi venea să plângă, dar lacrimile îi secaseră; voi să vorbească, dar nu mai avea grai; aproape resemnată, lăsă să-i cadă capul pe brațul cu care-o sprijinisem; respira tot mai încet; peste câteva clipe își dădu sufletul.

Am rămas multă vreme nemișcat lângă trupul neînsuflețit al Ellénorei. În sufletul meu nu pătrunsese încă încredințarea deplină că a murit; ochii mari contemplau cu o mirare stupidă acest corp fără de viață. O servitoare, intrând în cameră, răspândi în toată casa vestea cea tristă. Zgomotul din juru-mi mă trezi din letargia în care căzusem; mă ridicai: abia atunci simții durerea sfâșietoare și toată groaza despărțirii pentru totdeauna. Toată mișcarea care se stârni, treburile vieții obișnuite, atâtea griji și atâtea agitație, care n-o mai priveau, spulberară iluzia pe care o prelungeam, iluzia care mă făcea încă să cred că trăiesc alături de Ellénore. Simții cum se rupe și cea din urmă legătură și cum înspăimântătoarea realitate ne despărțea pentru totdeauna. Ce apăsătoare mi se părea această libertate, după care jinduisem atât de mult! Cât îmi lipsea din suflet acea dependență care mă revoltase de atâtea ori! Odinioară toate faptele mele aveau un scop; eram sigur că prin fiecare din ele înlătur o durere sau aduc o mulțumire. Dar atunci mă plângeam: eram nemulțumit pentru că un ochi prietenesc îmi urmărea pașii, pentru că fericirea unei alte ființe era legată de acești pași. Acum nimeni nu mi-i mai urmărea: nu mai interesau pe nimeni; nimeni nu-mi mai drămuia timpul și orele; nicio voce nu mă mai chema, când plecam de acasă. Eram liber, într-adevăr, dar nu mai eram iubit; pentru toți eram un străin.

Mi s-au adus toate hârtiile Ellénorei, precum poruncise ea; la fiecare rând aflam noi dovezi de iubire, noi sacrificii pe care le făcuse pentru mine și pe care mi le tănuise. Găsii, în sfârșit, și scrisoarea pe care îi făgăduisem că o voi arde; în clipa dintâi n-am știut că e chiar aceea: nu avea adresă și era deschisă; câteva cuvinte îmi atraseră fără voie privirea; zadarnic încercai să-mi desprind ochii de pe ea; nu mă puteam împotrivi dorinței de a o citi până la capăt. N-am putere s-o transcriu în întregime; Ellénore o scrisese după una din scenele furtunoase dinainte de a se îmbolnăvi. „... *Adolphe*, îmi spunea ea, *de ce te înverșunezi împotriva-mi? Ce crimă am făcut? Crima de a te iubi, de a nu putea trăi fără dumneata. Ce milă ciudată îți taie curajul să rupi o legătură care te apasă și te face să sfâșii ființa nenorocită alături de care te reține tocmai mila? De ce îmi refuzi până și trista bucurie de a te crede mărinimos? De ce te arăți mânios și slab? Imaginea durerii mele te urmărește și totuși privești această durere nu te poate înfrâna! Ce-mi ceri? Să te părăsesc? Nu vezi că nu pot? A! Doar dumneata, care nu mai iubești, doar dumneata poți găsi această forță în sufletul obosit de mine, în sufletul pe*

care atâta iubire nu l-a putut înfrânge. Dumneata nu-mi vei da puterea asta; mă vei face să mă istovesc plângând; mă vei face să mor la picioarele dumitale. Răspunde-mi, scria mai departe, este vreo țară unde să nu te urmez? Este vreo tainiță în care să nu mă ascund ca să trăiesc lângă dumneata, fără să-ți fiu o povară? Dar nu, dumneata nu. Vrei asta. Toate planurile pe care ți le propun cu sfială, tremurând, pentru că mă faci să îngheț de spaimă, te grăbești să le respingi. Cel mai bun lucru pe care-l pot dobândi de la dumneata e tăcerea. Atâta asprime nu se potrivește cu firea dumitale. Ești bun; faptele dumitale sunt pline de noblețe și de devotament; dar ce fapte ar putea să mă facă să uit cuvintele dumitale? Cuvintele acestea tăioase răsună în jurul meu: le aud și noaptea: ele mă urmăresc, mă sfâșie, veștejesc tot ceea ce faci dumneata. Trebuie oare să mor, Adolphe? Ei bine, vei fi mulțumit; va muri această biată ființă, pe care ai ocrotit-o, dar pe care o lovești cu o furie tot mai mare. Va muri această supărătoare Ellénore, pe care nu o poți suporta în preajma dumitale, pe care o privești ca pe o piedică în viață, care te obosește în orice colț al pământului; va muri; vei porni singur prin mulțimea de oameni, în care ești nerăbdător să intri! Îi vei cunoaște pe acești oameni, cărora le mulțumești astăzi pentru că sunt indiferenți; și poate că într-o zi, jignit de aceste suflete sterpe, vei regreta sufletul acesta de care puteai hotărî, care trăia numai din dragostea dumitale, care ar fi înfruntat toate primejdiile ca să te apere și pe care dumneata nu-l socoți vrednic nici măcar de răsplata unei singure priviri.”

SCRISOARE CĂTRE EDITOR

Vă înapoiez, domnule, manuscrisul, pe care a-ți avut bunătatea să mi-l încredințați. Vă mulțumesc pentru această amabilitate, deși mi-ați trezit astfel amintiri triste, pe care timpul le ștersese; am cunoscut cea mai mare parte dintre oamenii care apar în această povestire, pentru că ea e deplin adevărată. Am întâlnit adesea pe acest ciudat și nefericit Adolphe, care este în același timp eroul și autorul povestirii; prin sfaturile mele, am încercat s-o smulg pe această fermecătoare Ellénore, vrednică de o soartă mai bună și de un suflet mai credincios, de lângă omul nefast, care – tot așa de nenorocit ca și ea – o ținea ca sub puterea unei vrăji și-i sfâșia sufletul din cauza firii lui slabe. Vai! ultima oară când am văzut-o, credeam că i-am dat oarecare forță, că i-am înarmat judecata împotriva sufletului. După o lungă lipsă, m-am întors în aceleași locuri unde o lăsasem și n-am găsit decât un mormânt.

Ar trebui, domnule, să publicați această povestire trăită. Acum nu mai poate atinge pe nimeni și, după părerea mea, nu ar fi fără de folos. Suferințele Ellénorei dovedesc că nici sentimentul cel mai pasionat nu poate lupta împotriva ordinei firești. Societatea e prea puternică, se înfățișează sub prea multe aspecte și pune în iubirea pe care n-a consfințit-o prea multă suferință; ea încurajează înclinarea spre nestatornicie și acea oboseală pretimpurie, maladii care cuprind sufletul pe neașteptate, chiar în clipele de intimitate. Oamenii nepăsători sunt gata oricând să te scoată din fire cu predicile lor morale, dovedindu-se primejdioși virtuții prin excesul lor de zel; s-ar părea că priveliștea iubirii îi supără, fiindcă nu sunt în stare să iubească; și când pot să se agațe de un pretext, sunt bucuroși să lovească în iubire și s-o distrugă. Vai de femeia ce pune bază pe un sentiment pe care toți ceilalți se unesc să-l otrăvească și împotriva căruia societatea, când nu e silită să-l respecte ca legitim, se înarmează cu tot ce e mai rău în sufletul omului, ca să descurajeze tot ce e mai bun în el.

Exemplul lui Adolphe nu va fi mai puțin instructiv dacă veți adăuga că, după ce a respins ființa care-l iubea, a fost tot așa de tulburat, de frământat, de nemulțumit; că n-a știut să folosească libertatea recucerită cu prețul atâtor dureri și al atâtor lacrimi; și că e tot atât de vrednic de dezaprobarea ca și de compătimirea noastră.

Dacă în această privință vă trebuie dovezi, citați domnule, scrisorile acestea, care vă

vor dumeri asupra sorții lui Adolphe; îl veți vedea în atâtea felurite împrejurări, mereu victima acestui amestec de egoism și de sensibilitate, care se îmbinau în sufletul lui, spre nefericirea lui și a celorlalți; îl veți vedea prevăzând răul înainte de a-l săvârși, retrăgându-se îngrozit după ce-l săvârșise; îl veți vedea pedepsit prin însușirile lui mai mult decât prin defectele pe care le avea, pentru că însușirile porneau din emoțiile sale, iar nu din principii; rând pe rând îl veți vedea cel mai devotat și cel mai neîndurat dintre oameni, sfârșind însă totdeauna prin neîndurare, după ce începuse prin devotament și lăsând astfel după sine numai urmele greșelilor lui.

RĂSPUNS

Da, domnule, voi publica manuscrisul pe care mi l-ați restituit (nu fiindcă aș socoti ca dumneavoastră, că ar fi de vreun folos; în lumea aceasta nimeni nu învață nimic decât pe socoteala lui, și femeile care-l vor citi vor crede că au întâlnit un om mai bun decât Adolphe, sau că prețuiesc mai mult decât Ellénore); dar îl voi publica drept o povestire adevărată a nenorocirii sufletului omenesc. Dacă paginile acestea cuprind și o lecție instructivă, ea se îndreaptă numai către oameni: ea dovedește că mintea, cu care ne mândrim atâta, nu ne ajută să găsim fericirea, nici s-o dăruim altora; ea dovedește că firea dreaptă, fermitatea, statornicia, bunătatea sunt darurile pe care trebuie să le cerem cerului, căci nu numesc bunătate acea milă trecătoare, care nu înfrânge niciodată mânia și care n-o împiedică să redeschidă răni, pe care o părere de rău de-o clipă le închisese. Marea problemă în viață este durerea pe care o pricinuiеști și metafizica cea mai ingenioasă nu-l justifică pe omul care a sfâșiat inima ce-l iubea. De altfel, urăsc trufia celui care crede că se scuză explicându-se, urăsc vanitatea, care se ocupă de ea însăși, povestind răul ce a săvârșit, care are pretenția să ne înduioșeze zugrăvindu-se și care, planând indestructibil în mijlocul ruinelor, se analizează în loc să se căiască. Urăsc această slăbiciune, care acuză totdeauna pe alții pentru propria-i neputință și care nu vede că răul nu este în jurul ei, ci în ea însăși. Aș fi ghicit că Adolphe a fost pedepsit pentru firea lui, chiar prin firea lui, că nu a urmat niciun drum hotărât, că nu a îmbrățișat o carieră utilă, că și-a risipit însușirile, neavând altă cârmă decât capriciul și altă forță decât mânia; aș fi ghicit zic, toate acestea, chiar dacă nu mi-ați fi comunicat noi amănunte în privința sorții lui, amănunte de care nu știu încă dacă mă voi folosi vreodată. Împrejurările nu prețuiesc prea mult; firea omului este totul; zadarnic te despărți de lucrurile și de ființele dinafară; niciodată nu te vei putea despărți de tine însuși. Schimbi locul, dar pretutindeni duci cu tine frământarea de care sperai că te vei elibera; și fiindcă nu te poți îndrepta mutându-te dintr-un loc în altul, izbutești numai să adaugi remușcări la părerile de rău și greșeli la suferințe.

SFÎRȘIT